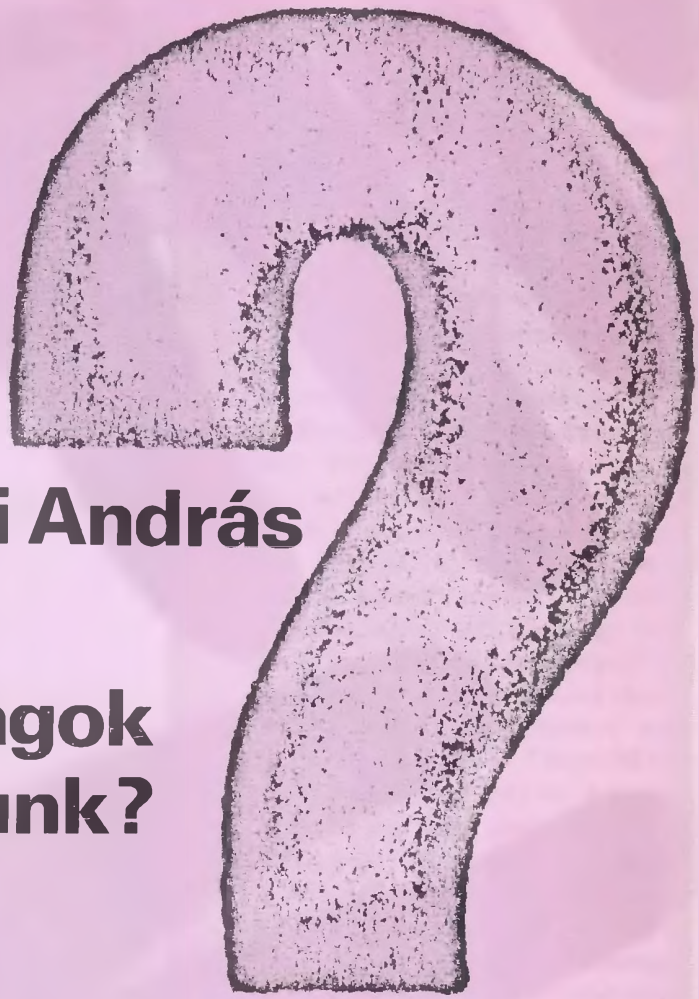

Mezei András

Ilyen gazdagok vagyunk?

Magvető

Csodaszer-e Széles Lajos égési sebeket gyógyító folyadéka? Kuruzsló-e vagy jelentős feltaláló a nyolcvanegy éves falusi borbély? Kik késleltették a „zöld atombomba" robbanását és miért? Patkánymérég vagy forradalmi újítás? – Meddig görögheti még a görgőseke és ki tudja, hol állhat meg? – Miért beteg a „gyógymetszés", hogyha egészséges? – Miről árulkodik egy kétségtelenül nagyszerű találmány, a cellpanel sikertelenségének közelgő húszéves jubileuma? – A szerző szavaival élve: Mi az, ami nincs kitalálva? – Mire döbbentik rá az olvasót egy Naiv Nyugdíjas följegyzései? Megbolondulnak-e a vizek a mágnesezés következtében, vagy a feltalálókat bolondítják-e meg a mostoha körülmények? – Ezek a gondolatok sorjáznak tovább Mezei András legújabb könyvében, melyben sikeres és sikertelen találmányok „életrajzain" keresztül nemcsak a feltalálókról ad portrét, de mélyebb gazdasági összefüggéseket keresve mindenütt az ellentmondások indítékait igyekszik feltárni nyílt, szenvedélyes őszinteséggel. A könyv az újat akaró ember vállalkozószabadságának lehetőségeit keresi társadalmunkban. A haszonnal járó értelmes tevékenységet és *az öröm jogát*.

Aki a 78-as éven végighúzódó „Ilyen gazdagok vagyunk?" vitát ol-

34,—

vasta az Élet és Irodalomban, aki ismeri Mezei András nagy vitát kiváltó cikkét, aki a tévében, a rádióban és a napilapokban ma is szívesen nézi, hallgatja, olvassa a vita „folytatását", annak ismerős-ismeretlen információkat adhat a könyv, melynek szellemi beltartalma a riporttól a filozofikus elmélyültségig a műfajok széles skáláját egyesíti.

Mezei András

Ilyen gazdagok vagyunk?

Mezei András

Ilyen gazdagok vagyunk?

Cikkgyűjtemény

Magvető, Budapest

© Mezei András, 1981

„Könnyebb egy igazságot felismerni, mint elismertetni."

J. B. Lamarck

„...harcolhatunk az út ellen, melyet a másik választ, de az embert tisztelnünk kell."

Antoine de Saint-Exupéry

Nem tettem mást, mint metszeteket készítettem tárgylemezekre a politika, a közgazdaság, a szociológia vagy akár a filozófia tudományának vizsgáló mikroszkópja alá. Ezek a metszetek nem riportok, nem szociológiák, nincs közük semmilyen úgynevezett irodalmi műfajhoz. Úgy ragadtam ki őket a szellemi valóságból, hogy bőven bennük legyenek azok a struktúrák, melyek mikroalakzatait kinagyítva bizonyos megegyezések, megfelelések, talán törvényszerűségek is előtűnhetnek. Ám ha akad majd olyan felfedező elme, aki a főbb ellentétek, ellentmondások, rendellenességek sémáját épp ezek által a metszetek által fogja megalkotni, e sorok írója elégedett lesz, mert ennyit akart, nem többet. Nem kevesebbet. Munkáját irodalmon kívüli szolgálatnak tekinti. Fontos tevékenységnek, mint a laboráns munkakört.

Valami nincs kitalálva*

* Az „Ilyen gazdagok vagyunk?" című vitát kirobbantó cikk az Élet és Irodalom 1978. július 2-i számában jelent meg.

Nem a görgőseke érdekel ma már, ez az elöregedett találmány, de az, hogy mért kellett húsz évig görögnie a műszaki bürokrácia ugarán anélkül, hogy belehasított volna abba a közegbe, amely ezt a találmányt nem tudta elfogadni és elviselni. Nem az okozatot vizsgálom, mert a görgősekén nincs mit vizsgálni ma már: pártában maradt öreglány a világpiacon. Nem kutatom azt sem, hogy a húsz év időeltolódás milyen összegű nyereségtől fosztotta meg a népgazdaságot, mert miért okozzak fájdalmat? Az okot keresem, amely az ésszerűtlenséget, a közönyt, a néha meghökkentő közegellenállást előidézi. Kovács András „nehéz emberei" annak idején érdekeltek, de ma már dühös vagyok, ha rájuk hivatkoznak és el akarják velem hitetni, hogy ha többen volnának „nehéz emberek", akkor jobban mennének a dolgok... Ha egy találmány jó és ésszerű, márpedig ez nemcsak a görgősekéről, hanem a Pál-féle légpárnás köszörűről is bebizonyosodott, mért nem gyártották az utóbbit 1958-ban? Mért hagyták saját légpárnáján kimúlni? Miért nem akadt egy szerszámgépgyár, mely fölismerte volna benne a jó belföldi és külföldi üzleti lehetőséget?

Nem kellenek a találmányok?

Gellért Károly sokszögesztergapadja óriási üzletet jósolt 1968-ban, és talán ma is volna benne fantázia, de tulajdonképpen nem gyártják. Sok milliárd forintot nem keresünk meg évente. Így mulat egy „kis ország"!

Megengedhetjük magunknak? Ilyen gazdagok vagyunk? Miért ilyen nagy a mi temetőnk, melynek fölébe kiírhatjuk: ez mind-mind elhalt szellemi tőke!? Véglegesen elhalt. Föltámadhatatlan értékek temetője, melynek bolygatása – ezúttal – nem a halottakért, hanem az élőkért való. Minden „sírhely" egy-egy földeríthetetlen krimitörténet, melynek rekonstruálásából talán a maguk találmányát is megalkothatnák közgazdászaink, társadalomtudósaink. De nem teszik. Vagy kutatásaikat szakmai titokként kezelik? Kívülről nézve úgy fest, a társadalmi viszonyok marxista vizsgálata oly jóhiszemű, hogy fel se tételezi: a termelőerők további fejlődését nálunk is akadályozhatják a termelési viszonyok, s ez a felismerés a közre tartozik. Igen, mindenkit érdekel, hogy ki a „tettes". Vagyis, hogy ki, s főleg miért felelős az érdektelenségért.

Vegyük a Perédi-féle vegyestüzelésű kazán találmányának esetét. Az, hogy minden eddiginél jobb a hatásfoka, a tévé nyilvánossága előtt is elismertetett. Energiában szegény gazdaságunknak épp ilyen kazánra volna szüksége. Ha nem lenne, ki kellene találni, de mert már ki van találva, senki nem vállalja a gyártást?

A Láng-gyár sem? Merjük-e megkérdezni (önmagunktól), miben állhat a haszonnal kecsegtető gyártmány nem vállalásának ipari rejtélye? Valami visszatérő gyanú a múltból és a félmúltból ezt a szót idézi: munkaigényes.

A mutatók sok helyütt arra ösztönöznek, hogy minél kevesebb megmunkálással minél több anyagot használjanak fel gyáraink; az öntödék legszívesebben egy tömbbe öntenék ki a nyersanyagot. A Csavargyárnak is alighanem a nagyméretű csavar gyártása fizetődik ki jobban. A kisméretű szegecsek, csavarocskák

után kajtató vevők is erzik, hogy vegső soron kilóra mennek a dolgok. Olyan gyártmányokra van a vállalatoknak szükségük, amelyekben a lehető legtöbb anyag van s a lehető legkevesebb bennük a munka? A Perédi-féle munkaigényes kazán gyártása talán „kész tönkremenés" az adott feltételek mellett – sugallja a hibák forrását kutató ösztönünk, és megkérdezi: gazdaságirányításunk alkotó szellemét is súlyra – nem fajsúlyra – mérik? Egy iparág vezetője testének tömegét becsüljük inkább, nem szellemiségét, mellyel a nemzeti jövedelmet növelheti? Egy iparág vezetőjének is az volna az érdeke, hogy a közösségi direktívákat minél kevesebb szellemi ráfordítással adja tovább? Hogy úgynevezett „épp-hogy-csak-eladható" árukkal teljesítse a tervet? Ilyen feltételek mellett például nem fűnyírógépet, hanem kaszát kell gyártani, tekintet nélkül arra, hogy vannak-e még olyanok, akik kézbe veszik a régi jó szerszámot. De talán mégsem az ilyen gyár vezetőit kell hibáztatni... Az ilyen gyárnak – úgy látszik – nincs szüksége nyereségre. A nyereségtől az összes mutatók összeomolhatnak. Az ilyen gyár vezetői olyan munkákból igyekeznek összehozni a „maximumot", melyekben nincsen kockázat, melyekért nem kell felelősséget vállalni. Majd az osztrákok esetleg megveszik a Perédi-féle kazán szabadalmát. Majd ők gyártják. Tökéletesítik a szellemi értékét. Sebaj.

Így mulat egy kis ország?

Hiába tudjuk: a legnagyobb találmány egy rugalmas szabályozórendszer találmánya volna, de addig is, amíg várat magára, gyönyörködjünk: a csaknem elro-

molhatatlan lift találmányának bevezetését sikerült elrontani. Bálint István és Bánáti Sándor találmányáról van szó. Mozi- és tévésztár ez a lift is, akár a többi találmány, mert arra azért adunk! Lássák, hogy mit nem látunk. Élvezzük, amit nem élvezünk. Hiszen hazánk fejlett mezőgazdasággal rendelkező lírai ország... – mondja a belső hang, de erre már szólni kell: lehetetlen! Mért baj az, ha egy személyfelvonó csaknem elromolhatatlan? Na, ez még nem is baj, nyugtatjuk magunkat. Ott még nem tartunk. A baj ott kezdődik, hogy a nehezen elrontható lift gyártási költsége feleannyi, mint a könnyen elronthatóé! Ez a tény pedig megoldhatatlannak látszó feladat elé állítja a felelős vezetőket, mert ők viszont a tervüket nem kilóra, ők forintösszegre teljesítik. Az elrontható liftekből megrendelt kontingens forintösszegére. Márpedig ha ugyanannyi liftet fele áron adnak el, a tervüket nem teljesítik. Nem kapnak nyereséget, satöbbi, satöbbi. Az olcsóbban készült liftek árát nem emelhetik fel, de kétszer annyit se gyárthatnának belőle, mert annyi rendelés nem érkezett be. Mit tegyen egy ilyen feltételekkel működő üzem vezetősége? Utasítsa el a csaknem elromolhatatlan lift gyártását? Elutasítja. Szerencsére azonban a feltalálók naivsága is elromolhatatlan, mert hiszik, hogy csak „tovább" kell vinni a dolgot, és ott „fönt", az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságnál majd rögvest intézkedni fognak. Nem intézkedtek, de igaz, a feltalálók beadványára sem adtak választ. Vonjuk-e le mindebből azt a következtetést, hogy csak ami rossz, az az elromolhatatlan? Vonatkoztassuk az érdektelenségre? A két feltaláló ebbe sem nyugodott bele. Egy másik jelentős újításuk teljes összegéről le-

mondtak volna az IKV dolgozóinak javára, ha azok megvalósítják, de ez a kísérletük is kudarcba fulladt.

Gondolkodjunk el a tényen: évi hetvenegyezer üzemi újításból mindössze kettőszázat vesznek át más üzemekben, holott a legóvatosabb becslések szerint is három-négy ezer újítást volna érdemes más üzemeknek is átvenni. Így mulat egy kis ország? Ilyen gazdagok vagyunk? Miből ered ez az érdektelenség? Mert ha egy karburátor rosszul hasznosítja az üzemanyagot, ha füstöl a kipufogó, a rendőr megbünteti a gépkocsi tulajdonosát. De ki bírságolja meg azt, aki rosszul állította be egy-egy gazdasági szektor érdekeltségét abban, hogy maximálisan hasznosítsa a szellemi tőkét?

Ki a felelős az érdektelenségért?

Akik elszalasztják a lehetőségeket, azokat nem lehet tetten érni?

Képzeletemben már többször megjelent a mitikus „zöld atombomba", ez a rokonszenves vonású robbanékony amazon, mint egy ősanya, aki végre jóllakatja az éhező világot levelekből, lucernából előállított fehérjével. A világ az ő kezéből fog enni, és nem felejti el a négy magyar nevét sem, azokéit, akik fölfedezték a „zöld atombombát". Tizenöt évvel ezelőtt történt. Érdekes ország vagyunk. A magyar találmányról, véletlenül, egy Svédországba látogató vezető pénzemberünk szerzett tudomást. Ott tudtak róla. A kellő mennyiségű táplálék előállításának zseniális módszerét több mint tíz éve találták ki a feltalálók, több mint tíz év előnyük volt a világpiacon. Ez a több mint tíz esztendő napjainkra csaknem nullára zsugorodott. Ilyen gazdagok

vagyunk. Ha évekkel ezelőtt – ahogy most tesszük – elkezdtük volna a táplálék intenzív gyártását, egyes szakembereink szerint ma már milliárdokat hozhatott volna a népgazdaságnak. Egy-két széles látókörű vezetőnk jóvoltából azonban, akik kulcskérdésnek tartották ezt az ügyet, mégis ott tartunk, hogy a világ felfigyelt erre a találmányra. Azért figyelt föl, mert mi is komolyan vettük! – Egy dán üzem magyar licenc alapján már a közeljövőben működni kezd. Fehérjekészítményét a szójáéval azonos, sőt magasabb áron fogja értékesíteni. De tagadhatjuk-e, hogy ebben az esetben is a feltalálók, jóllehet Állami Díjat is kaptak, a találmány hasznában egyénileg nem érdekelt bürokratikus hierarchiába vannak belecsomózva? Hogy minden kor végül is annyit ér, amennyit képes vagy képtelen megérteni saját találmányainak jelentőségéből?

Hiszen a föltaláló csak akkor föltaláló, ha már „föltalálták", hogy ő föltaláló. A találmányok sorsának ismeretében csodálkozhatunk-e azon, hogy a kutató szakemberek nagy többsége többre tartja a tudományos fokozatok elérését, a publikációk dotációját, mint a közvetlen közhasznot hozó szellemi erőfeszítést? Ők nem tudnák a tényt, hogy szellemi tőkénk felhasználásának hatásfoka egy (nem Perédi-féle) barnaszén tüzelésű kazán hatásfokánál is alacsonyabb? Így hervadnak itt el a „zöld atombombák", miközben mindig virágzanak a zöld remények, melyek az „önzetlen, nem anyagias új embertípustól" várják a csodát. Bálinger bácsi, a hetvenesztendős feltaláló nem akart lemondani magasnak tartott díjazásáról. A csökkentlátókat, csaknem vakokat is látóvá tevő szemüvegét nem akarta „olcsóbban adni" a Látszerész Kátéesznek, az egyetlen jelentkező cégnek, melynek – úgy lát-

szott – nem volt elegendő pénze a szabadalom megvásárlására. A kompromisszum mégis létrejött, de a „bűnös pénz" további bonyodalmakat okozott egy hazánkba látogató osztrák öreg hölgy személyében. Ez az élelmes asszony egymillió schillinget ajánlott fel a szabadalomért, és sorra járta érte a külkereskedelmi vállalatokat, de azok közül egyik se volt hajlandó foglalkozni az egymillió schillinges üzlettel. Az idős hölgy végül is elállt a szabadalom megvásárlásától. Bizonyára mindenki megkönnyebbült, mert Bálinger bácsi kedvéért, akinek az egymillió schilling jelentékeny százalékát ki kellett volna fizetni, egyetlen külkereskedelmi vállalat igazgatója se vállalja a revizorok zaklatásait, könyvelésének teljes átvizsgálását. Ilyen gazdagok vagyunk! Így mulatunk!

Egy jól ismert külkereskedelmi vállalatunk faliújságján olvastam: X. Y. üzletvezető ezer forint jutalomban részesült, mert üzletkötése hatszázezer forint hasznot hozott a vállalatnak. Csodálkozhatunk-e azon, hogy ilyen „ösztönzők" mellett külkereskedőink is közönyösek? Ha föl kell találnunk, hát találjuk fel újra: a termék gyártása akkor fejeződik be, amikor az árut eladták tisztességes nyereséggel, mert a raktáron levő áru is félkész árunak számít, ha csak veszteséggel adható el vagy eladhatatlan. Megengedhetjük-e magunknak, hogy ne kapcsoljuk össze hathatósabban a tervezéstől az eladásig minden fokozat anyagi érdekeltségét? Hogy a „nyereséget termelő" kereskedőt ne a közhaszonszerzésben tegyük érdekeltté? Megengedhetjük-e magunknak a többi között például, hogy a kisiparosok ne ismerjék a konkurrenciát? Ne legyenek vetélytársaik? Hogy minimális munkával, minimális befektetéssel maximális profitkivételhez jussanak, és föl-

élhessék, miközben a kapitalizmus kisiparosait maximális munkára, maximális tőkebefektetésre és minimális profitkivételre, takarékosságra kényszeríti a szabadverseny?

Gondolom, senkinek semmi újat nem mondok mindezekkel a példákkal. Mindenki ismerheti őket, és mégis... Kire haragudjunk azért, mert Libor Oszkár találmányát nem képesek kamatoztatni? Pedig – engedtessék meg ennyi túlzás – el lehetne adni a Mád környéki zeolitos dombokat dollárért! Igen! – mondom kecsegtetően, hiszen érteni vélem a szennyezett vizeket tisztító találmány lényegét. A vizek felszínére hintett keverékanyag porózus szerkezete csápokat növeszt, hálósodik. A szennyeződést magába szívja és lesüllyeszti az iszapba. Ez a találmány.

Ha csak a Dunára, a Balatonra gondolok, papírgyáraink vízszennyezéseire: víz, víz, tiszta víz! – magam is ezt kiáltom, de ezt a találmányt, mely huszonöt országban kapott oltalmat a Szovjetuniótól az Egyesült Államokig, Japánban, Svájcban, az NSZK-ban is bebizonyította ipari életképességét, a hazai „megfellebbezhetetlen" vélemények alapján itthon alig hasznosítják. De öntsünk tiszta vizet a pohárba!

Ha egy feltaláló nem zacskózik

Földerített ügyek sokasága tanúsítja: ha egy feltaláló nem zacskózik, ha nem „veszi be" a találmányába, személyükben is érdekeltté téve mindazokat, akiktől a találmány bevezetése függ, ha valamiképpen nem veszi le a lábáról a találmányok bevezetésében általában nem érdekelt bürokratikus hierarchiát, akár bele is beteged-

het, mégse fog tiszta vizet önteni a pohárba. Mi több! Tele lesz léggyel a pohara. Döglött legyekkel. Hiába kürtöli világgá, hogy a nálunk hegyekben álló – egyelőre nem hasznosított – zeolittal egyszerre két szükségletet is kielégíthetnénk: egyrészt megoldhatnánk a hazai víztisztítási feladatokat, másrészt külföldre szállítva exportjövedelemhez juthatnánk... Nálunk a közöny „anyaga" viselkedik úgy majdnem, mint Libor Oszkár bentonitja, majdnem, mondom, mert óriás méretű vetőhálóként borítja be az agyakat, viszont nem süllyed le, nem húzza magával az iszapba a szellemi szennyeződéseket. A Mád környéki dombokért félő, hogy nem kell aggódni. Nem adunk földet dollárért. Magyar földet. Csak tudnám, hogyan keletkezett az ismert szólás: ott vagyunk, ahol a mádi zsidó.

Nem is a közönyt kárhoztatom, alighanem az ellendrukkerek kemény koponyájáról pattannak vissza a kezdeményezések.

Ők azok, akik kizökkentik az időt: amire elfogadtatja magát egy találmány, a győzelem felér egy vereséggel. A közvagyon pazarlása, a szellemi restség válhat-e „farkastörvénnyé"? Nem a vezető művészete annak a szituációnak a megteremtése, melyben nem sikkadhat el érték, melyben a jót legyőzheti a jobb, a jobbat a még jobb? Nézzük a jelenlegi szituációt: ha egy gyár nagy befektetéssel és nagy kockázatok vállalásával mondjuk, hogy megháromszorozza a maga nyereségét, mi jó származik abból az adott gyár vezetőinek? A felelet konkrét: a nyereség egy tízezrelékét kaphatják meg a gyár vezetői. A munkások ennél is kevesebbet. Ha egy vezető „normálisan" dolgozik, akkor a fizetésének harminc százalékát kaphatja meg prémiumban. Ha azonban a gyár nyereségét az „egekig eme-

li", maximum ötven százalék lehet a prémium. Arányban van-e a húszszázalékos különbség a kockázatvállalással? Nem hat-e meghatározóbban a biztonság érdek-elve, a státus és fix jövedelem megőrzése? Célszerűnek látszik nem sorra venni az elsikkadt találmányokat: miért akadt el ez vagy az; a legnagyobb találmányra kellene fordítanunk vizsgáló tekintetünket: egy új, az eddigieknél jobb szabályozó rendszer találmányára.

Ne az érdeket kárhoztassuk

Ne az érdeket kárhoztassuk, hanem az érdektelenséget! Merjük kimondani: a tervgazdálkodáson belüli tervszerűtlenségek szülik napról napra a korrupciót. Ismerjük el: már az is jó vezető, aki magánál okosabb munkatársat választ. Kérdezzük: szabályos-e az a szabályosság, mely általánosítható gyakorisággal kirekeszti a szabálytalan módon jelentkező jót: az általános képességű a zsenit! Vitassuk meg: nem kellene-e a haszonból való részesedést más pályára terelni oly módon, hogy mindenki érdekelt legyen? Képessége és igyekezete mértékében. Mikor ismerjük el végre, hogy a jó menedzser is feltaláló? Meddig lehet és meddig szabad a leleményes embert összetéveszteni a fondorlatossal? Ha az egyéni érdeket kitessékelik az ajtón, nem jön-e be az ablakon? A „meggymagos embert" a bíróság elítélte, mert a gyár udvarára kidobott meggymagot megvette és jó áron értékesítette, holott az az ember észrevette, mi megy veszendőbe, és rájött: miként kell hasznosítani. Az ilyen embert olykor nem elítélni kellene, hanem kinevezni.

Sorolhatnánk a „kiskapuk" feltalálóit, akik az ajtón kitessékelt érdeket becsempészik az ablakon, de a negatív találmányok feltalálói is „feltalálók": a taxisofőr, aki mindig „garázsba megy", a bolti eladó, aki hiánycikket gyárt, a hivatali késleltetések vámszedői is találékonyak, akár a súlyokkal „zsuzsizó" szénszállító brigádok. Negatív értelemben tapasztalható nagy „szellemi pezsgés", miközben országosan hónapról hónapra csökken az újítások száma. „Ha nekem nincs, neki se legyen." Ez a szemlélet terjed. Az igazgató megirigyli a beosztottját. Hadd tegyem hozzá, nemegyszer okkal. Egy találmányt idejében felfedezni, kikísérletezni, piacot kutatni – felér egy újabb találmánnyal. Kockázatban pedig több annál, mert a feltaláló, ha nem válik be a találmánya, csak a maga idejét pazarolja, de a kivitelező a nemzeti vagyont. Őt ne illetné részesedés? Japánban az „isteni szikra" kipattanásának pillanatában már menedzser készíti elő a kísérletet, a gyártást és a piacot, mert az idő pénz. Mert az időveszteség tetemes anyagi veszteséggel jár. Minden „ej, ráérünk arra még" milliókban számolandó a világpiacon. De, úgy látszik, nekünk nem sürgős, időmilliomosok vagyunk. Pados István vízkezelő találmányát például nem nagyon igyekszünk propagálni. Az elmés gép mágneses terén átáramoltatott vízzel öntözött növényzet (állítólag) kétszeres gyorsasággal fejlődik. Legyártottak néhány gépet, eladták külföldre potom összegért. De megvolt a referencia legalább! A néhány gépet, amelyet legyártottunk, kipróbálhatták külföldön, és láthatták, hogy jó. Valahol, ellenőrizhetetlen piacon, gyárthatják, és a hetvenéves feltaláló mit se tehet már ellene vagy érte.

Találmányaink tetemes része embrionális állapot-

ban pusztul el, mert hiába védik, ha nem akad itthon gyártó cég. Ha nem jelentkezik vállalkozó, egy idő után szabad prédává válik. Viheti, aki akarja. Elvetélt magyar találmányok értékesítésével évente huszonöt millió márkát profitálnak a nyugatnémet találmányhiénák. Ők figyelőszolgálattal is rendelkeznek: mi jár le? Nem mi mondjuk ezt, ők dicsekszenek vele. Mi pedig karba tett kézzel tűrjük, hogy kizsákmányoljanak bennünket. Hogy szellemi tőkénk nyugati üzletemberek prédája legyen. Csodálkozhatunk-e azon, hogy egyes feltalálók gyanakvók és nem hajlandók kiadni titkukat? Széles Lajos, az Amerikából hazatért magyar parasztember is ilyen. A tévében láthattuk, igen súlyos égési sebeket gyógyít. Pillanatok alatt megszünteti a fájdalmat, a gyógyulás gyors, hegesedést se hagy maga után. Az Egészségügyi Minisztérium nem intézkedik, hiszen nem szakmabeli az illető. A gyógyszergyárak hallgatnak. A külföldi érdeklődő referenciát kér, s ha nem kapja meg, azt kérdezi: milyen lehet az a magyar találmány, amely a magyaroknak se kell? A cellpanel feltalálójától, Kis-Szölgyémy Ferenctől is ezt kérdezhetik, mert a találmány titkát ő sem adta ki. A téglánál erősebb, annál jóval könnyebb, nagy szilárdságú, olcsó építőanyag felkeltette az egész ország figyelmét, de nem gyártják. Bocsánat, nem mondtam igazat, egy szövetkezet megkísérelte a feltaláló kirekesztésével a gyártást, mondván: nincs abban semmi titok. Semmi találmány. Pórul jártak. Az összeomlott óvodát az egész ország láthatta a tévében. Kérdés, hogy az igazi cellpanelt láttuk-e vagy egy kölcsönös kicsinyesség csődjét? A cellpanellel is úgy járunk majd, mint a Heller–Forgó-féle hűtőtoronnyal? Hogy nem kellett. Nem kérek utólagos felelősségre vonást. Azt kérném: lépjen

elő, aki a Heller–Forgó-féle találmányban nem látott üzleti fantáziát annak idején, és segítsen abban, hogy a jövőben ne fordulhasson elő hasonló tévedés. Ő talán ismeri a hiba gyökerét.

Ki kéne mondani: ma már ott tartunk, hogy a minőségi kérdések politikai kérdéssé válnak. Ha a cellpanel, melyet ásványi anyag és faforgács keverékéből öntenek táblákba, olyan könnyű, hogy úszik a vízen, ha szilárd, ha éghetetlen – és mégse kell –, ez nem politikai kérdés?

Miért van az, hogy a gyár inkább leáll a gyártással, nehogy a feltaláló indokolatlanul magas jövedelemhez jusson? Nem az irigységet kárhoztatom, az mindig lesz. Azt kárhoztatom, hogy nem tudunk olyan feltételeket teremteni, amelyekben az irigyeknek nincs, nem lehet módjuk irigykedni a köz rovására. De ne legyünk igazságtalanok. – Nincs kapacitás – sajnálkoznak az üzemek. Valóban szűkös a kapacitás. Tetemes részükben korszerűtlen cikkeket gyártanak, miközben kevés a hűtőház Szabolcsban is, és elszállítatlanul rohad el a világpiacon jól eladható szabolcsi alma. És ha ezekre az összefüggésekre felhívom a hivatal figyelmét, azért teszem, mert fontos találmánynak, életbevágónak, magasrendűnek tartom a hivatalnoki státust. Alkotásnak, mely – valljuk be, ahol valóban azzá válik – nincs megfizetve. És az irigyelt feltalálók? Ők aztán tele lehetnek pénzzel? Vizsgáljuk meg az ő gazdagságukat: erkölcstelenül jutnak-e magas jövedelemhez? Mert való igaz, a lottón és a totón évente tucatnyi vagy több magyar állampolgár válik milliomossá, munka nélkül jutva magas jövedelemhez. A magyar feltalálók között azonban kevesebb pénzt osztanak szét évente, mint a lottó és a totó nyertesei között. Egy-egy hasznosított talál-

mányra százezer–kétszázezer forint jut átlagosan, és osszuk el ezt minimálisan több mint fél ezer munkaórával. Háborodjunk föl, milyen kicsi a feltalálók órabére. Ám érdemes volna nyomon követni a tehetséges emberek sorsát is, nemcsak a találmányokét. Nem ritka jelenség: amíg föl nem fedeztek valamit, addig megbecsült emberek. Tortúrájuk akkor kezdődik el, amikor alkotókká válnak. A tehetséget nem lehet, nem is kell „szocializálni", mert az önmagában szociális.

Ám ha rendhagyó módon jelentkezik a tehetség, ha nem státusbeli, nem szakmabeli, ha nem ott születik meg egy találmány, ahol azt állami pénzen kutatják, rögvest megjelenik a presztízsérdek, mely – monopolhelyzetben lévén – bebizonyítja, hogy a rendhagyó módon született találmány nem jó. Fogadják el a megmásíthatatlan tényt, hogy a mi életünk is érdekek bonyolult szövevénye. Szabadságunk a felismert szükségszerűség. Ha a szocialista alapokon létrejött termelési viszonyaink ma már akadályozzák a termelőerők, a termelési eszközök további fejlődését, marxista közgazdászainkat se fékezzék aggályok az elmélet továbbgondolásában. A stabilizálódott szocializmusnak nem kellene-e gyakrabban megnézni önmagát „kívülről" is, úgy, ahogy a festő nézi meg munka közben a készülő művet messziről: mi az, ami jó, ami végleges, és mit kell megváltoztatni?

Mit csináljunk?

Mit kell megváltoztatni ahhoz, hogy közelebb jussunk az eredeti elképzelésekhez? A Magyar Nemzeti Bank mért ne adhatna tőkét egyéni vagy társult vállalkozók-

nak kölcsön, ha azt a gazdasági élet fölfedezetlen ágazataiban kevesebb bürokráciával, több mozgékonysággal kamatoztatnák? Mért ne lehetne lényegibb és változatosabb a termelőeszközök állami tulajdona? Mért mondanánk le a progresszív adókulccsal való szabályozás eddig kihasználatlan lehetőségeiről? Mért ne vehetnének részt a szocializmus polgárai részvényesekként is egy-egy nagy vállalkozás kockázatában? Mért ne alapíthatnánk találmányokat kivitelező, a referenciát megteremtő leányvállalatot, ha az kifizetődő volna? Mért ne teremthetnénk meg a szellemi lelemények szabad fórumát, mint egy Hyde-parkot, melyben saját butaságainkon nevetve, gúnyolódva is, komolyabban vehetnénk magunkat?!

Tömegeket mozgósító, szocialista ösztönzőrendszerre van szükségünk. A mostaninál hatékonyabbra. Olyanra, amelyben egyetlen üzletkötő sem mondaná: „Uram, mért foglalkozzam én szellemi exporttal, amíg egy vagon krumplit eladhatok?" Az én közgazdászom „találmányában" minden állampolgár, így az üzletkötők is, olyan arányban részesülnek a haszonból, mint amilyen mértékben azt a maguk munkájával, leleményével növelték. A minimális kockázatvállalás ne legyen veszélyesebb egy-egy gyár vagy intézmény élén, mint a maximális óvatoskodás. Az igazgatók jogköre, döntési lehetősége tegye lehetővé, hogy a szó szoros értelmében igazgatóknak tekintsük őket. Hiszen a vállalkozás szabadsága, az önálló kezdeményezés nem kötődik a kapitalizmushoz. Testi és lelki szükségletünk ez a fizikai és szellemi mozgás. A legsajátabb tulajdonunk. Az eltorzult érdektől mentes kezdeményezés a szocializmus találmánya. Ezért mondom: ne az érdeket kárhoztassuk, hanem az érdektelenséget. Nem a javak

rontják meg az embereket, ellenkezőleg: a javak birtokában kerül az ember a szép választás elé, mire használja fel az anyagi hatalmat. Önzetlen is csak kényszer nélkül lehet az ember; ha önként válik azzá. A nem anyagias új ember típusát sem úgy képzelem el, hogy nincs semmije.

Szeretem ezt az országot, szeretem ezt a várost, szeretem ezt a szocializmust, de sosem felejthetem el Platón és Szókratész találmányát, mely úgy szól, hogy „nem lehet szép az a város, amelynek nem jók a törvényei". Az én értelmezésemben: a törvényeket éppúgy kell szépíteni és továbbépíteni, akár a városokat.

De van egy telíthetetlen zsák, amelybe nálunk mindent bele lehet dobálni, mégse telik meg, nem szakad széjjel, holott a súlyát tonnákban nem lehetne kifejezni. Ez az elrontott dolgok zsákja. A meg nem valósított lehetőségeké. Ebbe dobálják be mindazt, ami veszendőbe megy. A kárba vesző erőfeszítések rekvizitumai is mind-mind belefférnek, és mégse mondhatjuk azt, hogy nem fér bele semmi már. Az bizonyítaná a szocializmus fölényét, hogy látszólag minden belefér ebbe a zsákba? Vagy mégsem? Időnként ki kell borítani a zsákot, már csak azért is, hogy ne csak boszszantsuk, serkentsük is Pató Páljainkat. Hogy kimondhatatlanul se lehessen jelszó az „Ej, ráérünk arra még!"

„A csodaszer"

„Nagy port vert fel közvéleményünkben annak a televízióban bemutatott idős embernek az ügye, aki egyetemes gyógyírt kínált akár a legsúlyosabb égési sebek ellen is, de állítólag értetlen emberek útját állják találmánya érvényesülésének. Nem volna érdemes foglalkozni az esettel, ha megmarad tiszavirág-életű szenzációnak. De mint tudjuk, foglalkozott a csodálatos gyógyírral a Találmányi Hivatal, többször az Egészségügyi Minisztérium, egyik vidéki egyetemi bőrklinikánk professzora, sőt, jövedelmező üzlet reményében, egyik külkereskedelmi vállalatunk is."

(Dr. Szendei Ádám: Csodagyógyszerek
Népszabadság, 1978. december 13.)

Hogyan lehet az, hogy írók, újságírók, külkereskedelmi vállalatok és (nem is merjük kiírni egyelőre a nevét) egy, az egészségügyhöz tartozó intézet is hitelt és pénzt adott a csodaszerre? Holott ők tudhatták volna a legjobban – dr. Szendei Ádám szerint –, hogy „valaha ilyen népi tapasztalatok legjavából hasznosan merített az orvostudomány, a gyógyszerészet. Ma már, a korszerű tudomány, a vegyipar és a rendkívül finom műszerek világában, ennek valószínűsége gyakorlatilag nulla."

– Ha ez így van – márpedig komoly tudós ember írta le ezeket a megállapításokat –, még utólag is megrettenünk: hogy volt bátorsága „jövedelmező üzlet reményében külkereskedelmi vállalatunknak" – hárommillió forintot kifizetni! Honnan vette az erkölcsi bátorságot ahhoz, amiről dr. Szendei Ádám szerint bűn meg-

feledkezni: „A csodagyógyszerek és a mögöttük meghúzódó kuruzslás elsősorban azért veszélyes, mert a beteg ember a kuruzslószerek használata közben gyakran elmulasztja azt az időt, mely alatt az orvos műtéttel vagy más beavatkozással még teljesen meggyógyítaná."

Történetünk, Széles Lajos égési szerének története azért egyedülálló, mert ebben a történetben dr. Szendei Ádám őszintén, nyíltan ki is mondja megannyi hasonló történetünknek talán kulcsmondatát. Azt a mondatot, melynek ismeretében talán jobban megértjük az orvosokat és egészségügyi szakembereket, akik dr. Szendei Ádámmal együtt vallották: „És ártanak ezek a varázsszerek azzal is, hogy a felajzott közvélemény sürgetésére az Egészségügyi Minisztérium, a Találmányi Hivatal, egyetemi, akadémiai intézetek – hasznos és nélkülözhetetlen kutatómunkájuk kárára – kénytelenek bizonyítani olyan szerek hatástalanságát, amelyekről a gyógyszerkutatásban járatos ember vizsgálat nélkül eleve megmondhatja már, hogy kuruzslásról van szó."

És ha a „szakemberek" vizsgálat nélkül ugyan, de eleve nem hisznek, hogyan hihetnek emberek, üzletemberek, írók, újságírók? Honnan veszik ez utóbbiak a bátorságot, hogy inkább azt higgyék, amit tapasztalnak, mint a szerek hatástalanságát bizonyítani kénytelen járatos emberek vizsgálat nélküli kijelentéseit?

Az írástudók felelősségére apellálva javasolja a cikkíró: „Elsősorban jobb sorsra érdemes kutatóintézeteink érdekében lenne kívánatos, hogy tömegtájékoztató eszközeink ne vállalkozzanak »gyógyszerfeltalálók« reklámozására, patronálására. Bízzanak a hozzáértő fórumokban." – Fogadjuk el ezt a fölhívást akképpen,

hogy elfogulatlanság, részrehajlás nélkül vizsgáljuk meg az „elfogult" és az „elfogulatlan" fórumok tevékenységét ebben az ügyben, amely (igaza van dr. Szendei Ádámnak) „nagy port vert fel közvéleményünkben".

0-ponton

1978. május 4-én Vitray Tamás a „Csak ülök és mesélek" című műsorában bemutatta Széles Lajost, az általa „Anti-quemá"-nak nevezett, égési sebeket gyógyító folyadék feltalálóját. Az adásból kiderült, hogy Széles Lajos csaknem tizenöt éve birtokában van a vitatott találmánynak, amellyel sikerrel gyógyít égési sérülteket. A tévériport megbolygatta a közvéleményt.

Az egyik oldalon „hiszékenységre hajlamos" emberek levelekkel, javaslatokkal, felajánlásokkal ostromolták a tévét, az Egészségügyi Minisztériumot, a feltalálót. A tévériport következményeként vállalatok képviselői indultak el Nakra.

A másik oldalon azonban hivatalos állásfoglalások, szakvélemények jelentek meg, hogy lehűtsék a hiszékenyeket. Hivatalos egyének és bizottságok jelentései kérdőjelezték meg a „csodaszert", melyet egyértelműen idézőjelbe tettek az Egészségügyi Minisztérium nyilatkozatai.

Két dologra szeretném felhívni az olvasó figyelmét:

– az említett hivatalos nyilatkozatokat nem előzte meg semmiféle ténymegállapító akció;

– sem Széles Lajos, sem az üggyel érdemben foglalkozók nem nevezték a szert „csodaszernek", ezt a szót a kezeltek tapasztalatból, az újságírók szenzációkeltés érdekében, a hivatalos egészségügy gúnyból használta.

Első lépés előre

A tévéműsor láttán az Interag akkori vezérigazgatója, Gerő László a kereskedelmi igazgatóval, Nagy Miklóssal együtt elhatározta: az ügyet elmozdítják a holtpontról. A tévériport készítőjéhez, Szegvári Katalinhoz fordultak. Az ő tanácsára keresték fel az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetét, melynek újítási előadója, Beke Júlia meghívta az Interag képviselőit a május 15-én tartott újítási bizottsági ülésre. Ott ismerték meg Széles Lajos találmányügyének múltját, jelenét, ennek alapján kapta meg dr. Hermann Imre, az Interag üzletkötője vezérigazgatójától a feladatot: „Imre! Te vegyészmérnök is vagy, szabadalmi ügyvivő is vagy, nézd meg, mit lehet tenni ebben az égési ügyben." Ekkor kapta őt is el a „láz".

Második lépés előre

1978. május 19-én dr. Hermann Imre tehát Nakra utazott egy olyan háttérhelyzettel, amelyet az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete Újítási Bizottságának ülésén igazgatója így fogalmazott meg: „Széles Lajos szere tőlünk lehet akár káposztaléből is, csak gyógyítson. És ha gyógyít, ha igaz, amit a tévében mondtak róla, akkor nem lehet érdekes az ára sem, mert akkor pénzben nem fejezhető ki az értéke."

Dr. Hermann Imre így mutatkozott be Széles Lajosnak: „Én egy nagy vállalat kis embere vagyok. Az igazgatóm azért küldött, hogy megkérdezzem, hogyan és mennyiért kapható Lajos bácsi tudománya."

Széles Lajos a következőket válaszolta: „Kikal-

kuláltuk a feleségemmel, hogy kötelezettségeink rendezésére legalább kétmillió-kétszázezer forintra volna szükségünk. Ezenkívül szeretnénk venni egy házat, amelyben életünk végéig ellakhatunk."

Dr. Hermann Imre azzal búcsúzott el Széles Lajostól, hogy 1978. május 27-én ismét jelentkezik, és elhozza az Interag hivatalos válaszát.

Harmadik lépés előre

1978. május 27-én, Nakon dr. Hermann Imre átadott Széles Lajosnak egy szerződéstervezetet Ricsovics József és Vörös Ferenc helyi lakosok jelenlétében. Kérte Széles Lajost, hogy tanulmányozza át és konzultálja meg az általa szükségesnek vélt szakemberekkel.

Egy felesleges lépés

1978. június 15-én dr. Hermann Imre mérnök-üzletkötő, dr. Forintos Győzőné, az Interag jogásza és Birmann Erzsébet, a Magyar Nemzeti Bank osztályvezetője együtt utaztak Nakra, hogy a szerződést a közjegyző előtt aláírják.

Nakon bemutatták a végleges szerződést. A szerződés szövegét Széles Lajos elfogadta. Tamásiba utaztak, ahol a közjegyző közölte: csak a dombóvári közjegyző illetékes. Azt is megtudták, hogy pénzösszeg bírósági letétbe helyezése ingyenes, ügyvédi munkaközösségnél történő letét kétszázaléknyi költséggel jár.

Megegyeztek abban, hogy június 16-án délután 14 órakor Dombóváron ismét találkoznak.

Ötödik lépés előre

Másnap, 1978. június 16-án a dombóvári közjegyző előtt aláírták a szerződést. Az Interag részéről dr. Forintos Győzőné és dr. Hermann Imre írta alá. Széles Lajos letétbe helyezte receptjét és az arra vonatkozó egyéb tudnivalókat tartalmazó leírást. Megállapodtak: ez a letét csak Széles Lajos és az Interag képviselőjének együttes jelenlétében vehető fel.

A felek a következőkben állapodtak meg: Széles Lajos tanúk előtt frissen égett beteget kezel a szerrel. A kezelésre használt szer maradékát leplombálják, lepecsételik. Fölhozzák Pestre, és az Interag páncélszekrényében helyezik el. Ha ez megtörtént, az Interag a bíróságnál letétbe helyez hárommillió forintot. Ezzel egy időben Széles Lajos kiadja a gyógyszer receptjét. A recept alapján dr. Hermann Imre elkészíti a folyadékot, mellyel szintén friss égési sérültet kezelnek, és ha az a folyadék is olyan hatásosnak bizonyul, mint Széles Lajos égési szere, akkor Széles Lajos felveheti a hárommillió forintot. Az Interag pedig a találmány teljes és kizárólagos jogú tulajdonosává válik.

Hatodik lépés előre

1978. június 20-án dr. Hermann Imre Bozsik Valéria újságíróval utazott Nakra. Dr. Hermann Imre ugyanis június 19-én délután a tévében Szegvári Katalin jelenlétében megismerkedett Bozsik Valéria újságíróval, aki felajánlotta, hogy az ügy előrehaladása érdekében segít olyan, szállítható, friss égési sérülteket keresni, akiket Széles Lajos kezelhet, hiszen a szerződés értelmében ez

volt a soron következő lépés. Akkor, 19-én délután Bozsik Valéria lakásáról telefonáltak a szekszárdi kórháznak, a budapesti Kun utcai Honvéd Kórháznak – eredménytelenül. Telefonígéretek alapján 20-án reggel ismét felhívták az említett kórházakat, de ugyancsak eredménytelenül. Utazásuk közben a siófoki kórházba is betértek, de ott sem akadt égési sérült.

Nem lehetett mást tenni, mint Széles Lajos házában várni, hogy friss sérült érkezik. És jöttek:

Bekötött lábú, idős asszonyt támogattak át a szomszédból: özv. H. Józsefné naki lakost. Június 16-án két óra felé zöldbablevessel leforrázta a lábát. Sámlin volt a rezsó, a rezsóról lehúzta a levest, de a rezsó lába beleakadt a sámli fogólyukába, a kislábos megbillent, és a leves az asszonyra ömlött. Letörölte, beolajozta étolajjal, akkor nem fájt. Bekötötte, és elment kapálni. Este látta, hogy hólyag van rajta. Gondolta: elmúlik, mert nem fájt. Nem ment át Széles Lajoshoz, pedig ott lakik vele szemben. „Láttam, hogy mennyien jönnek-mennek, hogy sokszor az egész utca tele van kocsival – mondta –, nem akartam még én is terhelni." Hétfőn még jobban fájt a lába. Akkor már restellt átmenni. Kedden kint volt nála a Vöröskereszt gondozónője, H. Ferencné. Meglátta, hogy be van kötve a lába. Elküldte hozzá a körzeti orvost, aki tetanusz-injekciót adott. Ricsovicsné helyi lakos meglátta, kihívta Lajos bácsitól férjét, aki átjött és átcipelte Széles Lajoshoz. A jobb lábfejen eredetileg első fokú égés volt, de Széles Lajos szerint – mert negyednapra jött át – már harmadfokúvá vált. A néni bekötött lábbal, sántikálva jött. A lába nem fért a papucsba. A kötést levéve a lábfej teljes egészében sötétvörös volt, kb. háromszor akkorára volt dagadva, mint a bal lábfej, és a vörösség közepén, az

égés közvetlen helyén, kb. nyolc-tíz centiméter hosszú és három-négy centiméter széles hólyag volt, amelynek a közepe varasodott. A néni azt mondta, azért, mert ott már kinyomkodta a hólyagot.

Széles Lajos némi előkészület után a gyógyszer-folyadékkal egy labdacsból leöntötte a sebet, és a néni azt mondta, kb. másfél perc után, hogy az a fájás, amivel átjött, megszűnt. Már nem fáj, és jobban tudja a lábát mozgatni, mint előzően. Széles Lajos ezután egy tűvel felszúrta a hólyagokat több helyen. Vattával kinyomkodta belőlük a folyadékot, majd egy kis idő múltán ismét leöntötte a lábfejet a folyadékkal. Ezúttal a néni kijelentette, hogy már egyáltalán nem fáj, semmit nem érez, csak egy kicsit húzódik a hólyagnál.

Széles Lajos ezután azt mondta, hogy most már át is futhat a lakására. A néni mondta, hogy futni sajnos nem tud, mert a szíve beteg, de jó lesz lassan is. A lábát beledugta a papucsba, jól láthatóan csökkent a duzzanat.

Ezután újabb beteg érkezett.

Cs. István budapesti lakos elmondta, hogy csütörtökön, június 15-én huszonkét óra előtt gulyáslevest főzött kuktában. Valószínűleg rosszul zárta le a kukta tetejét, de az is lehet, hogy a gumival volt valami baj, a fazék úgy robbant föl, hogy a teteje félrecsúszott, és a fölspriccelő forró gulyásleves nagyobb mennyisége a mellére, az éppen feltartott jobb belső karjára, valamint az arcára fröccsent. Letépte magáról az inget, hideg vízzel lemosta a levest, 22 óra tájt érkezett a Szántó Kovács utcai rendelőbe. Az orvos „valami spray"-vel kezelte. Bekötötte. Cs. István kolléganője kedden délelőtt telefonált a tévébe: hogyan lehetne eljutni ahhoz az öregemberhez, aki égési sebeket gyógyít? Miután a

címet megkapták, hétfőn 14 órakor ismét elment a Szántó Kovács utcai rendelőbe, ahol korábban kiírták betegállományba, és ismét kezelték, majd bekötötték a sebet, majd Cs. István feleségével együtt elindult Nakra. Amikor Széles Lajos fogadta a beteget, és segítette levetni az ingét, dr. Hermann Imre elbeszélése szerint a beteg arca eltorzult és vonaglott a fájdalomtól. Vetkőztetés közben közölte, hogy a baleset óta nem aludt, mert nagyon fáj – különösen – a karja. Mikor az inget levették róla, látszott, hogy a jobb karja csuklótól a válláig be van pólyázva, az egész melle is be van kötve. A kötés alatt a hasán is van egy gyerektenyérnyi nagyságú piros folt. Az alkar könyök felőli részén teljesen vörös hús látszik, amelybe beleragadt a kötés. Óvatosan próbálták lefejteni róla. A beteg jajgatott. Helyenként a vér is kiserkent. Széles Lajos közölte a beteggel, hogy kezelni fogja a folyadékkal, és először nagyon fog fájni, de nemcsak az a fájdalom múlik el igen rövid idő alatt, amit ő a folyadékkal okoz, hanem az is, amit akkor érzett, amikor megégett.

A beteg bólintott, mondta, hogy ki fogja bírni. Amikor Széles Lajos labdacsból lespriccelte a karján á sebet, a beteg hangosan sziszegni és jajgatni kezdett, látszott, hogy igyekszik uralkodni magán. A lespricceléstől számított hatvan másodperc múlva azonban a beteg sziszegése, jajgatása megszűnt. Az arca nem vonaglott. Mondta, hogy még fájdalmat érez. Pontosan kilencven másodperc múlva Cs. István arca teljesen megenyhült. Kérdezés nélkül közölte, hogy semmi fájdalmat nem érez, csak valami húzódást.

Öt-hat perc múlva, mikor Széles Lajos a műveletet megismételte, a beteg ismét fájdalmat érzett, de ezúttal nem jajgatott. A gyógyszer r.locsolása után nem sok-

kal a fájdalom teljesen megszűnt. Enyhe égést érez – mondta Cs. István –, de ezt nem tartja kellemetlennek. Különösen nem, ha a korábbi fájdalmat tekinti, ami miatt ötödik napja nem tudott aludni. Ezután a másik, ugyancsak foltokban átnedvesedett kötést levették Cs. István melléről, melyen a bal mellbimbótól a hónaljig sötétbarnás-vörös folt húzódott. A seb mutatta, hogy a kiömlött leves végigfolyt az egész mellén, és két hosszú oszlopban csurgott le a hasán a köldökéig. A mell legnagyobb részén a bőr cafatokban összecsomosódott, és helyenként olyan mély volt az égés, hogy kilátszott darabokban a hús, és a vér kiserkent.

Széles Lajos most ismét közölte a beteggel, hogy előbb az arcát kezeli. Nem fájt, de a néhány csepp, amely a mellére csöppent, fájdalmat okozott. Széles Lajos erre gyorsan Cs. István mellét is kezelte. A beteg most ismét sziszegett és jajgatott, de hatvan másodperc múlva az állapota javult. Nem panaszkodott. Az arca nem vonaglott. Kilencven másodperc múlva majdnem vidám hangon közölte, hogy a fájdalom megszűnt; csupán a bőr húzódik, és ég is egy kicsit.

Ezután szünet következett. Széles Lajos közölte Cs. Istvánnal, hogy négy nap múlva borotválkozhat, de addig víz nem érheti a sebfelületet, addig egyáltalán nem mosakodhat. Napra sem mehet. Számítson rá: a seb ki fog varasodni, de ne ijedjen meg tőle, a folyadék majd magától ledob mindent. Ezután ismét kezelte a mellét, de ezúttal a beteg már nem jajgatott, és nyolcvanöt másodperc múlva azt mondta, hogy egyáltalán nem fáj. Az égés is megszűnt, csak húzódik, és ez olyan különös érzés, amit nem tud kifejezni. Bekötni felesleges, nyugodtan felveheti az ingét, mondta a betegnek Széles Lajos, de arra kérte, hogy nyloninget ne vegyen

fel. Három nap múlva új bőr fog képződni azon a helyen is, ahol most még kilátszik a hús. Csütörtökre rendelte vissza a beteget újabb kezelésre, 22-én délután 16 és 17 óra között. A beszélgetés alatt kb. tíz perc telt el. Ez idő alatt a sebhely kifényesedett. Széles Lajos megjegyezte: azért ilyen fényes, mert előzően olajos emulzióval kezelte az orvos, és az fényesíti a sebet. Az imént még vérző seb olyan volt, mintha színtelen lakkal kenték volna le. Valamiféle bevonat képződött rajta, és minden váladékképződés megszűnt. A férfi most már mosolyogva vette magára az inget: „Nem érzek semmi fájdalmat, még húzódást sem – mondta –, teljesen jól érzem magamat" – búcsúzott feleségével együtt. Cs. Istvánt várta az utcán a gépkocsivezető. Ott volt a faluból Vörös és Ricsovics is, akiknek mosolyogva, nevetve mondta, hogy a világon semmi baja. „Hála a jóistennek, hogy eljöttünk ide!" Kigombolta az ingét és megmutatta a mellét.

Másnap, 21-én reggel Cs. István felesége telefonon közölte, hogy férje kitűnően aludt. Semmiféle fájdalmat nem érzett. Nyugodtan ébredt. Nagyon örül, hogy elmentek Széles Lajoshoz, mert közben azt hallották, hogy a fájdalmaknak hetekig kellett volna tartaniuk rendes körülmények között, ha orvos kezelte volna. A seb is sokáig meglátszana. Az asszony azt üzente, hogy mindent be fognak tartani, amit az „öreg" mondott, mert a férje nagyon hálás, hogy megszüntette a fájdalmát, és hogy be sem kell kötni a sebet. Csütörtökön délután a megbeszélt időben ott lesznek Nakon ismét. Közölte azt is, hogy semmi kifogása az ellen, hogy férjéről fényképet készítsenek. Dr. Hermann Imre hozzátette, hogy ezeket a fényképeket az engedélyük

és tudtuk nélkül az Interag nem fogja felhasználni, „akkor pedig különösen nincs ellene kifogásunk".

Dr. Hermann Imre az üvegben maradt gyógyfolyadékot lezárta, leukoplaszttal leragasztotta, pecsétviasszal lepecsételte etalonként azzal, hogy Széles Lajos a lepecsételt mintát a szerződésben kikötött összeg bírósági letétbe helyezéséről szóló csekk bemutatására át fogja adni az Interagnak.

De ekkor váratlan dolog történt.

Széles Lajos a leplombált üveget nem tudta kiadni a kezéből. Dr. Hermann Imre nem tudta átvenni annak rendje és módja szerint, hogy az Interag páncélszekrényébe kerüljön.

Erre a jelenetre így emlékezik:

„Ha én ezt most odaadom magának, az életemet adom."

Széles Lajosnak remegett a keze – nem volt szívem elvenni tőle. Arra gondoltam, végül is mindegy, hogy a hitelesített, pecséttel zárt üveg Széles Lajosnál áll, vagy odafönt Pesten, az igazgató páncélszekrényében. Otthagytam nála. A „famulusai" szidták is az öreget, de láttam rajta: valóban annyit jelent neki az üveg, mint az élete.

Egy lépés oldalt – emberségből

1978. június 26-án Gerő László vezérigazgató levelet ír Villányi Miklós pénzügyminiszter-helyettesnek.

Részletek a levélből:

„Az Interag RT 1978. június 16-án kelt szerződésével megvette Széles Lajos gyógyszerfeltaláló gyógyszerét, mellyel Széles Lajos – állítása szerint – két évtized

alatt több ezer égési sérülést szenvedett beteget meggyógyított. Szakemberek véleménye szerint a gyógyszer – amennyiben nagyüzemi előállítása sikerre vezet – a népgazdaság számos ágában, s így az üzemi balesetek jelentős hányadánál is, nagy eredménnyel alkalmazható.

A szerződés értelmében az Interag RT-nak a szerződésben ellenértékként megjelölt 3 millió forintot bírósági letétbe kell helyezni, és a letét felszabadítása Széles Lajos javára akkor történhet meg, amikor az Interag RT a gyógyszert legyártatta, és az ilyen módon előállított gyógyszerrel sikeres gyógyítások történtek.

Kérem t. Miniszterhelyettes Elvtársat, szíveskedjék hozzájárulni ahhoz, hogy a Széles feltaláló számára kifizetendő vételár a 43/1971. (XII. 17.) Korm. sz. rendelet 6. § (4) bek. c) pontja szerint a találmányokra vonatkozó adókulcs szerint adózhasson. [Noha még nincs szabadalmazva! A szerző.]

Az Interag RT természetesen törekedni fog arra, hogy a találmány szabadalmaztatása megtörténjék mind hazánkban, mind külföldön. Azonban egy ilyen eljárás közismerten hosszadalmas. Mai ismereteink szerint azonban, noha formai okokból elképzelhető az eljárás befejezésének késedelme, a gyógyszer minden bizonnyal szabadalmi oltalomban fog részesülni.

Ezen kérésem alátámasztásául szolgál az a körülmény is, hogy a hivatkozott jogszabály az adózást általában olyan személyekre gondolva állapította meg, akik normális jövedelemmel rendelkeznek, melyhez képest a találmányaikból vagy eljárásaikból származó díj csak komoly többletjövedelmet jelent számukra. Széles Lajos azonban nem ezek közé tartozik. Hosszú ideig külföldön élt, és a dél-amerikai országot harcos

szakszervezeti múltja miatt kényszerült elhagyni. Ennek következtében az itthon számára megállapítható nyugdíj összege rendkívül alacsony, és a szerződésben szereplő összeg az általános életszínvonalon történő megélhetést biztosítja számára.

Elvtársi üdvözlettel Gerő László"

A hetedik, a nagy lépés előre

És július 3-án – azaz egy hét múlva – kézben az engedély, reggel 9-kor az Interag már utalja a hárommillió forintot, és az átutalási levél másolatával dr. Hermann Imre máris robog Nakra.

Bozsik Valéria újságíróval együtt újabb kezeléseket tekintettek meg, majd Széles Lajos kíséretében a közjegyzőnél dr. Hermann Imre fölvehette a receptet és a kezelési utasítást.

Amikor Dombóvárról visszautaztak Nakra, a délután folyamán újabb eseteknek voltak szemtanúi.

M. Gyuláné jött át Nagyatádról. Ő mondta el, hogy június 24-én, szombaton kuktával főzött. Lenyomta a kukta tetejét, hogy gyorsabban lemenjen a gőz, és akkor égette meg a jobb kezét. Víz alá tartotta, a férje egy zacskóban jégkockákat tett rá. Csak kedden ment orvoshoz, de akkor már hólyagos volt. A hólyagokat levágták. Pénteken a kötés beleragadt, és az orvosnál ismét lenyúzták a felületét, levágták az egész bőrt. Az ujját sem tudta megmozdítani. Annyira fájt, hogy az orvos injekciót is adott. A kötés olyan lett péntekre, mintha kő lett volna rajta. Kopogott, és amikor lerántották, ömlött belőle a vér. A csütörtöki tévéadás után jöttek először Széles Lajoshoz. Amikor bekente – me-

sélte M. Gyuláné –, fájt egy kicsit, de utána minden fájás elmúlt. Előtte nem tudta lógatni a kezét, mert lüktetett, az első kezelés után azonban már egyáltalán nem fájt. Most, amikor Lajos bácsi harmadszor kezeli, már csak hűsíti – mondta M. Gyuláné, és megkérdezte, meddig kell még kezelni. Széles Lajos azt felelte: addig, míg nedvedzik. Dr. Hermann Imre ezután egy minden eddiginél súlyosabb, bár nem friss esettel ismerkedett meg.

L. Attila apósának segédkezett a garázsban. Benzint öntöttek a kannába, egy hordóból. Öntés közben a benzin belobbant. L. Attila ki akarta menteni a kocsit a garázsból, közben belerúgott a kannába, és jobb lábán a nadrág kigyulladt. A belobbant kanna lángja a feje fölé hatolt, és így a feje felületén is másodfokú égés keletkezett. A nadrág lerángatása után elvitték a miskolci kórházba. Közben Szikszón mentek keresztül, és mivel akkor már borzasztóan fájt a sérülés, bementek a szikszói kórházba, ahol L. Attila morfiumos injekciót kapott. Levágták a leégett bőrdarabokat, mentőt hívtak, és az vitte a miskolci kórház égési osztályára. Mindez 1978. május 23-án, este tíz óra tájban történt. A miskolci kórházban leszedték róla a kötést, és Oxicort spray-vel lefújták. Utána ugyanúgy fájt, de csak mérsékelten emlékszik rá, mert morfium hatása alatt volt. Négy napig ki se nyitották a kötését, amely teljesen át volt nedvesedve, sőt még a lepedő is átnedvesedett. L. Attilának megégett a két keze és az arca is, de ahhoz nem nyúltak.

Szombaton, amikor első ízben leszedték a kötést, hozzátartozói elhatározták, hogy elviszik Széles Lajoshoz. Vitték volna már kedden este, de nem tudták a falu nevét. Éppen akkor repülőverseny volt Miskolcon,

az ott levő szekszárdi ismerősöktől tudták meg, hogy Széles Lajos Nakon lakik. Az após, akinek ugyancsak megégett a bal keze, vonattal Nakra utazott, és megkérdezte, fogadja-e őket Széles Lajos. Ez alkalommal az após kezét rögtön kezelte is Széles Lajos, úgyhogy ő egy hét múlva már dolgozni is tudott sérülést szenvedett kezével.

L. Attilát szombaton motoros géppel hozták Miskolcról Kaposvárra, onnan gépkocsival tovább Nakra. Az adjunktus tiltakozott a kórházból való elbocsátás ellen, de végül a beteg – a kórház igazgató főorvosának engedélyével, a saját, az anyós és a feleség aláírásával igazoltan – saját felelősségére távozott.

L. Attila égési sebe a kórházi kezelés első napján a kötés alatt a morfiumtól nem fájt. A nővérek azt mondták, hogy lesz az rosszabbul is. Másnap már jobban fájt. Pénteken lelógatta a lábát az ágyról, és rettentően fájt, de még rá tudott lépni. Szombaton már rá se tudott lépni. Ilyen állapotban érkezett Széles Lajoshoz, kinek első kezelése borzalmasan fájt. Háromszor kente le, mert valóságos páncél volt rajta, ami alól Széles Lajos kiengedte a vizet. Lekente és utána megszűnt a fájdalom. A „páncéllal" volt később a baj, mert alatta nem tudott a seb gyógyulni. A páncél olyan volt, mint egy csupasz szalonnabőr. Csizmaszerűen körülvette a lábat. Lajos bácsi javaslatára a harmadik kezelés után kamillával leáztatta, úgy, hogy gézzel nyomkodta rá a kamillát, és amikor felpuhult, ollóval levágta. Utána ismét fájt, de aznap délután jöttek kezelésre, és az újabb kezelés után már nem fájt. Bevarasodott, és egy hét múlva kezdett lepattogzani a var.

Dr. Hermann Imre figyelemre méltónak találta a következőket:

L. Attilát mielőtt kiengedték a miskolci kórházból, Oxicort spray-vel még egyszer kezelték, a nővér azonban a jobb kezéről elfeledkezett, és így az már teljesen meggyógyult, míg a láb és a bal kéz meglehetősen varas. A beteg arcán már csak halványabb foltok mutatják az égés helyét.

Dr. Hermann Imre kérdésére, hogy mióta Lajos bácsi kezeli, nem fáj-e, a beteg azt válaszolta: a kamillázás után fájt, közben néha lüktetett, de aznap délután, kezelés után a fájás megszűnt. Három-négy naponként kapott kezelést, kb. tizedszer vannak itt. A miskolci kórház betegei sokkal kisebb sebekkel három hónapot töltenek kórházban. Félnek a kötözéstől, mert mindig beragad a sebbe a kötés, és mindig feltépődik a seb.

L. Attila szerint Lajos bácsi megóvta őt a kötések letépésétől és a bőrátültetéstől is. A többi ember még jobban szenved az átültetett bőr sebétől, mint az eredeti égéstől. Széles Lajos azt mondta arra, hogy nem szabad a friss égési sebre bőrt ültetni.

L. Attiláról a miskolci kórház adjunktusa színes képet csinált, mondván, hogy érdekli a téma. Megkérte a beteget, hogy ha meggyógyult, menjen vissza. Mutassa meg magát. Dr. Papp neve így került dr. Hermann Imre útijelentésébe, Széles Lajos utasításával együtt:

„Kézégetés esetén a hónalj alatt vagy a hajlatokban mirigyduzzanat szokott kifejlődni. Ilyen esetben a kart körbe kell spriccelni a szerrel, és mire a beteg húszat olvas, a duzzanat elmúlik."

A nyolcadik lépés előre

1978. július 5-én dr. Hermann Imre ismét Nakra utazik, már a szükséges nyersanyagokkal és laboratóriumi eszközökkel, hogy a megállapodásnak megfelelően Széles Lajos jelenlétében elkészítse a megadott recept szerinti folyadékot.

Kilencedik lépés előre

Az Interag időközben levélben tájékoztatta a szer gyártására jelentkező kilenc hazai vállalatot az ügy állásáról, megküldve az útijelentések másolatát és a Cs. Istvánról készült fényképsorozatot. Egyben meghívta a vállalatok képviselőit Nakra, hogy saját szemükkel győződjenek meg az eseményekről. Dr. Hermann Imre másnaponként utazik július végén más-más partnerekkel Nakra, újra friss égési sérültekre vadászva, hogy az általuk készített szer azonossága az eredetivel bizonyítást nyerjen. A nap augusztus 4-én következett be, amikor dr. Hermann Imre partnerei Nemes József, a Chinoin termelési főosztályvezetője és Szabó Szilárd, az Első Vegyi Industria Szövetkezet elnöke voltak.

A következőket látták:

Fájdalomtól rángó arcú ember érkezett sántítva, B. Károly, Pécsvárad melletti lakos. Aznap reggel lakodalomban hurkához húst főzött. A bográcsmegsülylyedt, és a forró lé a lábára ömlött. A zoknit, szandált levetette. Először a körzeti orvoshoz, majd a siklósi kórház sebészetére vitték, ahol tetanusz-injekciót kapott, spray-vel lefújták, bekötötték. Hétfőre rendelték vissza, de arra gondolt, hogy eljön Nakra „szerencsét

próbálni". Széles Lajos mindkét lábáról levágta a kötést. Mindkét lábfejen sebfelület volt látható. Széles Lajos a dr. Hermann Imre által készített, lepecsételt üvegből vett folyadékkal locsolta le a felületet. A kezeléssel járó szokásos „csípő" fájdalom harmincöt másodperc múlva elmúlt. Az újabb locsolás már semmi fájdalmat nem okozott. Öt perc múlva a sebfelületek már nem voltak érzékenyek sem nyomásra, sem dörzsölésre. A beteg sántítás nélkül távozott, „akár visszamehetnék táncolni" – mondta.

A kezelésre használt folyadékot visszazárták, pecséttel, aláírással ismét hitelesítették; dr. Hermann Imrén, Nemes Józsefen és Szabó Szilárdon kívül Ricsovics József és Vörös Ferenc helyi lakosok.

Tizedik lépés előre

Dr. Hermann Imre augusztus 6-án újra Nakon van, ellenőrizni a „betegét". A szer hatásáról beszélgetve így emlékszik a történtekre:

Egy fiatalember – lakodalmi készülődés során – az üstből lábára öntötte a kolbászfőző vizet. Először a siklósi kórházban kapott elsősegélyt, de a vendégseregben sokan voltak dombóváriak, akik ismerték Széles Lajost. Ők hozták el az öregúrhoz. A szó szoros értelmében hozták, mert alig tudott járni. A lábfeje égett össze. Nagyon szenvedett. – Hát ezt jól megcsinálták – szidta az öreg. – Hát ezt meg – nyöszörögte a fiú. – Mondta is a kórházban a doktor, hogy a mulatságnak búcsút mondhatok. – Nem kell búcsút mondani semmiféle mulatságnak – nyugtatta Lajos bácsi, és bekente a folyadékkal. Hatvan másodperc múlva csök-

kent a fájdalom. Kilencven másodperc múlva teljesen megszűnt. Öt-tíz perc múlva pedig meg lehetett fogni a sebet, mintha ép bőr volna! „Na, édes fiam, most mehetsz a lagziba, csak arra ügyelj, hogy víz ne érjen a sebedhez!"

A fiatalember végigmulatta a szombat-vasárnapot. Hétfőn jelentkezett újra kezelésre. Ezen természetesen én is jelen voltam. A beteg lába – minthogy víz nem érhetett hozzá, és nem is volt szabad bekötni – ugyancsak szutykos volt. Fájdalmat azonban nem érzett. Az öreg lemosta bőven gyógyszerrel.

Akkor elmentünk a siklósi kórházba. Meg akartam mutatni a sebésznek, hiszen a szakvéleménye fontos volt nekem. A sebész meg is lepődött, amikor a meglehetősen piszkos lábat meglátta, amit elsősegélykor szép, fehér gézzel gondosan bekötött.

– Igen, igen, de a Széles Lajos-féle szernél nem szabad kötszert alkalmazni.

Végül megegyeztünk, hogy átmeneti megoldásként alkohollal mossuk meg a páciens lábát. A nővérke megijedt, hogy az alkohol majd fájdalmat okoz a betegnek, és nagyon óvatosan közelített az egykori hólyagok helyéhez. A férfi nevetett, hogy semmit nem érez. Az orvosnak meg a nővérnek *leesett az álla*. A vizit után emberünk lepattant az ágyról, és úgy elszaladt, mintha egészséges volna.

Miután még egy ilyen esetet láttam, nyilvánvaló volt, hogy az öreg megérdemli az összeget. A receptből az is kiderült, hogy a szer alkotórészei között nincsen olyan anyag, aminek toxikus hatása lenne.

És augusztus 7-én megíródik az ügy első, házon belüli feljegyzése:

„Feljegyzés

Nagy Miklós kereskedelmi ig. et. részére

A mellékelt, 1978. augusztus 4-ről szóló útijelentésben leírtak szerint az általunk készített, égési sebeket gyógyító szer ugyanolyan hatásúnak bizonyult, mint a Széles Lajos bácsi által használt korábbi szerek. A hivatkozott kezelésnek Nemes József, a Chinoin nagytétényi termelési főosztályvezetője és Szabó Szilárd, az Első Vegyi Industria Szövetkezet elnöke is tanúi voltak, a történteket útijelentésemben aláírásukkal igazolták.

Fentiek szerint az Interag és Széles Lajos bácsi között fennálló szerződésnek megfelelően bizonyítottnak kell tekintenünk, hogy az átadott recept valódi és reprodukálható. Kérem, hogy a dombóvári bíróságnál letétbe helyezett pénz Széles Lajos és neje részére történő kifizetésére intézkedni szíveskedjék.

Dr. Hermann Imre"

Vajon megnézte-e jól dr. Hermann Imre, hogy mire adja ki az Interag hárommilliójá? A hiteles leírások alapján döntse el az olvasó.

Foglaljuk csak össze

Az Interag képviselője 1978. május 19-én tárgyalt először Széles Lajossal. Előkészítettek, megkötöttek és végrehajtottak egy szerződést 1978. augusztus 9-ig. (Ez a dombóvári városi bírósághoz címzett, a pénz kifizetésére rendelkező levél dátuma.)

És azóta?

Szegvári Katalin és Vitray Tamás feltaláltak egy feltalálót: az ismeretlenségből az országos érdeklődés homlokterébe rántották Széles Lajos ügyét. Az Egészségügyi Minisztérium újítási bizottságának eddig ismeretlen ügyecskéjéből országos ügy lett. Egyének és kollektívák levelei, felajánlások, javaslatok tömege érkezett a Magyar Televízióhoz, az egészségügyi miniszterhez.

„Tisztelt Miniszter Elvtárs!

Szocialista brigádunk nevében mélyen elítéljük a bürokráciát, ami miatt emberek szenvednek, halnak meg, míg mások azon vitatkoznak, elfogadható-e a gyógyszer találmányként.

Amennyiben az államkasszából nem futja, brigádunk minden tagja egyhavi keresetét ajánlja fel, s egyben felhívással fordul az ország valamennyi szocialista brigádjához, hogy csatlakozzon megmozdulásunkhoz. Kérünk sürgős választ, milyen számlára fizethetünk be, amit kérünk átutalni a gyógyszer feltalálójának.

Hajdúböszörmény, Faipari Vállalat
Szabadság és Gagarin brigádja."

„Szeretném az ügyet nem jogi, hanem emberi oldaláról megfogni. Gyógyítónk kitalálta a szert, amelynek alkalmasságát senki nem vonta kétségbe. Felelősek vagyunk, hogy a gyógyító ne vigye a sírba a szert. A gyógyító anyagi igénye olyan minimális, hogy ez gondot nem jelenthet. Az erkölcsi: ne lophassák el szellemi termékét.

Szabadalmi jogszabályaink – alkalmazkodva a nemzetközi joghoz – olyanok, amilyenek. Miniszter Elvtárs egyszemélyben jogkörén belül utasítást adhat a szer gyógyszervegyészeti, szakorvosi ellenőrzésére,

kipróbálására, alkalmazására. – Aztán lehet dönteni: találmány, újítás-e?

Kádár Endre építészmérnök."

De mi történt 1964-től 1978. március tizennegyedikéig?

A tévériportot követő közleményekből tudjuk: a hatvanas évek közepén egy sebészorvos felajánlotta Széles Lajosnak: segítségére lesz a találmány elfogadtatásában, ha ötven százalékkal beveszi őt is a találmányába. Széles Lajos nemet mondott. És utána? Senki sem figyelt a naki emberre?

„Egészségügyi Minisztérium, Budapest, 1975.

Jelenlegi beosztásomban húsz év óta dolgozom. Meggyőződhettem róla, hogy a Széles Lajos által használt folyadék a friss égési sebeknél fájdalomcsillapító és sarjadzást elősegítő hatású. Ezért mindent elkövettem, hogy a szert az előírásoknak megfelelő módon gyógyszerré nyilvánítsák. Széles Lajos többszöri rábeszélésem ellenére sem hajlandó a receptúrát vagy a szert a kezéből kiadni, ezért az ügyet elejtettem.

Hiába magyaráztam, hogy gyógyszerré nyilvánítani csak alapos kémiai és biológiai kontroll után lehet egy anyagot (lásd Contergan-ügy), majd ezután klinikai megfigyelés szükséges. A klinikai megfigyelés nem végezhető el oly módon, ahogy Lajos bácsi elképzeli – ő nem gyógyíthat klinikán vagy kórházban. Egyszeri bemutatás nem ér semmit, több száz eset, több hónapos megfigyelés szükséges.

Véleményem szerint érdemes a szerrel foglalkozni, gyógyító hatása van.

Dr. Sáfár Lászlóné
városi főorvos Dombóvár."

Dr. Sáfár Lászlónénak az ügyet hivatalából követke-

zően el kellett ejtenie, de mit tettek az illetékesek? Nyilván ők is elejtették volna, ha közben nem történnek újabb lépések.

Széles Lajos jogi képviselői szabadalmi bejelentést tettek, és újításként is beadták az égést gyógyító folyadékot, az eljárást az Egészségügyi Minisztériumba. Tehát megtörténhetett a betegeken való hivatalos kipróbálás, az eljáró orvosok megismerhették a szer összetételét és alkalmazási módját".

Néhány vélemény a hivatalos szakértők leveleiből:

„Széles Lajos főzetének gyógyításra való alkalmazása elfogadható, de nem új. A budapesti Kun utcai kórházban 1953 óta alkalmaznak hasonló szert, mely hűsíti az égett sebfelszínt, enyhíti a gyulladást, csökkenti a fájdalmat. A benyújtott találmány hatása szerint eléri a kedvező eredményt, ma már azonban nem használjuk a hasonló szereket. Hatásosabb kezelési eljárással gyógyítunk.

Dr. Hoffer András, égési osztályvezető főorvos."

„Összehasonlítottuk az anyag hatásának gyorsaságát más anyaggal olyan betegnél, akinek mindkét combja azonos felszíneken, azonos kiterjedésben, azonos mélységben égett meg. A két különböző anyag alkalmazásával azonos időben észleltük a gyógyulást.

A mintaanyag hátránya, hogy erős fájdalmat okoz ecseteléskor.

A beküldött anyag a pörkösítő anyagokhoz hasonló módon fejti ki hatását. Egyéb anyaggal összehasonlítva, a gyógyulás idejét nem rövidíti meg.

Dr. Ménesi László

az égési-sérülési osztály vezető főorvosa."

Dr. Novák János orvos alezredes a Központi Honvéd kórházból ezt írja Széles Lajosnak:

„Érdemesnek tartom az Ön által ajánlott szer részletes vizsgálatát.

Minthogy valamely ismeretlen szer kipróbálásának megvannak a maga törvényes előírásai, s ezek a szer pontos összetételének ismeretét írják elő, kérem, szíveskedjék nekem a szer összetételét írásban megadni. Amíg ezt nem kapom meg, a betegeken történő vizsgálatokat nem tudom folytatni."

Részlet az Egészségügyi Minisztérium újítási bizottságának leveléből:

„Széles Lajos részére, 1977. január.

Tárgyban megjelölt újításával – annak gondos orvosszakértői vizsgálata után – az Egészségügyi Minisztérium újítási bizottsága 1976. XI. 23-i ülésén behatóan foglalkozott, és az ott hozott döntésekről az alábbiakban értesítem:

A bizottság szenvedő embereken való segítő szándékát és ezzel kapcsolatban kifejtett tevékenységét dicséreőleg elismeri – azonban javaslatát újításként elfogadni nem áll módjában.

Ennek oka az, hogy az orvostudományban az újításként javasolt anyag, illetve kezelési eljárás több mint 20 éve használatos, sőt ma már elavultnak tekinthető."

Dr. Sáfár Lászlóné Dombóvár városi főorvos elismeri a gyógyszert.

Dr. Novák János orvos alezredes élénken érdeklődik a szer összetétele iránt.

És még egy apróság, melyet az olvasó nem tud beilleszteni az Egészségügyi Minisztérium állásfoglalásának összképébe:

Részlet egy levélből, melyben az egyik fővárosi kórház szakértőnek felkért orvosa válaszolt az Egészség-

ügyi Minisztériumnak arra a kérdésére, miként áll Széles Lajos gyógyszerének kipróbálása:

„...elismerem, hogy Széles Lajos kifejezett kívánságára aláírtam egy kötelezvényt, hogy újítási vagy találmányi díj kifizetése esetén nem tartok többre igényt, mint az összeg felére."

„A minisztérium – tekintettel a szakértőnek felkért orvos kétségbe vonható objektivitására, kétes etikai magatartására – a fentiekben már idézett szakértőnek adta ki véleményezésre a Széles-féle készítményt."

Tehát Széles Lajost elébb meg akarták vesztegetni? Ha ezt megkockáztatták, akkor azt nem azért tették, mert a gyógyszert valóban hatástalannak tartották.

Egy lépéssel a 0-pont előtt

Kuruzsló-e Széles Lajos, vagy sem? A hiedelmek és a hiszékenységek csinálnak-e belőle „orvost", vagy ő leplezi le az orvosi talárba burkolózó tudatlanságot? Hogy ezt megvizsgáljuk, ki kell kérdeznünk Szegvári Katalint: hogyan kezdődött? Mi győzte meg őt, mi győzte meg a rendezőt és Vitray Tamást, hogy vállalják a „lavina" elindításáért a felelősséget?

1976-ban a Nak melletti Bárongon forgattam. Egy ottani parasztember, Nagy József keresett meg azzal, hogy Nakon egy Széles Lajos nevű ember égési sebeket gyógyít. Őt magát is kezelte egy súlyos sérüléssel. Csak az a baj, hogy nagyon nehéz beszédbe elegyedni vele. Ez igaz volt. Széles Lajos még ajtót se nyitott nekünk. Meglehetősen erős kifejezésekkel elküldött bennünket.

– *Mindjárt elhitte, amit Nagy Józseftől hallott?*

– Nagy József olyan részletesen mesélte el a gyógyu-

lását, hogy el kellett hinnem. Kíváncsi lettem az öregre, és sokáig kérdezgettem a bárongiakat, hogy nem üzent-e mégis a tévének. Azt mondták: nem üzent. Aztán amikor megindult Vitray műsora, a „Csak ülök és mesélek", mégis megérkezett a levél. Vitray Tamás „kiszignálta" az én nevemre, hogy Born Ádám rendezővel csináljam meg a riportot. Azonnal lementünk Nakra terepszemlét tartani.

– *Látták Széles Lajost gyógyítás közben?*

– Igen. Egy kilenchónapos kisbabát kezelt. Egy vattacsomóra töltött a folyadékból, és óvatosan törölgetni kezdte vele a kisbaba leforrázott hátát, aki rövid idő múlva abbahagyta az ordítást, és megnyugodott.

– *Arra nem gondolt, hogy nem a gyógyszerben van a gyógyító erő, hanem az öregben?*

– Ilyen pici gyerekkel nem lehet megbeszélni semmit. Nem lehet szuggerálni sem. Beszélgettem öreg parasztokkal is, akiket szintén nem lehet rávenni arra, hogy azt mondják, ami nem igaz.

– *Hitt a szemének?*

– Nem tehettem mást. Ez nem olyan gyógyszer, amiről csak öt év múlva derül ki, hogy hat. Azért „kriminalisztikai" jelenség számomra ez az ügy, mert erről a gyógyszerről azonnal meg lehet állapítani, hogy jó-e vagy rossz.

– *Nem kapott figyelmeztető jelzéseket, hogy az orvosok szerint ez kuruzslás?*

– Széles Lajos mondta nekem, hogy fönt járt Budapesten a Róbert Károly körúti kórházban. Bemutatta, hogyan gyógyít. Először azt mondták neki, hogy jó és eredményes a módszere, majd később visszavonták az állításukat.

– *Nem követett el alapvető hibát, amikor egy egész-*

ségügyi kérdésben nem a minisztériumhoz fordult elsőnek?

– Letiltották volna a riportot. Vitray műsora alkalmas volt arra, hogy ne kelljen egyértelműen „csak" egy találmány ügyének, vagy egészségügyi kérdésnek tekinteni a témát, hiszen legalább annyira annak a műsornak a keretébe illik egy hazájába 35 év után visszatérő idős ember nagyszerű jelleme is, és ha erről szól a „mese", milyen illetékeseket kellett volna megkérdezni? Csak miután leforgattuk a riportot, jelentkezett az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete, hogy tud az ügyről, és ők is szeretnének megszólalni. Bevallom: rettenetesen megijedtem, mert arra gondoltam, hogy na, most mégis le fogják tiltani.

– *Maga már az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetétől is megijedt?*

– Igen. Ez így volt. El kell ismernem: indokolatlanul, mert amikor bementem dr. Füzi István elvtárshoz, a főtitkárhoz és Beke Júliához, aki az újítási ügyekkel foglalkozik, kiderült, hogy örülnek a riportnak. Azt mondták, ha ők nem tudtak továbblépni, remélik, hátha a televíziónak sikerül.

– *Ők is biztosak voltak abban, hogy Széles Lajos gyógyszere jó?*

– Nem állítom, hogy biztosak voltak, de mintha sejtették volna, hogy az ügy körül nincs minden rendben.

– *Éspedig?*

– Tudtak arról, hogy Széles Lajos az Orvosetikai Bizottságnál feljelentette azt az orvost, aki őt meg akarta vesztegetni.

– *Megkérhetném, hogy „nagyítsa ki" ezt a részletet?*

– A tévériportban Beke Júlia a következőket mondta: – Hiába csináltunk akármit, Széles Lajos nem adta

ki az összetételt. – Erre én megkérdeztem: – Mi lehet az oka ennek? – Sajnos – válaszolta Beke Júlia – olyan tapasztalatokat szerzett, melyek a bizalmatlanságot indokolták. (Gondolom, a megvesztegetésre célzott.) – Erre én a következőket feleltem: – Bizonyára azért nem adta meg az összetételt, mert soha senki nem ígérte neki, hogy „ha megmondja az összetételt, akkor ennyi és ennyi pénzt adunk Önnek". Széles Lajos szerintem hasznot akart a találmányából. Akik ezen az „anyagiasságon" felháborodnak, többek között azon is felháborodhatnának, hogy valakinek havi kilencszáz forintból kell megélnie. Mert az öregnek ennyi volt a jövedelme. Beke Júlia elmagyarázta a riportban, hogy pénzösszeget nem lehet felajánlani, mert a folyadék nem minősül sem újításnak, sem találmánynak.

– *Miért nem?*

– Én is ezt kérdeztem. Azt a választ kaptam, hogy Magyarországon gyógyszerügyben csak az számít újításnak és találmánynak, amiben valami „új van". – Ha tehát én Kalmopyrinből, aszpirinből és vazelinből előállítanám az örök élet titkát megoldó életelixírt, az Magyarországon nem számítana újításnak? – kérdeztem csodálkozva. – Nem – válaszolta Beke Júlia –, hiszen minden összetevője ismert. Ha el is fogadnák Széles Lajos gyógyszerét, semmi pénzt nem kaphatna érte. Legfeljebb kandidátusi címet – hogyha orvos volna.

Beke Júlia, közvetítő szerepre is vállalkozva, később felhívta az Egészségügyi Minisztériumot. Ha jól emlékszem, dr. C. Tóth Jánossal beszélt. Meghívta, hogy nyilatkozzon a televízióban az ügyről. Azt válaszolták, hogy az osztály átszervezés alatt van. Nem tudnak eljönni.

– *Miből jött rá, hogy „rossz ügyet" támogatott?*

– Antal Anikó, a Magyar Hírlap újságírója felhívott, hogy kötelessége írni a dologról, bár nem látta az adást. Megkérdezte, hogy én hiszek-e benne. Ha nem hinnék – nyilván nem csináltam volna meg. Ajánlottam, hogy nézze meg a filmet, utazzon le Nakra, nézzen meg egy-két kezelést, és tegyen belátása szerint. Antal Anikó be is jött a filmet megtekinteni épp azon a napon, amikor dr. Medve László egészségügyi miniszterhelyettes..

– *A Magyar Hírlap cikke azután jelent meg, hogy az egészségügyi miniszterhelyettes megtekintette a filmet?*

– Igen. Ez a cikkből is kiderül.

Dr. Medve László a Magyar Hírlap 1978. március 14-i számában a következőket nyilatkozta: „Nincs más út, bármilyen ígéretes is egy készítmény gyógyszerhatása, mint amit a törvény, a jog szabályoz. Széles Lajos bácsi újítási ügyében segítőkészen, szakszerűen jártak el, betartották azon rendelkezéseket, melyek az újító érdekeit és a betegek védelmét szolgálják. Ha az ügynek folytatása lesz, az elbírálás szakszerűségét és az eljárás törvényességét nem befolyásolhatja sem a televízió szórakoztató műsora, sem az újító szociális helyzete... Ha a kipróbálás folytatódhat, a Magyar Televízió tájékoztatja nézőit, s a betegeket meg az orvosokat is megszólaltatja."

– *Sor került erre a további tájékoztatásra?*

– Amikor folytatni akartuk a filmet, a minisztérium kérte, hogy ne folytassuk, „mert még semmi sem történt az ügyben".

– *Tudomásukra jutott-e valami elítélő kritika?*

– Igen. Azt mondták, kóklerek mellé álltunk.

Az Élet és Irodalom 1978. július 2-i számában megjelent, „Valami nincs kitalálva" című cikkemre Eötvös Pál, a Népszabadság közgazdasági rovatának vezetője nyílt és éles választ adott.

„Néhány évvel ezelőtt a következő címlappal jelent meg a Ludas Matyi – írta –, előreszegezett szarvakkal egy csorda közeledik az utat teljesen elzárva, a marhákkal szemben pedig kétségbeesett, az ég felé tárt karú alak áll. A képaláírás: »Nehéz előrejutni!« Amikor feltalálókról, jelentős újításokról olvasok, óhatatlanul ez a rajz jut az eszembe."

Eötvös Pál azt bizonygatja, hogy az én cikkem szerint „mind ilyenek vagytok, kivéve engem és néhány zseni védencemet". Majd leszögezi: „Demagógnak lenni mindig könnyű, egyszerű a receptje. Veszek egy szeletet az igazságból, s ha a butaságra, primitív ösztönökre építek, azt hozom ki belőle, amit akarok."

Ezek kemény szavak.

De én megértem őt: attól fél, hogy indulatok szabadulnak fel, és az indulatos ember már nem arra figyel, amiről szó van. Csakhogy Eötvös Pál sem arra figyel, amiről szó van: a találmányok valósága mintha kevésbé érdekelné, mint a „demagógok" elleni hadviselés. De miért feltételez eleve demagógiát? Miért gondolja, hogy az olyan közírók, mint jómagam, mindenkit eleve ökörnek néznek? Milyen reflex hiteti el vele, hogy esetleg őt is azok közé sorolom, akik miatt „nehéz előrejutni", holott semmi se idegenebb tőlem, mint a mesterséges kategorizálás.

Mindarról, amit Eötvös Pál paródia tárgyává tesz, szomorúan írnak az Élet és Irodalom „Ilyen gazdagok

vagyunk" vitájának írói. Ezúttal egy kiragadott részletet idézek csupán Fekete Gyula hozzászólásából, hiszen az ő véleménye is hozzátartozik Széles Lajos orvosságának keletkezéstörténetéhez.

„Régóta gyűjtögettem a fantasztikus szatíratémát – írja Fekete Gyula –, egy novellafüzérre valót. Időközben selejteztem, s ezt a feljegyzést már csak emlékezetből idézhetem: megszületik a XX. század Messiása, csiribí-csiribá, megajándékozza a szenvedő emberiséget a rák ellenszerével, mire természetesen – valamilyen modern, korszerű tortúrával – keresztre feszítjük. Nem hallottam még a Béres-cseppekről, amikor a téma megszületett. S a selejtezéskor tűnődtem el azon először: adódhatnak olyan »mai témák«, amelyekben a képtelenség megragadására nem a fantasztikum műfaja kínálkozik, sokkal inkább a földhözragadt riport, szociográfia. Íme, a példa: Széles Lajos több évtized előtti kitántorgás után hazajön. Ajándékként hozza népének élete nagy művét, a gyógyító balzsamot. Küldi hozzá az orvos az égésmarta sebekkel kínlódókat: egy perc alatt vége a fájdalomnak, hamarosan regenerálódik a bőr. Mire azt mondja az Illetékes: Bácsi, ezt a kenőcsöt felejtse el. – A legnagyobb fájdalmak egyike. Telik az idő, gyötrődnek a kórházakban, talán belehalnak sebeikbe (győri tragédia) – a balzsam nem kell: Nincs rá »reális igény«. Kollektív gondatlanságból okozott súlyos testi sértés ez? – Három fantasztikus regény után, bevallom, én ezt nem tudtam volna kitalálni."

1978 nyarán a Népszabadság egy másik munkatársától is támadás ér. Horváth Kálmán megrovásban részesít, mert én is elhiszem, hogy Széles Lajos Anti-quema nevű gyógyszere csodaszer, „holott az orvosok szerint még csak nem is újdonság!" A cikk azt ígéri, hogy megtudjuk az igazságot a Széles-féle égésiseb-kezelő folyadékról.

„Az Anti-quema első sikereit 1966-ban aratta – dr. Klapka János, Nak körzeti orvosa több égési sérültet vizsgált meg. A betegeket napokkal azelőtt Széles Lajos kezelte a saját készítményű, Anti-quema névvel nevezett szerrel. A sérültek azt állították, hogy az ecsetelés után megszűnt a fájdalmuk. Később mások is hasonlóképpen nyilatkoztak a kezelésről. Széles még 1966-ban *egy égési sebészhez* fordult, hogy a közreműködését kérje a gyógyszer szakmai vizsgálatának az elvégzésére és gyógyászati kipróbálására. *Megállapodtak abban, hogy siker esetén a várható hasznot megosztják.* Széles azonban – a szakvizsgálat eredményeitől vagy a kijátszástól félve – hosszas huzavona után sem adta át a receptet az égési sebésznek. Így kapcsolatuk megszakadt."

1. Megkérdeznénk Horváth Kálmánt: *mért járna a haszon 50%-a annak, aki semmit sem talált fel, csak a kötelességét kellene teljesítenie?*

2. *Miért kéne megrónunk Széles Lajost, hogy gyanakszik arra az orvosra, aki meg nem szolgált haszonért lett volna hajlandó megtenni azt, amit meg nem tenni (ha meg volt győződve a szer jó hatásáról) bűnös mulasztás.*

3. *Ha a találmány hasznosságáról meg volt győződve,*

mi oka lehetett a feltalálónak, hogy a szakvizsgálat eredményétől féljen?

4. *A „hosszas huzavona" úgy hangzik, mintha Széles Lajost terhelné a felelősség, mintha ő volna a feleslegesen óvatoskodó, bizalmatlan, holott a tények szerint:*

A járás főorvosa 1975-ben szerzett tudomást a szerről és a naki körzeti orvos tapasztalatairól. Kezdeményezte, hogy a szert hivatalosan is értékeljék. Az ügy eljutott az Egészségügyi Minisztériumhoz, ahonnan a következő levelet küldték Széles Lajosnak:

„Az érdekesnek látszó és hasznos javaslattal érdemben csak úgy tudunk foglalkozni, ha újítási javaslatát beküldi az Egészségügyi Minisztérium újítási bizottságának."

„A szer kidolgozója – írja Horváth Kálmán – megígérte, hogy a folyadékot átadja, ha előzőleg szakemberek előtt, saját módszerével elsőként kezelhet egy égési sérültet."

Miért nem akarta ezt az Egészségügyi Minisztérium engedélyezni?

„Ezt követően az Egészségügyi Minisztérium intézkedett, hogy egyik budapesti kórház égési osztályán a szert vizsgálják meg. Ám a folyadékot – pontos összetételének ismerete nélkül – nem próbálhatták ki, mert az egészségügyi törvény kifejezetten tiltja ezt."

A hivatal tehát a törvényeket alkalmazza.

„A hivatalos egészségügyi szervek megpróbálták elérni, hogy Széles Lajos legalább a receptet ismertesse. Ő azonban kijelentette, hogy csak akkor árulja el az összetételt, ha a gyakorlati eredmények bizonyítják a folyadék használhatóságát."

Mert akkor talán letagadhatatlanná válnának a

gyógyszer premisszái. Hivatalos orvosi bizottság konstatálná, hogy jó vagy nem jó.

„A gyógyszert végül dr. Ménesi László, a Kun utcai kórház főorvosa és dr. Hoffer András, a Szántó Kovács János utcai rendelő főorvosa – az Egészségügyi Minisztérium engedélyével – kipróbálta."

Nekik szabad volt?

Igen – írja a cikk –, mert „az analízisből megállapították a szer pontos összetételét, s ez ismert hatóanyagokból állt. Ma már ennél hatékonyabb módszereket ismer és használ az orvostudomány. Az Egészségügyi Minisztérium újítási bizottsága 1976 novemberében Széles Lajos készítményét még újításnak sem fogadta el, miután az alkoholon alapuló gyógymód régóta ismert."

„1978. május negyedikén a televízió a »Csak ülök és mesélek« című műsorában bemutatta az Anti-quema előállítóját.(!) A nézők közül sokan hihették, hogy az állam illetékesei nem karolnak fel egy nagyszerű találmányt. Hogy ennek az adásnak a nyomán milyen hamis képzetek kaptak lábra a szer körüli »huzavonáról«, azt mi sem mutatja jobban, mint hogy irodalmi hetilapunknak a magyar találmányok sorsáról indított vitájában éppen az Anti-quema lett az egyik sarkalatos példa! Mellesleg a tévéadás nyomán május 5-én 51, hatodikán 37, hetedikén 8, nyolcadikán 17 beteg kereste fel Széles Lajost."

Még az is lehet, hogy meggyógyította a betegeket, hisz joggal feltételezhető: ha csak egyet is „elfuserált" volna, az Egészségügyi Minisztérium ébersége, a cikkíró felelőssége nem hallgatta volna el. De honnan vette ezeket a pontos adatokat Horváth Kálmán, hiszen ő maga nem járt Nakon!? Vagy igen? Vagy mégse?

„Sokan a minisztériumhoz fordultak felháborodott levelekkel, mert a tévéadás nem szólt arról, hogy a készítményt embereken való kipróbálás eredménytelensége alapján utasították el."

Valóban eredménytelen volna, mikor hiteles tanúk igazolták a filmben az ellenkezőjét?

„A naki helyi szervek levélben kérték a minisztériumot, vizsgálja felül újítási bizottságának álláspontját. És a minisztérium – annak ellenére, hogy a beküldött szerről az Egészségügyi Tudományos Tanács szakvéleménye is elutasító volt – eleget tett ennek. Egyébként a Tudományos Tanács állásfoglalása így hangzott: régóta ismert eljárásról van szó, amely újabb gyógyító értékkel nem bír. A kezelés fájdalmas, és az eljárás hatása csupán annyi, hogy a beteg felületet hűsíti."

Mivel éri el az eddig szokatlan gyógyhatást, ha az orvostudomány már régen ismeri?

„Széles azonban a nála járt minisztériumi képviselővel közölte, hogy szerét egy vállalat segítségével kívánja elismertetni. Időközben ugyanis az Interag képviselői »menedzselik« a szert. Hárommilliót kínáltak Szélesnek, de előbb szerettek volna meggyőződni a folyadék hatásosságáról. Ezért Dombóvárott – egy közjegyzőnél – letétbe helyezték a szóban forgó pénzösszeget, továbbá egy üveg Anti-quemát és a szer összetételének leírását."

Ha ez így van, akkor ez a „menedzselés" nem szidást érdemel, hanem elismerést. Kellene-e az olvasónak háborognia, „mert ezután a folyadék előállítója már csak az Interag munkatársainak adott a szerből? Az Interag vegyészét hamarosan megtanította elkészítésére. A vállalat most már hivatalosan is bejelentette a folyadék megvételét. A hír hallatára több magyar és külföldi cég

ajánlkozott a szer gyártására, értékesítésére. Az Interag, hogy zöld utat biztosítson az Anti-quemának, eljuttatta a készítmény összetételének leírását az Egészségügyi Minisztériumba. Az Egészségügyi Minisztérium megbízásából dr. Simon Miklós, a szegedi Orvostudományi Egyetem Bőrgyógyászati Klinikájának igazgatója és más élvonalbeli szakemberek értékelték azt. Szerintük a szert óvatosságból előbb állatokon kell kipróbálni, kollégáik ugyanis találkoztak olyan sérülttel, akinek sebe a naki kezelés után gennyesedni kezdett, s volt olyan, akinél csak műtéttel lehetett helyreállítani a bőrzsugorodást..."

De hát a bőrzsugorodás eddig is következmény volt, mégpedig nem a kezelés, hanem az égés következménye: különösen, ha az ízület fölött égett meg a felület! Az is köztudott, hogy minden kórháznak megvan a maga törzsbaciluszflórája, amely sebfertőzést okoz, éppen a kórházi kezelés során. Tudjuk a szakirodalomból, ez a fajta sebfertőzés az égési sebészek réme. Amit a „kollégáik állítanak", nem Széles Lajos égési szerének következménye!

„A szakértői vélemény nem kételkedik abban, hogy a Széles Lajos által készített szer enyhíti a fájdalmat, bár megjegyzi, hogy első fokú égési sérülteknél ugyanez hideg vízzel is elérhető."

A valóságban igen ritkán fordulnak elő tisztán első, másod-, harmadfokú égések. A megégett területek epicentruma harmadfokú, de távolodva másod- és első fokú felületek bonyolult átmenetei várnak gyógyulásra és gyógyításra. Ha az idézett mondat igazságtartalmával nem volna baj, akkor azt kellene feltételezni, hogy Széles Lajos bagatell pörkölődéseket gyógyított. „Jogtalanul! Még ha jó szándéka vitathatatlan is!" *De hát*

kisebb égéseket nem gyógyítunk-e mi magunk is tojásfehérjével? Jogtalanul? Vagy mégsem kizárólag első fokú sebeket gyógyított meg Széles Lajos? És mit jelent az, hogy „a szakértői vélemény nem kételkedik abban, hogy a szer enyhíti a fájdalmat"? A minisztériumot nyilván nem a szakértő szubjektív véleménye érdekelte. Azért fordult szakértőhöz, hogy a tények alapján állapítsa meg, enyhíti vagy nem enyhíti.

„Tudósaink, szakembereink egybehangzóan állítják a folyadék alkotóelemeinek ismeretében, hogy nem csodaszer."

Ez a válasz is dodonai számomra, mert nem tudom, hogy a minisztérium mit tart csodaszernek, és mit nem. Hiszen a penicillin sem csodaszer... Ezenkívül senki nem állította, hogy a Naksol csodaszer.

És még egy lépés a másik oldalon

Dr. Medve László egészségügyi miniszterhelyettes 1978 őszén beszámolt a sajtó képviselőinek az egészségügyet érintő találmányok sorsáról. Jegyzeteimet lapozgatom:

A Béres-cseppek hatástalanok – mondta. – Ennek ellenére a gyógyultakról dokumentációt kért a minisztérium. – Feltehetőleg Béres „gyógyultjaira" célzott.

– A Bálinger-féle szemüveg nem újdonság – folytatta –, Széles Lajos készítményéről pedig még ennyi jót sem tudok mondani.

Dr. Medve László azt állította, hogy Széles Lajos nem az igazi összetételt adta ki az Egészségügyi Minisztériumnak, és hogy – miután az Interag megvette a gyógyszert hárommillió forintért – a minisztériumnak

továbbra sem adja ki azt. Ugyanis a valódi készítmény szövetkárosodást okoz. Ezért dr. Medve László azt tanácsolta az Interagnak, hogy hagyja abba a kezelést, különben a minisztérium arra kényszerül, hogy adminisztratív úton megakadályozza.

A miniszterhelyettes nyomatékosan felhívta a figyelmet a három „találmány" sorsából levonható tanulságra: nem helyes megkerülni az illetékes szakmai fórumokat, mert hiszen azok minden újjal érdemben foglalkoznak.

Egy az előrelépők közül

Bízzuk az olvasóra, ítélje meg, hogy kik voltak azok, akik az újjal érdemben foglalkoztak, hiszen mostanáig nem tettünk mást, mint hogy bemutattuk: Vitray Tamás műsora két ellentétes irányú vágányra terelte a fejleményeket.

Az egyiken az Interag kockáztatott hárommilliót, a „tudomány" birtokába jutott, azt megosztotta a Humán Oltóanyagtermelő és Kísérleti Intézet illetékeseivel, hogy az eddigi tapasztalatok az állatkísérletekkel is bebizonyosodjanak, és így a szer mielőbb közkinccsé válhasson. A másikon egymást követik a nyilatkozatok és publikációk, amelyek szerzői a szer minden tekintetben pontos összetételét nem is ismerhették, a folyamatban levő állatkísérletek eredményeire nem is voltak kíváncsiak, de „jól informáltságuk" tudatában „kinyilatkoztatásokat" tesznek.

– Honnan vette a bátorságot a csatlakozásra? – kérdezem dr. Vető Iványt, a Humán Oltóanyag Intézet igazgatóját.

– Vitray Tamás műsorából tudtam meg én is, és mint kiderült, az igazgatótanács tagjai is, hogy ilyen van. Az adást követő első tanácskozáson vetődött fel, hogy foglalkozni kellene Széles Lajos égési szerével. Meg kéne nézni, mit tud.

– Mi győzte meg magukat, ami nem tudta meggyőzni a minisztérium által felkért szakembereket?

– Mi nem szakemberekként néztük a műsort. Én magam éppen olyan laikus voltam, mint ön, hiszen nem tartjuk magunkat égési szakembereknek. Mi immunológiával, kémiával, biológiával foglalkozunk. De arra gondoltam: akik megégtek és meggyógyultak, mért is vállalnák újra a megégettetést, ha nem volnának biztosak abban, hogy fájdalom nélkül és gyorsan meggyógyítja őket ugyanaz a gyógyszer, amit már egyszer úgymond kipróbáltak? De talán még ennél is erősebb hatással volt rám annak az orvosnőnek a véleménye, akit a riport megszólaltatott.

– A minisztérium „tudós szakembereinek" egészen más volt a véleményük. Hogyan volt bátorsága önnek ebbe az ügybe, hogy úgy mondjam: *belemászni?*

– Talán nem is bátorság kellett. Az újnak a szeretete. Azt hiszem, mindenki fantasztikusan szeret valami újat megismerni. Ez el is kábítja az embert olyankor. Nem gondol sok mindenre, elismerem, de ez olyan dolog volt: meg kellett próbálni.

– Nem olvasta, hogy „Nem csodaszer"? Hogy semmi újat nem tartalmaz? Hogyan ragadhatta el magát is (amitől a nagyközönséget is óvták a nyilatkozatok) az általános hiszékenység?

– Csodákban nem hiszek. Mondani kell? De ha az ember érdeklődését valami felkelti, akkor éppen az általa művelt tudomány követeli a nyomozást, azt, hogy

végére járjon a dolognak. Vizsgáljuk meg egzakt módon a gyógyszer hatását, hiszen nekünk jogunkban áll önállóan állatkísérleteket végezni. A kísérletekből kiderülhet, hogy jó-e a gyógyszer, hogy nincs-e káros mellékhatása. Egyszóval önjelöltséget éreztünk erre a feladatra, és elismerem: mi magunkat bíztuk meg vele, mivel bennünket nem bízott meg más külső szerv. Ezért kötöttük meg a megállapodást az Interaggal, hogy vizsgáljuk meg, alkalmas-e a szer a gyártásra, vagy sem.

– Nem féltek?

– Mitől? Az a hárommillió, amit az Interag kockáztatott, elenyésző összeg a költségvetésében. Nekünk pedig annak a töredéke a kockázat. Valami belső megérzésre is hallgattunk, elismerem. Abból indultunk ki, hogy hátha jó! Hátha segíteni lehet vele az embereken. Vitray Tamás műsorában hangzott el dr. Hermann Imre kolléga neve. A tévéből tudtam meg azt is, hogy az Interagnál ő foglalkozik ezzel az üggyel. Azonnal „ráuszítottam" budapesti intézetünk vezetőjét, Ráskay doktornőt: „Kedves Magda, tíz percen belül hívja fel dr. Hermann Imrét az Interagtól." Így kezdődött. Azt hiszem, szerencsés volt a jelölés. Dr. Hermann Imre átadott minden tapasztalatot, amit Széles Lajos kezeléseiből „kilesett", hadd ne mondjam el itt és most az együttműködés részleteit. Legyen elég annyi, hogy nem volt bizalmatlanság. Nem volt fennakadás. A feladat: „érdek nélkül tetszett", hacsak nem soroljuk joggal az érdekek közé az örömöt, amit ez a munka jelentett nekik is és mindannyiunknak.

– És a nyulaknak?

– Azokat sem kínoztuk. Éppen azért nem tudtuk megállapítani, hogy a friss égés kezelése fájdalommal

jár-e vagy sem, mert érzéstelenítő, altató injekciót kaptak. Laboránsaink azonban önként, eleinte a tudtunk nélkül tették meg ezt (a nyulak helyett is), égési sérüléseiket kezelték és meggyógyították azokat önmagukon. A nyuszi szőrtelenített hátán azonban kiderült: a legkorszerűbb hagyományos módszernél is sokkal gyorsabban gyógyít a Széles-féle szer. Lényegesen kevesebb mellékhatást eredményez az új orvosság. A differenciát szignifikánsnak látjuk.

– Mi a szembeötlő?

– Az első és a másodfokú égések gyógyulása valóban szembeötlő. Az ember kiugrana a bőréből örömében. Ha az első és másodfokú zónákat gyorsan meg tudjuk gyógyítani a jövőben, nem hat-e az égési felületek lecsökkenése oda, hogy a legsúlyosabb felületre koncentrálódjon minden segítség?! Nem szünteti-e meg ez a gyógyszer a legsúlyosabb esetekben is azt az életveszélyes százalékarányt, amely az egészséges és a megégett bőrfelület hányadaiból adódik? Hiszen mindazok, akik sérüléseikbe belehalnak, a legtöbbször az égési felület áldozatai. A felület túlnyomó része lehet ilyenkor első fokú. Mégis meghal a sérült. Ezentúl pedig nem hal meg. Mi többet mondhatnék ennél? Ezek az egzakt tények csodálatosabbak, mint amit Vitray riportja láttán hittem vagy reméltem.

– Lehet, hogy a valóság nem tud az Egészségügyi Minisztérium újítási bizottságának állásfoglalásáról? De – ha nem haragszik – engem nemcsak a gyógyulás valósága érdekel, hanem a gyógyszeré is: milyen módon éri el ezt a hatást?

– Igen vékony filmbevonatot alkot az égett felületen. Mikronos nagyságrendű lyukacskákkal, úgynevezett vakuólákkal rendelkezik. A szövetnedvek kiáramlását

megakadályozza, ezért lényegesen csökken a folyadékveszteség. A száraz sebfelület miatt a baktériumok nem találnak kedvező táptalajt, a fertőzésveszély összehasonlíthatatlanul kisebb. Lélegzik a felület, kötést nem igényel, és megindul a sarjadzás.

– Mindazok, akik megvizsgálták a szer összetételét, és kijelentették, hogy „ismert és nem jobb a meglevőknél": érdeklődtek-e önnél a kísérletek eredményei felől? Eljöttek talán, hogy a saját szemükkel is lássák?

– Egy rövid jelentést adtunk 1978 őszén dr. Medve László egészségügyi miniszterhelyettes elvtársnak az ő saját kérésére. Az addig elvégzett vizsgálatok eredményéről számoltunk be röviden. Gyakorlatilag más érdeklődés nem volt.

– Látni senki sem akarta, mit tud a gyógyszer?

– Sajnos, nem tudok ilyen esetet említeni. De hát megy ez most már magától is, csak vinni kell. Nemrégiben töltöttük ki a szükséges lepedőnyi űrlapokat, melyeket az Országos Gyógyszerészeti Intézethez továbbítottunk azzal a kéréssel, hogy engedélyezze a gyógyszer klinikai alkalmassági kipróbálását. Arra várunk, hogy kijelöljék azt a három vagy öt klinikai égési sérülési osztályt, melyeken már hivatalosan is szabad lesz gyógyítani Széles Lajos orvosságával. Hadd mondjam meg: ideje volna, mert ha itt az intézet előtt égne meg súlyosan egy ember, akkor se volna szabad segítenem rajta ezzel a módszerrel. Ki kellene hívnom a mentőket. Naponta keresnek meg bennünket kétségbeesett szülők, hozzátartozók, és roppant nehéz az elutasítás. Már-már tarthatatlan, hiszen tudjuk: a diftéria szérumának kipróbálásakor az egyik kórtermet beoltották, a másikat nem. Egy halott kórterem mártírjai igazolták vissza a diftéria elleni szérum hatékonyságát.

Szükségesen? Szükségtelenül? Egy optimális, egy mindenki által érezhető idő elteltével az áldozatok mindenképp szükségtelenek. Én a mi esetünkben úgy érzem: ez az idő most elérkezett!

És a további előrelépések?

„Öröm – némi nyugtalansággal. Nem csodaszer, de gyógyít" címmel a Népszava 1979. március 4-i számában Lukács Mária állást foglalt Széles Lajos égési szere mellett. Az újságíró vállalkozása több értelemben is bátornak mondható.

Bátor, mert az egészségügyi hatóságok, mi több, az egészségügyi miniszter, dr. Schultheisz Emil még csak az *imént* nyilatkozott az Élet és Irodalomnak „Orvosi dilemmák és etikai kérdőjelek" címmel a többi közt erről az ügyről is. Wisinger István kérdésére, hogy nem kallódnak-e el jó ügyek? – azt válaszolta: „Lehet, hogy elkallódnak, de én ilyenről nem tudok. Az biztos, hogy gyógyszer nem kallódik el. Persze, a nagyközönség gyakran hosszadalmas és bürokratikus eljárásnak tartja azt a folyamatot, amelynek során egy-egy gyógyszert államilag hitelesítenek. Pusztán azért, mert nincs tisztában azzal, hogy nekünk milyen bonyolult eljárások során kell meggyőződnünk róla: egy gyógymód vagy gyógyszer használható-e? Ez az idő okozza a türelmetlenséget s azt a hitet, hogy itt a csodaszer, csak mi nem akarjuk odaadni. Hát persze, hogy oda akarjuk adni, de a sokszor érthető türelmetlenség nem befolyásolhatja a mi alaposságunkat" – nyilatkozza dr. Schultheisz Emil 1979. február 17-én, mikor a „»nem csodaszer« ez idő szerint Naksol névre hallgat – olvas-

hattuk Lukács Mária cikkében –, és ugye – a bosszantó fáziseltolódás ellenére – viszonylag közel jár a beteljesedéshez... Ha a szer immár a legális egészségügyi eljárások során is igazolja létjogosultságát, a gyógyítási eredmények figyelemre méltó bevételi eredményekkel is párosulhatnak."

Lukács Mária ezután így folytatja: „A Humán Oltóanyagtermelő és Kutató Intézet vezetőit a gyógyítási eredmények távlatai késztették opciós (elővételi jogú) szerződés kötésére az Interaggal, mint immár a találmány tulajdonosával.

Így jött létre az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete vezetőinek erkölcsi támogatásával a célhoz vezető első érdemi lépés az egészségügy keretein kívül. Ez akkor is igaz, ha a Humán az Egészségügyi Minisztérium vállalata. *Mert ha a Humán is ragaszkodik az újítások elfogadását övező hivatali eljáráshoz, akkor ma sem tartunk jottányival sem előbbre, mint tavaly május 4-én."* A szerző azt is elmondja: „az 1966 óta ismert, nagy reményekre jogosító szer »hivatalos« neve Naksol; van remény arra, hogy életmentésre is alkalmazható, hogy alkalmazása révén a plasztikai műtétek egy része is elkerülhető; a szepszis (vérmérgezés) megelőzhető. A nagyközönség most tudja meg, a tévéműsor évfordulójára: közel járunk – talán el is jutunk – a végkifejlethez. A célhoz: emberek gyógyításához, emberéletek megmentéséhez. Örülhetünk is. Némi nyugtalansággal, mert az Egészségügyi Minisztérium illetékesei közül senki sem győződött meg a kísérlet eddigi tapasztalatairól. Pedig Széles Lajos találmányának gyógyhatásáról már 1966 óta állnak rendelkezésre adatok. És ez akkor is aránytalanul hosszú idő, ha tiszte-

letben tartjuk a gyógyszeralkalmazáshoz szükséges indokolt előírások érvényesítését."

*

Fekete Jánosnak, az MNB elnökhelyettesének nyilatkozatát néhány nappal később olvashattuk, ismét a Népszavában:

„Ha valahol olyan szellemi javakat sejtünk – nyilatkozta Fekete János –, amelyekből devizát nyerhetünk, kötelességünk foglalkozni velük. Annyi okos dolgot kitaláltak már nálunk, és ezek ehhez képest viszonylag kevés hasznot hoztak a népgazdaságnak. Amiről pedig tudva tudjuk, hogy jó, az is aránytalanul sokára jut révbe.

A magyar állam rendkívül nagy értéket tulajdonít a tudomány fejlesztésében dolgozó embereknek. Ám kevésbé nyilvánul meg ez a nagyvonalúság, amikor az elgondolást meg kell valósítani. Mi – a bank külkereskedelemmel és devizával foglalkozó részlege – elsősorban azokat a gondolatokat támogatjuk, amelyek realizálódása devizabevétellel kecsegtet. Erre több példát felhozhatok, de ez vonatkozik a Naksolra is, amely Magyarországon található nyersanyagokból, egyszerű technológiával állítható elő. És ha a Humán bejelenti, hogy üzemet akar építeni, felelőssége tudatában állítja, hogy jó az, amit gyárt, és hogy az Interag közreműködésével külföldön is eladható, akkor igényével feltétlenül komolyan kell foglalkozni.

Ha a Naksol valóban beválik, évi néhány millió dolláros export remélhető. Hiszen az égési sebek gyógyítása világszerte gond. Olvastam egy külföldi folyóiratban, hogy például csak az USA-ban évente hetvenötezren szenvednek égési sérülést, tízezren közülük halálo-

sat, a baleseti halálokok listáján az égési eredetű a harmadik. És ott is ugyanúgy gyógyítják, mint nálunk eddig, a Naksol »befutása« előtt. A Magyarországon feltalált szer gyökeres fordulatot hozhatna a világméretekben rendkívül sok szenvedést okozó égési sebek gyógyításában. Ezért is, meg a gazdasági indokok alapján is, szerintem nem nagy ár a gyártáshoz szükséges beruházási hitel. Ha a Humán a beruházáshoz szükséges hiteligényét benyújtja az illetékes hitelező bankszervnek, mi a magunk részéről a bank elnöksége előtt devizális érdekekből támogatni fogjuk a hitel megadását az exportfejlesztő hitelkeret terhére."

A magyar „hajmeresztő”

Némely találmányügy olyan hajmeresztő, hogy hozzájuk képest a hajnövesztő története szívderítőnek mondható.

Melyiké? – kérdezi a tájékozott olvasó, mert az utóbbi években egymástól függetlenül két feltalálónak is sikerült figyelemre méltó eredményt produkálni ezen a téren.

Kopaszok-e a bürokraták?

Az egyik, Bánfi András azok közé a szerencsés feltalálók közé tartozik, aki megérhette az elsöprő győzelmet. A Nők Lapja 1979/13-as száma cikket és fényképet közöl a diadalról. Utcahosszúságú sor áll a Gyógynövénybolt bejáratánál végig a Rákóczi úton. Rendőrkordon. Mindenki az újdonságot szeretné megvásárolni, hogy megállítsa a hajhullást, a kopaszodást. Hogy új hajat növesszen. Most látni, amit mindeddig tudni lehetett csak, hogy milyen tömegigény van arra a szerre, melyből igazán hathatós változatot ez ideig sehol a világon senkinek sem sikerült előállítani.

Nézem a sorban állókat, elképzelem, mennyi pénz halmozódik a kasszában máris, mennyi anyagi haszon származik mindjárt az államnak is abból, hogy egy találmány utat törhetett magának.

Én a bürokratákat kopasz embereknek képzeltem el valamikor, a bürokráciát pedig nagy, országos kopaszságnak. Ezen az országos kopaszságon azonban mégis kinőtt egy találmány, Bánfi Andrásé, pedig a séma itt

is az volt, mint más esetekben. Őt is felszólította valaki, hogy vegye be találmányába. (Nem tette.) Nála is leállították a kísérleteket abban az üzemben. Bánfinak is megnyílt egy kiskapu Kanada felé, de ő már csak Békéscsabán szeretett élni. Őt is mentők vitték el szívidegesség miatt, mint más feltalálókat. Nem kerülte el a gyomoridegesség, az étvágytalanság sem, mivel másoknak, akik ugyan semmit sem találtak föl, igen-igen megjött az étvágyuk. Nézem a hatalmas tömeget, és arra gondolok: kutatóintézetek tudósai mennyi hajat hullattak azért, hogy felfedezzék a hajhullás ellenszerét! Mennyi állami támogatás halmozódott, mennyi pénzügyi ösztönző ösztönözte a szellemi kopaszságot. Hogy lehet az, hogy végül is nem szakember fedezte fel azt a vegyületet, amit iskolázott és magasan kvalifikált vegyészek nem tudtak felfedezni!

Ez az igazán izgalmas kérdés még izgalmasabbá válik, ha elgondolkodunk Bánfi András nyilatkozatán, aki most boldog, de arra a kérdésre, hogy vannak-e további tervei, azt mondja: soha többé nem akar feltaláló lenni. Nem akar semmi újat kitalálni, miután elszenvedte és épp hogy csak kibírta a gúnyolódás tömegét. „Még egyszer nem kísértem meg a sorsot" – mondja a sikeres feltaláló. De kinek mondja? De ki hallja meg, aki le tudja vonni a kellő következtetést, hiszen e sorok írója is „Valami nincs kitalálva" címmel igyekezett nem egy, de minden találmány sorsáért szót emelni? Azért, hogy ne a státusérdek uralkodjék az eleven életen, hanem az eleven élet hassa át a státusérdeket is! A megmerevedett szakértelem ne taglózza le azt az értelmet, mely nem hivatalos és bejegyzett helyről kaparta ki a maga számára szükséges tudományt. Hogy az eredményre és csakis arra figyeljen igazságérzetünk!

Ma 1979-et írunk, és ne felejtsük: Bánfi András 1967-ben fedezte föl a hajnövesztő szert.

Tizenkét esztendő vegzatúrája:

1971-ben a Kozmetikai és Háztartásvegyipari Vállalat „nem kíván a témával foglalkozni". Egyszerűen lepasszolta a találmányt a gyógyszergyáraknak.

Ha most utólag visszatekintünk az 1971-es állapotra, nemcsak a találmány sorsán sajnálkozhatunk, hanem a Kozmetikai és Háztartásvegyipari Vállalaton is, melynek nem állt érdekében, hogy kapva kapjon az ajánlaton.

Pontosítsuk a megállapítást: kinek nem állt érdekében? A vállalatnak vagy a vállalat vezetőinek? A népgazdaságnak vagy a közösségi érdeket képviselő fizetett alkalmazottaknak? Mi az utóbbira szavazunk.

Nézzük a következő érdekeltséget, a debreceni Biogal Gyógyszergyárat. Őket 1972-ben kérték fel a kísérletekre. Ezeket, úgy látszik, el is végezték, mert megérkezik a szerződéstervezet, melyet Bánfi András aláír, többszöri elolvasás után gyanútlanul, holott ha az aláírás pillanatában elárulták volna neki a szerződő felek azt, amit később magamagának kellett felfedeznie, dehogyis írta volna oda a nevét! Akkor az alábbi levél megírása is elmaradhatott volna:

„Tisztelt Igazgató Elvtárs!

Alulírott Bánfi András azzal a kéréssel fordulok Önhöz, hogy az 1972. május 31-én köztem és a Biogal Gyógyszergyár között létrejött együttműködési szerződést tekintse semmisnek, és velem új szerződés megkötését lehetővé tenni szíveskedjék.

Indok: az általunk kötött szerződést jogi képviselőmmel átvizsgáltattam, és ennek alapján megállapítást nyert, hogy az első oldalon található »f« pont jog-

szabályellenes, ezért érvényteleníteni kell. Mivel nem vagyok a Biogal dolgozója, eddig sohasem voltam, s találmányomat nem az Önökkel való jogviszony keretében dolgoztam ki, így ezt szolgálati találmányként nem ajánlhatom föl a Biogalnak..."

Baj van az „f" pont körül

Egy jelentéktelennek, majdnem láthatatlannak tűnő »f« pont „archimedesi" pontnak bizonyult, olyannak, amely elegendően szilárdnak látszott ahhoz, hogy a feltalálót kiforgassák az őt megillető feltalálói jövedelemből. Ennek érdekében, el kell ismerni, „nagylelkű" gesztussal, saját dolgozójának ismerte el Bánfi Andrást a Biogal Gyógyszergyár, holott a békéscsabai Bútoripari Szövetkezet munkavédelmi előadója. Bánfi András nem is tudott a gesztusról. A szerződés aláírásakor nem gondolta, hogy őt visszamenőleg kebelbelinek tekintik. Azt hitte, hogy napi munkájában a munkavédelmet szolgálta. És mit hittek a Biogal vezetői? Talán azt, hogy olyan nagy summát, ami Bánfit illetné, nem fizethetnek ki? Hogy jöhet valaki, aki majd felelősségre vonja őket azért, mert maszek feltalálónak sok pénzt adtak? Arra gondoltak, hogy egy kis „jótékony csalással" a találmányt mégis megmentik?

Hiszen a „szolgálati szabadalom" végső fokon az államé...

Vagy pedig arra gondoltak, hogy ha ők nem lehetnek benne, akkor Bánfi se legyen?

Nem láthatunk bele semmibe. Nincs jogunk ilyesmit állítani, csupán annyit, hogy az „f" pont elfogadtatása valóban jog- és törvényellenes. Hogy ismét bebizonyo-

sodott a régi-új igazság: nem a törvények a rosszak, hanem az emberek hibásak, akik a törvényeket rosszul hajtják végre!

Így aztán a feltaláló sem csodálkozhatott, amikor a Népszabadság 1972. szeptember 29-i számából arról értesült, hogy „Patkovszky Imre, a debreceni Biogal igazgatója bejelentette, a gyógyszergyár nem foglalkozik tovább a Bánfi András találmányaként bejelentett hajnövesztő szer kipróbálásával. A kísérleti tapasztalatok ismeretében a vállalat vezetősége a szert gyártani, illetve forgalomba hozni nem kívánja..."

Milyenek lehettek a kísérleti tapasztalatok?

A nyilatkozat azt sejteti, mintha a szer megbukott volna, holott 1972 augusztusában „Békéscsabán közbeeső vizsgálatokat tartottak – írja a Békés megyei Népújság 1972. augusztus 11-i száma – a Biogal megbízottjainak részvételével. A mintegy két hónap óta tartó kísérlet a kisebb-nagyobb hajnövekedési eredmény mellett más természetű hatást is hozott. Egyik alanynál például intenzív szempilla-növekedést állapított meg az ellenőrző orvos." De hát ez nagyszerű! A hosszú szempilla minden nő álma világszerte! Ám: „A kísérlet eredményeiről a szakértők és a debreceni Biogal képviselői nem voltak hajlandók nyilatkozni..."

Csak később tudták meg, hogy mit láttak Debrecenben?

Ki hinné, hogy a szakemberek nem a tapasztalati tényeket tekintik szentnek és sérthetetlennek? Az Élet és Tudomány kotyvaléknak nevezi Bánfi András szerét,

mert *tudja*, hogy a „kopaszságra nincs gyógyír, nem is lesz!"

Az Élet és Tudomány mit vélt tudni? Hiszen azt, hogy egy hajnövesztő hatásos-e, egy kisgyerek is meg tudja állapítani: „Apa, ne öntsd ki azt a folyadékot! Hátul nő a hajad!" – így kiáltott föl Bánfi András kisfia, mikor az, ki tudja, hányadik sikertelen kísérlete után, meg akarta semmisíteni lombikjait. És amit egy gyerek tud, tudják mások is: rendszerint külföldiek. Kipróbálják, és ha tapasztalják a hatást, akkor komoly ajánlatot tesznek dollárban. „Sokszor egészen jelentéktelen cikkel milliókat lehet itt keresni, ha jó a publicity. Kiváló tisztelettel: Géza de Palásthy, Laguna Beach, California."

Tehát Palásthy úr ugyanúgy látja a hatást, mint a kisfiú. Hát persze! Palásthy úr meg akar gazdagodni! Dollármilliókat szeretne zsebre vágni! Itthoni ajánlattevők sokkal szerényebb összegekkel is kiegyeznének, de Bánfi nem akar „közös kísérleteket" végezni egy jelentkező orvossal. A vegyészt is visszautasítja. Mi több, a technikust is, aki pedig bioárammal vinné be a tápanyagot a fejbőrbe.

Mindazok, akik még valami hasznot remélnek, úgy találják, jó a Bánfi-féle hajnövesztő.

Mindazok, akik már letettek arról, hogy hasznuk legyen belőle, úgy találják, hogy nem érdemes foglalkozni a témával. A körösladányi szövetkezet jelentkezett, hogy gyártaná, majd „rejtélyes okból"(?) visszalépett. Az Első Vegyi Industria Szövetkezet elnöke is személyesen kezdett tárgyalni Bánfival. Majd személytelenül tudatta a feltalálóval, hogy sajnos anyagi eszközeik nem teszik lehetővé (?) a találmány megvásárlását. A békéscsabaiak is úgy találták, hogy 300 000 forintot

nem kaphat egy ember? Inkább föladták? De kinek a nevében cselekedtek valójában? A maguk nevében, mert eszükbe sem jutott, hogy ha nekik nem lehet semmi egyéni hasznuk, akkor legalább legyen belőle haszna a vállalatnak? Vagyis az államnak?

Hogy ez a korábbi szemlélet változóban van, mi sem bizonyítja jobban, mint az alábbi közlemény:

„A Bánfi-féle hajhullást gátló és hajnövekedést serkentő készítmény árusítását néhány hete kezdték meg a gyógynövény-szaküzletek.

Az Országos Találmányi Hivatal szabadalmi engedélye alapján a Herbária vállalta, hogy a szer – sokak által vitatott – hatásosságát alaposan kivizsgáltatja, és kedvező vélemények esetén elindítja útjára az új cikket.

A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Bőrgyógyászati Klinikája hosszú ideig és széles körben végzett vizsgálatot. Megállapították, hogy a seborrhoeás típusú (faggyúmirigyek betegsége miatti) hajhullás és kopaszodás kezelésére a szer megfelel.

A kísérletek bizonyítják, hogy pár hetes kezelés után a korpásodás megszűnik, a hajhullás abbamarad, és a hajnövekedés – a hajhagymák állapotától függően – 3–6 hónap eltelte után láthatóvá válik.

Természetesen sem a feltaláló, sem a Herbária nem garantálja, hogy a kezelés nyomán új haja lesz a páciensnek, de bizonyos, hogy a szer az esetek 50-60 százalékában elősegíti az új haj növekedését."

És a még újabb hajnövesztő?

A hetvenhat éves néni, Nedeczky Jenőné hajnövesztő találmányának ismertetésével ne bosszantsuk azokat, akik *szintén benne akartak lenni,* hiszen – ki tudja – talán benne is vannak. A vállalkozókat se kezdjük ki, hiszen unalmas volna részletesen ismertetni mindazt, amit már Bánfi András eseteiből jól tudunk. A kísérleti szakaszban Nedeczky nénivel is együtt dolgozott a Kozmetikai és Háztartásvegyipari Vállalat. Aztán pedig arra kérték az idős asszonyt, hogy adja oda szerét újításként.

Beszélgessünk inkább Nedeczky Margit feltalálóval, akit Hegedűs Antal, a gyógymetszés feltalálója hozott el hozzám, mert a feltalálók az utóbbi években mintha összetartanának, segítik egymást a maguk módján.

– Mikor tetszett először foglalkozni a hajnövesztő szer feltalálásának gondolatával?

– Ötvenéves koromban. Most pedig hetvenhat éves vagyok. Ebből értődik, hogy bizony huszonhat évvel ezelőtt alaposan megkopaszodtam.

– Mit jelent az, hogy alaposan?

– Kilencvenszázalékos kopasz lettem. Parókát próbáltam viselni, de elszédültem alatta. Nem ment. Nem tudtam semmi más megoldást a „szégyenemre", mint azt, hogy kitaláljak valamit, amitől újra kinőhetne a hajam. Hogy ne járjak kopasz fejjel az emberek között.

Ezt a néni a legtermészetesebb hangon mondja.

– Én mindig is úgy voltam vele, hogy ha a háztartásban, a gyereknevelésben és más egyéb dologban valami akadály előtt álltam, nem torpantam meg, hanem igyekeztem valamit kitalálni.

– De mégiscsak más dolog a háztartás, és más a tudomány, mondaná a szigorú szakember, aki a gyógyászatban járatlan, tanulatlan ember kontárkodását, kuruzslását veszélyesnek tartja.

– Veszélyesnek? De hát én nem máson, önmagamon próbáltam ki a „gyógyszeremet". Én voltam a kísérleti nyúl. Pontosabban szegény, kopasz fejem. A kezdet kezdetén 32 komponens jöhetett szóba.

– És milyen képzettséggel?

– A családban sok volt a vegyész, gyógyszerész, orvos. Nagyanyám is vegyészkedett. Ahogy mondják, megvolt a „véna" a családban.

– De milyen képzettsége volt?

– Érettségi.

– Vegyészettel foglalkozott?

– Nem. Ötvenéves koromban kezdtem foglalkozni, akkor, amikor rákényszerültem. Akkor azonban föléledtek a gyerekkori emlékek. S mindazok, amiket a fivéreim tanultak, de amiket én is meghallgattam akkoriban. A szükség felhozta őket a gyerekkoromból. Persze úgy, hogy könyveket, leírásokat olvastam szorgalmasan. Ilyen erős impulzus a megkopaszodás. Mégiscsak ez kényszerített rá, hogy a Találmányi Hivatal könyvtárában végigolvassam a hajnövesztés szakirodalmát. Köszönet érte Tasnádi Emilnek.

– Tehát laikus létére az elmélet felől indult?

– Miért ne indulhattam volna az elmélet felől? Miért kötődik egyetemi diplomához, hogy valaki megnézze 2000 évre visszamenően, mi történt, mi nem történt ebben az ügyben? És ha már ilyen vakmerő voltam, hadd legyek szerénytelen is: rájöttem arra, hogy mindeddig

rossz irányban kutatták a hajhagymák betegségének kórokozóját. Azért nem sikerült mindeddig megtalálni, mert mindenki a járt utat járta. De azért azt se gondolja, hogy a könyvtárban jöttem rá arra, amit csak a gyakorlati tapasztalat adhat. Bizony, hogy otthon máris „kotyvasztgatni" kezdtem, pontosan úgy, ahogy képzett tudósok is kotyvasztgatnak. Csakhogy ők ezt kísérletezgetésnek nevezik. Én miért ne nevezhetném annak? Bizony kimarjult a fejbőröm. Égett. Sajgott. Senkinek nem kívánom azt a lázas állapotot, amit tűrnöm kellett, és figyeltem: mikor pelyhedzik végre a fejbőröm. És amikor végre megindult a pelyhedzés, korántsem volt vége a munkának. Akkor ugyanis ki kellett szűrnöm, hogy a 32 komponens közül melyik a hatásos. Hosszú évek munkája következett. Ismét csak saját fejemet vehettem elő. Az bánta, hogy ilyen találmányra adtam. Mert külön-külön ki kellett próbálnom a komponenseket, hogy szelektálhassam, mi hatásos és mi hatástalan. Ha elmondom, hogy minden egyes próba négy-öt hónapot vett igénybe, kiszámíthatja, hogy a variációk megismerése 18 évig tartott, hiszen hetenként csak egyszer szabad a fejbőrt kezelni, és négy kezelés kell, hogy az ember a minimális hatást észlelje. Az eredményhez nemcsak a lelemény, ha szabad úgy mondanom: tehetség segített, hanem ennek a húsz évnek szorgalma, kitartása is. Istenem, ha csak felét kellene eltűrni azoknak, akik most szeretnének „benne lenni" a találmányban, nagyon hamar elmenne a kedvük az üzlettől! Ha csak egyszer is úgy kisebesedne a fejük, ahogy az enyém!

– Nem tartották a nénit kuruzslónak?

– Orvos rokonaimon próbáltam ki a szert először. Természetesen akkor, mikor már biztos voltam a dol-

gomban. Nem vettem volna a lelkemre, hogy valakinek elmenjen a haja az én szerem miatt. Későbbi pácienseim között is voltak orvosok. Ők sem a kuruzslóhoz jöttek. Akik tapasztalták a hatást, azok már bizalommal voltak irántam. Ez a szer olyan, hogy néhány hetes kezelés után kézzel fogható lesz az eredmény.

Legfőbb ellenség: a hideg!

– Mikor jelentkezik az első eredmény?

– Sokszor már az első kezelés után. Megszűnik a hajhullás. A másodikat, a harmadikat követően pedig a korpásodás marad abba. A hajhullás oka nem a zsírosodás, még csak nem is a korpásodás. Ezek kísérőjelenségek. Az igazi ok: a megfázás. Én egész egyszerűen ebben fedeztem fel a hajhullás „kórokozóját". Erre utaltam a beszélgetés elején, amikor azt mondtam, hogy más irányban indultam, mint a többiek.

– Mi mutatta meg ezt a más irányt?

– A természetes logika. Ugyanis egyszer, amikor rossz volt a telefonom, és betegség miatt éjszaka orvosért kellett szaladnom, jeges eső esett. Elfelejtettem kalapot kapni a fejemre. Bizony megáztam. A jeges víz a hajamra fagyott. Elkezdett a hajam hullani, és rövid idő alatt csaknem teljesen megkopaszodtám. Erre az állapotra kellett pontosan, mondhatni szigorúan visszaemlékeznem. Úgy éreztem akkor, mintha a fejbőröm alatt lázas volna valami. Ez a valami a hajhagyma lehetett.

Amikor nekifogtam a kutatásnak, mindenkit megkérdeztem, aki megkopaszodott, hogy emlékezete sze-

rint mi előzte meg a hirtelen hajhullást. Magam is meglepődtem, mert majdnem mindenkinek „egyszer nagyon megfázott a feje". Mintha mindenki az én teóriámat akarta volna igazolni, holott senkinek semmit sem sugalltam.

Ezen a nyomon továbbhaladva, rájöttem még valamire. Arra, hogy a hajhagyma bizonyos szempontból olyan, mint a garatmandula. Azt a ragacsos, szürke váladékot pedig, amit zsírosodásnak nevezünk, ami kicsapódik a fejbőrre, és a hajat megszürkíti, a garatmandula váladékához hasonlítottam. Vagyis rájöttem, hogy a hajhagymák lázas állapotából származó genynyes lepedéket nevezzük zsírosodásnak. Azt is tapasztaltam, hogy az ilyen hajhagymák szeretik a meleget, a dunsztot. Úgy sokkal hatásosabb a kezelés.

– A néni találmánya, mint mondják, nem ismer lehetetlent. Vagyis minden kopaszságra hajat ígér, holott a latin közmondás szerint: semmiből nem lesz semmi. Ahol a hajhagymák meghaltak, ott mit lehet tenni?

– Ha így teszi fel a kérdést valaki, akkor valóban semmit nem lehet tenni. Csakhogy ez egy világszerte elterjedt tévhit: a hajhagymák *soha nem halnak meg, csak elhalnak,* és ez nagy különbség. Én erről igen sokféleképpen, többek között kitapintással is meggyőződtem.

„Azt hittem, minden rendben van"

– Mi történt azután, hogy beadta a szabadalmát, és szerette volna, hogy gyártsák is a szert?

– Egy háromhónapos szerződést kaptam a KHV-től. Ez a Kozmetikai és Háztartásvegyipari Vál-

lalat. Ők jelölték ki azokat a személyeket, akiket kezelnem kellett.

Minden fejen, melyet a rendelkezésemre bocsátottak, már hetek múltán látható eredmény jelentkezett. Volt, akinél szerényebb, volt, akinél egészen meglepően nagy eredménnyel zárult a háromhónapos kísérlet. De hát ez így természetes, hiszen nincs két egyforma hajhagyma, nincs két azonos gyógyulás a hajnövesztésben sem. Azt hittem, minden rendben van.

Hamarosan kiderült, nem így van.

„A hajnövesztő hatásosságára a kezelt páciensekről készített fényképet nem lehet bizonyítéknak tekinteni" – jelentette ki a KHV bőrgyógyász orvosa, aki mellékállásban dolgozott a vállalatnál.

Miért nem lehet? Hiszen ők jelölték ki az embereket. Ők készítették róluk a hiteles fényképet a kezelés kezdetekor és annak végeztével. Mit jelenthetett, amit a bőrgyógyász mondott? Sokat töprengtem, de hát több mint húsz esztendő alatt megszoktam a feladványokat.

Hamarosan kibújt a szög a zsákból, mert a KHV fölajánlott – írd és mondd – hétezer forintot a szerért, melyet újításként vásárolt volna meg. Hétezer forint húsz évre elosztva *1 forint napidíjat jelent*. És ezt ők mind nekem adták volna, holott „nincs is bizonyíték a kezelés hatásosságára".

– Kapott más ilyen „kecsegtető ajánlatot" is?

– Hosszú ideig semmit. Otthon kezeltem a pácienseket. Egy-egy kezelés után kölcsönként elfogadtam 30 forintot. Tényleg kölcsönként, higgye el! Komolyan gondoltam, hogy visszafizetem, ahogy a szabadalom befut. De három évig nem akadt vállalkozó. Aztán 1978. január 8-án a Népszabadságban megjelent egy cikk, melyben Tasnádi Emil, az Országos Találmányi

Hivatal elnöke felhívta a vállalatok figyelmét egy-két jó találmányra. Köztük volt az enyém is.

A cikk után jelentkezett nálam a Ferrokémia. Ez a vállalat bizonyítottnak látta a szer hatásosságát. Minden úgy ment, mint a karikacsapás.

– Szerződést is kapott?

– Éppen 40 fokos lázzal influenzában feküdtem, mikor kirohant hozzám az ügyvédem. A szó szoros értelmében rohant. Azt mondta: tíz perce van. Elém tolt egy meglehetősen bonyolult, nehezen érthető szöveget. Aláírtam. De hogy mit írtam alá, az csak felépülésem után kezdett kiderülni. Ezt a szerződést mintha nem nekem írták volna – azt hittem –, hanem a Ferrokémiának, mert mind a mai napig egyetlen fillért sem kaptam, holott az ügyvédem honoráriumát, 5000 forintot, melyet nekem kellett volna fedeznem, a Ferrokémia kifizette.

– A szerződés szerint mikor volna esedékes, hogy fizessenek?

– Minden év végén. De az első évben nem gyártott semmit a Ferrokémia, tehát nem jár a pénz. A második évben már gyártottak. Akkor egy amerikai megrendelő jött hozzám, és szeretett volna üzletet kötni velem. Fogtam és bevittem a Ferrokémiához. Úgy véltem, így van rendjén. A Ferrokémia azonban azt mondta, hogy az amerikai eladásért nekem nem jár semmi. Amikor megpróbáltam a dolgoknak utánanézni, az elnök a fülem hallatára tiltotta meg a főtechnológusnak, hogy az amerikai üzletről nekem bármit is elmondjon.

– Hogyan győződtek meg az amerikaiak, hogy a néni hajnövesztője valóban jó?

– Jó kérdés. Két amerikai véletlenül járhatott erre, véletlenül szerezhetett tudomást rólam, de megírták a

dolgot a fiuknak, aki kapta magát, és társával együtt iderepült Miamiból hozzám, Szigethalomra. De nem kerestek föl. Mindig csak a kapuig jöttek. Akkoriban nagy volt a forgalom, naponta 50–60 ember is megfordult nálam. Az amerikaiak egy hétig minden távozót kikérdeztek: milyen eredményt hozott a kezelés. Mikor látták, hogy jót – bekopogtattak. Nem mondhatom, hogy bürokratikus utat választottak. De hát ezt bármelyik magyar vállalat képviselője is megtehette volna. Én becsületes voltam, nem adtam oda nekik a szert, azt akartam, hogy a magyar állam keressen, a magyar nép csináljon nagy üzletet, de megjártam. Itthon mindenki ki akar semmizni, gondolván, egy öregasszonynak nem kell fizetni. Úgyse tudná már élvezni a pénzt.

– Kedves Nedeczky néni! Ez így igen ködös. Végeredményben van szerződése. Mit mond: mennyi jár magának?

– A szerződés tizenegyedik pontja szerint a vállalat „hasznosítási díjként a találmány alapján gyártott és értékesített készítmény nettó termelői árának tizenöt százalékát megfizetni köteles", de azt, hogy mennyi a nettó termelői ár tizenöt százaléka, nem közölték velem. Fillérekről lehet szó. Más kérdés, hogy a készítményt a Skálában 200 forintért veheti meg a vásárló a szükséges kellékekkel együtt. Csak félre ne értsen! Igazán nem vagyok anyagias. Húsz év során olykor évekig nem költhettem többet egy ebédre, mint 3 forint 50 fillért, de ma sem bánom, hogy akkor, mikor még „élhettem volna", nélkülöznöm kellett.

Ha ez alatt a húsz év alatt állami kutatói státusban lettem volna havi 5000 forintos fizetéssel, egymillió kétszázezer forintot fizetett volna ki a magyar állam, és

még legalább ugyanennyit költhetett volna azokra a munkaeszközökre, amelyek kellenek egy kutatónak. Én itthon kutattam. A magam pénzén vettem mindent. Engemet nem az állam tanított ingyen. Ezért ajánlottak fel 7000 forintot? Ezért nem fizet jóformán semmit a Ferrokémia?

El is határoztam, hogy felbontom a Ferrokémiával kötött szerződést. Elmegyek Tasnádihoz, és megkérem, ajánljon egy újabb gyárat. Olyat, ahol én is megtalálom a számításomat. A Ferrokémiával akkor is felbontom a szerződést, ha ezzel pillanatnyilag megakadályozom a gyártást. Ezt a Skálának is megírtam. Pedig a Skála zseniálisan oldotta meg a terjesztést. A Skálával semmi bajom nem volna. Amit ők csinálnak (félóránál tovább senkinek sem kell várakoznia, könnyen, gyorsan megy minden), én sem tudnám különbül csinálni. Ők meghívtak egyébként szaktanácsadónak, de a Ferrokémia erről nem értesített.

– És a külföldi szállítások?

– Az is úgy történt, ahogy én javasoltam, mert azt akartam, hogy árut adjunk el, ne gyártást. Mert az országnak kell a valuta. Amerikában egy kúra – az újságból tudom – tízezer dollárba kerül. De hogy a külföldi szállítások után semmi se járjon nekem, azt már nem én javasoltam.

– Hogy az örömbe ilyen üröm vegyül, elkeseríti-e Margit nénit?

– Én sohasem voltam pénzéhes. Amire valóban vágytam, az ország szeretetére, azt, úgy érzem, megszereztem. Az a húszezer ember, aki megfordult nálam – emberibb körülményekhez segített. Mind azt mondta, ha bármire szükségem volna, rá számíthatok. Ez az én igazi sikerélményem.

Szigethalmon. Néhány négyzetméteres üvegveranda: – Húszezer ember fordult meg ezen a csöpp helyen, miközben a községi, majd a megyei tanács is megtagadta a működési engedélyt?

– Volt köztük miniszter (inkognitóban). A barátai árulták el nekem, hogy miniszter. A nevét ma sem tudom. Voltak híres színészek, ők nem titkolóztak, igazán kedvesek voltak hozzám. Több ezer levelet őrzök olyan emberektől, akiket nemcsak a kopaszságból gyógyítottam ki, hanem azokból a lelki betegségekből is, melyeket a kopaszsággal szedtek össze.

– Milyenek a kopaszok?

– Nagyon sértődős emberek. Érzékenyek. Visszahúzódók. Ha parókát viselnek, mindig attól tartanak, hogy leesik, és akkor roppant nevetségessé válnak. Ha nem viselnek parókát, állandóan készek arra, hogy egy-egy megjegyzést magukra vegyenek. Kopaszságuk néha erőszakosságra, durvaságra is ragadtatja őket – talán azért, hogy rászolgáljanak „rossz hírükre". Mindenképpen szenvednek az előítéletektől.

De a kopaszság nemcsak kellemetlenséget, olykor tragédiát is okozhat. Sohasem fogom elfelejteni azt az anyát, akinek egyik fia öngyilkos lett a kopaszsága miatt, a másiktól pedig már elvált a felesége, mert ez a fiú is kopaszodott. Rajta tudtam segíteni. Kinőtt a haja, és remélem, visszajött az önbizalma is.

Akik a hajnövesztő szeren gúnyolódnak, nem árt, ha ezeket a történeteket is ismerik.

Talán épp akkor, mikor egy Eötvös Pál nevű újságíró élcelődött a szeren, mozgássérült leánygyerekek jöttek hozzám, mert egy kis társuk öngyilkos lett a ko-

paszsága miatt. Megmentették ugyan, de félő, hogy újra meg fogja kísérelni. Adtam nekik a hajnövesztő szerből. A kislánynak kinőtt a haja, és életben maradt.

– Milyen arányban kopaszodnak a férfiak, és milyen arányban a nők?

– Sajnos egyenlő arányban. És nemcsak a felnőttek, hanem a gyerekek is. Mindez azért van, mert nem viselnek sapkát. Megfázik a hajhagyma az ostoba divat miatt. Miért nem vigyáznak, a kopaszság talán csinosabb?

– Mindannyian kopaszon születünk, vagy nem?

– Valaminek az elevenére tapintott. Nézze meg ezt a fényképet: iker-csecsemők. Hármas ikrek. Jól látni, a csecsemőhaj eredetileg hátulról nő előre egészen a forgóig. Félkörívben. A kis koponyájuk pedig elöl még csupaszon világít. A hátsó haj az első perctől fogva erősebb.

– Miért?

– Amiért a nagy hal megeheti a kis halat: a tápanyagot a hátsó haj elszívja a koponya felső részén levő hajhagymáktól. A hajnövesztés hatására is hátulról előre terjed az új haj, és amire eléri a homlok peremét, tíz évet fiatalodik az arc.

Az üvegveranda legjobb helyét, a tulipános ládát egy foltos kiscica foglalja el. Nedeczky néni a leveleit mutatja: mintha lottót húznék, kihalászok egyet a soksok száz levélből.

„Drága Hölgy!

Nekem harminc évek és két gyerek. És nincs majdnem hajszál. Könyörögni ról küldemény. Patiencia. Leszek hölgy hálás hatalmas.

Julia Karlba"

– A postás kiloszámra cipeli a leveleket. Meg is vála-

szoltam már vagy háromezret, de legalább másfél ezer vár még feleletre. Ennek a lengyelországi asszonykának is írok majd, megírom, hogy a Skála Áruház árusítja a hajnövesztő szert. Csinos bőröndöcskében van egy üvegnyi hatóanyag – mely hatheti kezelésre elegendő –, 1 db pelenka, 1 db merőkanál és 1 db gumisapka. Továbbá van még 5 db utalvány a kúra folytatásához szükséges szerre, melynek már jóval olcsóbb lesz az ára, mint a „göngyölegesnek", melyért 200 forintot kér a Skála Áruház. Neki legyen a hölgy „hála hatalmas".

Amíg beszélgetünk, az udvaron két asszony álldogál. Arra kérem Margit nénit, hogy fogadja őket.

Messziről jöttek, Sümeg-Bazaltbányáról. Régi páciensek, de most elfogyott a szerük.

A fiatalasszonyt, aki megengedi, hogy kiírjam a nevét, Kovács Józsefnénak hívják. Évekkel ezelőtt kihullt a haja. A maradék gyér hajzat pedig fehér maradt. Hogy most lekapja sötét parókáját, látni, hogy forintos foltokban feketéllik koponyáján az új haj. Egészséges, friss, mint az eredeti.

– Szintén megfázott?

– Nem emlékszik arra, hogy megfázott – mondja Margit néni –, de hajadonfőtt járt mindig. Ráadásul szoros kontyot hordott. Mert a másik ellensége a hajnak a szoros konty. Ajkán, a bőrgyógyászaton kezelték, de nem tudtak segíteni. Az injekciók, melyeket fejbőrébe kapott, nem állították meg a hullást. Azután keresett meg engem.

Kovács Józsefnét faggatom: hogyan kezeli fejbőrét?

– Felforralok fél deci vizet. Beleöntök egy evőkanálnyi szert. Bedörzsölöm a fejbőrömet. Ráteszem a fejemre a pelenkát. Arra pedig a nylonsapkát. Aztán az egészet beburkolom egy meleg kendővel. Kezdetben

egy órát hagytam ebben a dunsztban főni a fejem, később két-három óráig is. Így jól beszívódik a gyógyszer a fejbőrbe – tanított Nedeczky néni –, belekerül a vérkeringésbe is. Mert nemcsak a haj nő ki újra, hanem a szemöldök, sőt a szempilla is. Hát ennyiből áll a tudomány – veszi parókáját Kovács Józsefné –, pedig az orvosok azt mondták, ne is számítsak arra, hogy valaha hajam lesz.

– Nekem mindent jobban kell tudnom, mint az orvosoknak – mosolyog Margit néni –, mert ha egy orvos hibázik, még nem veszik el a diplomáját, de gondolja csak el, mit tettek volna énvelem, ha az elmúlt huszonhat év alatt csak egyetlen betegnek is kihullik a haja az én kezelésem következtében.

Kovács Józsefnétól azzal búcsúzik, hogy most már a Skálába menjen gyógyszerért, mert neki nincs egy csepp sem belőle. Tőlem pedig úgy búcsúzik, hogy megmutatja épülő másfél szobás kis házát, és elvezet az őszibarackfák sora előtt. Büszkélkedik, milyen szépen hozzák a rügyeket. Ki más érdeme lenne ez, mint a gyógymetszés feltalálójáé, Hegedűs Antalé, aki néhány éve „átállította" a kiöregedett, már-már elszáradt, termést alig hozó fákat.

Nedeczky néni mesélne még a barackról, Hegedűs Antalról, Széles Lajosról, akinek megsegítésére annak idején akciót szervezett, de megkérdezem: milyen érzés „munkanélkülinek" lenni?

– Soha nem leszek munkanélküli. Új dolgokon töröm a fejem, nem lehetetlen, hogy ki fogok rukkolni valamivel. A Skála igényt tart szaktanácsaimra. Ez nagyon jólesik. Szívesen teszek eleget minden kérésnek. Amikor látom, hogy milyen nagy sor áll a Skálában, boldog vagyok, hogy kell a szerem, de az örömbe némi

üröm is vegyül, mert bizony akad olyan ember, aki a sor elején megveszi kettőszáz forintért, és a sor végén eladja ötszázért a hajnövesztőt. Ez valóban „hajmeresztő", de remélem, nem sokáig, mert nemcsak az üzéreket kell hibáztatni, hanem azokat is, akik megengedik, hogy fontos, hasznos és nemegyszer jövedelmező árukból hiány keletkezhessen.

*

A Ferrokémia elnöke időközben felkereste Nedeczky Jenőnét. Közölte: nincs akadálya annak, hogy felülvizsgálják a szerződést, és mindkét fél megelégedésére szolgáló új megállapodást kössenek.

A tengeri kígyó

Mit tehet egy független, elfogulatlan, az intézmények érdekeltségén kívül álló, az igazat, csakis a tiszta igazat kutató állampolgár? Mit tehet, aki „csak" azt találta fel, hogy a saját szemének higgyen? Dr. Kerti József, a Műegyetem tudományos tanácsadója vár a Magyar Rádió 14-es stúdiója előtt. Amit elmond: valóságos tengeri kígyó. Se vége, se hossza. Szörny, melyet hiába szeretnénk megközelíteni; amennyire láthatóvá válik, olyannyira láthatatlan. Kígyózik, mintha élvezné: bizottságok foglalkoznak vele. Tekintélyesebbnél tekintélyesebb intézmények határozatokat hoznak hogyléte felől. Mint a lochnessi szörnyet, úgy látják fölbukkanni, holott nem látják. A vita tíz évvel ezelőtt kezdődött, amikor egyesek azt állították, hogy meg fog betegedni, mégpedig azért, mert a betegség oka a fejében van, noha nem ott fog jelentkezni a baj, hanem a testében. Akik ezt állították, a lengyel tengeri kígyóra hivatkoztak. Mert onnan állítólag már jelezték a vészt, ami hamarosan itt, nálunk, a mi tengeri kígyónknál is be fog következni. Hogy megérthessük a derék állatot veszélyeztető kórt, hasonlítsuk egy távfűtő rendszerhez, melynek „feje" a hőközpontban van. Hatalmas sárgarézcsöves kígyókoponya ez, melyben nem hideg kígyóvér, hanem meleg víz cserélődik, lökődik a csőrendszer kanyarulataiba, hogy megcsapolhassák a fürdőszobákban, konyhákban, áramoljon a radiátorokban. Az egész csőrendszer ki fog lyukadni, mondják a jóslatok. A kígyó teste szitává perforálódik a feje miatt, mert a kígyó fejében sárgaréz csövecskék vannak. A sárgaréz ionizálja a meleg vizet: ennek következté-

ben bizton számíthatunk a katasztrófára. „Az egész csőrendszerben katasztrófát fog okozni" – mondják tíz éve. Várjuk a lyukakat, de nem jönnek. És ha nem jönnek, „annál rosszabb a kígyónak", vagyis a tényeknek, mert az intézmények, a bizottságok, a konzíliumok határozatai, jelentései tényként állapítják meg a lyukasodást, ha mind ez ideig nem következett is be. Betiltották a tengeri kígyó fejét a sárgaréz csövecskék miatt, szénacél csöveket engedélyeztek, de mert a szénacél hamar tönkremegy, a tönkrementek helyébe megengedték azoknak a sárgaréz fejeknek az alkalmazását, amelyeket betiltottak. Hiába igyekezett egy nyugatnémet cég megvásárolni a sárgaréz hőcserélőt, a magyar szabadalmat: lebeszélték, mondván – perforálja a csőhálózatot, mint ahogy Lengyelországban és idehaza is azt tette. A jelentések tényekre hivatkoznak, melyek sem Lengyelországban, sem itthon nem következtek be. A laikus ember azt hinné, el lehet dönteni a vitát: meg kell nézni a kígyót, azaz a csővezetéket. A szakértői bizottságok tíz éve állanak ellent a kísértésnek. A probléma csak akkor kezdődik, amikor valaki egyszer csak elkiáltja magát: a király meztelen! Pedig nem is az. A meztelen királyt állandóan öltöztetik. Sokak jövedelmének a forrása ez. A meztelen király valóságos szociális intézmény. Az öltöztetők eltakarják azt, ami nincs. Akik jelentések, tanulmányok tömegét termelik ki magukból a lyukacskák ürügyén, melyekről megjósolták, hogy egy-két év múlva már jelentkezni fognak. Nem jönnek. Talán ők is kíváncsiak, hogy mit hoznak ki még belőlük, ilyen tehetséges nép a magyar nép. Nem létező bajból ennyi kára még egyetlen nemzetnek sem volt a világon, vagy ha mégis, hát akkor sincs okunk szégyenkezésre, mert ilyen gazdagok vagyunk.

– Kedves dr. Kerti József! Mi az ön foglalkozása? Hol van az ön munkahelye? És milyen minőségben foglalkozik ezzel az üggyel?

– A budapesti Műszaki Egyetem tudományos tanácsadója vagyok. Többféle minőségben találkoztam ezzel a sajnálatos üggyel: úgy is, mint kutató, úgy is, mint népi ellenőr, és a legutóbbi időben úgy is, mint kellemetlenkedő választópolgár.

– Ön azt állítja, hogy a szóban forgó ügyben súlyos károkozás történt, és még súlyosabb fenyeget. Fenntartja ezt az állítását?

– Sajnos ez valóban így van.

– Mikor kezdődött?

– Körülbelül tíz éve, amikor a magyar távhőszolgáltatás fejlődésnek indult, amikor átvettük a Szovjetuniótól azokat a tapasztalatokat, amelyek többsége hasznosíthatónak bizonyult. Amelyeket tovább lehetett fejleszteni.

– Ezek szerint tíz évvel ezelőtt még súlyos károkozás nem történt.

– Nem történt, de a hőcserélők egy része a vártnál rövidebb élettartamúnak bizonyult. Ezért vált szükségessé a továbbfejlesztés.

– Szabadalom?

– Szabadalom lett. Átvettünk egy szovjet megoldást, és továbbfejlesztettük.

– Mi tehát a vád? Ki a vádlott? Ön azt állítja, hogy bűncselekmény történt. Hogyan kezdődött?

A Fővárosi Távfűtő Művek ellen olyan személyek (akik a találmányban a várakozásuk ellenére szerzőként nem szerepeltek) olyan vádat emeltek, mely szerint a Főtáv exportálta a korróziót. A saját problémá-

ját megoldotta, de megkárosította az IKV-t, vagyis a csatlakozó szerelvényeket.

– Itt kezdődik a tengeri kígyó?

– Fogas kérdés. A Fővárosi Tanács illetékes képviselője mindenesetre arról nyilatkozik az Esti Hírlap 1978. január 27-i számában, hogy „A Távfűtő Művek szolgálati találmánya a szovjet rézcsöves megoldást fejlesztette tovább. Az Országos Találmányi Hivatal 1973-ban elfogadta. Ausztriában, Bulgáriában, az NSZK-ban, az NDK-ban oltalmat kapott. Ezzel a megoldással sikerült megszüntetni a zavarokat a melegvíz-szolgáltatásban." Ezzel szemben az építésügyi hatóság írásba adta, hogy a sárgaréz-ion, mely a hőcserélőből származik, megtámadja és tönkreteszi a rendszerben előforduló többi fémet. Ez az állítás természettudományi abszurdum. A termodinamika második tételének tagadása. Ezután következnek a konkrét, a valótlan tényállítások. Ezek szerint ez a korrózióméchanizmus már ténylegesen kárt okozott külföldön, Bukarestben és Lengyelországban. Tönkretette a csőhálózatokat. Ezzel a híreszteléssel riasztották meg a jóhiszemű építésügyi hatóságokat is, és 1973 legvégén megszerveztek egy vizsgálatot a Fővárosi Távfűtő Művek ellen.

– Kik voltak a vád képviselői?

– Az egyik kezdeményező az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság referense volt, a másik kezdeményező pedig az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium Műszaki Fejlesztési Főosztályának épületgépész mérnöke.

– Két ilyen komoly beosztásban lévő szakembernek, gondolom, bizonyítékai voltak.

– Az Építéstudományi Intézet nevében 1974. febru-

ár 11-én megszerkesztettek egy jelentést, mely szerint „a lengyelországi katasztrofális károk Magyarországon, Budapesten is jelentkeztek".

– Tehát a helyszínen győződtek meg arról, hogy a sárgaréz hőcserélők valóban károkat okoznak?

– Évekkel később népi ellenőrként tapasztalnom kellett, hogy mindaz, ami ebben a jelentésben szerepelt, valótlan. Ezek a vizsgálatok nem történtek meg, hiszen a hőközpontok a Távfűtő Művek kezelésében vannak. Az épülettömbök alagsora le van zárva, oda senki legálisan bemenni nem tud a Főtáv hozzájárulása nélkül. Ilyen hozzájárulást nem kértek a vállalattól. Senki nem jelentette be az említett időszakban, hogy ilyen vizsgálat készül. Nem igaz, hogy megtörtént. De a jelentés még azt is tartalmazza, hogy hét lakóépületet meglátogattak, ahol ezek a károsodások ugyancsak bekövetkeztek.

– Hol található a hét épület?

– A jelentés nem jelölte meg.

– Kik készítették a jelentést?

– Az Építéstudományi Intézet Épületgépészeti Tagozata.

– Kik adtak hitelt a jelentésnek?

– Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium azonnali hatállyal megtiltotta a sárgaréz hőcserélők további beépítését. Több száz hőcserélőről van szó, 200 ezer lakásról, ezen belül 70 ezer azoknak a lakásoknak a száma, amelyek réz hőcserélővel ellátott vizet használnak fel. A károkozás néhány százmillió forint. Az Építéstudományi Intézet időközben a Fővárosi Távfűtő Művek költségére vizsgálatot végzett. A védekező fél költségére, mert az volt kötelezve a bizonyításra, aki ellen vádat emeltek. Nem bűnösséget: ártatlansá-

got kellett bizonyítani. A vizsgálat dokumentumai a birtokomban vannak. Ki hinné, hogy ez édeskevés? Hogy még 1978. január 27-én is hiábavalónak bizonyul a Fővárosi Tanács illetékes képviselőjének nyilatkozata az Esti Hírlapban, mely szerint, ha „A jó tapasztalatok ellenére bizonyos szakmai körökben megkérdőjelezték a rézcsöves hőcserélők használatát, az aggályokat az idő nem igazolta. A kételyek azonban nem múltak el nyomtalanul: a sárgarézcsöves megoldás műszaki alkalmassági bizonyítványát az arra hivatottak még máig sem töltötték ki. Ellenjavaslatot fogalmaztak: sárgaréz helyett használjanak króm-nikkel ötvözetet. Ez roppant költséges, ehhez drága nyugati licencet kéne vásárolni, de ez a drága ötvözet is korrodálódik. Arról nem is beszélve, hogy ilyen nemesacél hőcserélő nem kapható a piacon."

– Hivatalból is jóhiszeműnek kell lennem a vádlottakhoz, hiszen nincsenek jelen. Ha ők ilyen makacsul ragaszkodtak az eredeti megállapításukhoz, azt gondolhatták talán, hogy a vizsgálatok lazák, hanyagok.

– A sárgaréz hőcserélő támadói így gondolkoztak: Lengyelországban katasztrófa történt, nagy kárt okozott a sárgaréz hőcserélő! Vizsgáljuk meg, hogy ugyanezek a károk bekövetkeznek-e nálunk is. Nos, megtörtént a vizsgálat, eltelt az egy év, kiderült, hogy a károk nem következtek be. Mégsem engedjük a réz hőcserélők alkalmazását – mondták –, mivel Lengyelországban nem váltak be. Ez azonban csak hallomásokon alapult, ezért az OMFB elnökhelyettesének engedélyével szakértői csoport utazott Varsóba megvizsgálni azokat az épületeket, amelyekre hivatkozások történtek. A szakértői bizottság vezetője azonban épp az az osztályvezető volt, aki a hallomásoknak hitelt adott.

Akinek a nevében a jelentések, előterjesztések születtek. A magyar szakértői bizottság utazott, tárgyalt, megvizsgált egy egész sor épületet, hőközpontot, és egyértelműen megállapította azt, hogy a károk valóban bekövetkeztek, de az is tisztázódott, hogy nem a réz hőcserélők miatt, hanem egy egész sor üzemelési hiba miatt, a technológiai fegyelem megsértése miatt. Ez a jelentés eljutott a tiltó rendelkezéseket hozó hatóságokhoz, de elsüllyedt, mintha soha meg sem született volna. Nem vették figyelembe.

De hadd bizonyítsak mással is, ne csak magammal. Sőtér Dániel népi ellenőr 1977. február 23-án hivatalosan is megkérdezte a Fővárosi Távfűtő Művek igazgatójától, hogy mely országokban alkalmaznak réz alapanyagú hőcserélőket. A választ írásban kapta meg, mely szerint „Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság olyan tanulmányutakat finanszírozott a KGST-országokban, melyeknek fő célja épp ennek a kérdésnek a vizsgálata volt. Bukarestben, Varsóban, Prágában, Pozsonyban, Szófiában, Moszkvában réz alapanyagú hőcserélőket használnak. Nyugati országokban ilyeneket gyárt például a nyugatnémet Baelz és a Fröhling cég, Svédországban a CTC."

– A laikus ember azt gondolná, hogy a vizsgálat után a kompromittált sárgaréz hőcserélőket rehabilitálták. A felfüggesztést hatálytalanították.

– De nem. Ehelyett különféle újabb szakvéleményeket rendeltek meg: Mi az oka a réz hőcserélő káros hatásának? Helyeselhető-e az a hőcserélő, amely tönkreteszi a hálózatot? Ugyan, mit lehet egy ilyen kérdésre válaszolni? Természetes, hogy minden becsületes ember nemmel válaszol. Ezeket a nemeket a kérdezők visszacsatolták állításuk bizonyítására, mely szerint a

hőcserélők károkat okoztak. Engedje meg, hogy ne én mondjam. Mondják a tények maguk: „Előírták, hogy szénacélcsöves hőcserélőt kell alkalmazni, amiről már a beruházás idején előre tudták, hogy kb. két év alatt tönkremegy, a hulladéktelepre kerül. Így is történt" – írja a Műszaki Élet „A jövendölés ára" című cikke 1977. december 30-án. – „A felújításkor más lehetőség híján rezet építünk be a vas helyébe. Honnan tudja a réz, hogy beruházás vagy felújítás során került a rendszerbe? Talán onnan, ahonnan a hálózatban található, tízezerszámra beépített, a horganyzott csőbe belecsavart rézszelepek tudják, hogy nem okozhatnak korróziót, mivel a jövendölés során nem vették figyelembe őket. A vargabetű pedig – hogy nem egy, hanem két lépésben építhető be a rézcsöves hőcserélő – csak százmilliós nagyságrendben kifejezhető kárt okoz a népgazdaságnak, nem beszélve a felújításból eredő szolgáltatási zavarokról."

– Hogy lehet az, hogy ennyi szakember tévedett?

– Száznál több tanulmány és szakvélemény ismeretes. Mind azt bizonygatja, hogy milyen szörnyű veszélyeknek teszi ki a sárgaréz hőcserélő az elosztó hálózatot. Ha összegezzük a budapesti elosztó hálózat csöveit, összhosszúsága 1000 kilométer. Annyi, mint a légvonalbeli távolság Budapest és Berlin között. Ezen az 1000 kilométeres távolságon a sárgaréz hőcserélő tíz évvel ezelőtt történt bekötése óta soha senki egyetlen lyukat nem talált, még egy tűszúrásnyit sem, amely a vizsgálatok alapján a sárgaréz hőcserélőre lett volna visszavezethető. Ezért írtam le azt, hogy nem a cső lyukas, hanem az az elmélet, amely szerint a cső kilyukad.

– Mit akartak az említett szakemberek?

– Kérem, az említett szakemberek, nevezzük őket így, azt akarják elérni...

– ...akarták elérni...

– ...akarták, és sajnos el is érték, hogy a bevált sárgaréz hőcserélő helyett vásároljunk meg Svédországból egy olyan hőcserélő konstrukciót (a konstrukció szót alá kell húzzam), amely megoldja ezt a korróziós problémát (amely valójában nem is létezik!!!).

– Megvásárolták?

– Megvásárolták állami pénzből a szabadalmat. Egyidejűleg megakadályozták, hogy a magyar műszaki megoldást Nyugaton eladjuk. Egy nyugatnémet vállalat be kívánt rendezkedni a védett, a továbbfejlesztett magyar sárgaréz hőcserélő tömeggyártására és értékesítésére magyar közreműködéssel. Óriási jelentőségű gépexport volt kilátásban. Ekkor lépett közbe – nem tudom megállni a megjegyzést: teljesen illetéktelenül – két hivatalos személy, és olyan tájékoztatást adott a licencvevőnek, amely szerint a magyar műszaki megoldás semmit nem ér. Nem vált be a gyakorlatban. Mi sem bizonyítja jobban ezt, mint az intézkedés, amellyel a hatóságok megtiltották az alkalmazását.

– Súlyos vád. Mivel bizonyítja?

– A Licencia találmányokat Értékesítő Vállalat tárgyalt a nyugati céggel a pálfordulás okáról is. A nyugati licencvevő nyíltan megmondta a magyar külkereskedelmi vállalatnak, hogy az Építésügyi Minisztérium két képviselője közölte velük az elmondottakat.

Sőtér Dániel népi ellenőr 1977. február 23-án a következő kérdést tette fel a Fővárosi Távfűtő Művek igazgatójának:

„Hogyan hiúsult meg az önök szabadalmát képező megoldás licencátadása az NSZK-beli Baelz cégnek?"

„Vállalatunk megbízta a Licencia Vállalatot, hogy szolgálati szabadalmát külföldön értékesítse. Kapcsolatba kerültünk a hőcserélőket gyártó és forgalmazó Baelz NSZK-beli céggel, amely nagy érdeklődést tanúsított az ioncsapdás hőcserélők iránt.

A Baelz cégnek 1 db ioncsapdát mintaként vizsgálatra kiküldtünk, majd ezt követte Magyarországon három és az NSZK-ban egy közös tárgyalás, a Licencia, a Főtáv és a Baelz között.

A müncheni tárgyalásokon a Baelz cég megbízása és finanszírozása alapján minden alkalommal részt vett a TÜV korróziós professzora, dr. Ulrich is, aki kifejtette a találmánnyal kapcsolatos pozitív véleményét. Ez az útijelentésből is kitűnik.

Dr. Ulrich professzor és dr. Baelz elektrofizikus 1975. augusztus 7-én és 8-án az NSZK-beli alkalmazás lehetőségéről tárgyaltak Budapesten vállalatunk és a Licencia képviselőivel.

E tárgyalás során a Licencia és a Baelz cég megállapodtak az opciós szerződés és az NSZK-ban történő alkalmazás feltételeiben.

A Baelz cég üzletkötője ezzel egy időben az OMFB-ben tárgyalt dr. Kiss Róberttel, aki egy összefotózott újságcikket adott át a bolgár származású NSZK-állampolgárnak, Frau Kroplának. Ekkor közölte dr. Kiss Róbert osztályvezető az üzletkötés meghiúsítására irányuló negatív véleményét is. Ezen a tárgyaláson jelen volt két férfi, akik állítólag az ÉVM-et képviselték, és nyilatkozataikkal ugyancsak megerősítették Frau Kropla előtt dr. Kiss Róbert elmarasztaló véleményét a kérdéses találmányra vonatkozóan. Ezen értesülést a nyugatnémeteknek a repülőtérre való

kikísérése alkalmával közölte Baelz úr, a cég tulajdonosa, dr. Papp János jelenlétében.

Az OMFB elnökhelyettese megvizsgálta a kérdést, és dr. Kiss Róbertet elnökhelyettesi írásbeli figyelmeztetésben részesítette.

Sajnálatos, hogy a szerződés ennek értelmében az NSZK és az MNK között nem jöhetett létre, így ugyanis nemcsak vállalatunk, de a Magyar Népköztársaság is elesett a szerződésben foglalt 40 000 nyugatnémet márka egyszeri lelépési díjtól és a termelés utáni, az eladási árból származó ötszázalékos tőkés valutabevételtől tíz éven keresztül.

Az anyagi káron kívül jelentősnek ítéljük még azt az erkölcsi kárt, amelyet dr. Kiss Róbert e cselekedetével a Magyar Népköztársaságnak és vállalatunknak okozott. K. F. igazgató."

– Milyen hőcserélő berendezéseket vásároltak ezek után Svédországból? Milyen összegben?

– A svéd hőcserélő konstrukció kb. 470 ezer svéd koronába került. Nem beszélek most a különféle járulékos költségekről, a kiutazási költségekről és egyebekről. Ez a költség azonban elenyésző ahhoz képest, amibe az országnak a felszerszámozás került.

– Ezeket a svéd hőcserélő berendezéseket megvásároltuk, és be is építettük?

– Megvásároltuk a licencet. A beépítés feltétele az volna, hogy ezt a hőcserélőt Magyarországon gyártani is lehessen.

– Nem gyártják?

– Nem gyártják.

– Akkor miért vettük meg?

– Ki tudja?

– De hát akkor?...

– A tiltó rendelkezés szerint nem szabad beépíteni a sárgarezet, mert veszélyes. Helyette mit építsünk be új beruházásoknál? Szénacélt. De a természet nem törődik a minisztériumi pecséttel, nem tiszteli a fejléceket és a tudományos fokozatokat, hanem kíméletlenül tönkreteszi a szénacél hőcserélőt... Tehát fel kell újítani. És a tiltó rendelkezés a felújítás céljára már megengedi a sárgarezet.

„Budapest új lakónegyedeiben ma is a vascsöves hőcserélőket szerelik a melegvíz-szolgáltató hálózatba. Erre szól az engedély. Ám, mert a szabályok az elhasználódás utáni cserére nem vonatkoznak, a sárgarézcsöves hőcserélőket csak akkor iktatják be. Más szóval: először el kell készíteni – nem csekély költséggel – a szabályoknak megfelelő rosszat, hogy aztán kicseréljék a szabálytalan, de a gyakorlatban bevált jóra. Óvatos becslések szerint ez a különös csereakció eddig több százmillió forintba került." Az Esti Hírlap 1978. január 27-i száma így ítéli meg a rendeletet.

– Egyszerű szakmai tévedéssel állunk szemben?

– Igen, szakmai tévedésről is szó van: de az, akinek a birtokában vannak a vizsgálati eredmények, a vizsgálati dokumentumok, aki nem hajlandó ránézni a csőre, aki elsüllyeszti a vizsgálati jelentéseket, aki olyan körökből választja ki a szakvéleményezőket, amely körökben soha senki nem látott még hőközpontot, arra nagyon nehéz azt mondani, hogy jóhiszemű.

– De, Kerti úr, mért állott volna érdekükben a „vádlottaknak" az, hogy ragaszkodjanak ehhez a „rögeszméhez"?

– Olyan helyzet ez, amikor az ember szalad a pénze után. Nem vált be a kétéves jóslat? Megjelentek az újabb jóslatok: nem fog tíz évig megfelelni. Utána ti-

zenhatig. Húszig. Huszonötig. Biztos, hogy egyszer tönkre fog menni.

– Ön bűncselekményről beszélt. Ez feltételezi a tudatosságot.

– Lehet-e egy vizsgálatot nem tudatosan végezni? Lehet-e egy rendelkezést nem tudatosan hozni? Lehet-e leírni azt, hogy megnéztem hét épületet, amely hét épület még a térképen sem létezik? Lehet-e azt állítani, hogy bementem a hőközpontba, és megvizsgáltam, amikor az lakattal le van zárva, és amikor arra a vizsgálatra senkitől sem kértem engedélyt?! Lehet-e nem tudatosan azt állítani, hogy a Fővárosi Távfűtő Művek képviselőivel mentem el a vizsgálat elvégzésére, és még csak azt sem tudom megnevezni, hogy kik azok?! Én nem tudom, hogy milyen alapon lehet itt a tudatosság tényét kétségbe vonni? Amikor ezekkel a tényekkel találkoztam, nagyon keményen megbíráltam a Fővárosi Távfűtő Műveket is: miért ment bele műszaki vitába? Miért volt hajlandó a saját pénzén bizonygatni a saját ártatlanságát? Miért nem vert az asztalra? Miért nem követelte: az bizonyítson, aki támad!

– Miért nem?

– Miért nem jelentette azonnal az ügyészségnek, hogy egy dokumentum alapján intézkedést hoztak ellene, és ez a dokumentum teljes egészében hamisítvány!

– Miért nem?

– A válasz az volt, hogy nekik is nehéz volt elhinni, mint ahogy önnek és nekem személy szerint is nagyon sokáig nehéz volt elhinni, hogy ennyi szörnyűség igaz lehet. A vizsgálattal egy évig foglalkoztam, el akartam kergetni magamtól a gondolatot, hogy a mi társadalmunkban ilyen szörnyűség előfordulhat, és amikor már nem tudtam kitérni a következtetés elől, akkor

kezdtem követelni, hogy az illetékes szervek, beleértve a bűnüldöző hatóságokat is, vizsgálják meg a kérdés minden vonatkozását. Azt tanácsoltam a Főtávnak, hogy amit nekem mint népi ellenőrnek elmondott, szíveskedjék leírni, és írásban előterjeszteni.

– Kinek?

– A népi ellenőrzésnek. Ez megtörtént. Én magam is kértem róla másolatot, melyben a Fővárosi Távfűtő Művek igazgatója a többi között a következő kérdések kivizsgálását kéri a Népi Ellenőrzési Bizottságtól:

Miért és kik akadályozzák a négy-öt év óta kifogástalanul üzemelő, szolgálati találmányunk alapján gyártott berendezések széles körű alkalmazását?

Miért és kik akadályozták meg, hogy vállalatunk értékesítse licencét egy NSZK-beli cégnél, oly módon, hogy összefotózott, félrevezető újságcikket adtak át a témában érdekelt NSZK-cégnek?

Miért kívánják néhányan eljárásunkat tudatosan lejáratni? Ebben az igyekezetükben még a távfűtésben nagy múltú szocialista országok műszaki tapasztalataival kapcsolatban is félrevezetik a hazai műszaki közvéleményt.

Miért és hogyan kerülhet sor arra, hogy egyesek helyzeti lehetőségeikkel visszaélve elérték: diktált állásfoglalások, bántó élű, hitelrontó vélemények, cikkek sorozatosan jelenjenek meg?

Miért és kik nem veszik figyelembe a találmánnyal kapcsolatban megnyilvánuló érdeklődéseket, a KGST- és kapitalista országok szabadalmi oltalmait, a hazai (mint pl. a Műegyetem, a Magyar Tudományos Akadémia) és külföldi intézetek megoldásunkra vonatkozó megállapításait?

Hogyan hiúsulhatott meg egy hazai ipari gyártó vál-

lalat és vállalatunk által aláírt hasznosítási szerződés, amelynél csak a vállalati károkozás mértéke meghaladta a hárommillió forintot?

Kérjük a tisztelt Központi Népi Ellenőrzési Bizottságot, hogy fentieket a további tetemes népgazdasági károk elkerülése érdekében kivizsgálni, a szükséges intézkedéseket megtenni szíveskedjenek.

– Ami most következik, nem tudom, hogyan mondjam el, más lehetőség nincs, csak az, hogy magyarul elmondom. Az történt ugyanis, hogy erre a bejelentésre a népi ellenőrzés azt jelentette, hogy tudományos vitával állunk szemben. A tudományos vitát el fogja dönteni a Magyar Tudományos Akadémia. Mélységesen megdöbbentett ez a képtelen álláspont: ezen az alapon a mi társadalmunkban bűncselekmény nincs? A Miskei-féle budai gyermekgyilkosság nem volt bűncselekmény? Biológiai vita volt? Hát műszaki vita az, hogy valaki – állítása szerint – bement a hőközpontba, de nem ment be? Ír egy jelentést, tehát mindazt elköveti, amit én elmondottam, és ez az Akadémiára tartozik? Hát akkor én teljesen meghasonlok. Azt mondottam, hogy most már nem mint népi ellenőr, most már mint választópolgár, aki követelem, hogy szavam legyen a közéletben, a leghatározottabban elvárom az illetékes vezetőktől, hogy ezt az ügyet érdemben vizsgálják ki. Erre szerveződött meg egy újabb vizsgáló bizottság, amely az ÉVM-nek és KNEB-nek a képviselőiből állott. Hallatlan munka árán összeszedtem a dokumentumokat, amelyek birtokomban vannak ma is. Több kilónyi dokumentumról van szó; vizsgálati jelentésekről, beleértve az arra vonatkozó bizonyítékokat is, hogyan történt a magyar szabadalom nyugati értékesítésének a meghiúsítása. A vizsgáló bizottság olyan

következtetésre jutott, amely szerint a bejelentésben foglalt állítások lényege megalapozatlan, mivel a két megnevezett személy nem okozott tudatosan kárt. Idézem:

„Dr. Kerti József 1978. szeptember 15-i keltezéssel – a használati melegvíz-termelők és -hálózatok tárgyában – 12 oldalas beadványt küldött a Fővárosi Tanács VB Közmű és Mélyépítési Főigazgatóságának. A beadvány fénymásolatát – tájékoztatásul – tucatnyi szervhez is eljuttatta.

E beadványra hivatkozással szíves tudomására hozom, hogy egy – az OMFB, az ÉVM és a KNEB képviselőiből alakított – bizottság kivizsgálta dr. Kerti Józsefnek azt a bejelentését, amely dr. Kiss Róbert és Kovács Lajos gépészmérnököknek a távhőszolgáltató létesítmények hőcserélőinek alkalmazásával kapcsolatos hivatalos tevékenységére vonatkozott.

A kijelölt bizottság hosszan tartó és részletes vizsgálat végeredményeként olyan következtetésre jutott, hogy a bejelentésben foglalt s nevezettek hivatali beosztásával kapcsolatos visszaélését taglaló állítások – lényegüket, azaz a tudatos károkozást illetően – nem bizonyultak megalapozottaknak.

A fentiek alapján az OMFB általános elnökhelyettese az ügyet véglegesen lezárta, s erről a bejelentőt 1978. szeptember 27-én írásban értesítette. M. L., az OMFB jogtanácsosa."

– Érdekes válasz, mert a következmények szempontjából másodlagos, hogy kinek volt a tevékenysége tudatos, és kié szándékos. Arra a kérdésre, hogy egyáltalán miként történhetett meg, ami megtörtént, nem válaszol. Arra a kérdésre sem válaszol, hogy hol lyukadtak ki a csövek, ha kilyukadtak. Nem válaszol arra

a kérdésre, hogy ki a felelős a licencértékesítés meghiúsításáért. Hogy miért volt szükség a svéd licenc megvásárlására? Ebbe a jelentésbe sem nyugodtam bele. Történt a bejelentésemre egy másik vizsgálat, amelyet az Országos Találmányi Hivatal végzett az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottsággal együtt. Ez a vizsgálat tárgyilagos volt. Tapasztaltam, hogy az abban részt vevő magas beosztású felelős személyek nem menekültek el a bizonyítékoktól. Órákig tárgyaltak velem. Dokumentáltam minden állításomat. Azokat a csőfeltárási mintákat is, amelyeket a minisztérium előírására az építésügyi hatóságok végeztek; történt-e korróziós károsodás a réz miatt vagy nem. A vizsgálatban részt vevő személyek (meggyőződésem ma is) észlelték, látták, hogy az általam előadott tények valóban tények, de az ő jelentésük ugyanúgy a süllyesztőbe került, mint nagyon sok korábbi vizsgálat.

– Mi volt a jelentés lényege?

– Hogy a bejelentés megalapozott. Ezért nem nyugodtam: a Politikai Bizottsághoz fordultam, és kértem, legyenek szívesek egymás mellé tenni ezt a két vizsgálati jelentést. Az egyik jelentést azok készítették, akik ellen panaszt tettem, a másik jelentést olyan hivatalos személyek készítették, akik nincsenek függő viszonyban tőlük. A két vizsgálati eredmény egymás mellé tételét kértem. Az a jelentés, amely szerint az én előadásom nem felelt volna meg a valóságnak, tagadja azt a tényt is, hogy meghiúsították a nyugati licenc- és gépértékesítést, éspedig azzal az indokolással, hogy nincs biztosítva az a népgazdasági haszon, amely a licencüzlet perfektuálása esetén lett volna realizálható, ennek következtében a károkozás sincs bizonyítva, tehát nincs károkozás, nincs felelős. Ilyen alapon a gyil-

kost sem ítélhetjük el, hiszen nincs bizonyítva, hogy az áldozat meddig élt volna a bűncselekmény el nem követése esetén.

– A laikus hallgató érzése az, hogy az ügy fantomizálódott. Már semmi köze a hőközponthoz, semmi köze a lakosság ellátásához. Végül is szabad-e beépíteni a sárgaréz hőcserélőket ma, 1978-ban, vagy sem?

– Mint mondottam, be szabad építeni a sárgaréz hőcserélőket, miután a vas hőcserélő tönkrement. A sárgaréz hőcserélőket nem rehabilitálták mind a mai napig, éppen ezért a sorrend az, hogy beépítik a szénacél hőcserélőt, majd, mivel az nagyon hamar elromlik, utána jöhet a sárgaréz.

– Szeretném, hogyha összeget is megjelölne: mennyi kárt okoz ez a népgazdaságnak?

– Ha az ebből származó kárt nézem, akkor ez több százmillió forint.

– Az elmúlt tíz év során több száz ember vizsgálta ezt az ügyet.

– Így van.

– Engedje meg, hogy megkérdezzem; nincs magában valami megszállottság? Nem tartják önt esetleg nehéz embernek?

– Válaszolok a kérdésre, de a károkozásra vonatkozó kérdést még nem merítettem ki: évi százezer tonna szén eltüzelésének megfelelő hőmennyiség vész kárba, mert ezt a gyakorlati célra meg nem felelő hőcserélőt kell a melegvíz szolgáltatására is használnunk. Egy bírósági eljárás során az ötvözetlen szénacél hőcserélőket gyártó ÉM Fűtőber Vállalat a következő nyilatkozatot tette: „Tudomásunk van arról, hogy ezek a hőcserélők ilyen felhasználásban egy bizonyos idő eltelte

után kilyukadnak. E termékeknek nem ez a felhasználási területük."

– Megjelent itt a konkrét csőhálózat „fölött" egy másféle „cső"-hálózat. Abban a másik hálózatban van a hiba? Vagy mindezeket csak ön veti fel...?

– A kérdés korrekcióra szorul, mert nemcsak én vetem fel. És nemcsak a Fővárosi Távfűtő Művek veti fel, hanem felveti például a fővárosi tanács is, amely felelős a szolgáltatásokért. Többször felemelte szavát. Szorgalmazta, hogy járjunk a végére ennek a szörnyűséges tengeri kígyónak, ennek az álproblémának. Tegyünk pontot a végére, és legalább most, a hatodik ötéves tervünk előkészítésének a szakaszában hozzunk korrekt és országos érvényű döntést arra vonatkozóan, hogy a sárgaréz hőcserélők igenis kiállták a támadásokat. Fittyet hánynak mindenféle magas szakvéleményekre, mindenféle tekintélyekre, mert a természet követi a maga objektív törvényeit, akár tudomásul vesszük, akár nem. Adjunk zöld utat a bevált hazai megoldásnak. Ez a törekvése a Szabványügyi Hivatalnak is. Ugyanezt el lehet mondani a „Licencia" Találmányokat Értékesítő Vállalatról, amely lelkiismeretesen és még a támadás után is mindent megtett az értékesítés érdekében. Az Országos Találmányi Hivatal is ellenőrizte az általam előadott tényeket és bizonyítékokat. Lépéseket tett a műszaki boszorkányper ellen. Az Építésügyi Minőségellenőrző Intézet engedélyezte a magyar megoldás gyakorlati hasznosítását, csak a tiltó rendelkezést nem oldotta föl. Holott az ÉMI leszögezte, hogy szakszerű üzemelés mellett a magyar hőcserélők nem okoznak kárt.

– Kerti úr, szeretném megkérdezni önt, ha egyedül marad este, és meggondolja, hogy az életéből tíz évet

adott ennek az ügynek, vállalja-e, hogy megszállott? Miben látja a bonyodalom okait?

– Sokunkból hiányzik a kitartás, az állhatatosság. Előbb-utóbb belefáradunk a harcba. Van, aki előbb, van, aki utóbb. Megszállott vagyok, nem is tiltakozom ez ellen a minősítés ellen. Nem érzem bántó élűnek. Vállalom: megszállott vagyok, és talán az a baj, hogy kevés a megszállott ebben az ügyben, az olyan, aki azt mondja: akármilyen sok szakvéleményt lobogtatnak is a magyar műszaki megoldások ellen, én a tényeket nézem, és megvizsgálom, hogy a valóságban ezek a berendezések hogyan üzemelnek. Azt követelem a magyar találmány támadóitól, hogy ők bizonyítsák állításukat.

– Ki tud maga mellett más véleményeket felsorakoztatni? Ki mögött állnak nagyobb tekintélyek? – Ez a presztízsháború harcászatának alfája. S tegyük hozzá rögvest, talán az omegája is. Dr. Kerti József elveti a tekintélyelvet. Nem hivatkozik személyekre, intézményekre, akik és amelyek „mellette állnak". Úgy véli, ez helytelen szemlélet tudós számára.

– Nem állok egyedül – mondja –, de azért nem állok egyedül, mert mellettem áll például az a harmincmillió lakás, amely a világ legnagyobb távszolgáltató rendszerében a támadott, kifogásolt hőcserélőkkel üzemel.

– A tények makacs dolgok, de az érdek még makacsabb valósága a világnak, és akik úgy vélik, hogy nem érdekük észrevenni bizonyos tényeket, azok más tények után kutatnak. Ez is tengeri kígyó. Őszinte szívvel sajnálom azokat, akik a tengeri kígyók kiegyenesítésével szeretnének rálátni a valóságra. A részletekben fognak elveszni. S hiába szereznek diplomát anyagismeretből, kémiából, észre kell venniük: ez

nem szakmai kérdés. Aki ezt felismeri, és szembeszáll a műszaki bürokráciával, annak csakhamar szembe kell néznie a műszaki bürokrácia valóságának tengeri kígyójával is. De ki vehetné fel e harcot az intézmények láncolata ellen?

Ahonnan a valódi tudományt kiebrudalják, ott megjelenik valami másnak a tudománya, mert a szellemi világmindenség is éppúgy iszonyodik az ürességtől, mint a fizikai. Egyesek szerint az ámítás tudománya jelenik meg, a józan ész megcsúfolásának tudománya. De ne higgyük, hogy ez nem kíván kivételes képességet. Ne gondoljuk, hogy helyesen cselekszünk, ha megvetően elfordítjuk a fejünket tőle, hiszen ez is valóság a javából! Mindezek a „tudósok", akik a valóságos tudomány területén nem tarthatnak számot az utókor emlékezetére, mint áltudósok jelentősek lehetnek. A természettől, a társadalomtól és az emberi méltóságtól való rugalmas elszakadásnak pályái éppoly artisztikusak, mint a valódiaké a valóságos világban.

Vegyünk egy más példát, és ne legyünk igaztalanok: egy szakértői bizottság megállapította: az Országos Traumatológiai Intézet épületét annak idején bauxitbetonból építették. Életveszélyes. A lakhatatlannak nyilvánított épületből az intézetet kiköltöztették, de most a nemrégiben, annyi (hiábavaló?) erőfeszítés után, egy másik bizottság az ellenkezőjét állapította meg az épületről, melyet lakhatónak nyilvánított. A második vizsgálat szerint az épület csak apróbb javításokra szorul, melyeket rutinszerűen, menet közben is el lehetett volna végezni.

Jogosnak tűnik megkérdezni mindezek után: ezek a bizottságok épp azzal nem rendelkeznek, amiért hozzájuk fordulnak? Szakértelemmel? Hadd válaszoljunk

erre a feltevésre a kérdésfeltevés bírálatával. Mert a kérdésfeltevés mintha azt sugallná: volt egy bizottság, amely megállapított valamit, jött egy másik bizottság, mely az ellenkezőjét állapította meg, tehát az utóbbi az igaz. Máris készek vagyunk a felháborodásra: mennyi hiábavaló erőfeszítést okozott az első bizottság jelentése! Mennyi veszteség ez az országnak! Máris forintösszegben számolnánk a legszívesebben, mert ezzel a példával is igazolva látjuk előítéletünket: „rosszul mennek a dolgok", mindenütt hozzá nem értő emberek vannak. Észre sem vesszük, hogy mi is – a felháborodók – vakon hisszük mindazt, ami beleillik előzetes elképzeléseinkbe, holott az sem biztos, hogy a második bizottság jelentése a jó. A szakvélemények helyességét a tények döntik el. A tények megállapítása pedig nem mindig egyszerű művelet. Ha nem adjuk meg a tévedés jogát a szakembereknek is, ha azonnal hozzá-nem-értéssel, lelkiismeretlenséggel vádoljuk, akkor mi fogjuk őket arra kényszeríteni, hogy ne vállaljanak kockázatot. Annak látszatától is visszariadjanak. Bontassanak le lakható épületeket, inkább, mintsem bajba jussanak. Hagyják helyben a rossz döntéseket is, ha az a könnyebb ellenállás útja.

„Az előítélet egyik legkülönösebb vonása az, hogy akkor is ragaszkodunk az előzetesen megalkotott ítélethez, ha tudjuk, hogy nem igaz. A teológusok szerint a tudatlanságon alapuló előítéletek kapcsán a bűn kérdése fel sem merülhet, a bizonyítékok tudatos felrúgása árán is megtartott ítéletek viszont már bűnre utalnak" – írja Gordon W. Allport „Az előítélet" című könyvében.

De térjünk vissza a tengeri kígyóhoz – mondja dr.

Kertı József. – A Műszaki Egyetem egyık kiváló professzora az általa vezetett tanszék hosszan tartó és igen alapos vizsgálata alapján írásba adta, hogy a FŐTÁV támadott hőcserélői beváltak a gyakorlatban. Szó nincs arról, hogy kárt okoznának a csővezetékben. Az aggályoknak nincs ténybeli alapjuk. Ezután az említett professzorra óriási nyomás nehezedett több éven át: hogy állíthatott ilyesmit?! Hiszen ez szöges ellentétben áll az uralkodó felfogással! Sajnálattal, de szégyenkezve is mondom: ez a professzor barátom, kollégám néhány év múlva írásba adta, hogy a sárgaréz hőcserélők kilyukasztják a csőhálózatot. Hogy mi indíthatta a professzort ilyen abszurd pálfordulásra? A tények nem cáfolták – igazolták az ő korábbi jelentését.

– Valaminek történnie kellett...

– Igen. Különféle, úgynevezett szaktekintélyektől újra és újra olyan értesülések birtokába jutott, amelyek szerint törvényszerűen és szükségszerűen be kell következnie ezeknek a katasztrófáknak, ő pedig – hitelt adva ezeknek a nyilatkozatoknak – írt egy ılyen értelmű nyilatkozatot.

– Véteknek, bűnnek, minek ítéli ön ezt a pálfordulást?

– Nagyon nehéz helyzetben vagyok, hiszen ezzel a példával új elem lépett be a megítélendők sorába: a szakvélemények manipulálhatósága. Ragályhoz, járványhoz hasonlítanám, mert ha valaki téves információk alapján leír egy nyilatkozatot, ha valaki felszínesen ítél meg egy jelenséget, de egyébként súlya, tekintélye van a tudományos életben, mindig akad, aki nézetét átveszi, és ha a tekintélyelv, a szervilizmus általános táptalaja ennek a ragálynak, akkor már meg is indul a

láncreakció. Elszigetelődik az, aki a tényeket vizsgálva ellentmond az ilyenformán kialakított közfelfogásnak.

Mibe kerül egy-egy előítélet? Hogyan állapítsuk meg valamiről, hogy igaz ítélet-e vagy sem? Ki tudna erre receptet adni? Mert vegyünk egy közeli példát: a nemesgázokét, melyek, úgy tanultuk az iskolában, semmivel nem vegyülnek. Előítélet volt-e vagy igaz ítélet? Az objektív valóságot tükrözte-e oly hosszú időn át, avagy egy tévhit áldozatai voltunk? Hiszen a legutóbbi időkben mégiscsak kiderült ezekről a büszke nemesgázokról, hogy viszonylag egyszerű eszközök kényszerítő hatására hajlandók vegyületet alkotni. – Na! Hála istennek! – mondhatja erre egy igazi materialista, kinek ateizmusa is olyan: ha kiderülne, hogy mégis van isten, ő csak örülne neki. Az efféle nyitottságot hiányolom. A tudatunkat szüntelenül alakító valóság változásaira való érzéketlenséget kárhoztatom, mert ha megtanított is bennünket arra a történelem, hogy elítéljük a faji, a nemzetiségi előítéleteket, eszünkbe nem jut, hogy kifüstöljük gondolkodásunk minden zegéből-zugából. Mert az előítélet nemcsak ott üldözendő, ahol vérre megy. Hány diákot buktathattak meg joggal, akik nem tudták, hogy a nemesgázok nem képezhetnek vegyületet. De jogtalanul csak azt buktathatták meg, aki tudta a „helyes" válaszról azt, hogy helytelen. Aki tudatosan szegült szembe egy ítélettel, melyet sikerült meghaladnia és maga mögé utasítania mint előítéletet, mint meghaladott kategóriát, melynek dobozából kiszökött az elevenség. Mert az a tudós, aki alkotóerejének teljében érzi magát: várja, szereti a jó ellenfeleket. Általuk törhet többre. A zseni tapasztalja, hogy minden mozgásban van, hogy csak a

változás örök. Filozófia ez és etika; esztétika is egyben, mert nemcsak okos dolog, de szép is és jó is a szellem alkotó nyugtalansága. Az igaziak ebben boldogok az Akadémián belül és kívül. Az igaziak abban is igaziak, hogy előítélet nélkül szemlélik a dolgokat akkor is, ha sokat tudnak róluk, de mintha először látnának mindent, úgy nézik, soha nem felejtenek el elfogulatlanul, önfeledten ámulni. Újra és újra rácsodálkoznak a világra, mert a költő is feltaláló, és a feltaláló is költő...

Dr. Kerti József csaknem tíz éve, hogy megragadta ennek a tengeri kígyónak a fejét. Szeretne az ügy végére érni, de nem tud. A kívülálló azt hihetné, hogy notórius ügybuzgó választópolgár, olyan ember, aki ekképpen szeretne érvényesülni. Valamit „fölmutatni". Nincs jobb dolga? – mondhatnánk neki négyszemközt halkan, barátságosan, de kiderül: dr. Kerti Józsefnek sokkal jobb dolga is akad a maga kutatási területén. Nemzetközileg megbecsült tudós szakember. Még csak azt sem lehetne mondani, hogy ez az elhúzódó ügy hátráltatta őt szakmailag. Perlekedik, de van ideje a kisfia szánkóztatására is. Az író pedig hiába szeretné kifürkészni a titkot: mi hajtja? Mi van a dolgok mögött? Van-e benne valami rendellenesség? Mert minden eszébe jut az írónak, csak az nem, ami kézenfekvő: meggyőződött egy ügy igazáról, odaállt az igazság mellé, és nem tágít. Ilyen ember. Igaz is, kedves dr. Kerti: mi hajtja önt?

– Látom a közönyt. Tapasztalom az általános felületességet. Érzem az előítéleteket, melyek pecsétekhez és fejlécekhez kötődnek: a tekintélyelvet. Látom azt a kárt, ami az országot éri. De nem tudom nem észrevenni mindezek tudománypolitikai vetületeit sem.

Nem kell jósnak lennem ahhoz, hogy megmondjam: ha ez így megy tovább, akkor a tudományos minősítések, a tudományos fokozatok iránti társadalmi megbecsülés előbb-utóbb meg fog rendülni. Úgy látom, hogy kinevelődik egy tudós arisztokrácia, mely nem tűr vitát, nem tűr ellentmondást. Kinyilatkoztatásokra formál jogot.

Don Quijote és a katalizátor

„Élete Pátyon szenvedett hajótörést" – így véli egyik volt szomszédja a Rudas László utca 73. számú ház udvarán. Kis-Szölgyémy több mint tíz éve ismerős ebben a házban. Itt lakott, itt halt meg, ennek a háznak egyik földszintes lakásában az az asszony, akit gyerekkorától fogva barátjának mondhatott, de évek óta már azt a lakást idegenek lakják. Csak egy szám köti ide Szölgyémyt – hatjegyű telefonszám –, azé a telefonkészüléké, melyet az utolsó pillanatban még sikerült egy házbeli jogosultnak, T. K. könyvkötőmesternek átadni.

Innen a barátság Szölgyémy és a könyvkötő között.

Szölgyémy az utca felől jár le a pinceműhelybe. Hét közben itt található meg, ezen a számon. De hogy valójában hol él most, itt a házban senki nem tudja.

„Derék embernek ismerjük, csakhogy más, mint mi vagyunk. Én például egész életemben azért dolgoztam, hogy nyugdíjas lehessek, kérem – mondja egy ősz hajú férfi. Sötét előszobában ül egy asztalka mellett, és friss diót pucol. – Üljön le, kérem.

– Köszönöm, talán nem. Várnak kint.

– Ő pedig lemondott a nyugdíjáról a találmánya miatt.

– Lemondott?

– Igen. Azért mondott le, hogy Pátyon gyárthassa a cellpanelt. Volt vagy másfél tucat munkása, akikben ő megbízott. A pátyi szövetkezet pénzelte az üzemet, a cellpanelt a szövetkezet értékesítette, de Szölgyémy nem adta ki a titkát. Ha elkészült a keverés, saját kezűleg öntötte az anyaghoz azt a *valamit*, amitől az lesz

belőle... Ott történt valami, ami nagyon megzavarta szegényt. Élete Pátyon szenvedett hajótörést.

A Rudas László utcai bérház földszintjének zárt, mozdulatlan homályában egy nyugdíjas házaspár különös embernek látja őt: furcsa, kiszámíthatatlan útjai vannak a világban. Újságok foglalkoznak vele. Szerepel a tévében. Titokzatos ember, mert öt éve nincs nyugdíja, munkahelye, fizetése. De pörösködik a világgal. Beadványokat, leveleket fogalmaz.

Két tömött aktatáskával vár a szerkesztőség előtt. Mindent elhozott, ami fontos: a találmányáról szóló cikkeket, rengeteg fotót, ügyiratot, levelezést és a peranyagot. Mintha ez a harc tartaná életben. Ádáz küzdelem az ellenséggel, akinek nincs neve. Nincs arca. Nincs hivatala.

Egy megőrült Sancho Panzából és egy kijózanodott Don Quijotéból összetett tekintet. Mégis előkelő, naiv ártatlansággal:

– Olvastam, uram, a cikkét. Azért vagyok itt. Ön a harmincharmadik a sorban azok között, akik írással akartak megváltani, de ez még senkinek sem sikerült. Magának sem fog sikerülni, de köszönöm.

A szerkesztőség előterében ülünk, a céltudatosan sietők szerkesztők, riporterek, kéziratokat ajánló írók és költők forgatagában: egy költő, akit ámulatba ejtenek a feltalálók, és egy feltaláló, aki úgy hordozza élete egyetlen találmányát, a cellpanelt aktatáskájában, mint korpuszt, melyet sem eltemetni, sem föltámasztani nem képes.

Hadd mondjam el: Kis-Szölgyémy utolsó lehetőségeinek egyike is kudarccal végződött. Cikkem megjelenése után ugyanis a Mineralimpex élelmes vezetője kérdezte tőlem: Ki ez a Kis-Szölgyémy? Hol találha-

tó? Megtekinthető-e a találmánya, mert ha igen, akkor ők vevők lennének rá, hiszen meleg égöv alatt, például Egyiptomban ideális építőanyag volna a cellpanel!

Kis-Szölgyémy meg is jelent a Mineralimpex irodájában az elmaradhatatlan két aktatáskával, melyben sérelmeit, kudarcainak bizonyítékait hordozza.

Kacsó Tamás és mások az érdeklődők közül gondosan, türelemmel vizsgálták a gyűrött, megsárgult iratokat, hogy valahol valami fogódzót találjanak, de Kis-Szölgyémy tulajdonképpen elégtételt szeretne. Grandiózus bocsánatkérést. Igazságtevő ítéletet, melyben a „bűnösök" bánnák bűneiket. Őt magát talán Kádár János tüntetné ki, mondván: látja, Kis-Szölgyémy elvtárs, az igazság nálunk mindig győzedelmeskedik... Egy álomvilágban élő, ott hadakozó ember nyitotta ki ismét nagy, tömött aktatáskáit. A fűrészporból és egyéb olcsó anyagokból összeállított cellpanel „lelke", egy úgynevezett katalizátor, folyadék, melynek titkát Kis-Szölgyémy nem hajlandó beírni a szabadalmi leírásba. De mert nincs benne a szabadalmi leírásban a szabadalom lényege – a cellpanelt „nem lehet szabadalmaztatni"...

De hát akkor mit tegyünk? – kérdezik a Mineralimpex vezetői.

Építsenek nekem egy üzemet – mondja Kis-Szölgyémy. – Abba az üzembe vegyék fel mindazokat, akik már a pátyi üzemben vezetésem alatt dolgoztak, velük annyi cellpanelt fogok gyártani, amennyi megrendelés lesz. Mindent kiadok, csak a katalizátort nem adom ki. De van egy másik út is: intézzék el, hogy a bíróság változtassa meg téves döntését. Ismerjék el a szabadalmat – és elkezdődik ismét az ördögi kör vitája; mi szükséges a szabadalomhoz először: a katalizá-

tor titkának kiadása, vagy pedig az, hogy minden feltétel nélkül ismerjék el a szabadalmát, és akkor majd a titkot is kiadja.

A jóindulatú emberek is összenéznek a háta mögött: ez az ember annyira felégette maga mögött az emberi kapcsolatokat, hogy nem fog menni. Találmányát magával viszi a sírba. Ebből nem lesz sohasem szabadalom.

Egy vállalkozó ismét elállt attól, hogy a cellpanel kivitelezésére és értékesítésére vállalkozzon. Félve mondom ki az ítéletet: nincs az országban már egyetlenegy ember sem, akit Kis-Szölgyémy a bizalmába fogadna. Nincs olyan állami tisztviselő, akit meg ne sértett volna. A miniszteri előszobák „rémalakja" azonban élénk, mosolygós szemű ember. Személyiségcsere történt: a táskájában hordozott találmány testesíti meg őt, miközben ő maga mintha mozgó cellpanel-emberré változott volna. Így viszik egymást.

Miközben ezeket a sorokat írom, a cellpanel tégla itt van előttem az íróasztalomon. Azt veszem észre, hogy időnként biztatóan nézem. Kokettálok vele. Fölényes magabiztosságot sugároz. Mint tárgynak – lelke van bennem. Beszél velem, és én beszélgetek vele: ebben az ügyben valami még nincs kitalálva. Ha mi összefognánk Szölgyémyért – ketten. Én és a cellpanel!

Másnap ismét ő – egy Sancho Panzába oltott Don Quijote vár a szerkesztőségben, újra a két súlyos aktatáskával: találmányi periratok, cellpanel-darabok, a róla írott újságcikkek kollekciója.

Nem idegen. Több mint tíz éven keresztül fogadtam költőket, akik versekkel teli aktatáskákat, mappákat nyitottak meg előttem. Elsárgult arcú emberek ültek itt nemegyszer. Arcuk emlékezete akár az érintésre porla-

dó papiros. Az ő szemükben én voltam a „hóhér"; az az ember, aki első fokon akadályozza meg érvényesülésüket, aki nem ismeri fel a zsenit, vagy pedig azért fekteti el a költeményeiket, mert féltékeny... Csoda volna, ha valóban nem vétettem volna ilyen hibát a csaknem másfél évtizedes versrovatvezető-hatalmam gyakorlásában. Ha pillanatra sem lazult volna bennem a felfedező figyelem. Ha egyszer sem feledkeztem volna meg arról, hogy egy versrovatvezetőnek hazánkban pszichológusnak is kell lennie, ha már vállalta a posztot. Mert rengetegen, akik magukban nagyon is bizonytalanul szeretnének híres emberek lenni, megelégszenek egy-egy jó szóval. Azzal, ha komolyan veszi őket egy szerkesztő. Ha elbeszélgetnek velük mint alkotókkal. Szinte öntudatlanul fejlődött ki bizonyos képesség bennem arra, hogy egy barátságos beszélgetés emlékével távozzanak sokak, akik talán csak kint az utcán döbbentek rá, hogy végül is nem a verseik közléséről van szó. Becsapás volna ez? Munkám során megtanultam tisztelni a megszállott dilettánsokat, a műkedvelőket, azokat, akik egész valójukkal átélve, boldogan írtak és írtak. Hiszen valami nem rajtuk múlik...

Ezek az emlékek mozdulnak meg bennem, miközben Kis-Szölgyémy nagyméretű táskái megnyílnak előttem: tessék belépni, ez a pokol kapuja.

Kis-Szölgyémy fényképet vesz elő aktatáskájából: pajtaszerű építmény előtt néz a fényképezőgép lencséjébe vagy másfél tucat tekintet nélküli arc. Félig parasztok, félig gyári munkások. Ők a cellpanelesek. Kijöttek ide, az üzem elé, hogy a feltalálóval együtt megörökítsék a brigádot a jövendő számára. Kis-Szölgyémy áll előttük az alulexponált fénykép sö-

tétségében. Csupán az arca és a kezében lévő üvegecske kap némi megvilágítást.

Napóleoni mosoly az átlátszó folyadékkal telített orvosságosüveg fölött: a titok a kezemben van! Ez az!

Ki tudja, hol és mikor készíti el a mester a titokzatos folyadékot? Hol van a vegykonyhája? Miképpen őrzi? Le van-e írva az összetétel, vagy a fejében hordozza? A titkot a fia sem tudhatja? Feleségének sem árulja el? És most itt áll a képen diadalmasan: egy világ nem tudja a titkot! Nem gyönyörű ez? Nem fenségesebb annál, mintha egy találmánnyal többje volna a világnak – megunni, elfelejteni? Napirendre térni felette, ahogy a holdra lépés szenzációját is hamar elfelejtette az emberiség.

A képen sár van. Tizenöt tonnás teherautó tengelyig süllyed el benne. Ebben a sárban áll a legyártott cellpanel télen át, de nem kezdi ki a nedvesség. Szölgyémy fanatizmusát sem töri meg az idő. Harcol, akár katonakorában, mikor a sárban, a hóban felvert sátrak ponyvái a földbe rohadtak. Ő pedig valami új megoldáson töprengett, mintha már akkor is a cellpanelre gondolt volna, erre a hőszigetelő, jó anyagra.

Ez volt élete fénykora? Ez a pajta? Páty? A második világháború minden sátorponyvája belerohadt a földbe azóta. Ő pedig ezt érte el! Ez a büszke tekintet! Egy magyar feltaláló néz a jövőbe.

Váratlanul szembefordul velem. Bizalommal tekint rám.

Berda József ült egykor ugyanígy, és egy levelezőlapra írt verset adott át nekem. Megköszöntem. Zavarban voltam. Éreztem, hogy ez a költő még így is legyőzte önmagát, mert a legszívesebben egy vécépapírra írta volna a jó ételekről szóló költeményt. Ki vagy te, Kis-

Szölgyémy Ferenc valójában? – ezt kérdezném meg a legszívesebben, de vele csak Pátyról lehet beszélni.

A pátyi szövetkezet elnöke pedig nemcsak elmarasztalást érdemel – dicséretet is, hiszen felismerte a cellpanel gyártásában rejlő üzleti lehetőséget. Hasznos tevékenységet vállalt. Valamire nem számított azonban, arra, hogy az ugrásszerűen megnövekedett kereslet következtében nemcsak a megrendelések emelkednek, hanem a jövedelmek is. A túl sok pénz pedig veszélyes. A kiugró jövedelem bajba sodorhatja a szövetkezetet. A megyei átlagból kiugró kezdeményezések csúfos kudarcai óvatosságra intik a józan vezetőket. Még Pátyon is, holott a megengedett húsz százalék helyett csak hét százalék jövedelmet osztanak fel egymást között a haszonból a vállalkozók, holott Kis-Szölgyémynek sem járt több, mint a felosztásra kerülő hét százalék egytizenharmad része.

Ezért kellett csökkenteni a megrendelések elfogadását? De hiszen ezt még átvészelhette volna a szerény vállalkozás. A bajt a holland üzletember hozta a „házhoz" azzal az ajánlattal, mely szerint több tízmillió dollárt kívánna befektetni: holland technológiával modern cellpanelgyárat létesítene Pátyon. Ez az óriási lehetőség indíthatta az elnököt arra, hogy önállósítsa a vállalkozást? Talán ezért is vetődött föl benne a másik út lehetősége: vegyésszel elemeztetni Kis-Szölgyémy találmányát... Ellopni? Nem... Újra kitalálni.

Pátyon kísérleteztek. Az általuk készített cellpanelek azonban gyöngének bizonyultak. A katalizátort nem sikerült előállítaniuk. Tény: a holland cég nagy sajnálattal állt el az üzlettől. De ki sajnálta a vesztett lehetőséget a magyar állam nevében? Azt, hogy külföldi pénzen lett volna alkalom a cellpanel automatizált

nagyüzemi gyártását kifejleszteni? Ki nézett utána, hogy milyen egyéni érdekeltségeken bukott meg ez a népgazdaságilag jelentős üzlet? Hogy megint az úgynevezett másodlagos elosztás körül lehettek kibogozhatatlan problémák!?

Páty tehát nem ugrott ki a megyei átlagból. Nem okozott bérfeszültséget. A pátyi elnökből nem lett milliomos. Kis-Szölgyémy pedig kopott ruhában bőröndöket cipel a Keleti pályaudvaron. Nincs benne hajlékonyság. Nem tud „leadni" az őt megillető találmányi díjból, de mintha ma már nem is a találmánya érdekelné, hanem az igazságtevés. Tömött aktatáskákkal lohol húsz éve az igazság nyomában. Miniszteri előszobákból penderítik ki, olykor a gallérjánál fogva. Fogalmazványait olvasatlanul dobják a papírkosárba. Szürke szemének hideg villanásaiban megöregedett, kopott leopárd rohan le s föl, utolsó erejével is, rácstól rácsig. Egy csipetnyi vidám őrület is megcsillan néhaféhéha a szemében. A költők jól ismerik ezeket a megnevezhetetlen energiákat, melyek éltetik. Nem boldogtalan. Nem ő – mi vagyunk talán hazugok, amikor azt hisszük, hogy boldogtalan. Az ő harca totális: a teljes belső átélés boldogsága hatja át. Szölgyémy élete nagyobb találmány, mint a cellpanel. Nem kallódik, magában megéli mindazt, amit a középszer nem képes megélni. Ezért szilárd, könnyű, hogy szinte úszik a vízen, és ezért „éghetetlen" – Kis-Szölgyémy Ferenc és a cellpanel...

Legutóbb?

Szölgyémy új télikabátban lépett az Élet és Irodalom szerkesztőségébe. A télikabátot szétnyitotta: vadonatúj öltönyben állt boldogan, mintha azt ünnepelné, hogy a találmányát elismerte az egész emberiség. Pedig

még nem egészen: négyezer forintot kapott a pénzügyminisztertől, és eljött megmutatni: kiruházkodott. Ünnep van benne. Úgy érzi: a négyezer forint elismerés is egyben.

„Pénzügyminisztérium
3918/1978. Min. Tit.
Kis-Szölgyémy Ferenc
Budapest
Pénzügyminiszter elvtárshoz intézett kérelmére hivatkozással értesítem, hogy a felszámolásra került TERMOSZIG Vállalat tartozásáért az állam, illetve a Pénzügyminisztérium kezesként nem felel.

A Pénzintézeti Központ szakértőinek véleménye alapján azonban feltalálói érdemeire és fáradozására tekintettel 4000 Ft támogatásban részesítem.

Bp. 1978. október 25. Szántó Miklós, a Titkárság vezetője."

Vége?

Nincs vége a történetnek, pedig ugyanúgy, ahogy az Interag megvásárolta Széles Lajos bácsi orvosságát, megvehetné valamely nagyvállalat a cellpanel katalizátorát is, az eljárás tudományát, mert ahhoz Kis-Szölgyémy jobban ért, mint a betűvetéshez, a jogi szövegek fogalmazásához. A pótcselekvések helyett igazi hasznos cselekvés tenné boldogabbá őt is és bennünket is. Reméljük, hogy mire ez a könyv megjelenik, minden megoldódik körülötte, és ez lesz talán az utolsó beadványa:

„Losonczi Pál
Elnöki Tanács Elnöke
Budapest
Tisztelt Elnök Elvtárs, ismételten Elnök Elvtárshoz kell fordulnom írásbeli beadványommal..."

*

A cellpanel feltalálója: Kis-Szölgyémy Ferenc 1930-ban érettségizett.

A Műszaki Egyetemre vágyott, de sem anyagi, sem társadalmi helyzete nem tette lehetővé, hogy oda bejusson. Ahová nem vágyott: hadapród-szolgálatra hívták be. A sarzsit nem volt hajlandó felvarrni zubbonyára: a Margit körúti fegyházban találta magát.

Amikor kijutott, a textiles szakmában helyezkedett el; de mintha sorsa is úgy akarta volna: kitört a háború. Jött a behívó, hogy ismét baja támadjon a sarzsi miatt, hogy büntetőszázadba kerüljön aknaszedőnek.

A felszabadulás után Érden traktorállomást szervez. Részt vesz a Nagyvásártelep államosításában. Dolgozik a Kelenföldi Hűtőházban. 1953-ban – 42 éves korában – továbbszolgálatot vállal – sarzsi nélkül? – a Magyar Néphadseregben. De itt már elkezdődik valami más: téli gyakorlatokon látja, hogy a vaskályháktól tüzet fognak a katonai sátrak. A hadseregnek olyan anyag kéne – álmodozik –, melynek nem árt sem hó, sem fagy, amely vízhatlan, nem gyúlékony, könnyű, olcsó, és oltalmat ad az embereknek. Mivel a textiles szakma közel hozta a vegyészethez, kutatni kezd. Tudományos folyóiratokat böngész, búvja a könyvtárakat. Szakemberekkel konzultál. Közben baleset éri: karikagyűrűje leszakítja az ujját. A néphadsereg nyugdíjazza, holott nem akar nyugdíjas maradni.

Az ANYAG érdekli, ezért az építőiparban helyezkedik el. Nem véletlenül, hiszen az építőipar abban az időben fűrészporból és vegyszerekből új anyagot állított elő, az Esztriket. Az Esztrik azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Morzsolódott, és egykettőre férgek tanyája lett.

A kötőanyagban lehet a hiba – gondolta Kis-Szölgyémy, és kísérletezni kezdett.

Egy betonkeverőbe lombosfa- és fenyőfűrészport öntött, hozzá különböző százalékban magnéziumkloridot és magnéziumoxidot, meg ilyen-olyan összetételű kötőanyagot. A masszát sima asztalon fakeretbe öntötte, és várt.

Az anyag hol töppedni kezdett, hol felhólyagosodott, hol zsugorodott, hol pedig puffadt és dagadt. Egyszer azonban – ki tudja, hányadik variáció után – tükörsima, bársonytapintású anyagot nyert, mely napok múltán sem változott.

Víz nem nyelte, láng nem emésztette.

A fától örökölte jó tulajdonságait – lehet faragni, fűrészelni, festeni –, de nem örökölte a korhadást. A vizsgálatok bebizonyították, hogy hihetetlen ellenállóképességet mutat savakkal-lúgokkal szemben. Kicsi a fajlagos súlya, nagy szilárdsága van, törésmentes. Jól szigetel. Négyzetméterenként 9000 kg-os nyomást is elbír, s ami nem utolsó szempont – nem telepszik meg benne semmilyen élősködő.

Ez a kiváló anyag – melyet a benne lévő farost (cellulóz) miatt cellpanelnek neveztek el – ideálisnak látszott arra, hogy mezőgazdasági épületeket készítsenek belőle (juhaklot, sertésólat, baromfitelepet, almatárolót, hűtőházat, melegházkeretet, födémblokkot stb.), de nagyszerűen használható emberi hajléknak is (nya-

ralók, hétvégi házak, felvonulási épületek, raktárak, pavilonok), mivel egy 2,5 m hosszú, 1,2 m széles, 6 cm vastag panel súlya mindössze 75 kg – az építkezéshez gépek sem kellenek, ami újabb hallatlan előnyt jelent. Így aztán érthető, hogy a cellpanelt nagy lelkesedés fogadta.

Annál kevésbé érthető, amiről 1963-ban a Népszabadság cikkírója, Fekete Gábor panaszkodik: a csekély beruházást igénylő, tudományosan is ellenőrzött házak már ezerszámra készülhettek volna, mégis mind a mai napig csupán mutatóban látni belőlük néhány darabot.

Pedig a találmány óta már négy esztendő telt el!

Aztán eltelik még egy, és Tokár Péter a Műszaki Életben már „csodát" emleget: a cellpanel a szilárd testek fizikájának minden törvényét megcáfolva átváltozott pingponglabdává, és ide-oda pattog különböző fórumok között.

Öt évvel később, 1969-ben a Mezőgazdasági Technika ilyen címmel tudósít a szenzációs magyar találmány „diadalútjáról": „Az elfelejtett cellpanel".

„A cellpanel nevét – írja a cikkben Molnár Aurél – 1964-ben tanultuk meg, amikor Kovács András filmjét, a Nehéz embereket bemutatták. Ez a film, majd az Új Írás cikksorozata érthetően felkavarta a kedélyeket... Azóta a cellpanel körül csend honol. Az egykor felzaklatott mozilátogató joggal hiheti, hogy a találmány – túljutva minden akadályon – már rég a megvalósulás stádiumába jutott. S megkezdődve a panelek üzemi gyártása, ma már házsorok, víkendtelepek hirdetik a találmány életrevalóságát, maga a feltaláló, Kis-Szölgyémy Ferenc pedig élvezi munkája jutalmát,

az anyagi és erkölcsi sikert. Mindez azonban, sajnos, csupán a képzelet játéka."

Három év múlva, 1972-ben a lap megemlékezik arról, hogy már 1969-ben is írt e sokoldalú építőanyag hányatott sorsáról.

„Most azonban komoly fordulatot kapott az ügy! A pátyi Petőfi Termelőszövetkezet vezetői, fantáziát látva a cellpanelben, jelentős beruházást fordítottak a gyártás megindítására."

Tokár Péter, aki nyolc éve szintén írt már a cellpanelről, most boldogan megy le Pátyra, hogy bemutassa a végre-valahára megindult üzemet.

Újítók Lapja, 1972. X. 25.:

„Irdatlan nagy csarnok. A méreteit úgy saccolom, hogy lehet 40 m széles, 40 m hosszú és 6 m magas. Könnyű vasszerkezet fogja keretbe a cellpanel falakat.

Járom a csarnokot – mellettem Kis-Szölgyémy –, nézem a keverőgépeket, kádakat, a nylonzsákokban feltornyozott anyagokat, a formázókeretek tömegét, a nyüzsgő életet. Hát itt készül a cellex.

A csarnok egyik sarkában formás kis irodafülke, szintén cellpanelből. Kis-Szölgyémy a langyos feketekávé mellé odarakja a vendégkönyvet is. Elismerő sorok innen-onnan tekintélyes és kevésbé ismert emberektől.

Nekem Lőrincz Miklósnak, a pátyi Petőfi Tsz elnökének sorai tetszettek legjobban, aki ezt írta:

A Termelőszövetkezet cellex üzemét azért hoztuk létre, mert láttuk nagy népgazdasági jelentőségét. A cellex könnyűszerkezeti épületelem gyártásával segíteni kívánjuk a könnyűszerkezeti program végrehajtását a téeszekben. Ez az anyag alkalmas mind emberhajlék, mind állatférőhely építésére. A mi cellex-üze-

münk egy darabja a népgazdasági program megvalósításának."

Tokár Péter azt is megkérdezi kísérőitől, hogy jönnek ki Kis-Szölgyémyvel, akit sokan összeférhetetlen embernek tartanak.

„Nagyon jól megférünk egymással – hangzik a válasz. – A munkások szeretik. Néha ugyan raplizik, de ezt meg kell érteni. Az alkotó ember idegszálait, annak végződéseit szinte kívül hordja, és azok mint élő, eleven hús érintkeznek a külvilággal. Nekik jobban fáj az élet, ők gyorsabban, elevenebben reagálnak a külső impulzusokra. Türelemre, megértésre van szükségük. Kis-Szölgyémy nálunk mindezt megkapja."

Tokár Péter Páty után felkereste a cellpanelből készült híres diósdi óvodát is.

Írásában erről is beszámol:

„Kívül világoskék falak, tükörablakok. A kertben zöld pázsit. Csivitelő gyerekek.

Arra gondolok – meditál az újságíró, miközben a vezető óvónővel végigjárja a ragyogóan tiszta épületet, a játszószobákat, termeket, a fürdőszobát, konyhát, sorra nézegeti a nyílászáró szerkezeteket, a tapétát, a szerelvényeket –, hogy tavaly az országban 246 645 gyereket vettek föl óvodába. Az óvodáskorúaknak körülbelül 60%-át. 37 000 gyereket hely hiányában el kellett utasítani. És óvodákon kívül hány mezőgazdasági épületre, mi mindenre lenne még szükség, amit ezzel a cellexszel meg lehetne oldani.

És ami talán a legnagyobb dolog: ezt a diósdi óvodát három hónap alatt építették, és ebből a három hónapból a falak fölrakására, tapétázására, szerelésére – írd és mondd – három nap kellett!"

A siker tehát vitathatatlan.

Az üzem beindult.

A cellpanel kálváriája, úgy látszik, véget ért.

De 1973. január 31-én – gazdaságtalanságra hivatkozva – a téesz váratlanul felbontotta a szerződést Kis-Szölgyémyvel.

„Ez a tragikomédia sajnos valóság" – így kezdi beszámolóját a Népszavában Zele Ferenc, aki megpróbálja az olvasók elé tárni a pingponglabdává vált cellpanel-játszma legmeredekebb leütéseit:

Kis-Szölgyémy – aki 1959-ben találta fel cellpaneljét – először a Fővárosi Tanács VB Építési Igazgatósággal kötött szerződést 50 panelház elkészítésére. Ennek nyomán több ház épült fel Sashalmon, melyeket ma is használnak. Annak idején a filmhíradó is bemutatta őket. 1963 márciusában azonban a munka félbeszakadt, mert a gyártó vállalat asztalosüzemét váratlanul megszüntették. Ez volt az első meredek leütés.

Ezután az ÉM 23-as Állami Építőipari Vállalatnál került sor újabb kísérleti gyártásra, mely ezúttal is sikert hozott. Annyira, hogy az ÉM 23-as egy cellpanelből készült házat a Budapesti Nemzetközi Vásáron is bemutatott. És ettől – mondja Zele Ferenc – „leszakadt a csillár".

Az Országos Találmányi Hivatal ugyanis nem volt hajlandó a két ízben is benyújtott szabadalmat elfogadni, mondván, hogy a 12 m^2 alapterületű irodahelyiségnek a BNV-n történő bemutatásával újdonságrontás történt.

Ez volt a második leütés.

Hiszen a ház sok ezer éves találmány, ez ügyben nehéz újdonságot rontani. A cellpanel előállításának technológiáját viszont – és ez Kis-Szölgyémy Ferenc találmánya – sem a BNV-n, sem másutt nem mutatták

be, következésképp újdonságrontás sem történhetett. Ezért Kis-Szölgyémy a Találmányi Hivatal döntése ellen a Fővárosi Bíróságnál fellebbezett.

A Fővárosi Bíróság – anélkül hogy a feltalálót vagy jogi képviselőjét meghallgatta volna – a Találmányi Hivatal döntését helyben hagyta. Talán nem érdektelen megemlíteni – noha így „szabályos" –, hogy a két „oldal"-bíró az alperes, a Találmányi Hivatal tisztviselője volt!

Közben egy újabb vállalat, ezúttal a Göngyölegellátó szerződött kísérleti gyártásra Kis-Szölgyémyvel. A vállalat sárbogárdi üzemegységében előállított cellpanelt a rádió is méltatta az 1967. augusztus 15-i Esti Krónikában. Csakhogy az adás időpontjában a sárbogárdi üzemegység már régen nem gyártott cellpanelt: a szerződést ugyanis itt is rejtélyes gyorsasággal felbontották.

Minthogy Kis-Szölgyémy találmányának mindenütt útját állta az a tény, hogy nem „találmány", mert az OTH nem akarja szabadalomnak elfogadni, az OTH elutasítását helybenhagyó bírósági ítéletet pedig nem lehet pártatlannak tekinteni, hisz annak meghozatalában az alperes is részt vett, Kis-Szölgyémy a Legfelsőbb Bírósághoz fellebbez.

Dr. Gellért György, a Legfelsőbb Bíróság elnökének általános helyettese 1967 áprilisában óvást emel a Fővárosi Bíróság és a Találmányi Hivatal óvásával szemben.

A törvényességi óvás alapján a Legfelsőbb Bíróság a Fővárosi Bíróságot új határozathozatalra utasítja.

A Fővárosi Bíróság határozathozatal helyett – így rendelkezik a jog! – az egész ügyet visszaadja az alperes Találmányi Hivatalnak. Kis-Szölgyémy ez ellen új-

ra tiltakozik. Erre a Találmányi Hivatal tovább gurítja a labdát az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökének.

Kis-Szölgyémy követeli, hogy beadványát juttassák vissza a Fővárosi Bírósághoz.

Levelet ír az igazságügyminiszternek is.

Sérelmezi, hogy neki, a felperesnek az alperesnél kell a bírósági beadványt benyújtania. Sérelmezi, hogy a kormányrendelet ellenére, mely előírja a találmányokkal kapcsolatos polgári peres eljárások illetékmentességét, a Találmányi Hivatal illetéket akar bevasalni rajta.

Minthogy mindezek ellenére semmi sem történik, a feltaláló ismét a miniszterhez fordul:

„Az Országos Találmányi Hivatal semmibe veszi a bírósági iránymutatást... A Találmányi Hivatalról megjelent, nem éppen hízelgő publicisztikai közlemények (Új Írás néhány 1967–1968-as száma) súlyos negatívumként jelentkeznek terhemre... Úgy látszik, a Találmányi Hivatal meg akarja védeni igazát velem szemben."

A szabadalmat újra megtagadják.

Így aztán a cellpanel ügye 1969-ben ismét bíróság elé kerül. És a Fővárosi Bíróság ezt az elutasítást is helyben hagyja. Az elutasító határozaton – szakülnökként – ott van a Találmányi Hivatal emberének, Erdős Antalnak az aláírása is, aki a szabadalmi ügy előadója volt!

A felperes ezt ismét törvénysértőnek tartja, és panasszal él a bíróságnál. Dr. Balogh Imre elnökhelyettes előbb arról értesíti, hogy „elfogultsági kifogásával nem áll módjában foglalkozni, mert kérelmét a bírósági határozat meghozatala után terjesztette elő", egy hónap-

pal később azonban mégis törvényességi óvást kezdeményez a Legfelsőbb Bíróságnál. A Legfelsőbb Bíróság elnöke az óvást nem tartja indokoltnak.

Újabb fellebbezések, tiltakozások, levelek...

Levelek a miniszternek, miniszterhelyettesnek, sőt az Elnöki Tanács elnökének is.

Kis-Szölgyémy azt bizonygatja, hogy 90 emberrel három műszakban napi 9000 m² beépíthető cellpanelt állítana elő – ami évi 90 millió forint termelési értéket jelent –, ha mindössze négymilliós beruházással indítanának egy önálló cellpanel-üzemet. Szerződéstervezetet is készít, mely kimondaná, hogy kizárólagos gyártási jogot ad a termelő üzemnek. A kötőanyag, a katalizátor titkát azonban – mely iránt egyre leplezetlenebb az érdeklődés – nem szándékozik kiadni.

Érthetetlen módon nem bízik abban, hogy fairül játszanak vele.

Evvel azonban zátonyra fut a próbálkozás.

Ám 1972-ben újra felcsillan a remény: a pátyi Petőfi Tsz szerződést köt Kis-Szölgyémyvel, és hamarosan beindul egy minden eddiginél ígéretesebb cellüzem.

A „pereskedő", az „összeférhetetlen" Kis-Szölgyémyből – mint tudjuk – egyszeriben „alkotó ember lett", aki „kívül hordja az idegvégződéseit, akinek jobban fáj az élet", és azért türelemre és megértésre van szüksége.

Tasnádi Emil, a Találmányi Hivatal elnöke is körülnézett Pátyon.

„A cellpanel jó és hasznos termék" – rótta az emlékkönyvbe. Hogy akkor miért nem kell a Találmányi Hivatalnak? „Mivel annak bizonyos fogásait Kis-Szölgyémy nem hajlandó feltárni."

Az elnök, úgy látszik, megfeledkezett arról, hogy eddig konokul az újdonságrontást hajtogatták mint in-

dokot. A maga részéről mindenesetre sok sikert kívánt mindenkinek. Siker helyett azonban szerződésszegés következik. Miért?

A Népszava egyik 1974-es számában arról olvashatunk, hogy a tévé előző este félórás dokumentumfilmet sugárzott a „befalazott cellpanelről".

„Ha olyan jó lenne a találmány – nyilatkozta benne a téesz azóta leváltott elnöke –, nyilván kapott volna rá szabadalmat."

„A népgazdasági jelentőségű üzemből" egyik percről a másikra „gazdaságtalan" vállalkozás lett. „Az érzékeny alkotó" is goromba pokróccá vedlett vissza, akinek a „modora miatt" kellett szerződést bontani.

Hogy a rossz modorra mi adott okot, azt Bodnár Lajos cikkéből sejthetjük, mely a Magyar Hírlap 1976. szeptember 26-i számában látott napvilágot.

A cikkből kiderül, hogy a pátyi téesz a szerződés felbontása után a termék „gazdaságtalansága" ellenére is gyártott cellpanelt. Azaz megpróbált volna gyártani. Kis-Szölgyémy joggal gyanakodhatott – nyilván ezért volt ideges –, hogy el akarják lesni tőle a katalizátor titkát, ha eltávolítása után a téesz önállóan kísérletezett a cellpanellel. Több vegyészmérnököt alkalmaztak, hogy megfejtsék, miből állhat a csodálatos kötőanyag. A feltaláló nem kis elégtételére – nem sikerült nekik.

Neki sem sikerült azonban, hogy a szerződés visszaállítását elérje.

Pedig ismét a joghoz fordult. Pert indított a téesz jogutódja, a Zsámbéki medence Lenin Tsz ellen.

A Pest megyei Bíróság ítélete kötelezte a téeszt, hogy 15 napon belül fizessen 37 400 forintot és annak 1973. január 1-től járó kamatát Kis-Szölgyémynek.

– Ezúttal végre pernyertes lett? – kérdezte a Magyar Hírlap munkatársa.

– Pernyertes? Hatszázezer forint helyett csak harminchétezret kaptam, és a szerződés visszaállításáról nem rendelkeztek.

Egy másik lap, a Hétfői Hírek, arról emlékezik, hogy éppen két éve elevenítette fel a televízió a „befalazott cellpanel" históriáját.

„Emlékszik még valaki a film záró képsoraira?

A metró mozgólépcsőjén kétoldalt áradva hömpölygő tömeg megütközve nézi, hogy a középső, lefelé haladó lépcsőn egyedül Kis-Szölgyémy viaskodik, küszködik, egyre fáradtabb mozdulatokkal próbál haladni fölfelé. Aztán, amint megpihenne, visszasodródik, majd reménytelen helyzetéből is újra meg újra nekirugaszkodik."

Azóta ismét évek múltak el.

És a fölfelé igyekvő Kis-Szölgyémyt azóta is viszi a mozgólépcső lefelé.

*

Kiben keressük a hibát? A föltalálóban, aki a jelenlegi körülmények közt nem hajlandó kiadni a katalizátor összetételét? A Találmányi Hivatalban, a bíróságon? Azok személyében keressük-e a bűnbakot, akik ideigóráig vállalkoztak a cellpanel gyártására, de nem találták meg egyéni számításaikat úgy, ahogy azt képzelték?

A hiba itt is mélyebben van, mert ha egy gazdasági rendszer nem talál semmi módot arra, hogy egy nagy hasznot hozó találmány feltalálójának bizalmát megnyerje, akkor az önmagában is nagy baj. Azt jelenti, hogy a gazdasági életből hiányzik a rugalmasság, az

ötletesség, az élő, eleven szellemiség minden akadály leküzdésére. A cellpanel kálváriája is ezért mutat túl önmagán. Az állam érdekét, a szükséges és hasznos nagyvonalúságot ki meri magára vállalni? Melyik minisztérium, iparág, intézet, gyár, téesz merhetné olyan nagyvonalúan intézni, ahogy a jelenlegi kátyúból kivezető egyetlen út kívánná? Mert hogy a politikai dogmatizmus sokat ártott a szocializmus ügyének, azt már nem kell vitatni, de azt, hogy a gazdasági élet dogmatizmusa mit pazarol el, arról nincs kimutatás, mert az lehetőséget pazarol, valami jónak, értékesnek a *kihozatalát* gátolja. A legértékesebb nyersanyagot, a szellemet iszapolja le. Azzal a fűrészporral tölti az agyakat, melyből egy eleven szellem kis mennyiségű folyadék és egyéb anyagok hozzáadásával korszerű építőanyagot álmodott valósággá.

Elutasíthatjuk-e a felismerést magunktól, azt, hogy valami baj van az érdekviszonyokban? Mert a „terven kívül jelentkező jó ügyet" a jelenlegi tervgazdálkodásban nemcsak anyagilag nem érdemes támogatni, de erkölcsileg sem! Szanálandó gyárak mért nem kapnak egy ilyen vagy ehhez hasonló egészségesítési lehetőségen? Álságosan romlott érdekviszonyok helyébe mért nem lehet nyílt, tisztességes érdekviszonyokat léptetni? A honorálás nem mennyiségi, hanem minőségi kérdés: az kapjon többet, aki több hasznot hoz a közösségnek. Az arányosság az igazság fedezete. Ettől kellene félni?

Szeretnénk szántani...

(A görgőseke története)

Ha meggondoljuk, hogy milyen ajánlásokkal, milyen bemutatókkal és milyen reményekkel indult útjára annak idején a görgőseke, és most, csaknem egy negyed évszázaddal később, végigtekintünk azon a pokoli úton, amelyet eddig bejárt, van okunk elkeseredésre, mert ez a nyomvonal többről árulkodik: az ügyek végzetes gazdátlanságáról, arról, hogy a kis parciális érdekecskék akadályozzák a nagy, a mindenkit érintő ügyek megvalósulását.

Nem hiszem, hogy szégyenkezve kellene bevallom: tévedtem, amikor az Élet és Irodalomban megjelent vitaindító cikkemben azt állítottam, hogy a görgőseke ma már pártában maradt öreglány a világpiacon; valójában tévedtem, mert nem pártában maradt, hanem pártába kényszerített! Amit mondtam: rezignált szomorúsággal mondtam, nem örvendezve, nem állítva azt, hogy a görgőseke találmány nem jó. Nagyon is jónak tartottam, és ez a véleményem csak fokozódott, amióta alaposabban megismertem. Ami azonban a görgőseke hazai és nemzetközi kálváriáját illeti, sajnos nem sokat tévedtem: átmenetileg sikerült elidegeníteni tőle mindazokat, akik pedig nagyszerűnek, korszakalkotónak tartották itthon is, külföldön is. De hogy végleg befulladt volna? Szertefoszlott volna minden remény arra, hogy fölfedezzék? Hogy olyan „öreglány" volna, aki már senkinek sem fog kelleni? Ha így értődött a róla írott passzusom egy része, akkor ki kell jelentenem, hogy a hasonlat vitt el a tényektől, az igazságtól, ahelyett, hogy a tényeket és az igazságot szolgálta volna – legjobb szándékom szerint.

De hát bizonyos fokig felületes is voltam, mert nem ismerkedtem meg Szabó Istvánnal, nem tanulmányoztam a görgősekeügy (higgyék el nekem) mázsányi dokumentumát, melyet a feltaláló áttekinthetővé és hozzáférhetővé tett számomra igaz, elfogulatlan barátsággal. Nem tudok nem meghatódni, ha a nála töltött napokra gondolok, melyek idejét más mértékegységben mérte a megszállottság, mint a rendes napokét. Az a megszállottság, amely nélkül nem is lett volna érdemes ennek a témának ismét nekirugaszkodni. Éppen ezért hadd jelentsem ki Szabó Istvánnal egyetértésben mindjárt a legelején: a görgőseke egyáltalán nem öregedett el. Ma is aktuális, és a mai műszaki tudományok szerint tovább is aktuális marad. Feltalálása óta nincs hozzá mérhető ekefejlesztés sehol a világon. Hogy ez így van, annak bizonyítása roppant egyszerű, ha ismerjük a találmány megoldásait, eredményeit. Nem öregedhetett el, mondhatjuk, hiszen mindenütt a földkerekségen ma még a hagyományos ekét használják. Ha pedig valóban jobbnak tartjuk a hagyományos ekénél a görgőst (ebben minden szakember egyetértett), akkor indokolt az a türelmetlenség is, amit vitaindítómban tanúsítottam, hiszen a hagyományos eke ötezer éve nem változott lényegesen. Hogy maradhatna „pártában" az a találmány, amely ötezer évvel képes előrevivően szakítani?!

Igen ám, de amire a feltalálónak különösen fejlett ösztöne van, arra nem áll rá egykönnyen a közvélemény. Már az is hatalmas elismerésnek számít, a belés külföldi tesztek mellett, hogy a Szovjetunió fennállásának 50. évfordulójára megjelent „A Szovjetunió tudományos és műszaki közélete" című kiadvány ünnepi számában a következőket írták: „A talajjavító

eke. – Ötezer évet meghaladó történetében az eke gyakorlatilag nem ment át lényeges változásokon. És lám, nem is olyan régen Magyarországon egészen új szerkezetű mezőgazdasági gépet találtak fel: a görgősekét, amely több talajművelő gépegység – a tárcsás kultivátor, a borona, az aprítóhenger és egyengető – funkcióit együttesen látja el. Konstrukciós újdonságnak éppen a forgó gumigörgők számítanak, amelyek a vágóélek (ekevas) által rájuk emelt talajréteget megtörik és apró rögökké alakítják.

Az új géppel végzett munkában a traktor üzemanyag-felhasználása 30–50 százalékkal kevesebb, mivel a gépezet működtetése nem kívánja meg nagy (vonó) erőhatások kifejtését. A teljesítmény 60 százalékkal nagyobb, mint a hagyományos ekék esetében, s ugyanakkor a talajmegmunkálás minősége lényegesen jobb. Nem porosítja a talajt, nem rontja a talajszerkezetet, és teljesen leszántja a növényszármaradványokat."

Ha ez így van, akkor óriási üzemanyag-megtakarítást jelenthet egy országnak is és a világnak is. Miért nem terjed el? Ha pedig nem volna így, mire alapozná a Pravda is 1967. május 22-i számában a következő kijelentést: „Arról van szó – olvashatjuk –, hogy Szabó István magyar feltaláló olyan ekét alkotott, melynek alkalmazása megváltoztatja a szántás 5000 éves gyakorlatát..." A Pravda optimizmusa azonban mintha nem számolna azzal a visszahúzó erővel, amelyet ez az ötezer év jelent. Ha legalább feltételes módba tette volna a kijelentést, mondván: megváltoztatná... Mert sajnos Taar Ferencnek a Forrás 1978. decemberi számában megjelent szenvedélyes szavait idézhetem: „...nem tudja megváltoztatni. A görgőseke parlagon hever! Miért? Mert ilyen gazdagok vagyunk." S nem

mintha nem tudnának róla. Nem azért, mintha nem ismernénk, mint az ötvenes években Puskás Öcsi nevét! Mert két görgőseke van. Az egyik amolyan mindenki kedvence. Becézzük. Beszélünk róla huszonkét éve. Helye van köztünk. A másikra azonban azért haragszunk, mert konokul, nyakasan, mindig újra és újra meg akarja valósíttatni magát. Ez az utóbbi nem nyugszik! 1957-ben történt szabadalmi elfogadása és harminckét ország elismerése után ötvenkét ország jelentkezett érte. Még ma is reménykednek, hogy egyszer csak megjelenik a maga tökéletességében. Hogy huszonkét év alatt talán sikerül Magyarországon legyártani egy hibátlan prototípust. Ez ma sincs kizárva. A századvég, ki tudja, milyen meglepetéseket tartogat – én magam már fogalmazom is a reklámot: a görgőseke a világ érd-eke! De egyelőre az asztalfiókba süllyesztem a „kéziratot", mert itthon a legtöbben még ma is csak a rosszul gyártott változata alapján mondanak róla véleményt. Nekem viszont mindjárt megtetszett, amikor a következőket tapasztaltam: két nagycsontú muraközi lovat láttam egy hagyományos eke elé befogva, s ez a két ló bizony nem könnyen húzta az ekét. Kifogták őket, a hagyományos ekére görgőket szereltek, és a traktoros meg Gárdos Béla – két cingár ember – befogta magát a görgőseke elé, és csodák csodája: szántottak vele. Két ember izomerővel szántott ugyanott, ahol a hagyományos ekével két muraközi ló csak habosra izzadva bírt szántani.

Mikor Mosonmagyaróváron Bíró bácsi, a lovak gazdája ezt meglátta, keresztet vetett, és azt mondta: „Jaj, hagyják abba. Ha meglátja valaki a faluból, hogy két ló helyett maguk húzzák az ekét, azt fogják mondani, hogy Szabó feltalálónak ördöge van, és még agyon találják verni emiatt."

A görgőseke országos bemutatkozására 1959 novemberében a Garai Állami Gazdaságban került sor. Volt csinnadratta is: a bemutatkozásról helyszíni közvetítést adott a rádió és a televízió, a Népszabadság november 26-i száma pedig „lökhajtásos eké"-nek nevezi az új találmányt. Korábban, az eke kipróbálásakor, 1957. szeptember 10-én, Mosonmagyaróváron a legilletékesebb irányító és tudományos területek szakemberei jelentették ki írásban: „...a látottak alapján a találmányt országos és nemzetközi jelentőségűnek tartják, és ennek úgy bel-, mint külföldi megvédését, szabadalmaztatását soron kívül javasolják."

Tehát a feltalálót felkarolták. Igen. Olyannyira, hogy megsokszorozódott. Ez a „nehéz ember", Szabó István hagyta rábeszélni magát arra, hogy másokat, az üzem vezető műszaki embereit is bevegye a találmányába. Belátta rögtön az elején azt, hogy Mosonmagyaróvár monopolhelyzetben van mint az ekegyártás „profilgazdája". Ha ők nem gyártják az ekét, akkor engedélyük nélkül (amit soha nem adtak ki) – senki sem gyárthatja az országban. Sőt, az is megtörtént, hogy mikor az OTH a TE–330-as magyar traktorekék fejlesztéséhez – a görgőseke legolcsóbb hasznosításának meggyorsításához – a Kapuvári Finommechanikai Vállalattal a görgők gyártására szerződést kötött, és vállalta ennek költségeit, a KIM-en keresztül meg akarták akadályozni. S mert akkoriban ez így volt, Szabó István nem ellenkezett. Türelmesen hallgatta a ma már a nagyközönségnek sem ismeretlen szöveget: „Bármilyen nagy legyen a görgőseke találmányának jelentősége, nagyon sok munkakötelezettsé-

ge van a gyárnak, és ezt az akadályt valamiképpen el kéne hárítani..." Szabó István kapcsolt, és minden további nélkül felajánlotta az „akadály elhárítását". A gyár igazgatóját be is vette találmányába, de „hogy ne legyen feltűnő dolog a gyárban", másokat is be kellett venni. Ennek áldásossága éppen az, hogy akiket bevettek, azok nem akadályozzák a találmány megvalósulását, mert érdekeltek.

Így lett Szabó István 64 százalékkal, Bagi András, Édel Lajos és Gordos Béla 12–12 százalékkal immár szabadalom-tulajdonostársként benne a találmányban. Hogy ez valóban így történt, arról árulkodjon a jegyzőkönyv szövege:

„Jegyzőkönyv, készült 1957. július hó 12-én, a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár igazgatójának irodájában. – Jelen vannak: alulírottak.

Szabó István, Debrecen, Méliusz tér 15. számú lakos közli, hogy múlt év július 5-én a Találmányi Hivatalban szabadalmazásra jelentette be valamennyi szántóeke és mélyforgatóeke vontóerő-csökkentésére vonatkozó találmányát. A találmány alapelve: a talajban keletkező csúszó súrlódást gördülő súrlódássá alakítja át.

A Találmányi Hivatal ezt a múlt évben találmányként elfogadta, és ezen alapelv folytán a Szabó István által kialakított mélyforgató ekét belföldi szabadalomra a Találmányi Hivatal alkalmasnak minősítette, elfogadta, az FM felkérésére a DANUBIA Szabadalmi Iroda Bp. V., József nádor tér 10. I. em. – USA, Anglia, Japán stb. vagyis 11 nyugati kapitalista államnál az uniós elsőbbségi éven belül, vagyis f. év június 5-ig mint találmányt bejelentette.

Szabó István felkérte az említett szabadalom-tulajdonostársakat, hogy a kialakításban vegyenek részt.

Nevezettek kijelentették, hogy erre hajlandók, és Szabó István javaslatával egyetértenek. Fogadják, hogy az itt kialakult álláspont és megegyezés alapján, becsületszavukat adva, mindezeket addig nyilvánosságra senkinek nem hozzák, amíg a közösen így kialakított, említett szántóekék találmányi szabadalmi bejelentése elfogadva, illetve véglegesen védve nincs, úgy bel-, mint külföldi viszonylatban.

E jegyzőkönyv 4 eredeti példányban készült és íratott alá, melyből a feltaláló és szerzőtársai magukhoz vettek egy-egy példányt. Kmf. Szabó István sk. feltaláló, Bagi András s. k., Édel Lajos s. k., Gordos Béla s. k. feltalálók."

Az ügy azonban így is megrekedt. Nem ment. Hogy miért nem, arról Szabó Istvánnak lehetett valamiféle sejtelme, mert Bagi részesedését csakhamar felemelte 22 százalékra, Gordosét 20 százalékra. Édel csak 1 százalék emelést kért. Szabónak 45 százaléka maradt. Íme, egy föltaláló, aki nem volt anyagias, mert nem a pénzbe, hanem az ügybe volt „szerelmes". De így sem ment. Hiába voltak benne négyen, még mindig nagyon sokan voltak a gyáron belül és a szakmában olyan „kívülmaradtak", akik fölmérték a találmány anyagi jelentőségét, és így vagy úgy részesülni szerettek volna belőle. A „négyesfogat" sem tudott megbirkózni az ellenerőkkel. Kósza sztorik keringtek arról, hogy miként ráncigáltatta ki a KGM akkori mezőgépipari igazgatója éjnek idején az ágyából Bagi Andrást és vezető munkatársait, hogy azonnali hatállyal menessze őket állásukból.

És megtörtént az első eltulajdonítási kísérlet. De hogy is volt ez?

A görgősekét mint szabadalmat 1957. augusztus 21-én jelentette be Szabó István az Országos Találmányi Hivatalnál. Alig telt el néhány hónap, a találmány híre, jelentősége felkeltette az akkori földművelésügyi miniszter érdeklődését, aki elrendelte, hogy mihamarabb, már 1957. szeptember 10-én hasonlítsák össze a hagyományos és az új, a görgőkkel felszerelt ekét. Az összehasonlítást pedig személyesen tekintette meg, vezető szakemberek jelenlétében a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyárban. Ott volt Nemes Mihály főmérnök az FM Gépesítési Főigazgatóságától, Hofmeister Ferenc gépészmérnök a Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézettől, Sass Gábor professzor a Mezőgazdasági Akadémiáról, Németh István kutató gépészmérnök és Cselei László tervező a KGM Mezőgépfejlesztési Intézetének ekefejlesztési csoportjától.

Mindenki összejött tehát, aki akkoriban valamit számított. Szubjektív és objektív ismérvek alapján ítéltek, mértek. Nem lényegtelen Szabó István visszaemlékezése, melyben azt állítja, hogy a bemutatón dinamométerrel mérték munka közben a hagyományos és a görgőseke vonóerő-szükségletét, s hozzáteszi, hogy Hofmeister Ferenc, az MGI mérnöke az eredmény láttán kitépte a mérési eredményt bizonyító dinamométer-szalagot a műszerből. Elszaladt vele. Nem jött vissza a bemutatóra. Levélbeli kérésre sem adta vissza soha.

Ezek szerint nincs semmi dokumentum? Mi bizonyítja, hogy az új görgőseke már az első összehasonlí-

táskor döntő fölénnyel, mondhatni „tussal" győzött? Hiteles dokumentum azért maradt Szabó István birtokában, ugyanis 1957. szeptember 10-én a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyárban jegyzőkönyvet készítettek, és ez az egykori jegyzőkönyv aláírásokkal bizonyítja ma is, hogy mindazok, akik közül sokan a görgőseke ellenségei lettek, akik később új görgősekéket konstruáltak, ekkor még az eredetit jónak találták:

„Szemle-jegyzőkönyv. – Készült: a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár Igazgatói Iroda helyiségében, 1957. szeptember hó 10-én, az oldaltámasz-kerékkel ellátott ekék bemutatójáról. Jelen vannak: a Mezőgazdasági Akadémia részéről: Sass Gábor professzor; az FM Gépesítési Főigazgatóság részéről: Nemes Mihály; a Mezőgazd. F. Osztály részéről: Andor Ferenc, Denke József; a Mezőgépfejlesztési Intézet részéről: Németh István, Cselei László; a Mosonmagyaróvári Április 4. Állami Gazdaság részéről: Nemes Pál, Lukács Béla; a Gépkísérleti Intézet részéről: Hofmeister Ferenc; a feltalálók: Szabó István, Bagi András, Édel Lajos, Gordos Béla.

A jelenlévők üzemben megtekintették az alábbi gépeket:

1. ZETOR–25. K. traktorral vontatva, TE–330-as eke a találmány szerint átalakítva.

2. ZETOR–25. K. traktorral vontatott sériagyártású TE–330-as eke;

3. G. 35-ös traktorral vontatott sériagyártású TE–330-as eke;

4. G. 35-ös traktorral vontatott TE–330-as találmány szerint átalakított eke;

5. 5–AT, fogatos eke sériagyártású, ugyanez oldaltámasztó görgővel;

6. 5–AT, fogatos eke oldaltámasztós és forgó kormánylemezes.

A jelenlévők a látottak alapján megállapították a következőket:

Közép-kötött síkfekvésű homokos vályogtalaj, búzatarló, szántásra tökéletes állapotban.

Az új találmánnyal ellátott TE–330-as traktorekét a következőkben »új eké«-nek nevezzük.

1. Az új eke 2-es sebességgel vontatva (Zetorral) 26 cm-es mélységben és 89 cm össz-szélességben átlag 400 kg-os vonóerőt igényel. A dinamométer által fölrajzolt diagramot a Mezőgazdasági Akadémián a későbbiekben planimetráljuk.

A Zetor 25. K. traktor második sebességgel haladva, normál motorfordulat mellett normális üzemben dolgozott, túlterhelés nem volt. Elkaparás nem történt.

2. Ugyanez a Zetor-traktor egy szériagyártású bejáratott ekét vontatva, 1-es sebességgel, azonos szántásmélység és szélesség mellett ugyanazon a területen az ekét elkaparás miatt vontatni nem tudta.

3. G. 35-ös traktor 2-ik sebességgel az új ekét normálisan üzemeltette, ezzel szemben a szériagyártású ekével elkapart, hasonló üzemelésű körülmények között.

A szériagyártású ekével végzett mérések átlagban 7–800 kg között mozogtak, a diagram planimetrálása utólag történik.

4. A jelenlévők a mérésen kívül szemmel is megállapították, hogy a TE–330-as új ekével a Zetor normálisan üzemeltethető, és a szántás minősége a kívánalmaknak teljes mértékben megfelel.

A jelenlévők megtekintették a már leírt, a találmány

szerint kialakított fogatos ekéket, és megállapították a következőket:

1. A szériagyártású 5-ös ekét két ló vontatni csak rövid úton tudta, 16–18 cm-es szántást végeztünk, ezzel szemben a támasztó görgős kivitelű, valamint a támasztó görgős és forgó kormánylemezes kivitelű ekével az azonos két ló, azonos szántási mélység és talajminőség mellett normális erőkifejtéssel, könnyedén tartósan szántott.

2. Megállapításunk szerint a fogatos eke találmányoknál a vonóerő-csökkenés arányos a gépi szántásnál tapasztaltakkal, a korábbi kísérletek szerint 40–50 százalékos erőmegtakarítást mértek.

3. A látottak alapján a forgó-kormánylemezes megoldás további kikísérletezését és tökéletesítését szükségesnek tartjuk.

4. A jelenlévők a látottak alapján a találmányt országos és nemzetközi jelentőségűnek tartják, és annak úgy bel-, mint külföldi megvédését, szabadalmaztatását soron kívül javasolják.

5. A Földművelésügyi Minisztérium képviselője kéri, hogy a Mosonmagyaróvári Mezőgépgyár 10 napon belül 10 db gép átalakítására vonatkozó költségvetést az FM Gépesítési Igazgatóságára küldjön meg.

5. A jelenlévők javasolják, hogy a találmány alapján az illetékesek vizsgálják meg a kialakításra váró homoki és függesztett ekénél az alkalmazás lehetőségeit, és esetleges sürgős áttervezés megindítását mielőbb kezdjék meg.

7. A Mezőgépfejlesztési Intézet kéri a feltalálókat, hogy a találmány szerinti ekefejet a most kialakítandó Ke 230-as eketípuson is kipróbálhassák. – K. m. f. Sass Gábor s. k., Andor Ferenc s. k., Lukács Béla s. k.,

Denke József s. k., Édel Lajos s. k., Gordos Béla s. k., Nemes Pál s. k., Szabó István s. k., Bagi András s. k., Németh István s. k., Nemes Mihály s. k., Cselei László s. k."

A jegyzőkönyv ténymegállapításaiban tehát még nem fogalmazódott meg az a bizonyos „de" szócska. De azért sokakban ott lehetett már, hiszen a „Nehéz emberek" című filmből is kiderült valami „de azért"-féleség: Jó a találmány, de... Fogjuk vissza a fantáziánkat, és csakis a tényeket nézzük. A tények pedig arról tanúskodnak, hogy az ellenőrök, a KGM Mezőgépfejlesztési Intézete (MEFI) ekefejlesztési csoportjának mérnökei – Németh István, Cselei László, Novoth Antal csoportvezető és Perényi János – ellengörgőseket terveztek. Kivitelezték. Mi több: szabadalmaztatni akarták! Cselei László és Németh István nevét megtalálhatjuk a Mosonmagyaróvári „Szemle-Jegyzőkönyv" aláírói között. Mi történhetett? Akkor ők is jónak találták Szabó István görgőseképét. Nem gondolhatunk másra, mint arra, hogy a jónál is jobbat gondoltak ki, és ezt 2251/CE–294. szám alatt jelentették be szabadalmaztatásra.

Szabó István ezzel szemben azt állítja, hogy az új bejelentés az ő eredeti találmányának két alapvető megoldását használja fel.

Nézzük a további tényeket:

Az „új görgőseke" konstruktőrei tizenegy hónap elteltével, tehát 1958. december 8-án szabadalmi bejelentésüket megváltoztatják.

Szabó István szerint alapos okuk volt erre.

És mi kinek higgyünk? Mi győzhetne meg bennünket az egyik vagy a másik fél igazáról? Az olvasó kénytelen lesz ismét megszemlélni egy dokumentumot.

1958. október 10-én ugyanis az új konstruktőrök stencillel sokszorosított „Tájékoztatót" készítettek „találmányukról", arról a görgősekéről, melyet FE–3-asnak neveztek. Merőben új volt ez a találmány? A bejelentők így gondolhatták, hiszen „háromvasú függesztett" ekéről szólnak.

Szabó István azt állítja, hogy az ő úgynevezett „pontvontatású" megoldását keresztelték el „önbeálló vontatás"-nak. Ennyi volt az újdonság. A Szabó által kitalált úgynevezett „ekenádgörgőt" is a magukénak vallották.

Ne legyünk restek végigböngészni a „Tájékoztatót" („Készítette: KGM Mezőgépfejlesztési Intézet és a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár, 1958. október 10."), hátha utal sorai között Szabó István szabadalmára, vagy – ha nem – sok ismerős tényre, melyek a görgőseke előnyeiről igyekeznek meggyőző adatokat adni:

„A Mezőgépfejlesztési Intézet és a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár régebb idő óta foglalkozott az ekék vonóerőszükségletének csökkentésével és a nagyobb teljesítményű traktoroknak függesztett ekékkel való kihasználhatóságának megoldásával.

Az MMG a súrlódó ellenállások gördülő ellenállássá alakításával ért el jelentős eredményeket a vonóerőszükséglet csökkentése területén.

A MEFI a szokásos kivitelű függesztett ekéknek azt a hibáját küszöbölte ki, hogy mereven átveszik a traktor szögváltozását mind a függőleges, mind a vízszintes síkban. Emellett az eke fajlagos vonóerőszükségletének csökkentését is. Ezáltal lehetővé vált, hogy agrotechnikai hátrányok nélkül, elvileg bármilyen munkaszélességű ekét traktorra lehessen függeszteni. Fentiek

alkalmazásával az eke fajlagos súlyának csökkentését is tervbe vettük. A fajlagos súlyon az eke súlyának és munkaszélességének viszonyát értjük (kg/m munkaszélesség).

A MEFI és az MMG munkájának egybekapcsolásával könnyű súlyú és kis vonóerőszükségletű függesztett eke kialakítása vált lehetővé."

Az FE–3 eke műszaki leírásának 4. pontjában pedig ez olvasható:

„4. Az ekére ható oldalirányú erőket részben a függesztőművön keresztül a traktor hátsó kerekeire és az ekefejre alkalmazott ekenád, illetve görgő veszi fel."

De hát ez Szabó István találmánya! Én magam legalábbis annak látom. A „Tájékoztató" részletesen leírja a kísérletekben szerzett tapasztalatokat is, és Szabó István egyetérthet az uj szabadalmasokkal abban, hogy „az önbeálló görgős ekenádas ekével az U–28-as traktor teljesítménye 41%-kal nagyobb".

Az Országos Találmányi Hivatalnak döntenie kellett, elfogadja, vagy elutasítja-e az ellengörgőseke (nevezzük így) szabadalmi bejelentését. Az elutasítást jócskán megkönnyítette az a tény, hogy az „FE–3"-asok újdonságrontást követtek el.

Ismét egy dokumentum:

„Másolat. – Országos Találmányi Hivatal, Bp. V., Garibaldi u. 2. sz. dr. Gönczy Jenő, 25. sz. Ügyvédi Munkaközösség, Budapest, VI., Népköztársaság u. 74. sz. 2251/CE–294/47.

Az Országos Találmányi Hivatal a KGM Mezőgépfejlesztési Intézet 1958. dec. 8-án benyújtott »Talajmásoló, önbeálló függesztett talajművelőgép« c. 2251/CE–294 számú találmányi bejelentése ellen Szabó István budapesti lakos és társai, I. rendű felszólalók,

valamint Balogh Imre budapesti lakos, II. rendű felszólaló részéről benyújtott felszólalás ügyében az alulírt napon megtartott nyilvános szóbeli tárgyalás alapján a következőképpen határozott:

Az Országos Találmányi Hivatal az I. rendű felszólalásnak helyt ad, a bejelentés tárgyára a szabadalmat egész terjedelmében megtagadja, a II. rendű felszólalást elutasítja. Kötelezi a bejelentőt, hogy az I. rendű felszólaló részére 30 nap alatt 1000,– Ft költséget fizessen.

E határozat ellen a kézbesítéstől számított 30 napon belül 100,– Ft illeték levonása mellett fellebbezésnek van helye a Budapesti Fővárosi Bírósághoz. A fellebbezést az Országos Találmányi Hivatalnál kell benyújtani.

A Tanács a költségek megállapításánál figyelembe vette az ügy érdekében kifejtett célirányos tevékenységet, a felszólalók készkiadásait, a tárgyalásokon való részvételt, a benyújtott nyomtatványokkal kapcsolatos kiadásokat, a tanúknak előlegezett útiköltséget és a képviselő kiadásait. Dr. Pusztay Gyula tanácstag s. k., Séthy Imre tanácsvezető s. k., Erdős Antal előadó tanácstag s. k."

Az OTH elutasító határozatát megfellebbezve a „MEFI-sek" a Fővárosi Bírósághoz fordultak jogorvoslatért. A Fővárosi Bíróság dr. Bogdán Sándor tanácsa azonban 1962. XI. 20-án 26.P.20.494/1962. sz. határozatával elutasította a fellebbezést.

Hodek József, a kisbérbattyánpusztai téesz elnöke mint országgyűlési képviselő interpellált a Parlamentben a MEFI-sek úgynevezett FE–3-as csővázas ekéje ellen. Ez az interpelláció a Népszabadság 1963. október 26-i számában is megjelent: „A mosonmagyaróvá-

ri gyár – olvassuk Hodek József interpellációját – két csővázas ekét szállított. Az eke, majdnem azt mondom, hogy csak flaszteren használható, mert ha földbe eresztik, nem lehet használni..." Hogy erre miként kerülhetett sor?

Való igaz, hogy az ellengörgőseke szabadalmaztatásának kérelmét elutasították az Országos Találmányi Hivatalban s utóbb a Fővárosi Bíróságon, de ezt megelőzően a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár már meg is kezdte az FE–3-as ekék sorozatgyártását! Erre kérdezzük tétován: előre ittak a medve bőrére? Vagy ennyire biztosak voltak a dolgukban, hogy ilyen nagy kockázattól sem riadtak vissza? Gondolkozzunk el az érdekviszonyok különös alakulásán: akik Szabó István görgőseképéért nem vállaltak semmi kockázatot, ugyanazok kétszeresen is vállalták ugyanezt a maguk érdekében.

Csakhogy: a Magyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár akkor fizethetett volna a feltalálóknak, ha a Találmányi Hivatal elismeri a szabadalmat; így végül sok millió forint maradt örökre letétben.

Ne legyünk kárörvendők, és ne csak azért ne, mert milliók helyett a „feltalálók" 99 ezer forintot Szabó István értesülése szerint mégis megkaptak, ez nem kárpótolta őket a veszteségért, s bizonyosan nem lettek az „eredeti" görgőseke ügyének támogatói.

Ezek a bárki számára hozzáférhető dokumentumok bizonyítják, hogy nagy volt a sürgés-forgás a találmány körül. Mindenki „dolgozott", csinált valamit a maga érdeke szerint. De hol volt az állam érdeke? A népgazdaságé?

Annak idején megkérdezhettük volna mindezekről Németh Istvánt, Cselei Lászlót, Vadnyánszky Rudolf

főmérnököt és Mákos József igazgatót a KGM Mezőgépfejlesztési Intézeténél.

Németh István és Cselei László is aláírta 1957. szeptember 10-én a már idézett jegyzőkönyvet, amely Szabó István görgőseképének első bemutatójáról készült.

A történethez az is hozzátartozik, hogy a már legyártott sok ezer ún. FE–3-as eke forgalomba került, de miután bebizonyosodott, hogy használhatatlanok, beolvasztották őket. A többmilliós kár miatt, amennyire tudjuk, senkinek nem volt kellemetlensége. S hogy melyik görgőseke rossz: az eltulajdonított szabadalmi résszel (8. igénypont) gyártott változat, vagy az eredeti? Nem manipuláltak volna a kétféle görgősekével. Az ügy itt mérgesedett el először. Akiknek hivatalból támogatniuk kellett volna Szabó István szabadalmát, nem így váltak-e ádáz ellenségeivé? És ha név szerint böngésznénk végig a papirosokat: ezek az emberek nem ülnek-e ma is ugyanott, magas beosztásokban?

Az Új Írás 1967. decemberi számában már ez olvasható: „...a találmányt mind a mai napig nem tudták eltulajdonítani. De sokaknak azok közül, akik akadályozták a megvalósulását, a mai napig döntő szerepük van a görgőseke elbírálásában, sorsának irányításában. A panaszt ma is a panaszoltak intézik."

Miért ugrunk az időben?

A második eltulajdonítási kísérlet – Szabó István szavait idéztem – a Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézetben történt. S mert ismét bizonyítékot kértem, a feltaláló megmutatta a fent említett intézmény Mezőgazda-

sági Gépesítési Tanulmányok című kiadványának 5. számát, melynek harmadik oldala első bekezdésében ez olvasható: „A Műszaki Egyetem Mezőgazdasági Tanszéke – az utóbbi évek jelentősebb hazai ekefejlesztési kezdeményezéseit felhasználva – kombinált görgősekét fejlesztett ki."

Ugyanezt az információt közölte akkoriban a Magyar Nemzetben Ligeti György „Új eketípusokat terveznek" címmel. A szöveg hivatkozik előzményekre, ámbár azokat „kezdeményezéseknek" titulálja, s nem valóságos eredményeknek. Mit értsünk a kezdeményezéseken? Csupán az ötletet? Azt az irányt, melyben Szabó István munkálkodott? Vagy ennél többet is felhasználtak?

Szabó István életműve, huszonkét év óta húzódó ügyének dokumentumai polcokat töltenek meg, rendben, áttekinthető s egyben áttekinthetetlen rendszerben; mert hiába szedte időrendbe, lajstromozta, számozta, szortírozta az iratokat a feltaláló – az értelem számára egyben irracionális is ez az „impozáns" bizonyítékhalmaz-életmű.

1979-et írunk. Itt ülök Szabó István lakásában Debrecenben, és bevallom, visszahőkölök a feladattól, amelyet vállaltam. Úgy érzem, soha nem fogom tudni az ügy fonadékait egymás fölött és alatt vezetve maradéktalanul megmutatni. És ha meg is mutatnám, belefáradna a legállhatatosabb olvasó is. Ezért vállalok nagy kihagyásokat. Ezért ugrok a „második eltulajdonítási kísérlet" ügygubancaiból át a „harmadik eltulajdonítási kísérlet" ügygubancaiba. Az Új Írás említett 1967. decemberi számának 90. oldalán olvasható: „Egyébként nem ez volt az egyetlen eltulajdonítási kísérlet: legutóbb az MMG két vezető beosztású alkal-

mazottja jelentette be újításként a görgőseke egyik legjelentősebb megoldását, az ekenádgörgőt, be is vezették az újítási naplóba 1965. szeptember 14-én 5796 tételszámmal: el is fogadták..." Idézzük ismét az Országos Találmányi Hivatalt: „A szabadalom igénypontjába foglalt találmányi megoldás újításként való bejelentése – a hatályos jogszabályok értelmében – nem lehetséges..."

Ma 1979-et írunk, és a görgősekét nem gyártják. Tűnődjünk el: ha ennyi ideig ennyien és ilyen vehemenciával igyekeztek a görgőseke egyes megoldásait átvenni, akkor talán mégiscsak jó lehetett? És ma is jónak kell lennie! Ezek a csomópontok serkentenek továbbhaladni ebben a csüggesztő ügyben, hiszen e sorok írója nem a felelősségre vonást sürgetné, hanem őt sürgeti az energiaválság arra, hogy föltárja ezt az energiaforrást, melynek segítségével tetemes mennyiségű olajat takaríthatna meg mind a magyar, mind a világgazdaság.

És ezt mind hagyják?!

Ezt kérdezi az egyszerű állampolgár. Hogy lehet az, hogy az ország vezetői nem figyelnek fel? Hogy lehet az, hogy Szabó István nem fordul hozzájuk segítségért?

Szabó Istvánról azonban nem állítható, hogy ezt a lehetőséget kihagyta volna. Gondoljunk a „Nehéz emberek" című filmre. Gondoljunk az Új Írás vitájára. Köteteket alkotó dokumentumai vannak Szabónak miniszterekkel és más magas beosztású vezetőkkel tör-

tént levélváltásaiból. Itt most csak egy ilyen levélváltásra hívnánk fel az olvasó figyelmét:

„Gáspár Sándor Elvtárs, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, Nagybudapest Első Titkára, Budapest.

1963. febr. 2.

Bizonyára ismeretes Gáspár Elvtárs előtt is a Szabó-féle görgőseke-találmány ügye a különféle közleményekből.

E találmányt a szocialista országokon kívül a kapitalista államok is elismerték, és szabadalmat adtak reá. Több nemzetközi szaktekintély megállapította, hogy ez a találmány a legjelentősebb ekefejlesztés a szántási problémák megszüntetéséhez.

A találmány alig párszáz forintba kerülő, csupán egy része, az ekenádgörgő már 18,5%-kal képes növelni az eke, illetve a traktor szántási teljesítményét a MEFI, a szovjet elvtársak, az angolok, nyugatnémetek, osztrákok, dr. Rázsó prof. és mások megállapításai szerint is. Erre bizonyítékaink vannak.

Nem nehéz kiszámítani, hogy már ez a 18,5% mit jelentene az ország kb. 50 ezer ekéjénél, illetve traktoránál, az évről évre nem idejében felszántott és szántatlanul maradó millió kh föld felszántásának biztosítása érdekében és ezzel termelékenységének növelése szempontjából is.

Annak ellenére, hogy e találmányt többízben teljesen díjtalanul felajánlottuk a termelőszövetkezetek részére, hogy ezzel is erősödhessenek, az ellenfelek a Párt legfelső vezetőit is úgy tájékoztatták, hogy milliókat akartunk érte. Hatodik éve, hogy mindenféle módon megakadályozzák e találmány hasznosulását.

Olyan ördögi módszerhez folyamodtak, hogy min-

denek előtt megakadályozták e találmány hazai hasznosulását, bevezetését, hogy azután azzal, hogy »Magyarországon nem került bevezetésre«, megakadályozzák a külföldi értékesítését is.

Ez történt az angoloknál, akik a megállapodás szerint – mely nálam van – minimum hatszázegyezer angol font (60 millió deviza forint) licencdíjat fizettek volna a magyar államnak, ha a NIKEX londoni megbízottjának fényképen ide mellékelt levele szerint meg nem hiúsítják.

Tisztelt Gáspár Elvtárs! Mehet-e ez még így tovább is Magyarországon?

Elvtársi üdvözlettel, Szabó István, Bp. XII., Kiss János alt. u. 48/c."

Erre a kérdésre mit is mondhatna egy államférfi? – Persze hogy nem volna szabad ilyennek előfordulnia, de az ügyben mégiscsak a szakembereknek kell dönteni. És különben is: hová vezetne az, ha kételkednie kellene a saját szakembereiben, azokban, akik egy-egy minisztériumban és iparágban képviselik az ország politikai és gazdasági érdekeit? Ne bocsátkozzunk itt hosszadalmas okfejtésekbe, de ezek a kissé patetikus kérdésfeltevések: „Mehet-e ez még így tovább?" – sajnos oly sokszor elhangzanak, hogy belefárad a vezetők teste-lelke.

Hadd ismertessük inkább azt a kérelmet, amely a konkrét realitás felé igyekszik:

„Kérelem.

Kérjük Gáspár Elvtársat, biztosítson egy vállalatot (pld. az Óbudai Mezőgazdasági Gépgyárat, volt Szállber.), ahol néhány darab modern görgősekét legyártanak a külföldi értékesítés és belföldi hasznosítás biztо-

sításához, ugyanis eddig csak meglévő ekék voltak fejlesztve e találmánnyal.

Vállaljuk, hogy görgősekével megoldjuk a szántási problémákat, és a betervezett traktorok jelentős százalékának a megtakarítását. Továbbá lehetővé tesszük egy megfelelő, korszerű traktortípus kialakítását is, melyet a mai ekék nagy vonóerő szükséglete akadályoz.

A mezőgazdaság gépesítésének nemzetközi viszonylatban továbbra is ez a fő problémája, jóllehet a görgőseke találmánnyal megoldható."

Ezt a kérelmet is 1963-ban írta Szabó István (ma is elküldhetné bármely vezető politikusnak, miniszternek, iparági vezetőnek).

Íme a válasz:

„MSZMP Budapesti Bizottsága,
Bp. VIII., Köztársaság tér 26. Budapest,
Szabó István et., Budapest 1963. április 29.

Kedves Szabó Elvtárs!

A Szabó-féle görgőseke találmánya ügyében Gáspár elvtárshoz írt levelét a BPB Ipari és Közlekedési Osztálya részéről áttanulmányoztuk, és felkértük a KGM illetékes vezetőit, hogy e kérdésben végleges döntést hozzanak a legrövidebb időn belül.

A továbbiakban a KGM vezetői úgy döntöttek, hogy még további összehasonlító mérésekre van szükség, hogy a görgők alkalmazásában bekövetkező gazdasági eredmények pontosan kimutathatók legyenek.

Így a KGM a kísérletekről és mérésekről készített zárójelentés elkészítésének határidejét 1963. december 15-ben állapította meg.

Arra kérjük Szabó elvtársat, hogy a most lefolytatandó kísérletek eredményeit türelemmel várja meg, mert véleményünk szerint is az ügy teljes tisztázásához erre szükség van. A továbbiakban az ütemterv szerint végzett vizsgálatokat, valamint az eredményeket mi magunk is figyelemmel kísérjük. Elvtársi üdvözlettel: Kovács Béla s. k."

Mit tehet egy vezető ember?

A válasz szabályszerű volt, talán ma is hasonló volna, vagy hasonló is: hiszen a politikusok ma is ki vannak szolgáltatva a szakembereknek. A szakemberek pedig ma is ügyesen sáfárkodnak „tudományukkal".

Szabó István egyik hibája talán éppen az volt, hogy ebben a valóban országos jelentőségű ügyben mindig közvetlenül a vezető emberekhez fordult. Mint azt már írtuk: miniszterekkel, államférfiakkal tárgyalt, a párt vezetői foglalkoztak ügyével. Talán éppen ebben tévedett, hiszen nem a vezető embereken múlott, hogy semmi nem sikerült, hogy minden a visszájára fordult, hanem – e sorok írója szerint – a bonyolult érdekviszonyok váltak mind bonyolultabbá ebben az ügyben. A feltaláló szinte lavinaszerűen gombolyította maga ellen az ellenérdekeltségek tömegét.

Vizsgáljuk meg, vajon a budapesti pártbizottság, amely levelében azzal biztatta a feltalálót, hogy „csak várja ki türelemmel" a kísérleti eredményeket, intézkedett-e valóban, vagy csak „megnyugtatta" a „nehéz embert"? A tények arról tanúskodnak, hogy a levél egy valóságos intézkedés eredményeképpen fogalmazódott. Más kérdés, hogy mi történt a „vizsgálatok

ürügyén". Az olvasó a vizsgálatot végzők elfogulatlanságának megítéléséhez visszalapozhat az úgynevezett „második eltulajdonítási kísérlet"-hez, amelynek során a Műszaki Egyetem Mezőgéptani Tanszéke akarta megszerezni a szabadalmat. A tanszék „találmánya" nem jutott el a bírósági tárgyalásig sem, az Országos Találmányi Hivatal visszautasította, mert a „kombinált görgősekék" az MGI vizsgálatán megbuktak. Valóban megindultak a kísérletek, úgy, ahogy a párt levele ígérte, csak éppen nem Szabó István görgőseképét vizsgálták a szakemberek, hanem a feltaláló kizárásával a maguk „kombinált görgőseképét" szerkesztették és építették, amire jelentős összegeket vettek fel. Szabó István szerint erről „illetékes" helyen okmányok tanúskodnak.

Hát ezt lehet?

Így teszi fel a kérdést (egy kissé még mindig patetikusan) bennem is egy hang. S ha a válasz igenlő is, állapítsuk meg, hogy nem azért lehet, mert „lehet", hanem azért, mert nincsen megfelelő visszacsatolás. A párt és az állam vezetői elől eltűnnek az általuk útnak indított ügyek, és nagy sötét dobozokban megforgatva úgy kerülnek ismét napvilágra, hogy saját szellemi szülőanyjuk sem ismeri többé föl. A sötét forgódobokban történik valami, amiről a közgazdászoknak illene sokat elmondani.

Vizsgáljuk meg, mit ért, hogy Szabó István feltaláló a „vizsgálat" kudarca után az MSZMP szervezeti szabályzata értelmében 1964. július 1-én harmincöt oldalas beadvánnyal és dokumentumköteggel fordult az MSZMP KB Revíziós Bizottságához azzal a panasszal

és kérelemmel, hogy vizsgálja ki az ügyet. A vizsgálat megtörtént. A vizsgálat eredményeként az MSZMP Politikai Bizottsága a görgőseke mellett foglalt állást. Szabó István mondja: „A párt ismét segített!!"

Hogy ez így volt, arról eredeti dokumentumok tanúskodnak. Íme mindjárt az első:

„MSZMP Központi Revíziós Bizottsága,
Bp. 1965. július 9.
KRB/1/1/965./HA/
Szabó István elvtársnak,
Budapest, XII. Kiss J. altb. u. 48/c.

Kedves Szabó Elvtárs!
Görgőseke találmányával kapcsolatban hozzánk benyújtott panaszát megvizsgáltuk. Közöljük Önnel, hogy az ügyben megfelelő párthatározat született, mely kötelezi a Földművelésügyi Minisztert, hogy egy éven belül körültekintő, gondos előkészítés alapján, a szakemberek véleményének figyelembe vételével folytassák le a kísérleteket a görgősekével, és teremtsék meg az objektív döntés előfeltételeit. Az eredményről tájékoztassa a párt illetékes szerveit.

Reméljük, hogy ezzel az ügy megfelelő elintézést nyer. Kérjük, hogy a kísérletezésekhez az illetékes szerveknek az igényelt segítséget adja meg.

Hozzánk beküldött iratainak átvételét Béres Márton elvtárssal, a KRB titkárával beszélje meg.

Elvtársi üdvözlettel: Horváth András, a KRB elnöke s. k."

Ideálisabb, határozottabb állásfoglalást nem is várhatott Szabó István. Most aztán, mindezek után mi akadálya lehet az ügynek? A teljes sikernek? Az egyet-

len, aki akadályokat gördíthetne a megvalósulás elé, maga a feltaláló lehetne. Nem ezt teszi. Ellenkezőleg. Szabó aktív ember, talán túlságosan is, mert alighogy kézhez kapja az örvendetes határozatról szóló levelet, máris az akkori földművelésügyi miniszternek, Losonczi Pálnak írt:

„Losonczi Pál elvtárs
Földművelésügyi Miniszter
Budapest V.
Kossuth Lajos tér 11.
Kedves Miniszter Elvtárs!
A görgőseke találmánnyal kapcsolatban az MSZMP Központi Revíziós Bizottsága 1965. július 9-én kelt KRB 1/6/1965/HA/sz. alatt a következőkről értesített: »Közöljük Önnel, hogy az ügyben megfelelő párthatározat született, mely kötelezi a Földművelésügyi Minisztert, hogy egy éven belül körültekintő, gondos előkészítés alapján, a szakemberek véleményének figyelembevételével folytassák le a kísérleteket a görgősekével, és teremtsék meg az objektív döntés előfeltételeit. Az eredményről tájékoztassa a párt illetékes szerveit.«

Kérem, hogy a párthatározat végrehajtásának biztosítása érdekében a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 29/1959.(V. 10.) számú rendelete alapján szíveskedjék elrendelni, hogy az FM illetékes szerve a feltalálókkal a kísérleti szerződést – a munka mielőbbi megkezdése érdekében – kösse meg.
Budapest 1965. júl. 16.

Elvtársi üdvözlettel:
Szabó István
Bp. XII. Kiss J. altb. u. 48/c.

A mai olvasó velem együtt azt gondolhatja a levél

olvastán, hogy talán várhatott volna Szabó István, talán nem az ő tisztje volt a határozatot közölni az illetékes miniszterrel. De ne felejtsük el: mindig az országos ügy érdekében, soha nem a saját hasznát elérendő protestált, folyamodott, lépett, s hogy az imént olvasott levelét Losonczi Pál nem vette zokon, azt az itt következő jegyzőkönyv is bizonyítja:

Jegyzőkönyv

Készült a Földművelésügyi Minisztérium hivatalos helyiségében az MSZMP PB görgőseke találmányra vonatkozó határozatának végrehajtása tárgyában.

1. A fenti PB határozat végrehajtása érdekében feltalálók szükségesnek tartják a mai megbeszélésen átadott „Kísérleti szerződés (tervezet)" megkötését a Földművelésügyi Minisztériummal.

Az átadott „Kísérleti szerződés (tervezet)"-re vonatkozóan a Földművelésügyi Minisztérium 1965. július 30-ig írásban nyilatkozik.

2. A jelenlévők megállapodnak abban, hogy a hagyományos ekékből eddig átalakított görgősekékkel a további kísérletek folytatása nem indokolt.

3. A feltalálók véleménye szerint a kísérleti szerződés alapján kialakításra kerülő görgőseke szerelvényei szolgálhatnak alapul a hagyományos ekék fejlesztésénél.

Budapest, 1965. július 23.

Feltalálók:

Szabó István	Hartai János főosztályvezető Mosonmagyaróvári Mg. Gépgyár
Bagi András	Csathó Imre főtechn. O. G. V. Műszaki Gumigyár gyáregys.

Gordos Béla	Nacsády Árpád oszt. vez. FM Gépesítési Igazgatóság
Édel Lajos	Baranyai Oszkár főmérnök FM Gépesítési Igazgatóság

A jegyzőkönyv tanúsága szerint tehát új stádiumába lépett a görgőseke kifejlesztése. A kísérleti szerződés értelmében ezentúl nem a hagyományos ekéket alakítják át görgősekékké, hanem az újonnan gyártott ekék alkatrészei szolgálnak majd alapul a hagyományos ekék átalakításához is. A cél tiszta és egyértelmű. A megállapodás-tervezet világos. A jegyzőkönyv szelleme nem hagy kétséget afelől, hogy még mindig igen jó vágányon halad a párthatározat végrehajtása. A mai olvasó azonban ismét felkapja a fejét, ha elolvassa a soron következő levelet. Szabó István udvariasan, tisztelettel, mégis „rövid úton", közvetlenül a miniszternek írt levélben közölte Losonczi Pállal, mi történt abban az ügyben, melynek megindítását maga Losonczi Pál rendelte el:

„Losonczi Pál elvtársnak
Földművelésügyi Miniszter
Budapest
V., Kossuth L. tér 11.
Kedves Miniszter Elvtárs!
F. hó 20-án kelt M/SZ–37/1965. sz. levelére válaszolva közlöm Miniszter Elvtárssal, hogy f. hó 23-án az FM Gépesítési Főigazgatóságán a Nacsády Árpád oszt. vez. et. által vezetett tárgyalásokon a görgősekére vonatkozó párthatározat maradéktalan végrehajtása érdekében a teendőkre vonatkozóan jegyzőkönyvileg

megállapodtunk. E jegyzőkönyvben foglaltak rögzítik az MGI részére üzemi kipróbálás és vizsgálat céljára szolgáló görgősekék biztosításának módját.

Az ügy fontosságára és sürgősségére tekintettel kérem Miniszter Elvtársat, szíveskedjék lehetővé tenni e jegyzőkönyvben foglaltak megvalósítását.

Budapest 1965. júl. 26. Szabó István"

Ajánlott!

A levél, ismerjük el, némileg vehemens. Mintha olyasmit erőltetne a feltaláló, ami megy már magától is. Vagy mégsem? Talán egy hatodik érzék, egy megmagyarázhatatlan félelemérzet, szorongás diktálta ezeket a sorokat? – Hogy ebből volt-e valami Szabó Istvánban, s ennek volt-e alapja, arra Losonczi Pál válaszlevele adhat feleletet:

„Szabó István elvtársnak
Budapest
Kedves Szabó Elvtárs!
Válaszolva folyó hó 26-án kelt levelére, az alábbiakat közlöm:

A Földművelésügyi Minisztériumban július hó 23-án felvett jegyzőkönyv 1–2 pontja, valamint az átadott „Kísérleti szerződés (tervezet)" alapján megállapítható, hogy Ön, illetve a feltalálók szerint sem áll rendelkezésre jelenleg olyan görgőseke, mellyel az üzemi kísérleteket célszerű lenne lefolytatni. Emiatt szükségesnek tartják új görgőseke kialakítását. A kialakítandó kísérleti gép tapasztalatai alapján gyártásra kerülő prototípus gépet kívánják csak a Minisztérium felügyelete alá tartozó Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézet részére vizsgálatra átadni.

A fennálló rendelkezések [26/1962. OT–KGM (Tg.É.16.), valamint ennek végrehajtásaként megjelent 62.250/1962. és a 63.213/1963. KGM utasítások] értelmében a gyártmány-fejlesztés, ezen belül új gépek kialakítása a profil szerint illetékes KGM vállalat – talajművelő gépek vonatkozásában a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár – feladata. Mivel új eketípust kívánnak kialakítani, ezért a „Kísérleti szerződés (tervezet)"-et illetékességből és további intézkedések megtétele végett megküldtem dr. Horgos Gyula kohó- és gépipari miniszter elvtársnak.

Amennyiben az új eketípust kialakítják, s azt a mezőgazdaság részére alkalmasnak tartják, úgy a minősítéshez szükséges előfeltételek megteremtéséről – pártatlan szakértők bevonásával – gondoskodni fogok. Budapest, 1965. július 29.

Elvtársi üdvözlettel
Losonczi Pál"

A kör bezárul

Az olvasó sejtheti, melyik kör: ismét a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár kezébe került a görgőseke ügye, annak a gyárnak a kezébe, amelyről az eltulajdonítási kísérleteknél, a ki nem fizetett „találmányi" millióknál, a beolvasztott ellengörgősekéknél olvashattunk. Mit tettek most a párthatározat végrehajtásáért? Szabó István szerint „már az FM-ben megkezdődött az időhúzás, ami csak fokozódott Mosonmagyaróváron. Annak ellenére, hogy a PB határozat úgy rendelkezett, hogy „egy éven belül körültekintő, gondos előkészítés alapján... folytassák le a kísérleteket a

görgősekével, és teremtsék meg az objektív döntés előfeltételeit", éppen az ellenkezőjét csinálták egyes személyek – mondja Szabó István. És mégis: két év elteltével az erre illetékes Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézet kiadványt jelentetett meg nyomtatásban a vizsgálat eredményeiről.

Hát mégis? Hát megszületett a várva várt objektív alap a felelős döntésre?

Hihetünk a szemünknek?

Már hogyne hihetnénk, hiszen a mai olvasó is meggyőződhet a 20. számú Mezőgazdasági Gépvizsgálati Értesítőből, hogy annyi munka, idegesség, kudarc nem volt hiábavaló, mert a gép, Szabó István görgősekéje jó. Ez az értesítő 1969 áprilisában hagyta el a nyomdát. Első pillantásra megijedek a diagramoktól, de kézbe veszem a kiadványt. Forgatom. Szeretném „elbliccelni" az olvasását, de hamar belátom, hogy olyan stációt jelent, amelyet nem szabad, nem lehet kihagyni. Testet öltött, megvalósult benne a párt határozata. Az Értesítő igazolja a határozat helyességét. Ma, 1979-ben, amikor (hányadszor hivatkozom rá?) energiaválság kísértete járja be a világot, különösképpen érdekel, mert ha úgy igaz minden, ami itt le van írva, akkor!!!

MEZŐGAZDASÁGI GÉPVIZSGÁLATI ÉRTESÍTŐ 20. sz.
Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézet
Budapest, XI. Orlay utca 1.
Igazgató: dr. Bánházi Gyula

GEF–335-jelű függesztett görgőseke
Gyártja: Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár, Mosonmagyaróvár.
A gép ára: 9460 Ft (1969. április)

1. A gép ismertetése

1. a. Műszaki leírás

A GEF–335-jelű függesztett, háromtestű eke laza, középkötött és kötött talajok legfeljebb 27 cm mélységű szántására készült. Üzemeltetéséhez 50 LE-s hárompont-függesztésű hidraulikus emelőberendezéssel ellátott traktor szükséges.

Az eke keretét laposacélból alakították ki, az eketestekre orros szántóvasat, terelőlemezt és két-két henger alakú görgőt szereltek. Minden eketest elé előhántóval ellátott tárcsás csoroszlyát erősítettek. A szántóvas és a tárcsás csoroszlya által kihasított barázdaszeletet a terelőlemez megemeli, és a kormánygörgőre továbbítja. A rugalmas gumiborítással ellátott görgők a rájuk csúszó barázdaszelet hatására forgásba jönnek, majd a talajhasáb többszöri irányváltoztatása következtében porhanyítják a talajt. A szántás közben fellépő oldalirányú erőhatások felvételére az utolsó eketestre – csúszós ekenád helyett – a barázda sarkában gördülő, gumiabroncsozású ekenád görgőt helyeztek el.

1. b. Műszaki adatok

Az eke munkaszélessége:	1,05 m
Az eke max. munkamélysége:	27 cm
Az eketestek osztása:	200 mm
A kormánygörgők száma:	6 db
A tárcsás csoroszlyák száma:	3 db
Az eke tömege:	510 kg

2. A vizsgálat körülményei

A vizsgálat célja volt a GEF–335 eke legfontosabb energetikai, munkaminőségi és üzemi jellemzőinek meghatározása és az energetikai, munkaminőségi, valamint teljesítmény jellemzőinek összehasonlítása a PN–3–35R jelű eke megfelelő mutatóival.

A GEF–335 *görgőseke és a* PN–3–35R *eke mérővizsgálatát*

– a Törökbálinti Állami Gazdaság Sóskúti kerületében síkfekvésű, középkötött talajú búzatarlón;

– az Egyesült Dunamenti Termelőszövetkezet Alsógödi Gazdaságában, síkfekvésű homoktalajon tarlóhántott búzatarlón és enyhén lejtős fekvésű homokos vályogtalajú búzatarlón;

– a Szolnoki Állami Gazdaság Piroska-majori kerületében, kötött agyagtalajú búzatarlón;

– az Agrártudományi Egyetem Gödöllői Gazdaságában, enyhén lejtős fekvésű, homoktalajú csillagfürt tarlón végeztük.

A mérővizsgálatok ideje: 1967. augusztus 8-tól szeptember 16-ig terjedt.

A talaj nedvességállapota a vizsgálatok időpontjában az első három vizsgálati helyen a szántás szempontjából kedvezőtlenül száraz, Gödöllőn kedvezően nedves volt.

A mérővizsgálatokat a szükséges műszerekkel és mérőkerettel felszerelt MTZ–50 jelű traktorral végeztük.

A GEF–335 *eke tartós üzemi vizsgálatait négy géppel:*

– a Helvéciai Állami Gazdaságban, Kecskeméten;

– a Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézetben és a „Felszabadulás" Mezőgazdasági Termelőszövet-

kezetben, továbbá a tápéi „Tiszatáj" Mezőgazdasági Termelőszövetkezetben, Szeged környékén;

– a Lajta–Hansági Állami Gazdaságban, Mosonmagyaróváron;

– a Hidasháti Állami Gazdaságban és a Martonvásári „Szabadság" Termelőszövetkezetben végeztük.

A tartós üzemi vizsgálatok időpontja: 1967. május–december hóig terjedt.

3. A vizsgálat eredményei

A vonóerőmérések eredményeiből megállapítottuk, hogy a GEF–335 görgőseke fajlagos vonóerőszükséglete – az 1967. augusztusi és szeptemberi mérések alapján – a kultúrformájú kormánylemezekkel felszerelt PN–3–35R ekéhez képest középkötött vályogtalajon 22,9 – homoktalajon 10,6%-kal kevesebb volt.

A különböző sebességben végzett vonóerőmérések eredményei azt mutatják, hogy középkötött talajon a PN-eke kultúrkormánylemezeinek fajlagos vonóerőszükséglete a munkasebesség fokozásával nagymértékben növekszik, ugyanakkor a GEF ekék fajlagos vonóerőszükséglete csak kis mértékben változik. Mivel a görgősekével elvégzett szántás minősége a sebesség növelésével javul, megállapítható, hogy a 7–9 km/ó sebességű gyorsszántásra – ahol arra a feltételek biztosítottak – jól használható.

A görgősekével elért vonóerőmegtakarítások a szántási teljesítmény méréseknél – az erőgép adott sebességi fokozatai miatt – különböző mértékben realizálódtak, attól függően, hogy a traktor megterhelése kisebb vagy nagyobb sebességi fokozat kapcsolását tette lehetővé az adott talajviszonyok mellett az egyes vizsgált ekék üzemeltetésénél. Így a vizsgálat körülményei kö-

zött a GEF–335 görgőseke szántási teljesítménye (m^3 talaj/óra) középkötött talajon 60,3, homokos vályogtalajon 30,5, homoktalajon pedig 49,0%-kal volt több, mint a PN–3–35R ekéé. 1 m^3 talaj átfordításához – az ismertetett teljesítmény növekedése miatt – a GEF–335 ekével középkötött talajon 35,3, homokos vályogtalajon 22,6, homoktalajon pedig 34,4%-kal kevesebb tüzelőanyagot használt fel a traktor, mint PN–3–35R ekével. Ugyanezt a GEF–335 eke tüzelőanyag fogyasztására vonatkoztatva, a PN–3–35R ekénél középkötött talajon 54,6%, homokos vályogtalajon 29,5%, homoktalajon pedig 52,5% többlet mutatkozott.

A munkaminőségi mutatók meghatározására végzett vizsgálatok, az ide vonatkozó üzemi megfigyelések, valamint a Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet által a vizsgálat keretén belül végrehajtott „A GEF–335 jelű görgőseke és a PN–3–35R jelű eke hatása a talaj fizikai tulajdonságaira" c. összehasonlító vizsgálatának eredményei alapján az alábbiakat állapítottuk meg.

A GEF–335 görgőseke forgató és porhanyító munkája középkötött vályogtalajon és laza homokos vályogtalajon nagyobb (mintegy 5–6 km/óra feletti) munkasebesség mellett kiválónak bizonyult. Ilyen munkasebességnél felülmúlta a közismerten jól aprító-porhanyító PN–3–35R porhanyító hatását, és egyidejűleg közel azonos mértékben alá fordította a tarlómaradványokat. Mivel a görgőseke vonóerőszükséglete viszonylag alacsony, így laza és középkötött, síkfekvésű, egyenletes felszínű talajokon a 7–9 km/óra sebességű gyorsszántás reális lehetősége megvan. 5 km/óra alatti munkasebességnél a kormánygörgők lassabban forognak, ezáltal az eke forgató és porhanyító munká-

ja romlik. Az 5 km/óránál kisebb munkasebességnél a PN–3–35R ekével végzett szántás minősége jobb volt, mint a görgősekéé.

Laza homoktalajon a görgőseke jó porhanyító hatása a homoktalaj tulajdonságai miatt nem érvényesülhetett.

Nehéz, kötött, száraz talajokon 50 LE-s traktorral a görgőseke a jó munkaminőséghez szükséges sebességgel nem volt üzemeltethető. A felszakított nagy hantokat sem a GEF-eke, sem a PN-eke megfelelően felaprítani, átfordítani nem tudta. Ilyen körülmények között nehéz, vontatott ekékre szerelt kultúrformájú kormánylemezekkel kedvezőbb munkaminőség érhető el, mint a függesztett ekékkel.

A GEF–335 görgőseke által laza és középkötött vályogtalajon kialakított porhanyós, sima felszínű szántás vetőszántásoknál igen kedvező, mivel a talaj hamarabb ülepedik, és általában a kiegészítő talajmunkák száma csökkenthető, kedvező esetben a kiegészítő talajmunka el is maradhat.

Ha a szántás nem közvetlenül vetőágy előkészítését szolgálja, és a talaj porosodásra hajló szerkezetű, vagy összefolyásra hajlamos agyagtalaj, az 5–6 km/óra feletti sebességű szántás hátrányos lehet, mivel e talajok nagyobb esők hatására eltömődnek, és a vízbefogadást gátolják.

Elgyomosodott kalászos tarlók szántásánál – ha a talajfelszínt nem szennyezik szalmacsomók – a görgőseke a PN–3–35R ekéhez hasonlóan jól használható. Az érett istállótrágyát a görgőseke jól leszántja.

A tartós üzemi vizsgálatok során a görgősekék technológiai üzembiztossága jónak (0,98) bizonyult. A görgősekék műszaki üzembiztossága, az előfordult gyako-

ri műszaki üzemzavarok miatt a 200 kh-nál többet teljesítő ekéknél csupán 0,82–0,85-re adódott.

Az ismételten előforduló főbb meghibásodások – így a mélység-határoló kerék tengelyének görbülése, az ekenádgörgő konzoljának törése, az ekenádgörgő rugójának törése, a kormánygörgők tengelyeinek törése – véleményünk szerint konstrukciós és gyártástechnológiai hiányosságok következménye, sorozatgyártásnál kiküszöbölendők.

4. Szakvélemény

A vizsgálatok eredményeit összegezve megállapítható, hogy a GEF–335 jelű görgőseke vonóerőszükséglet és szántási teljesítmény szempontjából laza és középkötött talajon a széles körben használt PN–3–35R ekénél kedvezőbbnek bizonyult.

Az ekével elérhető nagyobb munkasebesség következtében az egységnyi terület felszántásához felhasznált tüzelőanyag lényegesen csökkent. Olyan területeken, ahol a talaj- és domborzati viszonyok lehetővé tették a mintegy 7–9 km/óra sebességű gyorsszántást, a görgőseke forgató munkája a PN–3–35R ekével közel azonos volt. Aprító-porhanyító munkája pedig a fenti körülmények között a PN–3–35R eke munkáját felülmúlta. Laza homoktalajon a görgőseke jó aprító-porhanyító munkája nem érvényesülhet. Nehéz, kötött talajon, mivel 40–50 LE-s traktor az ekét csak alacsony sebességben tudja vontatni, a görgős eketest munkája kevésbé felelt meg, mint a nagyobb ellenállású kultúrkormánylemezzel felszerelt eke munkája.

A tartós üzemi vizsgálatoknál előfordult műszaki üzemzavarok arra utalnak, hogy a vizsgált görgősekék szilárdsági szempontból még fejlesztésre szorulnak.

A jelzett hibák kiküszöbölése az ekék gyakorlatban való alkalmazhatóságának előfeltétele.

5. Javaslatok

A vizsgálati eredmények alapján javasoljuk:

– a GEF–335 eke gyártásának engedélyezését azzal, hogy a vizsgálat során feltárt műszaki hibákat a gyártás beindítása előtt ki kell küszöbölni, annak sikerét, valamint a gyakorlati alkalmazás egyéb körülményeit az első széria példányának üzemi megfigyelése útján ellenőrizni kell;

– a vizsgálatok eredményeit a hazai eketípusok kifejlesztésénél figyelembe venni.

A felhasználó felé javasoljuk, hogy a GEF görgősekét 50 LE-s univerzális traktorral üzemeltessék.

Budapest, 1968. november hó.

Fülöp Gábor	Mészáros István
tudományos munkatárs	tudományos osztályvezető
dr. Rab György	dr. Bánházi Gyula
igazgatóhelyettes	igazgató

E sorok írójának ezt a műszaki jelentést jó volt olvasni. Világos a fogalmazása, mindenre kiterjed a szakemberek figyelme, objektív, pártatlan szakvéleménynek bizonyult. 1968-ban adták ki; ma 1979-et írunk, s a görgősekét nem gyártják! Sajnálattal bár, de magam is eltemettem 1978-ban írott, az elsikkadó találmányokért protestáló cikkemben. De ha mindaz, amit olvastunk, igaz, akkor nem a görgősekét kéne temetni, hanem a rossz érdekviszonyokat, a belőlük eredő ellentmondásokat. Azt a „kollektív" érdektelenséget, amely a legjobb párthatározatokat is megállítja, ügyvivőit tehetetlenségre kárhoztatja.

De hát „mért pesszimista az elvtárs?" – hallom a hangot –, a határozat megvalósulóban van. A téeszek tömegesen küldik a megrendeléseket, csak győzze a gyártást a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár. „Nyitva van az aranykapu, csak bújjatok rajta." Mi jöhetne közbe? Mitől zárulhatna be a nyitott kapu?

– Ezekre a kérdésekre sajnos könnyen válaszolhatok – mondja Szabó István. – Való igaz, hogy a téeszek tömegesen küldték a megrendeléseket, de a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár sorra utasította vissza azokat, azzal az indokkal, hogy csak akkor fogadhatja el, ha az AGROTRÖSZT rendeli meg. Ez így még nem hangzik rosszul, nem nagyon ijesztő, de az AGROTRÖSZT-nél igencsak óvakodtak. Az Újítók Lapjának akkori főszerkesztője, Tokár Péter közbenjárására volt szükség ahhoz, hogy a görgősekék megrendelésének ügye elmozduljon a holtpontról. De még az MSZMP KB közgazdasági osztályvezetőjének személyes közbelépése sem volt elegendő, mert az AGROTRÖSZT csak a MEDOSZ határozott beavatkozása után volt hajlandó megrendelni azokat a görgősekéket Magyaróvártól, melyeket azok a téeszek közvetlen kérésére visszautasítottak.

Ez aztán a nyögve-nyelős...

Ki mit gondol? Fog ez menni? Le fogják gyártani a megrendeléseket Mosonmagyaróváron? S ha igen, fogcsikorgatva, vagy mosolyogva? Ne izgassuk az olvasót, ne hagyjuk bizonytalanságban. Áruljuk el, hogy

dr. Páles Gyula KNEB-elnökhelyettes az Új Írásnak megküldött és annak 1968. júniusi számában megjelent levelében erre is kitér:

„A Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézet zárójelentése alapján a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár legyártotta a görgőseke első sorozatát, huszonöt darabot. Az átvételi jegyzőkönyvek azonban senkit sem lelkesíthetnek túlságosan. Számos gyártási hiba miatt a huszonöt ekét használatbavétel előtt Szabó István irányítása mellett kellett kijavítani. A gyár és a feltalálók között – nem teljesen alaptalanul – úgy megromlott a viszony, hogy a gyártáshoz új vállalkozót kellene keresni..."

Az új vállalkozó pedig azért jöhetett szóba, mert az évszám: 1968.

Mit hozott Szabó Istvánnak az „új mechanizmus"?

Sokat is, keveset is. Új reményeket és újabb örvényeket, buzgárokat, melyekben a nem hivatalos egyéni érdekek végül is felülkerekedtek, de ami igaz, az igaz: az „új mechanizmus" bevezetésével Szabó István megszabadult a korábbi kötöttségektől. A görgősekét már nemcsak a mosonmagyaróvári teljhatalmú „profilgazda" gyárthatta. Megszűnt a „profilgazda" monopolhelyzete, és valóban úgy látszott, hogy ezzel a rendelkezéssel nagy kezdeményezőerő szabadult fel az országban mindenütt. Ezért és így történhetett, hogy a Csataszögi Tsz jelentkezett a görgőseke sorozatgyártására.

Álljunk meg itt egy pillanatra, némi megrendüléssel,

hiszen jó dolog történt. Egy szegény téesz arra vállalkozott, hogy silány minőségű földjeinek csekély terméshozamát kiegészítendő, melléküzemágat létesít. Hatalmas pajták nyíltak meg mint szerelőcsarnokok a görgőseke gyártására. Pénzforrások és kölcsönök is buzogtak. Mindjárt az első évben legyártottak és azonnal értékesítettek 3058 görgősekét.

Milyenek voltak ezek a görgősekék?

„Amíg jól gyártották a görgősekéket – mondja Szabó István –, addig a mezőgazdasági üzemek miniszteri protekciót is igénybe vettek egy-egy eke megszerzésére." – Szabó István mindent bizonyít. Erre is megvannak a maga dokumentumai.

Ám ha Csataszög több mint háromezer ekét gyártott le kitűnően, ha a mezőgazdasági üzemek meg voltak elégedve, ha jelentős volt az energiamegtakarítás, akkor mitől romlott el hirtelen az egész? Örömből hogyan lett üröm?

A Csataszögi Tsz 1970-es zárszámadása igen jó eredményeket mutatott. Két esztendő alatt kilencmillió-hatszázháromezer forint tiszta nyeresége keletkezett. Ezt a görgősekék hozták. Ha ez így volt – márpedig erről is dokumentumok tanúskodnak –, mi történhetett?

Szabó István szerint nem történt semmi más, csak az, hogy „evés közben jön meg az étvágy".

Úgy értsük-e, hogy Csataszög a jó gyártmány birtokában még több hasznot akart? Ha így volt, ez csak természetes.

– Látszólag természetes – mondja Szabó István –, de ami a téesz nyeresége, az még nem okvetlenül arányos nyereség maguknak a téesz vezetőinek. Akármi is történt, tény, hogy a Csataszögi Tsz 1970. december 29-én

kelt beadványában annak megállapítására kérte az Országos Találmányi Hivatalt, hogy az általa gyártott görgősekékről mondja ki: azok már nem azonosak a görgőseke eredeti szabadalmával. Semmi közük az én görgősekéimhez.

Íme az újabb „buzgár"!

Mielőtt kimondanánk a kemény és egyértelmű jelszót, hogy ne legyünk igazságtalanok, vegyük számításba: Szabó István és szabadalmas társai komoly összegekhez jutottak, miközben a Csataszögi Tsz vállalkozó szellemű vezetői csupáncsak az osztalék emelkedésén érezhették ezt az anyagi jutalmat, amelynél sokkal többet is megérdemeltek volna mindaddig, amíg jól gyártották a görgősekéket. Hadd utaljunk arra az alapigazságra, hogy egy-egy találmánnyal majdnem egyenértékű alkotómunka az innováció, a találmány megvalósítása és forgalmazása. Ha a gazdasági élet szabályozói nem engedik meg törvényes keretek közt az ilyen értelmű „közreműködői" alkotó munka díjazását, és ezt a természetes egyéni érdeket kitessékelik az ajtón, akkor bejön az ablakon, és azt mondja a feltalálónak: Neked már semmi közöd a saját találmányodhoz, mert mi azt annyira megváltoztattuk és tökéletesítettük, hogy a szabadalmi jog bennünket illet meg.

Ez történt? Nem ez történt? – Állapítsa meg maga az olvasó az Országos Találmányi Hivatal határozatából:

„Üisz.: 2251(SA–1082)111. Ügyintéző: Erdős A./Kné. Tárgy: Negatív megállapítási kérelem a 145.669 sz. szabadalomra.

dr. Kende Béla, Bp-i 16. sz. Ügyvédi Munkaközösség, Bp. V. Martinelli tér 5.

Az Országos Találmányi Hivatal dr. Somodi József jogtanácsos (Szolnok, Vöröscsillag út 7. ép. I. 1h. II. em.) és dr. Gedeon Sándor szabadalmi ügyvivő társképviselő (Budapest, XI. Rendőr u. 2.) által képviselt SZEBB ÉLET Mg. Termelőszövetkezet (Csataszög) kérelmezőnek, dr. Kende Béla ügyvéd (Bp-i 16. sz. Ügyvédi Munkaközösség, Bp. V. Martinelli tér 5.) által képviselt Szabó István (Budapest) és társai szabadalmasok ellen benyújtott nemleges megállapítási kérelme ügyében f. év március 11-én megtartott szóbeli tárgyalásán meghozta a következő határozatot:

Az Országos Találmányi Hivatal a kérelmet – mely szerint kérelmező által gyártott és e határozathoz hozzáfűzött SA–1082. 1076/1971. iktatószámú műszaki leírásban és ahhoz csatolt GEF–I. Főösszeállítás 1. lap jelű rajzban ismertetett 3 testű függesztett görgőseke, valamint az ilyen kivitelű, az eketestek egyszerű többszörözéséből származó többtestű görgősekék nem ütköznek a 145.669 lajstromszámú szabadalomba – elutasítja, és szabadalmasi ellenkérelemnek helytadva megállapítja, hogy a fent megjelölt mellékletekben ismertetett kérelmezői megoldás a szóban lévő szabadalom oltalmi körébe esik.

Fentiek összessége vezetett a rendelkező rész szerinti ama megállapításhoz, mely szerint a kérdéses szabadalom 1. igénypontjának valamennyi elengedhetetlen jellemzője együttesen hiánytalanul kimutatható a kérelmezői megoldásban, és ez a védett és a kérelmezői megoldás közötti műszaki egyezést, az ütközést jelenti.

A Hivatal a költségek megállapításánál a szabadalmi törvény 55. §. (2) bekezdésében foglaltakat, felek

célirányos tevékenységét és készkiadásaikat vette alapul.

Szabó András s. k. okl. gépészmérnök, a tanács vezetője; Iványi István s. k. okl. mg. gépészmérnök, okl. villamosmérnök, a tanács tagja; Erdős Antal okl. mg. gépészmérnök, a tanács tagja."

Hát igen: ez volt a negyedik eltulajdonítási szándék. Ez sem sikerült.

Vegyünk ismét egy „mai" lélegzetet, és kérdezzük meg Szabó Istvántól 1979-ben: nem látta akkoriban az érdekviszonyok fonákságait? Tett-e valamit annak érdekében, hogy ne következzen be a rossz fordulat, amelytől joggal tarthatott: a Csataszögi Tsz vezetőinek nem lesz érdekük igazán az, hogy minden jól menjen a gyártásban. (Mert ezután, ahogy Szabó István fogalmazott: „amíg gyártotta – rosszul gyártotta a téesz a görgősekét.")

A válasz:

– Nagyon is gondoltam ezekre az ellentmondásokra. Gondolkoztam, töprengtem és cselekedtem. Azt találtam ki, hogy csökkenjen a téesztől járó találmányi díj. Én magam álltam elő ezzel a javaslattal. Tehát a magam és a feltaláló társaim nevében is olyat tettem, amit még egyetlen feltaláló sem tett tudomásom szerint. Az történt, hogy a nekünk járó találmányi díjakból félmillió forintot adományoztunk a téesznek. Az adományozásról igazolás készült:

„Alulírott Bódy József, 5000 Szolnok, Abonyi u. 92. sz. alatti lakos, nyugdíjas tsz-elnök, aki a Csataszögi »Szebb Élet« Mezőgazdasági Termelőszövetkezetnek 1961. február 10-től 1972. március 25-én történt nyugdíjazásomig elnöke voltam, igazolom, hogy Szabó István, 4032 Debrecen, Poroszlay út 61. sz. alatti lakos, a

»görgőseke« feltalálója – mint szabadalmas társai teljes jogú meghatalmazottja – azért, mert az általam vezetett csataszögi »Szebb Élet« Mg. Tsz. elsőnek kezdte el nagy sorozatban gyártani a »görgőseke« találmányát, és ebből 3058-at gyártott, valamint értékesített, a nekik járó találmányi díjból 1972. év január 24-én félmillió forintot adományozott a csataszögi »Szebb Élet« Mezőgazdasági Termelőszövetkezetnek, a »görgőseke« hasznosításában szerzett érdemeinek elismeréséül. Szolnok, 1976. március 25. Bódy József s. k. nyugd. tsz. elnök."

– Kedves Szabó István! Félek, hogy nem értettük meg egymást. Félek, hogy Ön sem értette meg az akkori érdekviszonyokat, mert való igaz, hogy nagyszerű cselekedet volt lemondani félmillió forint jogos jövedelemről a tsz javára, de személy szerint azok, akik a görgősekét fejlesztették, gyártották, közvetlenül nem részesülhettek ebből az összegből. Csodálkozhatunk-e, hogy ezzel az adománnyal együtt is ott voltak, „ahol a part szakad"?

– Igaza lehet – mondja Szabó István –, mert a téesznek adományozott félmillió forint nemhogy segített volna, hanem – hogy úgy mondjam – „betette az ajtót". A görgősekék mind rosszabbak lettek, s talán azért is, mert nem azoknak adtuk a pénzt, akiken közvetlenül múlott a görgősekék jó vagy rossz kivitelezése. Bizony elgondolkodhatunk azokon a „pletykákon", melyek akkoriban jutottak a fülembe: „Ez a hülye Szabó, ahelyett, hogy nekem, akin a gyártás múlik, adott volna százötvenezer forintot, a téesznek adott félmilliót!"

Lehet, hogy jobban oda kellett volna figyelni erre a figyelmeztetésre? Lehet, hogy az illetőnek igaza volt

tulajdonképpen? Ma már – 1979-ben – úgy látszik, hogy a gazdasági élet irányítói nem engedik el a fülük mellett ezeket a figyelmeztetéseket, mert az állam is sok pénzt ad nagylelkűen bizonyos nemes célok érdekében, akárcsak Szabó István – de jó helyre megy-e az a pénz mindig? Kevesebb nem volna-e több, ha oda és akkor érkezne, ahol és amikor kell...?

Az Országos Találmányi Hivatal határozatának megszületése után a Csataszögi Tsz mint a Vörös Csillag Traktorgyár alvállalkozója önkényesen, hatvan százalékban, eltért a gyártási rajzdokumentációtól. Így történhetett meg az, hogy ötszáz darab öttestű függesztett és huszonegy darab nyolctestű félig vontatott görgősekét rosszul gyártottak le nem is hazai, hanem külföldi megrendelésre. A forgalomba került rossz görgősekék erkölcsi kárt okoztak.

Ez volt Csataszög bosszúja

Ne állítsuk. Maradjunk meg a tényeknél: kezdett elterjedni egy vélemény: a görgőseke használhatatlan. Szabó István szerint ezt a „suttogó propagandát" akkoriban az sem zavarta, hogy időközben a sajtóban sorozatban jelentek meg ellenkező tények. Egyet emeljünk ki a sok közül, a Szolnok Megyei Néplap 1972. szeptember 8-i számának tudósítását:

„Mesterszállási a győztes.
Megyei szántóverseny Mezőtúron
(Tudósítónktól)

Több mint négyezer traktorosból választották ki üzemi, városi és járási versenyen azt a tizenhatot, akik

részt vettek tegnap Mezőtúron a megyei szántóverseny döntőjén. A Mezőtúri Állami Gazdaság májusban feltört lucernaföldje a versenyzők szerint nem a legmegfelelőbb helyszín volt. Arra panaszkodtak, hogy szinte lehetetlen egyenes barázdát húzni a rögös talajon – az eke kitér a rög elől, és a gépet is kimozdítja a helyes irányból.

A zsüri véleménye szerint sem volt egyöntetű a talaj. Voltak nagyon gyomos és szikfoltos parcellák. Aki ilyet húzott, nem tudott jó eredménnyel végezni. Ezért inkább a szerencse, mint a tudás „szórta szét" a mezőnyt. Ez meglátszott abban is, hogy hat-nyolc traktoros a többinél jóval előbb befejezte a versenyt, de abból is, hogy a szántásoknak csak mintegy a fele volt elfogadható.

Minden versenyző munkahelye ekéjével és erőgépével indult, így a MTZ-ken és az U–650-eseken kívül egy John Deere traktor is. A szakemberek érdeklődéssel figyelték a több mint egymillió forintba kerülő gép munkáját, és az a vélemény született, hogy nem áll arányban az árával. A rákóczifalvai Rákóczi Termelőszövetkezet főmezőgazdásza szerint viszont nem is a szántóbajnokságban, hanem a termelésben jó ez a gép.

Szépen szántottak a görgősekék, amelyeknek az átlagosnál kötöttebb talajt könnyebb volt művelniök, mint a kormánylemezes ekéknek. Ezért érthető, hogy a megyei versenyt görgősekével nyerte meg Gácsi László, a mesterszállási Úttörő Termelőszövetkezet traktorosa. – gyulai" –

S azok számára, akiket a szántóverseny eredménye nem győz meg, álljon itt néhány egyéb üzemeltetői szakvélemény a sok százból.

„Gersekaráti *Bástya* MTSz
Gersekarát
Tárgy: Görgősekéről szakvélemény
Termelőszövetkezetünk 1969. VII. 21-én a szombathelyi AGROKER Vállalaton keresztül vásárolt 1 db görgősekét, mellyel ezideig 22–24 cm-es szántást végeztünk nehéz, kötött talajon.

Az eke munkájával kapcsolatban az alábbi vélemény alakult ki termelőszövetkezetünknél:

A hagyományos ekéhez viszonyítva a vontatáshoz tapasztalatunk szerint kevesebb vonóerő szükséges. Ugyanakkor a talajt jobban megforgatta, jobban porhanyít, morzsalékosabbá teszi. A szántás felszíne szép egyenletes.

Az eke munkája a hagyományos ekét mennyiségben és minőségben is felülmúlja. Eddig sem garanciális, sem más meghibásodás nem fordult elő.
Gersekarát, 1969. szeptember 13.

Sári Antal
Gersekaráti *Bástya*
Mezőgazdasági Termelőszövetkezet
Gersekarát, MNB 711"

„*Új Élet* MTSZ Szentgyörgyvölgy
Kossuth u. 56.
Telefon: 7.
Szakvéleményezés
Termelőszövetkezetünk rendelkezik 1 db GEF–335 ekével, melyet a zalaegerszegi AGROKER Vállalattól vásároltunk.

A fent nevezett ekével 25 cm-es szántást végeztünk erősen kötött talajon.

Termelőszövetkezetünk az eke munkájával kapcsolatban az alábbi véleményt nyilvánítja:

A hagyományos ekével szemben az eke teljesítménye kb. a duplája, a szántás minősége kifogástalan. Az eke vonóerő igénye a hagyományos ekét tekintve kb. felére csökkent. Műszakilag, mivel az eke kevés időn keresztül lett még kihasználva, probléma nem merült fel.

A jövőben még 1 db ekét termelőszövetkezetünk meg fog vásárolni.

Szentgyörgyvölgy, 1969. szeptember 12.

Gépgyári megbízott s. k. Szakvéleményező s. k."

Az olvasó talán velünk együtt mosolyog, hiszen tudja, hogy a szentgyörgyvölgyiek többé nem fognak egyetlen kifogástalanul működő görgősekét sem vásárolni. Tallózzunk inkább horizontálisan:

„Jegyzőkönyv

készült a Szili Győzelem MGTSz hivatali helyiségében 1969. augusztus 14-én.

Tárgy: Csataszög Szebb Élet tsz által gyártott görgősekéről véleménynyilvánítás.

Termelőszövetkezetünk a Győri AGROKER-en keresztül vásárolt a fenti ekéből 1 db-ot. Napjainkig ezen ekével kb. 150 kh területen végeztünk 18–32 cm-es szántást, kemény kötött talajon.

Termelőszövetkezetünk fent nevezett ekéről az alábbi véleményt tudja adni:

Az eke a hagyományos ekéhez viszonyítva megkülönböztethetően sokkal jobb munkát végzett, ugyanakkor a szántás felszíne is simább és porhanyósabb. Továbbá erősen tapasztalható, hogy a hagyományos ekéhez viszonyítva kevesebb vonóerőt igényel. Műszaki vonatkozásban meg kívánom jegyezni, hogy a vonó-

hüvelyben lévő függesztő tengely elcsúszott. Annak rögzítése nem volt tökéletes, amit később mi, a saját műhelyünkben megjavítottunk. Ezenkívül sem garanciális, sem műszaki vonatkozásban eddig az ekén hibát nem észleltünk.

KMF
Győzelem MGTSz
Szil
Pecsét – aláírás"

„Görgősekéről véleményezés
Termelőszövetkezetünk 1968. év őszén a kecskeméti Agrokertől vásárolt 1 db görgősekét. Az ekét az elmúlt év őszén munkába állítottuk.

A munkavégzésről az alábbiakat tudjuk közölni.

A termelőszövetkezet az ekét kötött talajon üzemeltette, 22-től 25 cm mélyen történt a szántás. Az üzemeltetés MTZ erőgéppel történt. Az eddig használt ekékhez viszonyítva a munkavégzés mintegy 20%-kal könnyebb volt, illetve ennyi erőmegtakarítást észleltünk. A munkának a minősége kifogástalan volt, a felszín porhanyós volt és a tarlómaradványt teljes egészében aláforditotta.

Az MTZ erőgéppel történő üzemeltetéssel kapcsolatosan megjegyezzük, hogy az MTZ erőgépnek hidraulikus berendezése a görgősekéhez viszonyítva gyenge, több alkalommal előfordult a hidraulika meghibásodása, a tőcsavarok kiszakadása stb. Nagyobb erőgéppel történő üzemeltetése termelőszövetkezetünkben nem volt.

Termelőszövetkezetünk a jövőben vásárolni akar több görgősekét a fenti jó tulajdonságai miatt.

Szabadszállás, 1969. aug. 8.

József Attila MGTSz
Szabadszállás pecsétje
Szücs Sándor s. k.
főagr."

Szücs Sándor főagronómus nem látott több görgősekét, melyek „jó tulajdonságai" megközelítették volna az egyetlent, melynek így örült akkoriban.

„Hosszúhegyi Állami Gazdaság
Sükösd
Szebb Élet Tsz
Csataszög
Sükösd, 1969. aug. 8.
Tárgy: görgősekéről vélemény
Gazdaságunknál 1 db, a Gépkísérleti Intézet tulajdonát képező görgőseke van üzemben, melyet 1969. március 20-án kaptunk. A gép munkájával kapcsolatban az alábbiakat említem meg: felszántott terület kb. 300 kh, ebből kötött talajon végzett munka: 18–22 cm-es szántásban 216 kh, a többit középkötött talajon végeztük el. A gép munkájával kapcsolatban semmi kifogást nem emelhetünk, agrotechnikailag a gép a nálunk található öntéstalajon kifogástalan munkát végez.

Megjegyezni kívánom, hogy ezen a talajon hagyományos ekével csak abban az esetben tudtunk munkát végezni, ha a területet munka előtt megöntöztük, a görgősekével bármilyen szárazság idején tudtunk dolgozni.

Mivel a Gépkísérleti Intézet tulajdonát képezi az eke, állandó megfigyelés alatt van, idáig műszaki probléma nem adódott, az ekének a vizsgálata 1970 tavaszán fejeződik be.

Jelen pillanatban görgőseke igény merül fel gazdaságunkban, amennyiben a tsz vezetősége az 1970. évi fizetési időpontot elfogadja, úgy a 2 db ekére igényt tartunk.

Pecsét
Üzemeltető s. k."

És még egy utolsó jegyzőkönyv:

„*Jegyzőkönyv*
Készült az Ásványrárói *Szabadság* MGTSZ hivatalos helyiségében 1969. augusztus 12-én.
Tárgy: Görgősekéről véleménynyilvánítás.
Termelőszövetkezetünk ez év tavaszán vásárolt 1 db, a csataszögi Szebb Élet MGTSz által gyártott GEF–3–35-ös görgősekét, melyről a termelőszövetkezetünk vezetősége az alábbi véleményt adja.

A fent nevezett ekével termelőszövetkezetünk területén kb. 350 kh területet szántottunk 18–25 cm mélyen, középkötött talajon. A fent nevezett eketípus a hagyományos ekéhez viszonyítva agronómiai szempontból tökéletesebb fordítást és szép felületet hagy maga után. Ugyanakkor szembetűnően lehet tapasztalni, hogy kevesebb vonóerőt igényel a hagyományos ekéhez viszonyítva.

A szántás után egy és más talajmunkák esetenként szükségtelenné válnak, vagy pedig azt minimálisra csökkentik. Termelőszövetkezetünk vezetősége az eke megismerése után már korábban elhatározta, hogy amennyiben ekevásárlásra kerül sor, csak ilyen típusból fog vásárolni.

Pecsét
TSz elnöke"

Itt és most kéne fölállni és azt mondani: kedves Szabó István, köszönöm fáradságát, de képtelen vagyok akár csak gondolatban is tovább haladni azon az úton, melyen a reális tények és események mögül ésszerűtlenség vigyorog rám. Lehet, hogy mindezt szellemi kifáradásom okozza? Ha a görgőseke jó, miért nem jó? Miben keresendő a sorozatos kudarcok oka? Van-e ilyen ok? Hiszen csaknem az egész világ érdeklődik a találmány iránt. Itt valamilyen, talán nagyon is egyszerű hibának, bajnak kell lenni, annyira nyilvánvalónak, hogy észre sem vesszük. Itt és most kéne abbahagyni, mert egy szellemi ördöglakatot próbálok kinyitni. Vagyis: valamikor volt egy jó görgőseke, amely mindenkinek kellett, csak a gyártóknak nem. Aztán lett egy, amelyik rossz, szabadalmat sem kapott, mégis gyártották. Végül az eredetit is rosszul gyártották.

Tanúskodjon egy dokumentum a sok közül arról, hogy a görgősekéket (szándékosan?) rosszul, hibásan gyártották.

„Gépértékesítő Osztály Budapest 1972. nov. 27.
Fitos/KI
3.4./8160
Feljegyzés
Maza Sándor gazd. vezető et. részére.
Tárgy: Nullszériás, hibás görgősekék kijavítás.
Nem értjük november 21-i, 2425/72. számú telexüket. Az 1971-ben legyártott 20 db nullszériás 5 testű görgősekéből 8 db Önöknél tárol. A további 12 darabból 11-et belföldön értékesítettünk (1. nov. 21-i, 1292

hivsz. telexünket), és 1-et belföldön bemutatásra használtunk fel.

Nyilvánvaló, hogy az idei ugyancsak hibás széria 400 db ekéjével együtt a múlt évi 20 db ekét is ki kell javítani, éspedig nemcsak az Önöknél tároló 8 db-ot, hanem a további 12 db-ot is.

A görgőseke kibocsátói Önök. Ezért feltételezhető, hogy a gyártási hibákat is Önök fogják kijavítani, ill. kijavíttatni – függetlenül attól, hogy a hibákat kik követték el.

Ezért diszponáltattuk a 12 db ekét is Önökhöz.

Török Levente s. k.
osztályvezető"

Erről van szó. A magyar ipar képtelen jól gyártani a görgősekét. Műszaki gárdánk, az úgynevezett „háttériparunk" képtelen megbirkózni egy találmány kifejlesztésének nem is egyszerű feladatával. És ha hozzáadom ehhez, hogy senkinek sem érdeke személyében – a feltalálókon kívül –, hogy a görgőseke végre kigörögjön mind a hazai, mind a világpiacra, akkor talán ki is nyitottuk az ördöglakatot? – Nyissuk tovább! Tegyük hozzá, hogy nemcsak az érdektelenség, de az ellenérdekeltségek halmazata is keresztbe áll?

Elnézést kérek Szabó Istvántól: maga a feltaláló megszállottsága is akadályozó, neuralgikus tényezővé válhatott. Hiszen Szabó István huszonkét éve maga menedzseli önmagát, mérhetetlen energiát fektetve egy olyan tevékenységbe, amely nem az ő feladata volna. Megkockáztatom: aki feltalálónak jó, nem biztos, hogy menedzserként is ideális. Biztos, hogy hallatlan luxus egy találmány kihozatalával foglalkozni annak, akinek az esze arra „állt rá", hogy kitaláljon valamit.

Az alkotó fantázia gúzsbakötése az a munka, amit Ön huszonkét éve végez, kedves Szabó István. Nem járul-e hozzá a görgőseke eddigi kudarcához az a tény, hogy mind ez ideig nincs hivatalosan elfogadott formája egy-egy találmány magánmenedzselésének? Hogy nincsenek menedzserek tulajdonképpen? Hol vannak azok a műszaki „diplomaták", akik esetleg egy-két esztendő lefutása alatt is megoldhatnák a megoldhatatlannak mutatkozó ügyeket? Hogy lehetne mindenkit minden jó ügyben anyagilag is, erkölcsileg is érdekeltté tenni?

Ha külföldön sikert aratna...

A hazai kudarcok bugyraiból kíséreljünk meg „fölemelkedni" a nemzetközi sikerek és kudarcok szintjéhez, hiszen ép ésszel alig érthető meg – az itthoni sikertelenség ellenére is –, hogy ha jó a görgőseke, miért nem kapnak rajta a külföldiek? Miért nem veszik meg a licencet? Miért nem gyártják Nyugaton és Keleten? Hiszen világszerte szenzációnak ígérkezett a találmány. Ráadásul, ha külföldön elismernék és gyártanák, akkor előbb-utóbb itthon is bevezetnék. Igaz, ha külföldön sikert aratna: kiderülne, hogy itthon egyesek, illetve sokak követtek el olyan cselekedeteket, amellyel nagy kárt okoztak, s mivel már megismerkedhettünk velük, biztosak lehetünk, mindent megtesznek annak érdekében, hogy a görgőseke találmánya ne érvényesülhessen külföldön. De ne vágjunk az események elébe. Mindenekelőtt olvassunk el egy hirdetést. 1959-et írunk, a hirdetés feladói az első számú eltulajdonító kísérlet kapcsán régi ismerőseink. 1959. szep-

tember 9-én a bécsi Volkstimmében „Egy újfajta szerkezet világszabadalma" címmel a következő tudósítás jelent meg:

„A Magyar Mezőgépfejlesztési Intézet konstruktőrei a mezőgazdasági gépek sorát egy nagy fontosságú találmánnyal egészítették ki, melyet világszabadalomra jelentettek be. Az általuk szerkesztett függesztett háromvasú eke FE–3 típusmegjelöléssel kerül kivitelezésre. A kísérletek szerint 17-től 22%-kal kevesebb vonóerőre van szüksége az új találmánynak."

Azon túl, hogy a „világszabadalomból" semmilyen szabadalom nem lett, a legyártott ekéket be kellett olvasztani, az ügynek még egy vonatkozása van. Be kell avatnunk az olvasót mindabba, ami időközben történt külföldön, a nyugat-németországi Ulmban. Ott ugyanis Szabó István találmányának alkalmazásáról tárgyaltak a Gebrüder Eberhardt nevű ekegyárral. Szabó István találmányát a NIKEX képviselte. Erről egy „Összefoglaló jelentés" árulkodik, melyet Mátyás István üzletkötő mérnök írt 1958 decemberében.

Vizsgáljuk meg ezt a dokumentumot, amely Szabó István görgőseкéjének kipróbálásáról, a nyugatnémet céggel való tárgyalásokról íródott:

„Összefoglaló jelentés dr. Rázsó Imre műegyetemi tanár, Szabó István technikus feltaláló és Mátyás István üzletkötő mérnök, 1958. november 1-től december 1-ig lezajlott nyugatnémetországi és december 1–4-i ausztriai utazásáról.

A vállalat ügyvezetősége által 1958. október 29-én jóváhagyott útielőkészítés szempontjai alapján végeztük munkánkat, mely szerint:

»Két bemutatót kellett tartani Németországban, en-

nek alapján lehetőleg maximálisan tisztázni kellett a találmánnyal kapcsolatos műszaki problémákat.

A műszaki kérdések tisztázása után kereskedelmi vonatkozásokban előkészítő tárgyalásokat kellett folytatni a találmány értékesítési lehetőségeiről. Végül pedig a szabadalom nyugatnémetországi helyzetét kellett felderíteni, és a végleges megoldást ezen ügyben kitárgyalni.

Ausztriai vonatkozásban a németországi eredmények alapján kellett a műszaki kérdéseket tisztázni, és ugyancsak biztosítani kellett a szabadalom függőben lévő kérdéseinek megoldását.«

A feladatterv követelményeinek megfelelően az első bemutatót a Gebrüder Eberhardt, Pflugfabrik, Ulm-Donau telepén tartottuk meg.

Jelentős figyelmet szenteltek a Szabó-féle görgős megoldású ekének, amelyben komoly lépést látnak a konkurrenciával egyre erősödő versenyben.

Természetesen ez a fokozott érdeklődés csak a mérések kiértékelése után következett be, mivel az első napokban kiküldött prospektusunkban szereplő állításainkat nem tartották megvalósíthatónak, amit később saját maguk közöltek is.

A méréseket a gyár főkonstruktőre, Scherer mérnök és dr. Haas főagronómus vezette:

az 1958. XI. 5-én elért vonóerő-megtakarítás a magyar gyártmányú normál eke és a Szabó-féle eke között a Szabó-féle eke javára volt: 20%;

a vonóerő-megtakarítás az Eberhardt cég által gyártott Titan típusú vontatott eke és a Szabó-féle eke között a Szabó-féle eke javára volt: 35–32%;

az 1958. XI. 6-án elért vonóerő-megtakarítás a ma-

gyar gyártmányú normál eke és a Szabó-féle eke között a Szabó-féle eke javára volt: 16%.

Nagyon rossz talajviszonyok mellett, az értékek negyvenöt részletmérés alapján készültek.

Ezenkívül végeztek 1958. XI. 6–7-én tartóssági kísérleteket a Szabó-féle ekével, amikor is nagy lejtéssel bíró, mintegy 12%-os hegyi terepen, erősen sziklás altalajt kellett lejtőnek felfelé szántani. Ezeken a próbákon a görgők semmiféle sérüléseket sem szenvedtek az éles sziklakövek ütései következtében, és a gumigörgők öntisztulási tulajdonsága kitűnően funkcionált, ami rendkívül jó benyomást gyakorolt a számszerű eredmények mellett a gyár műszaki szakértőire.

A fenti kísérletek befejeztével tartott összefoglaló megbeszélésen a cég tulajdonosa és műszaki igazgatója írásban az alábbiakat közölte:

»A vizsgálatok eredményei mutatják, hogy a vonóerő-megtakarítás vontatott ekénél megnyugtató módon és figyelemreméltóan fennáll, ezért elhatároztuk, felkérjük Önöket, hogy a vizsgálatokat egy Németországban használatos függesztett ekén is végezzék el...«

Fenti felkérés, illetve a Budapestről kapott elvi engedély alapján megadtuk a szükséges instrukciókat egy darab TDBA 353+2M20 típusú kétvasú, váltvaforgató függesztett eke átalakítására. Az átalakítás azonban a helytelen kivitelezés következtében nem sikerült kellőképpen, ezért mintegy két napig tartottak a szükséges javítások. Ennek megtörténte után 1958. XI. 26-án és 27-én végeztük el a méréseket, ahol az átalakított eke javára átlagosan 23% vonóerő-megtakarítás mutatkozott.

A mérések után tartott összefoglaló megbeszélésen

Wilhelm Paul műszaki igazgató leszögezte, hogy átlagosan be lett igazolva a legmodernebbnek tartott váltvaforgató ekénél is a 20% vonóerő megtakarítás. Ennek alapján gazdaságossági számításokat végeztek, ahol az alábbi adatokkal dolgoztak:

4 db kormánygörgő és 2 db ekenádgörgő kalkulált ára licenc % nélkül 500,– DM (ami rendkívül magas – 2 $/kg-os ár), amely többletköltség ezáltal, hogy egy 10 hektáros gazdaságban

a) a legkedvezőbb esetben 20 nap helyett 16 nap alatt végzik el a szántási feladatokat;

b) közepes esetben 10 nap helyett 8 nap alatt,

c) a legkedvezőtlenebb esetben 5 nap helyett 4 nap alatt végzik el a munkát,

(vagyis a görgőknél mutatkozó 500,– DM többletköltség)

a) esetben 2,5 év alatt amortizálódik,

b) esetben 5 év alatt amortizálódik,

c) esetben 10 év alatt amortizálódik.

Az eke élettartamát 15 évre becsülik a vásárló számára, amely gazdaságossági számítás két helyen nem állja meg helyét.

a) A görgők előállítási ára nem olyan rendkívül magas, pld. a magyar előállítási ára a 6 db görgőnek 1800 Ft az 500 DM-nak megfelelő 3500 Ft helyett;

b) továbbá szakértői vélemények szerint egy 10 hektáros gazdaságban a szántási feladatok nem 20, 10, ill. 5 naposak, hanem minimum 40, 20, ill. 10 naposak,

ami a megadott amortizációkat felére csökkenti le, még 500,– DM-es görgőárak mellett is.

Végső megállapodásként megegyeztünk abban, hogy elkészítünk egy új gazdaságossági számítást, amit esetleg a Stuttgart-Hohenheimi Egyetemmel felülvizsgáltatunk, és ezt tekintjük az ártárgyalás alapjának. Ehhez azonban alapfeltételnek tekintik a német szabadalom elnyerését. Ugyanakkor kérték vállalatunkat, hogy mivel jelentős anyagi áldozatokat hoztak a vizsgálatok érdekében, és a kérdésben elsőként jelentkeztek mint érdeklődők, így végső állásfoglalásuk kialakításához nyújtsunk bizonyos opciós lehetőséget Németországra vonatkozóan. Megjegyezzük, hogy a provizórikusan felszerelt görgőket a kísérlet után leszereltettük, és útipoggyászként magunkkal hoztuk vissza.

A két Eberhardt-féle kísérlet között jelentkeztünk a kirendeltségen Sebestyén elvtársnál, aki az első vizsgálat sikeres eredményeiről már értesülve volt német forrásból. Kifejezte megelégedését az eredmények felől, és közölte, hogy hosszabb ideje ez volt az első bemutató Németországban, amely pozitív eredményeket mutat fel az eddigiekkel szemben, ahol vegyes vagy negatív eredményekről lehet beszélni. Külön ki kell emelnünk előzékenységét, amellyel munkánkat segítette, amikoris többek között utasította Csermák elvtársat, a NIKEX kirendeltségi előadóját, hogy a stuttgarti bemutatón és az Eberhardt céggel folytatandó záró tárgyaláson vegyen részt, és mindenben támassza alá munkánkat.

Ugyancsak Frankfurtban dr. Ing. Lotarhos szabadalmi ügyvivőnél tisztáztuk a szabadalmi igazgatóknál mutatkozó ellentmondásokat, és megállapodtunk egy

szövegben, amelyet véleménye szerint a szabadalmi hivatal minden további nélkül el fog fogadni. Elképzelése szerint a szabadalommal kapcsolatos végzést január hónapban meg fogják hozni, és ezután négy hónapi időtartam a felszólalási terminus, amelynek leteltével a szabadalom jogerőre emelkedhet, illetve nyomtatásban megjelenhet.

A két Eberhardt bemutató között tartottuk meg a többi gyárak és szakemberek részére a Stuttgart-Hohenheimi Egyetem Mezőgazdasági Géptani Tanszék rendezésében a harmadik bemutatót.

A bemutatón az alábbi cégek vettek részt:

1. Heinrich Lanz A.G. Mannheim,
2. Rabe Werk. Linnie über Bohmte,
3. Nassauische Pflugfabrik, Limburg am Lahn,
4. Ventzki Maschninen Fabrik A.G. Eislingen,
5. Agria, Pflugfabrik, Möckmüll bei Eberbach,

a cégek részéről összesen: 18 szakértő.

A bemutatón tisztán vizuális benyomásokat igyekeztünk gyakorolni a résztvevőkre, illetve egy kontrollmérést végeztünk a normál és a találmányi eke jellemzőinek összehasonlítására. A részletes mérésekre vonatkozóan közöltük, hogy azt a következő három napon a Stuttgart-Hohenheimi Egyetem el fogja végezni, amikoris egy hivatalos, aláírt jelentést az egyetem minden résztvevőnek meg fog küldeni. Az így kézhezvett jelentés áttanulmányozása után fognak a cégek állást foglalni. Így azután az 1958. november 20-án és 21-én lefolytatott mérések eredményei teljesen analóg módon megegyeznek az Eberhardt cégnél végzett mérésekkel.

A Stuttgarti Műegyetem jelentése kimondja, hogy a nehezen szántható hohenheimi talajon (a szántási vi-

lágverseny földjein) igazoltunk 20–25%-os vonóerő-megtakarítást, amelynél az elvégzett 52 mérés átlagában legrosszabb esetben is 20% vonóerő-megtakarításról lehet beszélni. A jelentés még külön kiemeli és több fényképfelvétellel igazolja, hogy ezen vonóerő-megtakarítás mellett a találmányi eke jelentős munkaminőség javítást ért el a föld jó hatásfokú elporhanyításával.

Megjegyezzük, hogy ezen bemutató eredménye is már jelentkezik, mert a Nassauische Pflugfabrik máris megkereste vállalatunkat, és kérte, foglaljunk állást a találmány értékesítésével kapcsolatban.

Prof. dr. Segler a bemutatón rendkívül előzékeny magatartást tanúsított, amikor költségmentesen vállalta a bemutató megrendezését és egy részletes jelentés elkészítését, amely további propagandánkhoz megfelelő dokumentumként szolgálhat. Ezenkívül az UDI-ban, a Német Mérnökegylet hivatalos lapjában, mint az 1958. év jelentősebb mezőgazdasági gépújdonságát, fényképpel és szöveggel leközölte a találmányt. Végül felajánlotta, hogy hajlandó a találmány elméleti indoklását részletesen is elkészíteni a gyakorlat igazolásaképpen költségmentesen, csak a szükséges kísérleti ekét kéri megküldeni hozzá. Fenti önzetlen közreműködéséért Prof. dr. Seglernek a helyszínen a kirendeltség részéről Csermák elvtárs, majd Sebestyén elvtárs írásban külön kifejezte köszönetét.

Útielőkészítésünknek megfelelően a német tárgyalások végeztével Ausztriába utaztunk, ahol a kirendeltségen történt jelentkezés után a kirendeltség közbejöttével érintkezésbe léptünk a Steyr Művek képviselőjével, amikoris tárgyalást folytattunk 1958. december 3-án Steyr-ben: Hann Schanovsky kereskedelmi igazgatóval, Ing. Karl Knell gépészeti szakértő-

vel és dr. Hans Nöchtern agrotechnikai szakértővel. Elsősorban bemutattuk a német mérési eredményeket, amelyek meggyőzték a szakértőket a találmány jelentőségéről, illetve a feltett kérdésekre automatikusan megadták a szükséges választ.

A tárgyalás eredményeképpen elvileg megegyeztünk abban, hogy hajlandók két darab legmodernebb függesztett ekéjüket megfelelő tartalékkormánykerékkel Magyarországra küldeni átalakítás végett. Kérik az átalakítás költségeire nézve tájékoztató ajánlatunkat. Elképzelés szerint az ekék beszállításától számított három hónap alatt kellene az átalakítást elvégezni. Az ekék visszaszállításától számított három hónapig kérnek opciót, amely időn belül nyilatkoznak vásárlási elképzeléseikről. Ezen opció lejárta előtt azonban szintén rendezni kell az osztrák szabadalmi kérdést.

Fentiek alapján felkerestük a DANUBIA wieni képviselőjével, dr. Ing. Schütz szabadalmi ügyvivővel az osztrák szabadalmi hivatalt, ahol bemutattuk a német szabadalmi hivatallal megállapodott igénypontokat és a hitelesített eredményeket a német mérésekről, amelynek eredményeképpen az osztrák szabadalmi hivatal is elfogadhatónak találta az igénypontokat és egyetértett azzal, hogy a szabadalom január 15-én kifüggesztésre kerüljön, és három hónapos felszólamlási idő után jogerőre emelkedjen, illetve felszólamlás hiányában kinyomtatásra kerüljön.

Javaslatok:

a) Javasoljuk, hogy az Eberhardt cég részéről kért opciót a találmányra vonatkozóan adjuk meg, mégpedig a találmány jogerőre emelkedésétől számított 60 napi lejárattal.

b) Javasoljuk, hogy a Steyr-Daimler-Puch A.G. ré-

szére tegyünk ajánlatot a két darab függesztett kivitelű eke átalakítására és bemérésére a találmánnyal kapcsolatos jogaink fenntartása mellett, ahol 100,– $-t kérnénk az átalakítás költségeire, és az átalakítással kapcsolatos konstrukciós tevékenység, illetve a mérési költségek fedezésére 1000,– $-t kérnénk. Egyúttal javasoljuk a kért opció megadását Steyr felé oly formában, hogy az az átalakított ekék kiszállításától számított 90 nap alatt járjon el.

c) A Stuttgart-Hohenheimi Műegyetem Mezőgazdasági Intézetének vezetője, Prof. dr. Segler által felajánlott tudományos bevizsgálásra vonatkozóan javaslatunk az, hogy a kérdésben ne foglaljunk egyelőre állást, illetve a további német tárgyalásoktól tegyük függővé ebben a kérdésben kifejtendő álláspontunkat.

Kérjük fenti jelentésünk tudomásulvételét.

Budapest, 1958. december Mátyás István s. k."

Szabó István görgőseképét tehát kipróbálták, jónak találták Ulmban. Amikor az ulmi ekegyár már javában tárgyalt a Szabó István találmányát képviselő NIKEX üzletkötőivel, megjelent az idézett cikk a Volksstimmében.

Egy újságcikk – kérdezhetné valaki – meghiúsíthat egy jól alakuló tárgyalást az NSZK-beli Eberhardt cég és a NIKEX képviselői között? Ezt így önmagában nehéz elhinni. Viszont kizárni sem lehet, hogy megzavarta a magyar licenc iránt érdeklődő céget az a tény, hogy két görgőseke van. Hátha a másik jobb? Ha ehhez hozzátesszük azt, amit Szabó István állít, hogy a NIKEX képviselője tárgyalás közben bemutatta az NSZK-beli cégnek az FE–3-as eke bemutatójáról készült fényképet, akkor az újságcikk által keltett bizalmatlanság is más megvilágításba kerül. A NIKEX

képviselője Szabó István görgőseképjének licencét árulta, de „pártatlansága" abban is megnyilvánult, hogy „magánemberként" megmutatta az FE–3-as eke fényképeit, és közölte – Szabó István szavai szerint –, hogy „ez is eladó".

Ha ez így van, akkor az üzletkötő szabálytalanságot követett el. Ilyen vádat pedig bizonyítani illik. Szabó István a rendelkezésemre bocsátotta a bizonyítékot: az NSZK-beli ekegyárosok igazolták ugyanis a tényt, hogy az üzletkötő megmutatta és a rendelkezésre bocsátotta az „ellengörgőseke" fényképeit, műszaki adatait. Íme itt a bizonyíték:

„Hiemit wird bestätigt, dass umseitiges Lichtbild aus Anlass der Verhandlung bezüglich der Lizenzverwertung des Rollenpfluges, im November 1958, den Beauftragten der Firma Gebrüder Eberhardt gezeigt wurde.

Wilhelm Faul."

„Ezennel igazoljuk, hogy a túloldalt látható fényképet a görgőseke licencének értékesítéséről folyó tárgyalás alkalmával, 1958 novemberében a Gebrüder Eberhardt cég megbízottjának bemutatták.

Wilhelm Faul."

Az NSZK-beli cég visszalépett.

Nézzünk egy másik esetet.

Taar Ferencet, a görgőseke-ügy írószakértőjét idézem.

„1961-ben a Massey Fergusson kiküldöttei, miután Soroksáron a Kertészeti Egyetem tangazdaságában kipróbálták a görgősekét, kijelentették, hogy annak licencét az egész világra kiterjedő érvénnyel megvásárolják, ha a magyar állam nem kér túl sokat érte. Az erről szóló jegyzőkönyvet azonban a Földművelésügyi

Minisztérium megbízottja, valamint a Mezőgépfejlesztési Intézet főmérnöke nem volt hajlandó aláírni! A NIKEX nevű magyar külkereskedelmi vállalat később mégis megkötötte a megállapodást a céggel. Ekkor azonban váratlanul egy magyar delegáció utazott Angliába azzal a céllal, hogy ugyanannál a cégnél tanulmányozza a traktorosiskola működését. A NIKEX londoni megbízottja azonban levélben tájékoztatta magyar megbízóit (a NIKEX-et) arról, hogy a magyar delegáció »megfúrta«, teljes mértékben diszkreditálta a görgősekét, a vásárlásról lebeszélve az angol céget. A szerződésből, a nagy üzletből nem lett semmi. (A levél írója : Dr. P. T. Selby, Patents LTD, London. 1962. november 19.)"

Ez huszáros cselekedet lehetett, de ki hiszi el csak úgy? Csakugyan – bizonyítsuk egy eredeti dokumentummal:

„NIKEX Nehézipari Külkereskedelmi Vállalat,
Budapest
Tárgy: Szabó féle eke
Hivatkozással Önök azon kérésére, hogy a Szabó féle eke eladásával kapcsolatban a Massey Fergusson Coventry céggel az eladás ügyében nem újíthatók fel a kapcsolatok, le kívánom ismételten szögezni a következőket:

1961. december 15-én együtt voltam Mr. Fosterrel, a Massey Fergusson Coventry cég főmérnökével, aki többek között kijelentette, hogy 1961 decemberében lent járt magyar delegáció tagjai közül két úr elmondta: »miért akarjuk mi eladni ezt a találmányt az angol vevőnek, amikor a görgősekét Magyarországon is a

legnagyobb kétkedéssel fogadták, nem hisznek benne és nem került bevezetésre sem.«

Fentiek alapján az a véleményem, hogy a találmány a Massey Fergusson vonalán teljes egészében diszkreditálva lett és nem volna helyes ismételten a Massey Fergussonhoz fordulni.

Minthogy a jelenlegi stádiumban egyéb cégekkel internacionálisan sikerült a találmány kérdését előbbrevinni ismét a megvalósulás illetve eladás terén konkretizálni, kérem a NIKEX igazgatóságát hogy a jövőben szíveskedjenek a kérdést bizalmasan kezelni mert nem szeretném ha magyar részről újból hasonló eset állana elő. –

Kiváló tisztelettel

Dr. P. T. Selby Patents LTD. London.
Budapest, 1962. november 19."

Ennyi „véletlen" lehet-e véletlen?

„Az új eke valóra váltotta a földművelő régi álmát, meggyorsította a szántást – írta egy szovjet újság. – Majdnem kétszeresen megnőtt a munka termelékenysége, csökkent a föld megművelésére fordított idő és az üzemanyagköltség." Ezek után érthető, ha a Szovjetunió a Traktorexport Külkereskedelmi Vállalat útján rendszeresen kérte, sürgette, hogy a szabadalom megvásárlása céljából szállítsanak egy görgősekét számára. Ez 1972-ig nem történt meg. Akkor a szovjet partner megrendelt egy nyolctestű görgősekét, amit a NIKEX el is készíttetett a Vörös Csillag Traktorgyárral. A gyártás azonban hibás volt. A Szovjetunió hozzájárult, hogy a szállítási határidőt módosítsák, és egy

újabb, jó minőségű görgősekét készítsenek. Erre azonban a mai napig nem került sor.

A Szovjetunión kívül más szocialista országok is jelentkeztek a szabadalomért.

A következő történetet mondjuk el meseszerűen: a MOTORIMPORT Vállalaton keresztül Lengyelország 500 darab öttestű görgősekét rendelt. A rendelés ment, ment, mendegélt, a NIKEX-hez is elért, az pedig egyenesen a Vörös Csillag Traktorgyárba vitte. Teltmúlt az idő, határidőre elkészült 500 darab öttestű görgőseke. – Így mondhatnánk el a mesét, mely szép és jó mese volna, ha a gyár nem tért volna el hatvan százalékban a gyártási rajzdokumentációtól, ha azt gyártotta volna, amit már kipróbáltak, ami jónak bizonyult...

(És most jön be a mesébe a 13-as szám!) Mert az első tizenhárom darab görgőseke, amit legyártottak, már éppolyan rossznak bizonyult, mint az ötszázadik. Használhatatlan volt, de a gyár talán arra gondolt, hogy 13 az szerencsétlen szám, s azért rossz az első széria. Az írásbeli figyelmeztetés ellenére talán azért folytatta a gyártást mind az ötszázadik használhatatlan eke elkészítéséig, mert bízott a szerencsésebb számokban. Bízott abban, hogy sikerül elkerülni a rút, vén boszorkányt, aki a Minőségellenőrzési RT képében jelent meg, és nem adta meg az exportengedélyt. Mondhatjuk-e, hogy a Vörös Csillag Traktorgyár szinte „meseszerűen" hiúsította meg a lengyel exportot? (A Vörös Csillag Traktorgyár jogutódja, a Magyar Vagon- és Gépgyár az 500 darab öttestű görgősekét mind eladta – a MÉH-nek.) Itt a vége, fuss el véle. Így hiúsult meg a lengyel export. Aki pedig szereti a változatosságot, az hallgasson meg egy másik elbeszélést ar-

ról, hogy miként sikerült meghiúsítani – ismerős az ország – az NSZK-val kötött licencszerződést. Az olvasó biztos lehet abban, hogy ha a lényeg nem is, a forma változik, az ellenőrök ötletgazdagsága kimeríthetetlen.

Egy másik mese

Hol volt, hol nem volt: az NSZK-beli RABEWERK cég 1971-ben kötött licencszerződést a NIKEX-szel, mely a szabadalmat az NSZK területén kívül Franciaországra, Belgiumra, Hollandiára és Ausztriára is kiterjesztette. (Micsoda mesefordulat!) A szerződéskötéssel egy időben Magyarország nagy darabszámban kezdte vásárolni a RABEWERK hagyományos ekéit. (És most jön a mesebeli félreértés.) Ebből a tényből a RABEWERK arra következtetett, hogy a görgőseke Magyarországon csődöt mondott (tragikus meseelem). A RABEWERK a NIKEX-szel kötött licencszerződést felbontotta. (Itt a vége.) Kár. Pedig a görgőseke igen jól vizsgázott a RABEWERK ekegyár melletti 100 kg/cm² talajon, kukoricaföld szántása közben. Itt van előttem a jegyzőkönyv hitelesített fordítása. Itt van a fénykép, melyen valóban szép barázdát húz a görgőseke. A traktor tetejéről visszanéző arc ismerős: Szabó Istvánt látom boldogan.

A mese amerikai változata

A világ egyik legnagyobb mezőgazdaságigép-gyártó és -értékesítő trösztje, az amerikai–kanadai John Deere LTD (JD) 1969-ben elküldte az elnökét Magyaror-

szágra, hogy a találmányt kipróbálja. A háromtestű görgőseke a Csataszögi Tsz földjén télen, hideg, havas, sáros, szántásra alkalmatlan időben is kifogástalanul szántott, míg a hagyományos eke igen rosszul dolgozott. A próba után Graflund úr azonnal három darabot vásárolt belőle. Ezeket nem sokkal később az alabamai gépvizsgáló tudományos intézetben tüzetesen megvizsgálták. A vizsgálat megállapította, hogy az eke mind a szántás minősége, mind az energiafelhasználás szempontjából igen előnyös, és úgy találta, hogy a magyar görgősekére az USA mezőgazdaságában nagy jövő vár.

Ezt a vizsgálati eredményt a NIKEX 1970. március 1-én megkapta. 1972 februárjában közölték a feltalálóval, hogy Mr. Graflund megvásárolná – egy öttestű görgősekét rendel – a találmányt, ha a próbán legalább 20 százalékos húzóerő-megtakarítást lehetne kimutatni. Kérték, hogy erre a próbaszántásra küldjék ki a feltalálót vagy más szakembert. Nem küldték. Az amerikai gyár a közömbösséget azzal magyarázta, hogy konkurrens jelentkezett kedvezőbb ajánlatokkal, és ezért 1975. január 20-án és május 20-án kelt két levélben ajánlatát nyomatékosan megismételte.

Ekkor végre lehetővé tették Szabó Istvánnak, hogy Kanadába, a cég Hamiltonban levő központjába kiutazzon. Ám itt, kint a helyszínen derült ki, hogy az itthonról küldött öttestű görgőseke nem alkalmas arra, hogy a találmány előnyeit demonstrálja, és megjavítására nincs lehetőség.

A cég ekkor úgy határozott, hogy ő küld két saját gyártmányú ekét Magyarországra abból a célból, hogy az egyiket a feltaláló útmutatása alapján alakítsák át görgősekévé, azután hasonlítsák össze a hagyományos

típusú kontrollekével, majd a vizsgálat eredményét a két ekével 1976 júliusáig küldjék vissza neki.

1976 júliusában derült ki, hogy a NIKEX az átalakításra nem is kötött szerződést a MEZÉLSZÖV-vel, pedig az ekék már 1976 januárjában a MEZÉLSZÖV telepére érkeztek.

A cég a késedelembe türelmesen belenyugodott, és egy évvel meghosszabbította a szerződést.

Az összehasonlítást azonban egy év múlva sem végezték el a NIKEX és John Deere LTD közötti szerződésben vállaltaknak megfelelően „speciális tesztprogram keretében". A feltaláló tiltakozása ellenére a NIKEX így küldte vissza a John Deere cégnek a görgősre átalakított JD ekéket. Ezért ismét meghiúsult egy nagy üzleti lehetőség.

Hogy miért? A következő levelet egy másik külkereskedelmi vállalatunknak írták a Külkereskedelmi Minisztériumból. Olvastán aligha alaptalan a gyanúnk: a külkereskedelemnek nem is állott szándékában görgősekét exportálni.

„E.11–2/16151/1971.
KOMPLEX
Kiss István igazgató elvtárs részére
Budapest
Tárgy: Görgőseke-export
Megvizsgáltuk a Komplexnek a görgőseke exportjában kifejtett tevékenységét. A részletes megállapítást tartalmazó jelentést csatoltan megküldöm.

A vizsgálat megállapításai alapján felhívom Igazgató Elvtárs figyelmét, hogy a vállalat a görgőseke exporttevékenységet olyan időben szüntette be, amikor a profil-kérdés még rendezetlen volt, továbbá, hogy az

exporttevékenység beszüntetésének eldöntése után a profil átadása jogi és technikai előfeltételeinek megteremtését nem kellő eredménnyel szorgalmazta.

Felhívom Igazgató Elvtársat, hogy megfelelő szervezeti intézkedéssel biztosítsa hasonló esetek jövőbeni kiküszöbölését.

Budapest, 1971. szeptember 30.

Melléklet

dr. Horváth Lajos s. k.
osztályvezető"

És mi a legszomorúbb? – Talán az, hogy egyénileg senki nem vonható felelősségre? Az egyéni érdek búvópatakként, a dolgok alatt kígyózva alakítja a látható viszonylatokat.

Persze, mindezek csak jelzések ebben az ügyben. Ki tudná végigolvasni az útijelentések, a jegyzőkönyvek, a levelek nagy tömegét, melyeket Szabó István katalogizált, rendezett? Kézzel fogható valósággá vált az ügy szörnyű és elrettentő dokumentációja, és – talán? – foghatatlan fantommá lett a görgőseke kálváriája. Idézhetnénk a külföldi cégek lelkendezéseit, csalódásait. Szabó István levelét, melyet dr. Bíró József külkereskedelmi miniszter elvtárs részére küldött el, s melyre a KOMPLEX Mezőgépexport osztályvezetője, Fitos Vilmos válaszol nagy terjedelemben és beismerőleg abban a tekintetben, hogy a KOMPLEX valóban számos esetben, az esetek többségében nem tett eleget a külföldi megrendeléseknek. Nem akarta eladni a görgősekét, mert állítólag „az egész görgőseke-szállítás leállítására kaptak szóbeli utasítást".

Mindezek így töredékesen is bizonyítják, hogy miért hever parlagon még ma is a görgőseke, amely (igaza van Szabó Istvánnak) nem öregedhetett el, hiszen még megfelelően nem is hasznosították.

Annak érzékeltetésére, hogy a világpiaci értékesítés hány milliárdja megy veszendőbe csipcsup egyéni érdekek miatt, hadd közöljük Szabó István kimutatását az érdeklődő cégekről, nem egy közülük világcég.

Kimutatás

azokról az országokról, illetve külföldi cégekről, melyek a görgőseke-találmányommal kapcsolatban – tudtommal – levelezést folytattak a KOMPLEX Külkereskedelmi Vállalattal.

Az ország	*A cég*	*és ajánlata*
I. *Ceylon*	1. Freelanka Trading Co., Colombo	1 db-ot vásárolt, bemutatók folyamatban
	2. FM-Colombo	200 db után érdeklődik
	3. Nava Traders Co., Colombo	
II. *India*	4. State Tradings Co., Delhi	
	5. Bharat Industries Commercial	
	6. Trade Links Corporations Kerala	
	7. National Industrial Co., Madras	
	8. Phkas Industries, Bombay	
	9. Escort Ltd., Delhi	

III. *Pakisztán*	10. Parvez Trading Co., Karachi	500 db-ra szerződést írt alá, import engedélytől függ
	11. Hedomecu	
	12. Rana Tractors Ltd., Lahore	
IV. *Libanon*	13. Libanon-International Trading Co., Beyruth	3 db-ra előszámlát kért
V. *Dél-Jemen*	14. Mohamed Omar Barara, Aden	29 db-ot megrendelt import eng-től függően
VI. *Észak-Jemen*	15. Moh. Al-Sonidar Co. Sons, Sanaa	1 db-ot kért, ha beválik, nagy tételt vásárol
	16. Ali Hassa Ashish, Sanaa	
VII. *Malawi*	17. Prosack Ltd., Blantyre	1 db-ot megrendelt, ha beválik, többet
VIII. *EAK*	18. Ministry of Land Reclametion	100 db-ot vesz, bemutatót kér
	19. Ministry of Agriculture	

IX. *Líbia*	20. Allwarfally Co., Tripoli	bemutatót kér
X. *Olaszország*	21. Pietro Dondi, Mirandola	100 db-ot megrendelt, de még nincs szállítva
XI. *Svájc*	22. Peter Strumpf, Sulgen	váltvaforgatót kér
XII. *NSZK*	23. Heuer Wegner, Lübeck	képviseletet kér
	24. Hainrich Hart, Fuchsmühl	50 db-ot és képviseletet kér
	25. Bayerische Pflugfabrik, Landberg	bemutatót kér
	26. Rheinstahl Export GmbH, Essen	
	27. Ernst Amy, Bad Wildungen	
	28. Franz Linder Co. Sohn, Saubersdorf	
	29. Fent Co. Schlepperfabrik, Marktoberdorf	
	30. Ernst Bühler, Viemnheim	
	31. G. Geser Co. Sohn, Würtenberg	

	32. Horst Schenk, Brillon	
	33. Böhmwerke Pflugfabrik, Essen	
	34. John Deere USA-cég, Mannheim	1 gépet vett, kitűnően vizsgázott
XIII. *USA*	35. John Deere, Illinois, Moline	3 db-ot vett traktorral való összeillesztéshez, képviseletet kér
	36. Jordan Eyuipment Co., Waco-Texas	
	37. Intertext Int., Mve. N. Y.	1 db-ot vett, kitűnően vizsgázott, 1000 db 5-6 testűre, 9000 db görgőseketestre árajánlatot kér
XIV. *Ausztria*	38. Böhmwerke, Wels	5 db-ot vett, isismét 50 db-ot akar venni, bemutatót kér
	39. Atlas-Mvahitsch	bemutatót kér
XV. *Franciaország*	40. Interagra-Sepronve	

	41. Richard OTA Machines Agricoles Rue de Noyon 60, Compiègne-B. P. 13.	licenc, koop., és árut vesz
XVI. *Belgium*	42. Max Yuych, Anregens	váltvaforgót kér bemutatásra
XVII. *Nicaragua*	43. Herrern	információt kért
XVIII. *Chile*	44. SALAS	bemutatót kér, koop. javasol
XIX. *Anglia*	45. Rubber Trade Enterprises LTD., London	1 db-ot kért
	46. Beywell Traktors Downham Market	1 db-ot bemutatóra
	47. A. T. Gibbs-Smith, Malvern	műszaki adatokat kért
	48. Benedikt LTD., London	
XX. *Hollandia*	49. Meinderstma NB, Lursum	
	50. P. J. Zweigirs NV Geldrop	
	51. Wapo Amsterdam	

XXI. *Svédország*	52. AB Överums Bruch, Överum	9 görgősekétestet vesz, kitűnő eredményről tesztet küldött, kooperálni akar, 6000 görgőstestet kér
	53. Traktorflug Kageröd	
	54. Krepkofyldemeskiner Tastruch	
	55. Munkck-Industrie, Ölbero	
XXII. *Norvégia*	56. Hamjern As, Hamar	
	57. Kverneland Asy Bergen	
XXIII. *Törökország*	58. A. Kadry Gewrey, Istambul	
	59. Üssom Motorlu Aschar, Istambul	
	60. Ragib Shari M. Oglu, Istambul	
	61. Tecnica Ticaret, Istambul	
XXIV. *Dánia*	62. Nordisch Traktor Co., Coppenhága	

63. D. G. A. Landgaa
64. Jakobsem Freude, Odense

Végezetül pedig hadd idézzek ismét Taar Ferenc egyik publikálatlan cikkéből:

„Gyakran mondjuk, leírjuk, hogy Magyarország energiában szegény ország. Ezt az állítást azonban mindaddig meg kell kérdőjeleznünk, amíg lehetséges az, hogy évenként – *ma is!* – hivatalos alábecslések szerint: évente 10–20 000 tonna kőolajat pocsékolunk el azzal, hogy nem hasznosítjuk a görgősekét. A kár pénzre átszámítva – 1957-től kezdve – 1,8–3,6 milliárd forintot tesz ki. És ebben még nincs benne az a veszteség, amelyet a jobb, gyorsabb talajmunka nyomán születő magasabb terméseredmények milliárdjai jelenthettek volna. És nincsen benne az a sok-sok millió rubel, dollár, márka stb., amelyet országunk a görgőseke külföldi hasznosítása esetén megkaphatott volna. És addig nem beszélhetünk kellő erkölcsi súllyal energiatakarékosságról sem, amíg a két évtized óta elpocsékolt – körülbelül: 200–400 millió kilogramm – gázolajmennyiséget ma is, minden nappal, hónappal és évvel tovább növeljük!

Így áll a helyzet a görgősekével!

S nem objektív okok miatt. Elsősorban azért, mert eltűrtük és megengedtük, hogy olyan helyzet alakulhasson ki, amelyben tenyészhet az elvtelen személyi kapcsolatok szövevénye, az élősdiség, a garázdaság, a népgazdaságnak és a rendszernek okozott anyagi és politikai kár büntetlensége is, ahol emberek és embercsoportok önző, aljas önérdekből vagy irigységből, po-

zícióikkal és hatalmukkal visszaélve, elgáncsolhatják az alkotó szellem produktumát, ahol tenyészhet az erkölcsi rothadás, megalázó helyzetek jöhetnek létre olyanok számára, akik becsületesen és megszállottként küzdenek szocialista rendszerünk erősítéséért, fejlődésének meggyorsításáért.

A görgőseke kálváriája és szomorú sorsa: szimptóma is! Egyre több jel mutatja, ezt igazolja az Élet és Irodalom-beli vitában olvasott hozzászólások egy része is, hogy ez nem egyedi eset: ahol nem a rendszer tiszta erkölcse, forradalmi ébersége és fegyelmező ereje van jelen, ott feltalálható mindaz, ami a görgőseke sorsában kimutatható. S éppen ez a legnyugtalanítóbb felismerés, mert túlmutat a görgősekén. Végtére is nem tudja az ember, mit csodáljon jobban: egyesek és csoportok gátlástalanságát, vakmerőségét, tudatos kártevését, vagy pedig a kormányzat határtalan türelmét.

Ezt a dilemmát nem lehet megkerülni, föl kell oldani. Egyetlen megoldás létezik ez esetben: tiszta lapot nyitva elő kell venni és végre hasznosítani a görgősekét, annyi viszontagság és elszenvedett kár után."

Epilógus

Ha valóban fárasztó volt az olvasmány, az nemcsak Szabó István hibája, aki ragaszkodott a dokumentumok közléséhez, hanem a sorok írójáé, aki nem tudta bölcsességgel, humorral oldani, megforgatni a sorok görgőivel a gondolatokat, hogy porhanyóvá tegye a szellemi talajt, hiszen „a mezőgazdaságban felhasznált összes energia 80–84 százaléka kőolajtermék. Gázolajból és tüzelőolajból a mezőgazdaság a népgazdaság

legnagyobb fogyasztója. Mindez a termelés költségeiben is megmutatkozik. A közvetlen energiafelhasználás mezőgazdasági területre számítva hektáronként 1300 forintba kerül, és összességében eléri a 8 milliárd forintot." – Mindezt ma, 1979-ben olvashattuk a Népszabadságban. Tegyük hozzá, hogy a mezőgazdaságban a szántáshoz, a talajműveléshez kell a legtöbb kőolajtermék, amelynek felét, évente kb. 40–50 millió kilogrammot, a görgősekével meg lehetne takarítani – ezt állítja Szabó István két újabb szabadalmára hivatkozva: „A kombinátor görgősekévé fejlesztett géppel egy menetben lehetne elvégezni az összes talajművelési munkálatot." – S hozzáteszi: „minden talajon a talajműveléshez ma használt hagyományos ekéhez szükséges fele idő alatt".

Szabó István túl a hetvenen ma is fiatalos, fürge, határozott és optimista. Meg sem fordul benne, hogy előbb vagy utóbb ne sikerüljön véghezvinni a görgőseke általános bevezetését az egész világon. Szabó István ezekben a napokban járt a Nehézipari Minisztériumban, és ismét bizakodik, mert ott is elmondta: a kombinátor görgőseke nemcsak a szántáshoz szükséges üzemanyag 30–35 százalékát takarítja meg, de a szántás melléküzemágaihoz: a tárcsázáshoz, boronáláshoz, hengerezéshez, simításokhoz szükséges traktorokat is. Az ehhez szükséges üzemanyagot! És még valamit, ami az üzemanyag-megtakarítás mellett olykor mindennél többet jelent: időt! A feltaláló azonban kidolgozott egy minimálprogramot is arra vonatkozóan, ha azt mondanák, mindez szép és jó, de olyan nagy beruházást igényel, amire mostanság készületlen a népgazdaság. Igen, erre is van válasza Szabó Istvánnak. Azt mondja, hogy „harminc százalékkal kevesebb

gázolajra volna szükség már akkor is, ha a hagyományos ekére mindössze az ekenádgörgőt szerelnék fel a görgőseke találmányából. És mindez ekénként mindössze 500 forintos költséggel volna megoldható...” És így tovább... És így tovább... görög az ügy a haza igen nehéz, mélyen kötött talaján. Búcsúzom Szabó Istvántól és Debrecentől. Lehet, hogy hallucinálok? Az udvaron egy kisfiú mintha azt énekelné: „Szeretnék szántani...”

Miért beteg a gyógymetszés?

„Négy és fél éves voltam 1929-ben, amikor a mostani Atka-szigetet körülfogó Holt-Tisza-ágon édesapám halászott. Ez a kibérölt vízterület nagyon gyönyörű volt az akkori időbe. Mindenféle halfajta, ami Magyarországon honos volt élt benne, a fogassüllőtől kezdve a folyami harcsáig. Rengeteg vót benne a vadponty – helyösebben hát folyami ponty. Ez ingyön termött. Ezt nem lehetött kiirtani. Magánszemélyek erre képtelenek lettek volna. Amikor folyt a lehalászás, édesapámék húzták a hálót, hát én kint álltam a parton, és hát bizony mikor mán a háló közeledett kifelé, a víz széle felé patkóállásba, több mint százméteres nagy háló, akkó már ezek az úgynevezött folyami pontyok rosszul érezték magukat a háló előtt és a hálóban. Elúsztak egészen, ki a szélire a víznek, ott megfordultak, oszt fönt a víz színén úsztak a vízszín alatt egy-két ujjnyival, hogy a hátukat szabályosan lehetött látni. Odaértek a hálóhoz, látták, hogy hol a parafa, akkor előtte egy jó másfél–két méterrel kiemelkedtek a vízből, és szinte csodatévő állatokként röpültek a levegőbe, 3-4-5-6, vót amelyik a 10 métert is végigkúszta, hogy ő a hálótól mög tudjon szabadulni. Hát én mint gyerök elkezdtem lármázni, kiabálni, hogy: jaj, de szépek! jaj, de nagyok! Hát bizony az a húzás olyan roszszul sikerült, hogy mindenféle fajta hal maradt benne, de a pontyokból kevesen. Mert ugye a pontyok észrevették, hogy itt most emböri lény van, őnekik menekülniük köll. Hát aztán én kaptam is a pofámra érte édesapámtúl, de meg is tanultam azt, hogy köll a pontyokkal bánni, hogy löhet mögfogni és milyen csöndbe

kell halászni ahhoz, hogy az ember tudjon valamit fogni. Mert azok a jó öreg 12-16-18 – adott esetben 20-22 – kilós folyami pontyok, azok mán így nagyon sokszor mögjárták a levegőbe fölhasznált siklásukat, mert kiugrottak a vízből, földobták magukat a víz színe fölé 20-30, sőt vót, amelyik 60-80 centi magosan, és átmentek a háló tetején. Hát a halaknak ez a jó tulajdonsága volt az, ami megőrizte a kiveszéstől a fajtáikat, mert bizony a hozzá nem értő emberek, akik lármázva, kiabálva, mög gondatlanul halásztak, bizony nagyon keveset tudtak fogni. Aki meg aztán a fortélyát kitapasztalta, hogy mit köll, hogy köll csinálni, azok jól jártak, mert azok a buta embereknek az elszalajtott zsákmányát mög tudták fogni. Hát ekkor öt-hat éves koromba a szép magyar természetnek löttem az örökbe fogadott gyeröke, mindig azt figyeltem, mög azt lestem, hogy mi az még, amit a természet ölibűl ki lehet emelni az embernek a javára. De nem úgy, hogy azt kiirtsuk, hanem úgy, hogy azt továbbvigyük. Annyit hagyjunk az utókornak, mint amit az elődeink hagytak minekünk..."

Öngyilkos süllők

„1935-nek a tavaszát írták. Tavasz utója, nyár eleje vót, amikor elmöntünk a mi kis halásztavainkba. A szegedi fehér-tói csatornából vittünk süllőivadékot. Két nagy kádba voltak bepakolva, amit ott mögfogott édesapám mög nagyapám, mert én akkor tízesztendős gyerök vótam, és hát, mint minden lébe kanál, kis rossz parasztsuttyó, nem ültem oda édesapám meg nagyapám mellé az ülésbe. Ottmaradtam hátú a két nagy kádnál, a fogassüllő-ivadékokná. És ezök a kis

süllőivadékok olyan természetű kis porontyok voltak, mint a cigány. Ez nem szereti a fogságot, nem tűri a rabságot, inkább öngyilkos lesz. Na most – énneköm mint gyereknek, halvány gőzöm se vót az első pillanatba, mikor láttam, hogy mit csinálnak, irgalmatlan jót nevettem neki, hogy körüljárják a kádnak a belsejit. Körülússzák kétszer-háromszor, mikor észrevették, hogy fogságba vannak, akkor lecukkóltak, farral úsztak neki a fakád falának, és ahun látták, hogy legmeszszebb van a kádnak a fája, annak az iránynak nagyon gyorsan nekilódultak, a ragadozófajták nagyon gyorsan föl tudtak gyorsulni. Szabályosan lehetött hallani, mikó koppant az a kemény orra a kissüllőnek. Beleütközött a kád ódalába, leesett a süllő a kád fenekére. Hát én ennek mint gyerek rettentően örültem, nevettem, tetszött, hogy milyen bolond, hogy ugrál, hogy úszkál összevissza, hát mért tart neki a kád falának? Mire hazaértünk, a hét kilométer mögöttünk, akkorára bizony ezekből alig maradt élve egy-egy darab. Ki löttek a kis süllők öntve a vizekbe. Édesapámnak a könnyei kicsordultak, és azt mondta nagyapámnak, hogy na apám, nem hozunk többet kissüllőt. Ez az öthat darab mögmaradtért a több ezerbül, nem tékozoljuk a természet süllőállományát. De akkor én mint gyerök azt találtam mondani, hogy: hát édesapám, én el tudnám őket élve hozni haza. No ekkor aztán mögkaptam az első szabadalmamért a jutalmat, a jó apai pofont, hogy rögtön beestem a vízbe, a döglött süllők közé. Nagyapám szidta édesapámat, engöm mög kiemelt abból a kis alacsony vízből. Ebéd után nagyapám azt mondja, hajtsuk ki a birkákat. Möntünk. Nagyapám főhozta a süllő-eseményt: hogy tudnád, kisfiacskám, hazahozni azokat élve? Futottam lélök-

szakadva más irányba, pedig hát nagyon jó barátok vótunk, ha így szabad mondanom, mert vót a nagyapámnak egy hatos Flóberje, avval mán mint tízéves gyerök a pipiskéket meg a vereböket nagyon szépen tudtam lőni. És hát ebbe bíztam, hogy majd vadászunk együtt délután nagyapámma'. De mikor a süllőket mögemlítette, én illa berek, nádak, erek, más irányba! Visszahívott. Megmagyarázta, hogy ő nem bánt, hát oszt elmondtam, mi történt, miért pusztultak el a kissüllők. Nagyapám is gondókozó ember vót, és gondókozott. Hát ha ez így van, akkó úgy igaz. No de, hogy hoznád el, kisfiam? Há', mondtam: ahogy vannak ezek a kádak – félszáz literes fakádak vótak –, én úgy gondútam, ha ezt a kádat félig öntenénk vízzel, de előtte idehaza abbúl az ivadéklehalászó aprószemű hálóból vágnánk bele egy-egy darabot, akkora darabok lönnének, hogy csak a kád átmérőjit tudná befödni, a kádnak a fele magasságát. Szöget vernénk körű – kis szögeket –, az egyik szeget lefelé, a másik szöget fölfelé hajtanánk, akkó már mikor a háló szeme bele van akasztva. Hát, kérdezte nagyapám, hogy miért köllene ez? Hát azért, nagyapám, hogy a kishalak itt alolrú maradjanak ebbe az elrekesztett részbe, és ha mi elindulunk, tehát mög lösznek a kishalak fogva, ebbe a vízbe benne vannak, leborítsuk hálóval, tehát nem tudnak a kishalak följönni. Utána telemerjük a kádat vízzel, hazafelé menőben vödrökkel merjük a vizet kifelé a kádbú, de visszaöntsük bele a kádba. Ekkor a kissüllők azt hiszik, hogy ők vannak a zuhatagba, és akkor nem a kádnak szaladnak, hanem ennek a puha hálónak, tehát szabadulni kívánnának kifelé. Nahát ekkor még nem tudtam, hogy ez nemcsak azt a célt szolgálja, hogy a kissüllők nem a kád ódalának szalad-

gálnak, hanem a kissüllőknek evvel a normális oxigént is egyúttal biztosítottuk. Szellőztettük, emeltük kifelé a kádbú vödörrel, és eresztettük. Ügyesen öntöttük vissza. Hát bizony nagyapám nem sokat tétovázott. Hamarább behajtottunk, mint ahogy szoktunk, és már mögcsináltuk aznap estefelé nagyapámmal ezt az úgynevezett magáncélokat szolgáló süllőszállítót. Másnap hajnalba mögpakótunk süllővel. Pár ezer darabot beleraktak édesapám meg nagyapám a kádakba, alig lött hullánk. Mindaddig, amíg hát a gazdálkodást folytattuk, innen szöröztük be a kis süllőivadékot, és élve tudtuk szállítani."

Becsületszó

„1948 őszin történt. Lőttem egy darut, ott a házunkhoz nem messzire leszálltak a szirtösbe, és hát lelőttem szegényt. Akkor már saját fegyverrel rendelköztem, vadászfegyverrel, tizenhatos puskám volt. Ültek ott, és ahogy leszálltak, ilyet még nem fogtam életömbe se, a környékbe is nagyon kevés embörnek sikerült darut lőni, hát én fogtam egyet! Édesapám bevitte dr. Berecz Péter főorvos úrnak, a MÁV akkori főorvosának Szegedre, és ez a főorvos úr neköm egy éjjel-nappali belépőt adott a szegedi Fehér-tóra vízimadár-vadászatra. Hát én ezt többre néztem mindennél, mert nagyon szerettem már kisgyerek koromtú kezdve vadászni. Hát elég elfogadhatóan lőttem is a vadat, mindegy vót, hogy repült vagy futott, és ahogy mentem befelé a szegedi Fehér-tóra vadászni vízivadra, kacsára mög vadlibára, mert rengeteg vót a vadliba is abba az időbe, nagy vót a libahúzás. Hát ahogy mentem elfelé, akkor

láttam, hogy micsoda kínnal vótak ott az embörök, ahogy azt a halakat fujtogatták, húzták, ladikba rakták sárosan, mocskosan, víz nélkül. Mire odaértek, több tízmázsa elpusztult, megfulladt. Hát ahogy én ott mögyök el, kérdezem az emberektű, hogy: hó, hogy nem unják ezt a borzasztó mocskos munkát? Jaj, dehogynem, de hát le kell halászni, mert itt az ősz, közeleg, és most köllene a hal, de elpusztulnak. Hát én láttam ott egy jó nagy hasú embört – a fene tudta, hogy ő kicsoda –, mondom ott az emböröknek, hogy: hallják, kár velök így bánni szegényökkel, ezt úgy le lehetne halászni, hogy egyetlenegy se pusztulna el a halak közül. Ez a nagyhasú oszt odamondja neköm, hogy: bolond paraszt! Hát én visszanézök, látom, hogy egy olyan jó deltás úriember, s mondom oszt neki, hogy: hülye úr! Hát igaza van. És akkó rám nézett, nem szólt semmit. Én fogtam magam, mint aki jól végezte a dolgát, mentem abba az irányba – Sándorfalva irányába, ki a csatakosba, hogy majd vadászok. Olyan lódobogásszerűt hallok, visszanézök, hát látom, hogy ez a nagy hasú úriembör vágtat utánam. Azt mondja: fiacskám, fiacskám, álljon mög egy pillanatra. Mit is mondott maga neköm? Hát mondtam aztán, hogy mit mondtam, hogy hát: hülye úr. Nem-nem-nem-nemnem! Hát maga mondta, hogy: bolond paraszt. Nemnem – aszongya –, hanem, hogy halászná ezt le? Ó, hát mondom, azt a hülye úr elintézi. A bolond paraszt nem ért ehhöz. De aztán kezdött magyarázkodni, hát oszt mindgyárt elkezdött fenyegetőzni. hogy ha így viszonyulok hozzá, hát ő könnyen be tudja aztán az én belépőjegyemet vonatni. Mondom: uram, ehhőz önnek semmi köze. Egyelőre ön csak a halászattal bajlódjon. Addig ide, addig oda beszélgetött, a huncut politikáját

vötte elő – és ez a huncut politikája odáig hatott, hogy hát hajlottam a kérésire. Azt mondta, hogy ő a becsületszavát adja amellett, hogy ha én be tudom neki ezt bizonyítani, hogy a 11-es tavat én le tudnám úgy halászni, hogy ott tényleg nem lenne dög, hát ez borzasztó pénzt jelentene! – és ezt szabadalmaztatnánk, és ezért hatalmas jövedelöm – jövedelmünk – lönne. Hát akkó vótam huszonhárom éves – huszonnegyedik –, hát rettentően tetszett a dolog. Mán elemista koromban, mikor olvastam a gyufának a föltalálójáról – Irinyi Jánosról –, én attól kezdve mindig azon okoskodtam, hogy mit lehet újat, jót létrehozni, hogy az ember könnyebben élhessön. Nemcsak ő maga, hanem hogy ezt a találmányt, adott esetben használják. Hát ez az úriembör aztán este kijött hozzám oda a libalesre, félretetette a puskámat velem, ölég jól mögfizette akkor az estémet, hogy ne lűjek, hanem beszélgessünk. Hát elbeszélgettünk. Ő a becsületszavát adta amellett, hogy nem fogja senkinek elmondani: mondjam már, hogy hogy csinálnám én ezt a hal-lehalászást, halfogást. – Hát nem becsapás volt – nem a halak becsapása szegénynek, hanem inkább a szenvedéstű való mögkímélés. Tudniillik hát van az életnek olyan titka, rejtélye, amit csak nagyon odafigyeléssel tud az embör ellopni, vagy magáévá tönni, a gyakorlati élet íratlan őstörvényszerűségeiből. Hát például a halnak is az a tulajdonsága, hogy ahol jó vizet hall, vagy jó vizet érez, akkor ő odamegy a jó vízre. Na most – amikor hát én ennek az úrnak úgy magyaráztam el, hogy: na, mikor megtörténik az őszi lehalászás, akkor a nagy tónak arra a részire, a zsiliphöz egy 800 szögöles kis tavat köll kialkotni védgáttal. Az új töltést a nagy tó felől eső részből köll kiépíteni. Az árkok kívülről maradjanak.

Belülről sima legyen a terület. Akkor mikor félig – tehát mikor kész van ősszel ez a kis tórendszer belölről a nagy tóba, a lecsapoló, illetve helyesebben a bevezető zsilip előtt a kis tavon is el köll készíteni a kifolyó részt. Ellátni zsilippel, mint amazt a normális vízbe vezető zsilipet, de halráccsal is ellátni, hogy le tudjuk a halat zárni. Mikor mán a fele víz lefolyt a nagy tavakról, akkor mögnyissuk a csatorna vizit, eresszük befelé, de vékonyan és az zuhog. A halak észreveszik a vízbefolyást. Éjfél előtt kezdjük meg úgy, hogy egy-két óra múlva ez a kis új tó tisztára tele van hallal.

Hát mindönt nem tud az embör elmesélni, mert akkor kihűl az embörnek a gyomra, de a lényeg az benne, hogy a halak menekülni szeretnének a rosszabb körülményből. Érzik, hogy a víz ott jön befelé – a halnak rettentő jó érzéke van több mindönre: – Frissen csubog. Odamennek, ami befér abba a kis tóba. Mikor már ott van az idő, hogy kezd hajnalodni, a halrácsot leeresszük, és akkor megkezdhessük a halászatot. Két-három óra hossza alatt több vagon halat ki lehet fogni teljes sármentesen, teljes elpusztulás nélkül. Nincs halhullás. Nem is marad szét a tavakba a hal, mert idejönnek a friss folyásra. – Így mondtam el. Hát én, ugye, ha valakinek a becsületszavamat adom, akkor én azt nem másítom mög – így gondoltam, hogy ő is legalább van annyira becsületes, mint én, hát én elmondtam neki, hogy hogy oldanám meg. Ő mög is valósította a szegedi Fehér-tón. Mögvalósították többfelé az országban, de amire odakerült a dolog, hogy nahát most már valami neköm is járna, azt mondta, hogy: elkéstünk, mert négy vagy öt nappal előbb Dunántúlon valamelyik gazdaságban korábban bejelöntötték. Az első szabadalmam így lött eltaposva – a halbefogó berendezés."

„Ahogy aztán telt az idő, amikor mán a nagyüzemi gazdálkodás mögindút a halgazdálkodás terén is, láttam azt a problémát, hogy a Balatonbúl meg az egyéb természetes vizeinkbűl kivesznek a nemes halaink. Elsőként a fogassüllő. Akkor elhatároztam, hogy mindönféleképpen mögcsinálom az úgynevezett kisüzemi, magáncélokat szolgáló süllő-élveszállító berendezésemet nagyüzemi szintire. Megcsináltam. 1963. december hó 16-án bejelöntöttem szabadalmaztatás alá. Garantált, nagyon jó süllőszállító lött vóna, a Csepel Autógyár le akarta gyártani mint a világ legelső halmentőautóját, és hát az egész világ halgazdálkodó államai ezöket nagy pénzért vásárolták vóna Magyarországtól. No de sajnos ezt mögirigyölték. 1964-be börtönbe vágtak, és az életem legelső szabadalmát az állampusztai niklai üzemegység börtönében kaptam kézhöz.

Nem lött belőle semmi. A legyártás elmaradt. Mert ugye ha valakit egyszer börtönbe zárnak, akkó már úgy néznek rá, mint egy rablógyilkosra, mindegy, hogy az bűnös vót, vagy nem vót bűnös. Én hiába akartam a bíróság előtt bizonyítani azt, hogy a halakkal nem üzérködtem, nekem abbú nemhogy hasznom nem vót, több mint százhúszezer forint készpénz keresetöm fektettöm bele. Az őszeszéki vizet a balástyai téesztől kivettem feliből, hogy azon én bemutatom a compótenyésztési módszeremet. Én azokat a halakat adtam el, amit saját pénzemen vettem, hogy a tenyésztést tudjam folytatni. Csak azokat, amik lefulladtak. Nem bírták a szállítást. Kéröm, akkor mint halüzérkedő másfél évet kaptam. [. . . ?] Le az utólsó percig. Pedig olyan mun-

kavégzésöm volt, hogy azt mondták a börtönőrök, ha valaki mögkapja a kedvezményt, én biztos. A vót feleségöm beadta közbe a válópert, akkor azt mondták, hogy én egy báránybőrbe bújt farkas vagyok. Mer ha röndes embör vónék, az asszony nem válna el tűlem."

Nézzük meg gyümölcsben

„A sors érdekös témakört vesz magába, mert amikor én elvégeztem a hároméves mezőgazdasági szakiskolát, ott én azt tanútam, hogy az őszibarackfák rövid életűek. Rövid életűségük isten verése a fákon mög a termelőkön, mert azoknak csak az a föladatuk, a kötelességük, hogy telepítsönek mög kiszödjönek. Hát bizony a termés, az mindig az időjárástú van függővé téve. Ha kicsit hidegebb vót az idő – a téli időszak –, akkor azok úgy elfagytak, hogy nem vót termés, vagy csak alig vót. Hát én ebbe mint jó katólikus, jó hivő ember bele vótam nyugodva. Nagyfőnököm, a tanítómesterem, az igazgató úr mondta és bizonyította a fákon, hogy: no nézd, hát elszárad, elpusztul, nincs más hátra, de akkor mire énneköm a fájaim termőre fordultak, én már kezdtem embörré lenni – 1941–42-re menő időszaka hozta azt létre –, akkorra én már láttam, hogy nem is istenverése ez, hanem az emböri szakbarbárság. Bizony nem mindegy, hogy öt-hat évig teröm, vagy éppen tíz évig termel a telek. Az őszibarackfák közé kölletett ültetnünk az igazgatónk állítása szerint a fiatal fákat, hogy mire az öreg fa termőre fordul, akkorra ott legyön, ami egyéves hajtású suhánggal rendölközik, hogy ami kipusztul, kiszárad, az új ott lösz a helyén.

1941 telén, 42 menőleg olyan vót az időjárás viszontagsága Szeged és környékén, hogy mínusz 26, mínusz 28 fok vót több héten körösztül. Ekkor bizony az én termőre fordulandó őszibarackjaim az utolsó darabig mind elfagytak. Ott vótam mögfürödve a nagy nyomorba, a nagy szívi-lelki fájdalomba. Láttam, hogy a termést adó fájaim elpusztultak, de láttam viszont, hogy az egyéves hajtások mind épen, egészségösen maradtak. Vót olyan is: az egyéves hajtások közül az egyiken egy virág képződött, a másikon pedig ikerpárvirág. Az ikerpár-virágból egyik mögmaradt, és az egyes virág is mögmaradt. Két szöm barackom termött 1942 nyarán. De mönjünk vissza a télbe, mert mikor megjött a tavasz, és láttam, hogy ezök a régi fák elpusztultak, möntem az igazgatómhoz mondani: mit kéne tönni? De bizony ő csak azt mondta, hogy: hát az apád fia vagy te! Hát az isten verése! Hát mit tudunk ellene csinálni? Örülj neki, hogy a fiatal mögmaradt, neveld tovább, és akkor már az Úristen jobb időt ad, nem fognak ezek is elpusztulni. Hát én ebbe nem nyugodtam bele. Széthasogattam az elfagyott, ki nem hajtott őszibarackfákat – ismétölten mondom, ezeket a szép termést ígérő, mán erőteljes fákat –, az ágaiknak a nagyobbik hányadát széthasogattam, és mögláttam, hogy a nyitott sebökön hogy mönt le a fagy a mélységbe. És akkor mögláttam, hogy itt mögvan! Ez az oka! Mentem az igazgatóhoz megint: mit köll ilyenkor csinálni? Elebrudalt, mert azt mondta: hát mit akarnál többet? Értsd mög: ezen nem löhet változtatni. Ez az isten verése. Jó, mondom, jó, de akkor hozzáfogtam a napnak mindön szakába metszeni ződ állapotába a fákat. Most mögpróbálok olyanvalamit, hogy abba az évbe begyógyuljon. Hát oszt metszöttem egy-két évig

állandójan, szinte éjjel-nappal. Pusztultak a fák a kezem alatt kifelé, de vótak olyanok, amelyek nyugodtan tűrték. Nemcsak hogy tűrték, meg is mutatták, hogy mi a teendőm. Ennek a jóvótából sikerült a könnyen gyógyuló sebek ejtése. A gyógymetszés, amely abba az esztendőbe begyógyul. Nem elégödtem mög, addig kutattam, addig kísérletöztem, hogy létrehoztam olyan metszést, amely nyóc–tizenhat nap alatt begyógyul. Ez vót egy valóságos isten áldása az őszibaracknak! A világ bármely táján eddig ismert őszibarack-termesztést mind fölűmúlta, mert a leendő sebek helyén nem seb, hanem őszibarack tud létrejönni. Hogyan? Ennek sok ága-boga van. Eddig 6–8–10–12 év volt az őszibarackfa termő ideje. Az új módszerrel möghosszabbodott 80–100 évre. Kidógoztam egy olyan módszert is, hogy ne kölljön permetözni. Tudniillik a permetanyag olyan dolog, hogy lassan ölő mérög. Előbb-utóbb az emberi szervezetbe is érezteti hatását. Az emböri szervezetet is mögtámadja. Lehet olyan módszert létrehozni – gondótam –, hogy ne kölljön permetözni. Hát, kéröm alássan, ezt is ötvöztem. Ezt is hozzáadtam a szabadalmamhoz. A kísérleteim azt is létrehozták, hogy permetmentésen lehet termelni az őszibarackot korlátlan mennyiségbe. Ha eltelik egy 10-15 év, amikor már ennek a módszernek az ellenségei vagy kiöregszenek, vagy félreállítják őket hivatalosan, akkor az utókor rá fog döbbenni, hogy tényleg, Hegedűs Tóninak igaza vót, mert többet teröm a fa, mennyivel élvezetesebb, mennyivel jobb a gyümőcse! A legesleglényegösebb, hogy azt a nagy fizikai munkát, amit eddig az életerős, egészséges, edzött embereknek kellett végezni, hogy a gyerekök, a nagyapák és a nagymamák nem bírták a hideg mög a rossz időjárás viszontagsága miatt, a jövő-

ben ezt mind a nagyapák, nagyanyák az unokákka' el fogják tudni végezni. Gyerekhad fogja ezeket rendbe tartani, ha valamikor már iskolai tantárggyá válhat. Kéröm szépen, nem lösz az a barbárság hazánkba, vagy a világ bármely területén, hogy nekimegy az útonjáró a gyümölcsfa ágának, letördeli, leszaggatja, meghasogatja, mert mögtanul a gyümölcsfák nyelvin, és úgy érzi, mintha a saját testét is törné. Hát aki a saját testét töri, az már nagyon bolond. Ilyen nagyon bolondokat nem fog ez a föd eltartani. Az az 53-54 év, amit eddig mögéltem, hát abból negyvenet nyugodtan számíthatok arra, hogy tényleg nem csak azért szaladgáltam ezön a földön, hogy eggyel többek legyünk, hanem próbáltam gondolkozni. Próbáltam embörhöz méltó körülményeket teremteni, de még a családi otthonba is bizony kétségbe vonták, hogy hát miért is csinálom? Hát miért? – Mért nem azt kérdözik: hogyan? Mert ez valójába úgy néz ki, hogy – hát ezt nem akartam mondani, mert aki ezt olvassa, vagy aki ezt hallja, azt hiszi, hogy az embör tényleg be van csavarodva, nem normális – valójában mög köllött a növények nyelvén tanulnom. A növények nyelvén való mögtanulást úgy köll érteni, hogy azt a néma jeleket, a néma életviszonyaikat, viselkedéseket el köllött tőlük sajátítanom. Mög köllött látni, hogy mikó mit kíván? Mit hálál? Mi károsítja? Ha ezek mögvannak, utána pertu jóbarát velük az embör, és olyan boldog az a növény – mint például az őszibarackfák! Amit nem mocskolunk így össze, emböri barbársággal. Nem daraboljuk vissza, mögfásult állapotába az ágaikat, hanem hagyjuk élni. Hagyjuk terömni. Hagyjuk létözni. A tél kegyetlenségeinek nem nyitunk utat. Nem – nincs nyitva annak a szöröncsétlen faágnak a bélrésze, nem egy he-

lyön, hanem körül az egész lombfelületen. Mikor, kéröm, az ilyen fák közé bemögyök, vagy már odafelé közelgök, amennyirű már látom, ők már bólogatnak, integetnek zöldbeborulástól lombhullásig – szinte köszönik azt, hogy őket most a szakbarbárságtú megmöntöttem. Mögmenekültek a minden évi amputációtól. Még a borsó is köszön neköm.

Szégyönteljes elbeszélni, de az a valóság, kéröm, hogy a borsónak a termesztésit is olyan hübelebalázs módra oldják meg, hogy szezonidényű növénynek mondják, és ez a szezonidényű növény, ez úgy néz ki, hogy ha él, uráé, ha döglik, kutyáé. Jól-rosszul mögcsinálják neki a helyit – kinek hogy sikerül –, és akkó oda belevötik a szerencsétlent, és ott kínlódik, ott senyvedezik jó pár hónapon keresztül. No most, mikor láttam a szenvedésit, láttam a kínlódását a borsónak, hát ott is több olyan új variáció jutott eszömbe. Hát nem úgy fejlődik, mint ahogy az köllene hogy fejlődjön. És akkor próbáltam nála, a borsótermesztésnél is újítani, vagy ha úgy szabad mondanom, találmányalapozást létrehozni, és bizony ha én elvetöm a borsót, ha én előkészítem neki a fődjit úgy, ahogy köll... A régi paraszt mondás szerint a ló elli a csikót, de a zab az anyja. Hát zab nélkül jó csikót nevelni nem lehetett és nem lehet. Ezek után hogyha borsót akarok szépet meg jót termelni, annak olyan talaj-előkészítés, mög olyan ződtrágya-alapbázist kell teremtenünk, amelyet mögháláll, mert így több hónappal mög löhet hosszabbítani az élettartamát. A csövek fejlöttebbek, a benne levő szömek fejlöttebbek, és amellett a leglényegesebb, hogy sokkal ízletösebb. Ahogy mögindul a tavasz, ahogy a hó elveszett, ez már kidugja az orrát, gyöhet rá a fagy, gyöhet rá akármilyen idő, csak jeget ne kapjon,

csak épp a jégverés ellen nem tud ellentállni. Még a férög se úgy támadja, mint az eddig ismert módszerrel mögtermelt borsót.

A kalarábénak is mögtanultam szegénynek a nyelvin. És hát az ártatlan olyan erősre fejlődött, hogy szinte kilükte, kihúzta saját magát, a gyökerit a talajból. Nem tudta az a kis vékony tartó szárrész megtartani. Elbukott, eldőlt. Hát erről mögvannak a fotófelvételök, és hát nem csak a kalarábéval, hanem több más egyéb növénnyel is így vagyok, hogy a krumpliról ne is beszéljek neked, kérlek szépen, ez egy nagyon érdekes jelenség, mert egy olyan női személlyel csináltuk a krumplitermést, akinek az édesapja krumplinemesítő volt. Ha az ő krumplijuk mögjelent – az Igmándi-ilyen, vagy az Igmándi-olyan –, az keresött árucikk volt. Amikor az én új módszeremet kezdtem itt létrehozni, abba a bizonyos kertbe, ahol evvel a női személlyel együtt csinálgattuk, hát összevesztünk rajta, mert ő azt mondta, hogy az őszibarackfához értök, az odáig szép meg jó, de mit próbálok mán vele olyan bolondságot elhitetni, hogy a krumplinál én újat tudok őneki mondani. Hát ezen valójában összekülönböztünk. Amelyiket az én módszeremmel vetöttünk, ott két-három annyi krumpli termött. A nagyságát, ha súlykilogrammba köll möghatározni, a legnaggya elérte az 1 kiló–1 kiló 20 dekát is. Más is tud 1 kilós–1 kiló 20 dekás krumplikat termelni, de azoknak üres a közepük. Íze se olyan jó az üres közepű burgonyának. Könnyen rothad. A tárolása nem biztosított. Viszont amit én ezzel az új módszeremmel termelek, abba egyetlenegy üres közepűt nem lehet találni, és az ízre, színre, minőségre vezető alapfázist tud biztosítani.

Hát a krumplinak mi a jó? – azt kérdezed. Amit

mögtanultam: szegénynek a nyelvit beszélni. Mert nagyon kicsi polgár voltam még akkor – alig 3-4 éves –, amikor az édesapámtú láttam az előnyöket, de viszont láttam a kudarcokat is. Ezeket én mögfigyeltem mint gyerök, amikor én is elértem az előnyöket mög a kudarcokat, ezeket egyeztettem, illetve összeadtam, szoroztam és kivontam belőle mindazokat, ami ezt az új dolgot tudta létrehozni. De hogy mi vót az?

Hát például a kedves édesapámnak előnyét szógálta az, hogy amikor jó esztendő vót a krumplitermésre, akkor duplán termölt, olyan értelembe, hogy a burgonya közé nyolcvan centire tötte le egyik vetőmagot a másiktú a talajba, és amikor ezt mán föl kezdte tötögetni, tehát fődet húzott a tövihöz, akkor utána mindön sorba ugyanúgy beültette káposztával, mintha ott nem is lött volna burgonya. Egy rókáról két bőrt húzott. Hát ennek nagy előnye vót akkor, ha erre jól járt az idő. De bizony, ez csak úgy vót, hogy minden 8-10 esztendőbe tudott előnyt adni. A többi évek majdnem megdöglöttek, mert se a krumpli, se a káposzta nem lött olyan, mintha az külön-külön lett vóna. No most azok elgondolkoztattak engöm, és nemcsak hogy elgondolkoztattak, hanem utánanéztem annak, hogy mi is okozza a kudarcokat. Hát hogy lehetne ezt mögoldani öntözésmentesen? Próbálgattam a dógokat egyeztetni, hogy most mán ott tartok vele, hogy ez is nemsoká védött szabadalomként fog jelöntközni, a magyar népnek hát komoly devizát fog hozni, amikor a világ elé tárjuk, hogy hogy lehet duplán termelni bizonyos talajokon krumplit is, káposztát is együtt anélkül, hogy egyik a másikat sértené. Sokan nem értik, mit akarok. Miért vagyok ilyen? Bolondnak is tartanak, mert mit akarok ma mán... Ami az igazságot

illeti, minden józan eszű paraszt igyeközött tegnap is gondolkozni. Igyeközött többet, jobbat és szebbet termelni. Tehát ez az élet röndje volt. Aki ehhöz nem alkalmazkodott, az nemlétezők sorába került. Ahogy termelt, úgy vette hasznát. A holt, vak szikeket halastavakká alakítottuk. A holt futóhomokot mögkötöttük. A leszármazottak mind igyeköztek mögtoldani mindazokkal, amikkel az elődök nem vótak képesek vagy nem tudtak kihozni abból a talajból."

Kolumbusz tojása?

„A gombabetegségek valamennyije elvitte nemcsak a szőlőnek a levelit, hanem még a fürtjit is megtámadta. Ezen aztán elgondolkoztam, lestem, hogy ez minek a következménye. Akárhogy néztem, semmit nem lehetött belőle kinézni évek hosszú során. Egyet tudtam meg, egyről meg voltam győződve: ha akár én, akár más a szőlőből előállított mustból, abból a nagyon finom, jó édesmustból jócskán beszürcsölt valaki, akár én magam is, utána keletközött, meg következött a hasmenés. Hát erről mög vótunk mindannyian győződve. Meg mög vannak mái napig is, hogy ez a mustnak a tulajdonsága. Hasmenéssel jár.

Hát kéröm, ez is egy téves fölfogás, mert akkor, amikor úgy termelem a szőlőt, hogy azt nem kell permetözni, abból csinálom a mustot, akármennyit megiszok, akár én, akár más, nincs neki tőle hasmenése. Tehát mi a tiszta igazság? Az, kéröm, hogy nem a szőlőnek a leve, a must hozza a hasmenést – a fekete fenét! A rajta lévő, benne lévő permetszerök okozzák. Mert ami rászáradt úgy a bogyókra, de főleg a fürtök-

re, jobban mondva hát a bogyókat tartó kocsány- és szárrész, tehát fürtrészekre rászáradt permetlé lerakódott, ezeket mikor a szőlőt szétzúzzuk, bennehagyjuk a kádba, hogy egy kicsikét hát ottan jobban a bőre, a héja foszlódjon, hogy a levet, a nektárt jobban ki tudjuk belőle préselni. Ez idő alatt az az édes mustlé, édös szőlőlé föloldja ezöket, s belevegyül a mustba. – Mikor bizony az embör a nagyon agyonpermetözött mustból megiszik egy fél litert vagy háromnegyed litert, akkor föltétlenül hasmenés következik be. De nem azért, mert az sok vóna az embör szervezetinek mint szőlőlé, hanem nem hajlandó a szervezet fölvenni ezt az agyonmérgezett mustot. Körösztülfut az emberen. Hát bizony egy-két olyan személy ivott az így termelt szőlőnek a mustjából, és hát nagyon be vótak rezelve, hogy majd jön a hasmars. Hát aztán nagyon sokáig emlögették, hogy milyen jó is vót az a must. Az íze is másabb, mint a korábban ismert és ivott mustoké. Hát ez egy olyan történet, hogy ha ez is valamikor az emböriség kezibe kerül, majd az utókor csak szidja, átkozza az elődöket, akik eddig a szőlővel meg a szőlőfajtákkal ilyen hatalmas csatát vívtak, hogy ennyit köllött permetezni, ennyi mérget el köllött fogyasztani az emberiségnek a szőlőfogyasztás, a mustfogyasztás, de még a borfogyasztáskor is.

Hát nemcsak az, hogy nem köll permetezni, hanem így, ha minden igaz, sokkal kisebb födterületön mög lehet azt a mennyiséget termelni, mint idáig termeltünk. Hát az egyik termelő, aki ezt a módszert megismerte, az így foglalta össze: Tudom-e, hogy én mit csináltam? Hát, mondom, amire emlékszöm, persze hogy tudom. Nahát, dehogy tudom. Hát hiszen én még többet adtam, meg többet adok az emberiségnek, mint

Kolumbusz Kristóf adott valamikor, mert az csak egy lakott amerikai részt födözött föl, én pedig háromszor ekkora területet találtam, csak éppen át kell vönni, mert nemcsak a termés mennyiségit növeli ez az új módszer, de a minőségit is jócskán, ha nem köll permetezni. Sokkal ócsóbb és sokkal tökéletesebb lösz, hát mondjuk így: majd elég hosszú, több évszázadon körösztül lépést tud az emböriség fejlődésivel tartani a szőlőtermelés növeködése..."

Miért „beteg" a gyógymetszés?

Hegedűs Antal 1971-ben jelentkezett az Országos Találmányi Hivatalnál, hogy bejelentse legújabb szabadalmát, az őszibarack szálvesszős metszését, mellyel a fák élettartama és terméshozama a többszörösére növelhető.

A szakma felháborodott: hogy meri azt állítani valaki, hogy ő csak úgy ukk-mukk-fukk egy metszőollóval megbabonázza a fákat, és azok elkezdik a szokásos adag kétszeresét, háromszorosát teremni? Hogy a kihúzgálásra szánt fák megfiatalodnak, gyümölcsük szebb is, jobb is, mint azelőtt volt?

Hegedűs Antal bizonyítani akart.

Felkereste a szegedi József Attila Tudományegyetem Növényélettani Intézetét.

Dr. Gulyás Sándor docens eleinte gyanakodva fogadta a néhány elemis parasztembert, de a találmány felkeltette az érdeklődését. Engedélyt kért a dékántól, hogy kísérleteket végezhessen az újfajta metszés előnyeinek megvizsgálására.

Hegedűs állításai igazolódtak.

A feltaláló és a tudományos bizonyítást elvégző docens szerződést kötött, és 1973. június 14-én már közösen nyújtották be „Az őszibarack szálvesszős gyógymetszése" című találmányukat. Mivel az Országos Szabadalmi Közlönyben megjelent ismertetés ellen felszólalás nem érkezett, az Országos Találmányi Hivatal 1974. szeptember 4-én a szabadalomra engedélyt adott.

Természetesen a feltalálók igyekeztek hasznosítani találmányukat. Megbízottjuk, a Licencia, illetve később a NOVEX RT útján több termelőszövetkezettel is szerződést kötöttek.

Először a szegedi Móra Tsz kezdte alkalmazni az eljárást, de hamarosan felhagytak vele, a tagság ugyanis megijedt, mert Hegedűs el akarta távolítani a térdig érő gazt az őszibarackosból, akkor pedig a háztáji állatoknak nem lett volna ingyentakarmányuk. Az ellenszenv másik oka a módszer munkaigényessége volt.

Domaszéken is kísérleteztek a gyógymetszéssel. A 26 kat. holdon fekvő őszibarackos olyan rosszul termett, hogy csupán 84 000 forintot tudtak kiárulni belőle. Így hát rábíztak belőle 6 holdat Hegedűs Antalra: mutassa meg, mit ér a tudománya. Az új metszés nyomán ez a hat hold 147 000 forint jövedelmet hozott! A hatalmas őszibarackoknak csodájára jártak. Mindennek ellenére a módszert itt is abbahagyták, mert az elnököt meggyőzték a szakemberek, hogy ne a szemének higgyen, hanem nekik.

Az Ásotthalmi Tsz is próbálkozott a gyógymetszéssel, de a bank, a mezőgazdasági osztály attól tette függővé a szanálási hitel megadását, hogy a szövetkezet hajlandó-e elvetni a szabadalmat.

A Császártöltési Tsz elnöke is hamarosan a módszer

ellen nyilatkozott. Azt állította, hogy a termés elaprózódott, problémájuk volt az értékesítéssel. Az értékesítéssel valóban volt probléma, a konzervgyár ugyanis nem vette át a barackot, nekik túlságosan nagy volt az állítólag „elaprózódott" gyümölcs!

A Baranya megyei Görcsönyi Tsz-ben elöregedett, kivágásra ítélt fák a Hegedűs-féle eljárással 20 000 kg termést – 1 000 000 forint jövedelmet – hoztak.

Egy osztrák cég is jelentkezett, hogy nagy összegért kooperációs szerződést kössön, és a találmányból világszabadalmat csináljanak. A feltalálók megszerezték a szükséges engedélyt, Hegedűs Antal megpróbált kapcsolatot teremteni az illetékes tárca képviselőjével is.

Ehelyett azonban a rendőrséggel talált kapcsolatot. Erőszakos cselekmény gyanújával letartóztatták, és házkutatást tartottak nála. A gyanúból semmi nem igazolódott. Mégsem engedték szabadon, hanem zárt intézetbe csukták azzal az indokkal, hogy veszélyes elmebeteg, akinek nagyzási téveszméje van: azt állítja magáról, hogy feltaláló.

Családja a Legfőbb Ügyészséghez fordult jogorvoslatért. A főügyész indítványára a II. fokon ítélő Fővárosi Bíróság az I. fokú végzést hatályon kívül helyezte, és új eljárás lefolytatását rendelte el.

Húszhónapi meghurcoltatás után – mely úgy megviselte a feltaláló édesapját, hogy belehalt – 1975 decemberében végül is hazaengedték Hegedűst, otthoni ápolásra.

Közben a szálvesszős metszés eredményeit – különösen a kiskerttulajdonosoknál – a gyakorlat egyre-másra igazolta.

Domonkos Béla seregélyesi tanár például 1200 négy-

szögöles kertjének 200 db fáján – melyet szabad idejében feleségével együtt könnyedén át tudott állítani – 1,5 q/fa termésátlagot ért el, ami csodálatos eredmény. Olyan csodálatos, hogy a szakma nem hitte el.

Kulin Imre kertészmérnök-újságíró azonban lapjának, a Képes Újságnak hasábjain igyekezett az új találmányt a kertbarátok között népszerűsíteni. A két feltalálónak azt javasolta, hogy ajánlják fel szabadalmukat a Kertbarátok Országos Szövetségének, mely a Hazafias Népfront Országos Tanácsa védnöksége alatt működik.

A szövetség elhatározta, hogy a mozgalom sokoldalú programjának megvalósítása érdekében Pomázon „Kertbarátság Házat" épít. 1976. március 29-én megalapították a Kertbarátság Háza Pártoló Körét. Az önkéntes befizetésekhez csekket bocsátottak ki, a Pártoló Kör tagjainak pedig 300 forint ellenében rendelkezésükre bocsátották a szabadalmat.

A 300 forint a két feltaláló között oszlott meg, akik felajánlották, hogy a befolyt pénz felét a Kertbarátság Háza ügyének szentelik. Fejenként tehát csupán 75-75 forintot hozott nekik egy-egy megvásárolt szabadalom, mely a vásárlónak ennél sokszorta több hasznot jelentett.

Ezért az összegért ugyanis a feltalálók feljogosították a kistermelőt termékük korlátlan értékesítésére, és kötelezték magukat, hogy a módszer alkalmazásához minden segítséget megadnak, előadásokat, szakmai konzultációkat, gyakorlati bemutatókat is beleértve. (Ebből a pénzből fedezték az ismertetést tartalmazó brosúra előállításának költségeit is.)

Úgy tűnt tehát, hogy a találmány útjából végre elhárulnak az akadályok.

A több frontos támadás azonban nem késett sokáig. A legnagyobb erkölcsi felháborodást a 300 forint váltotta ki. A támadók azt állították, hogy a szabadalom a Találmányi Hivatalból 35 forintért – ez a fénymásolat ára – beszerezhető. Ezt azonban a Képes Újság egy percig sem hallgatta el. Hogy a kertbarátok mégsem a 35 forintos fénymásolatot igényelték, hanem a 300 forintos útmutatót, annak az volt az oka, hogy a szabadalmi leírás nem egyezik meg a módszer gyakorlati alkalmazásának részletes ismertetésével, mely nélkül a szabadalmat nem lehet használni, és mely épp ezért a magyar törvények értelmében titkos. A 35 forintos szabadalmi leírás az őszibarackok értékesítésének jogát sem tartalmazza.

Egyébként is, ha valaki féltalál valamit, ami másoknak hasznot hoz, méltányos és etikus dolog, hogy ebből a haszonból ő is részesedjék. Ezt fejtegette Kulin Imre a MUOSZ Etikai Bizottsága előtt, ahová hamarosan beidézték – mint ügynököt, aki a sajtót használja fel neki magának hasznot húzó dolgok reklámozására.

A kertészmérnök-újságíró hangoztatta, hogy egy államilag szabadalmazott új eljárás mellé állt, minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül, csupán abból az őszinte meggyőződésből, hogy a gyógymetszés a népgazdaság számára hasznos. A MUOSZ Etikai Bizottsága meggyőződött igazáról, és felmentette Kulin Imrét.

A támadásoknak azonban ezzel nem lett vége.

Kőszeghy Péter elment a találmány ellenzékének főhadiszállására, a Gyümölcs- és Növénytermesztési Kutatóintézetbe, hogy arról faggassa dr. Molnár Béla főigazgatót, dr. Vigh Péter tudományos osztályvezetőt és dr. Mihályffy Józsefet, mi az oka elutasító álláspontjuknak.

Azt válaszolták, hogy az új eljárás elbírálásakor nem az első év eredményeit kell nézni, hanem a következőkét.

– Van-e olyan kísérleti parcellájuk – kérdezte Kőszeghy Péter –, amelyik azt bizonyítja, hogy a következő években a gyógymetszett fák termése visszaesik?

– Nincs, mert minddel visszaálltunk a hagyományos metszésre.

– A kísérlet során önök is elvégezték dr. Gulyás Sándor vizsgálatait? – kérdezett tovább az újságíró.

– Nem tartottuk szükségesnek.

Dr. Mihályffy József – akit dr. Gulyás meghívott, hogy tekintse meg Szegeden a vizsgálati eredményeket, fényképfelvételeket, mindazt, ami a találmány érdemlegessége mellett bizonyít, és aki ennek a meghívásnak nem volt hajlandó eleget tenni – azt hangoztatta, hogy „egyébként sem a gyümölcs mennyisége vagy minősége a lényeges, hanem az, hogy az eljárás mennyi munkát igényel." Hegedűs eljárása pedig az első években munkaigényesebb, mint a hagyományos. Azt, hogy később a metszésre fordított idő fokozatosan csökken, permetezni is alig kell, ami munkaerő-megtakarítást jelent, az egészségi szempontokról, a gyümölcs ízéről nem is beszélve, dr. Mihályffy nem vette figyelembe. Azt állította, hogy „ha akarnák, ők is ki tudnának dolgozni olyan eljárást, mely a terméshozamot a többszörösére növeli, de felesleges, hiszen több kézi munkát igényel".

A kiskertekben a kézimunka-igényesség nem jelent olyan problémát, mint a nagyüzemben, a kiskertek érdekeivel azonban a kutatóintézet nem foglalkozik, annak ellenére sem, hogy hazánk gyümölcstermesztésének nagyobb részét nem a nagyüzemek, hanem a magánkertek adják.

Az sem tűnt egészen tudományos eljárásnak a kérdező újságíró számára, hogy a kutatók saját kísérletüket olyan hamar leállították, hogy a felmerülő kérdésekre gyakorlati tapasztalatok híján „következtetéssel" próbálnak választ adni.

Ahogyan leállította kísérleteit a kutatóintézet, úgy állították le csakhamar a nagy lelkesedéssel fogadott Kertbarátság Házának szervezését is. Betiltották az előadásokat, bemutatókat, a csekkszámot pedig megszüntették.

Kulin Imre kérte a Hazafias Népfront titkárságát, hogy a kiskerttulajdonosok és a két feltaláló adományaiból befolyt mintegy 590 000 forint összeget – a cél meghiúsulása miatt – kamatozó betétkönyvben letétbe helyezésre adják ki. Az ügy intézésére a Népfrontban háromtagú bizottság alakult. A bizottság Kulin háta mögött az egész összeget a Pomázi Tanácsnak utalta át, amely a pénzt nem kérte, fölhasználni nem tudja, nem akarja, úgyhogy az a mai napig a tanács letéti számláján várja további sorsát.

Kulin Imrét azóta is a szabadalom törvényellenes terjesztésével próbálják vádolni.

Elhervad-e, virágzik-e a „zöld atombomba”?

Ha az ember kérődző állat volna, és meg tudná emészteni a füvet, talán jóllakhatnának az éhező milliók. De miért ne vehetné át a kérődző gyomor szerepét egy hatalmas gyár, miért ne dolgozhatná föl a füvet, a fák levelét, hogy olyan fehérjét nyerjen belőlük, amely az egygyomrú állatok, s végül az ember tápláléka lehet.

Nem volt sima, nem volt rövid az út: Koch Lehel és néhány kitűnő munkatársa igen kis üzemben, de mégis üzemben és nem laborban, gyárthatta a világon először a rostmentes zöldnövényi fehérjekoncentrátumot. Tudta, és ezt egyre többen hitték el neki: egy új iparág kezdete lehet a kis üzem.

Ekkor még sok munka állt előttük a nagyméretű, az évente sok tízezer (esetleg százezer) tonnát feldolgozó nagyüzemig. Az a munka, amit egyébként „fejlesztésnek" neveznek világszerte, amiről szívesen beszélnek az egyetemeken és a nagyvállalati tárgyalókban, a fejlesztésről, mely mindig drágább, lassúbb is sokszor, mint a kutatás. Arról nem is szólva, hogy milyen kockázatos!

Mindezzel a feladattal eleinte a Licencia szeretett volna megbirkózni, de nem voltak elegendő anyagi eszközei a fejlesztéshez. Ésszerűnek látszott olyan cégek segítségét kérni, amelyek maguk is új fehérjeforrásokat kerestek-kutattak: támogassák a fejlesztő munkát, hiszen, ha kialakul egy új iparág, gépeikre nálunk is, másutt is szükség lehet.

A dán Anhydro és a svéd Alfa-Laval cégek fantáziát láttak a magyar vállalkozásban, ők adtak annyi pénzt, amennyi a fejlesztés következő fázisaiban segítséget je-

lentett: dán és svéd egyetemek, kutatóintézetek végeztek szakszerű etetési kísérleteket. Ekkor, ezekben a kísérletekben kapta a VEPEX nevet a zöldnövényből gyártott fehérjekoncentrátum: Vegetable protein Extract – Jensen úr ajándéka ez a név. Ezek után rekordidővel, egy év alatt épült fel Tamásiban a 90 millió forint értékű referenciaüzem, a világon az első, fehérjét előállító gyár. Fekete János, a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese évek múlva értesült erről: Svédországban, a Svéd Műszaki Akadémia elnökétől. Brohoult úr mindent tudott Tamásiról, „a magyarok nagyszerű találmányáról", amit „zöld atombombának" nevezett.

Hogyan nevezik a magyarok?

Dr. Kerekes György, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium főelőadója kételkedett. Bizonyos „mérgező" hatástól tartott, melyből csakhamar az a hír keletkezett: „Ezek valami patkánymérget gyártanak Tamásiban." Pedig az uppsalai, a lundi, a müncheni egyetem, de még néhány helyi kísérlet is megnyugtathatta volna az aggályoskodókat. Pedig a nyugat-európai országok ezt a „patkánymérget" minden mennyiségben átvették, és azóta is átveszik, a szójadara világpiaci árának másfél-kétszeresét fizették s fizetik érte (dollárban).

Itthon azonban ellenséges a fogadtatás annak ellenére, hogy 1974-ben a japán Mitsubishi Co. megvásárolta a fehérjeelőállítás licencét a keleti területekre is. A több százezer dollár azonban, amely Japánból érkezett, felgyorsította a fejlesztés ütemét Tamásiban. Tőkés importból újabb gépeket vásároltak. Újabb találmányi bejelentések is születtek. Már úgy látszott, minden jóra fordul, amikor 1975-ben *rövid úton tett jelzés* hívta föl a KNEB figyelmét a növényekből kivonható

fehérjék előállítása körül tapasztalható „szabálytalanságokra". A revizorok gyorsan megjelentek, és jelentésükben le is szögezték: vizsgálatuk nem terjed ki a találmány hasznosságára, a vállalkozás jelentőségére. Anélkül hogy Koch Lehelt meghallgatták volna, „kiszivárogtatták", hogy a feltalálót súlyos vétségek terhelik. Megállapították, hogy „a Budapesti Műszaki Egyetemen 1960 óta folynak ilyen irányú kísérletek. A találmányt tulajdonképpen ott dolgozták ki." A vád szerint tehát Koch Lehel szabadalma szolgálati szabadalom, de mit tegyen a feltaláló, ha ez nem így van? Ha dr. Holló János tanszékvezető levele az ellenkezőjét dokumentálja. Kelte: 1965. augusztus 30., címzettje: dr. Csáki Frigyes rektor.

„Eljárásunk és javaslatunk alapján 1965 márciusában indult meg tanszékünkön a fehérjehiány megszüntetésére irányuló munka." Tehát 1965-ben, nem 1960-ban, mint azt a revizorok állították, hiszen Koch Lehel 1965. március 16-án került szerződéses viszonyba a Műegyetemmel. 1965-ig Bábolnán dolgozott, s onnan származik az első szabadalmi bejelentése is. Kelte 1964. szeptember 28. (bejegyzési száma HO 836). Szabadalma tehát nem szolgálati szabadalom.

Lám, az igazság mégis kiderült – mondhatná valaki. Igen, végül is érvényt szerzett, csakhogy időközben a revízió vádjai csaknem teljesen leállították Tamásiban a fejlesztési munkálatokat. S mert az idő a szocializmusban is pénz, a késedelemből származó veszteségek millióra rúgtak. Az igen nehezen kiharcolt előnyök összezsugorodásáért, az elmaradt állami haszon miatt nem lehet felelősségre vonni senkit! A vizsgálat mindenkori jogosultságát sem lehet hibáztatni, de tény, hogy ez idő tájt vesztették kedvüket a téeszek, melyek

a friss, zöld nyersanyagot szállították az üzemnek. Tény, hogy ez idő tájt épült az első francia üzem és az első angol üzem is. A téeszek sorban elálltak a szerződéstől. Ha pedig nincs lucerna: nem működik a gyár. A külföldiek, akik eljönnek megtekinteni „a világ első fehérjegyártó üzemét" – láthatják, hogy az még a magyaroknak sem kell!

Mit csinál a két szemünk?

A KNEB-jelentés már így fogalmazott: „A VEPEX-eljárás és az ahhoz fűződő gépszállítás, a külföld felé való értékesítés – a kezdeti érdeklődés után – teljesen leállt."

Egy vizsgálat mindenkori létjogosultságát nem lehet kétségbevonni. De kétségbeesni a vizsgálat teljes tájékozatlansága miatt, több mint jog: olyan emberi reflex, amely nélkül nem lehet bízni olyan légkör „létjogosultságában", amely az új, merész, ésszerűen kockázatos gondolatok, erőfeszítések alapfeltétele. Mert például a VEPEX éppen ebben az időben kötött kooperációs szerződést a legnagyobb amerikai élelmiszeripari trösztttel, a SWIFT-céggel! A SWIFT, éppúgy, mint előbb a franciák, a licencjogokat akarta megvásárolni. De ekkor már a cél több volt, mint az egyszerű licencértékesítés. Pedig a feltalálók meggazdagodhattak volna. Az állam érdekei azonban a sokoldalú hasznosítás mellett szóltak. A revizorok talán azt sem vették észre, hogy az Állami Tervbizottság megalakította a VEPEX Fővállalkozás Rt-t azzal a szándékkal, hogy az eljárással együtt üzemeket, gépeket exportáljon?!

Miközben a vállalkozás szakemberei azzal voltak el-

foglalva, hogy a szakmához nem értő revizorokat a legelemibb alapismeretekkel ellássák, nyugatnémet mérnökök a Mezőgazdasági Kiállításon alaposan megvizsgálták a magyar újdonságot. Az NSZK-beli Német Mérnök Egyesület kiadványában, a VDI Nachrichten 1975. október 10-i számában ezt olvashatjuk: „A takarmányipar a szójahányad harmadrészét a lucernából nyert fehérjekoncentrátummal helyettesítheti. Az erre a célra kifejlesztett eljárást a Budapesti Mezőgazdasági Kiállításon mutatták be. Ez a fehérjekinyerési eljárás Nyugat-Európában nagy érdeklődésre tarthat számot. A kiállítás más témái a nyugati látogatók számára azonban lényegesen kevesebb meglepetést tartogatnak."

Az igazi meglepetést azonban a revizorok tartogatták, mert jelentésükben egyértelműen kétségbevonták a levélfehérje-kutatás létjogosultságát. Az Állami Tervbizottság a VEPEX Fővállalkozási Iroda megalakításával ugyanakkor megerősítette a levélfehérje-kutatást. Egyik oldalról elmarasztalás, másik oldalról a vállalkozás biztosítása? Igen. A másfél évig húzódó vizsgálati kampány azonban alaposan megzavarta, lelassította a VEPEX munkáját.

Hogy ez a késedelem mit jelentett a konkurrenciának?

1978-ban France Luzerne névvel (1974. szeptember 18-án jegyzőkönyvben megerősített nyilatkozatuk szerint meg akarták venni a magyar VEPEX-eljárást) 2 db lucernafeldolgozó üzem kezdte meg működését késedelem nélkül Franciaországban. Ezek már jóval nagyobbak, mint a Tamásiban megépült magyar üzemek. 1972-ben elsők voltunk, azóta az üzemek méretét tekintve a legutolsók vagyunk. Hiszen már az USÁ-ban,

Dániában, Angliában is épültek a franciához hasonló nagyságrendű üzemek.

Külföldön arra figyeltek, amiről szó van: a zöldnövényi fehérjegyártás találmányára, mellyel a magyar revízió 1976-os záródokumentuma bevallottan „nem foglalkozott".

Egyik szemünk sír, a másik csodálkozik: Gál László, Koch Lehel és a VEPEX gárdája hogyan tudott a vállalkozás visszafelé tolatott vonatával mégis előbbre jutni? Milyen csoda által történhetett, hogy a VEPEX 1977-ben kötelezettséget vállalhatott a Nyköningi Cukorgyár részére egy 44 tonna/óra teljesítményű fehérjefeldolgozó üzem építésére! (Hatszor nagyobb, mint Tamási.) Hogy ezt a megrendelést megkaphatta a France-Luzerne és az Alfa-Laval céggel szemben, az azt mutatja, hogy a VEPEX még mindig versenyképes. Hiszen a dánok tüzetesen megvizsgálták a francia nagyüzemeket, és csak azután döntöttek Tamási mellett!

Egyik szemünk csodálkozik, a másik meg sír: ahol a vállalatok haszonból élnek, nem az állam „adományaiból", ott kénytelenek a gazdaságossággal többet foglalkozni. Amerikában és Dániában azért készítettek tanulmányt a VEPEX-eljárásról, mert az gazdaságosságát tekintve még mindig első helyen áll a világon. Ők nem kérdezték, hogy „minek kinyerni a fehérjét a lucernából" – tudták, hogy van értelme, mert alaposan megvizsgálták az ügyet.

Rossznyelvek azt rebesgették: ha Fekete János, a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese nem értesül véletlenül Svédországban arról, hogy a magyarok „zöld atombombával" rendelkeznek; ha Oláh Gábor nem csinálja meg dokumentumfilmjét a televízióban; ha az

1978. június 2-án kirobbanó „Ilyen gazdagok vagyunk?" vita nem indít láncreakciót – akkor a közvélemény ma sem tudna semmit a vállalkozásról, sem arról, hogy a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium néhány szakembere „foggal-körömmel" akadályozta ezt a vállalkozást.

Tanulságos gondolkodni: miként lehet a minisztériumi legfelső vezetés őszinte támogatója egy ügynek, és számtalan napi gondja mellett hogy jut ideje, figyelme egy messze vezető ügy részleteinek sokoldalú megismeréséhez, sőt: intézkedésekhez is, amelyeknek aztán mégsincs folytatásuk. Magyarázat? Nehéz új gondokkal megbirkózni az íróasztalok mellett, és úgy látszik, még akkor is nehéz volt, amikor már a dán rendeléssel, a francia, angol gyártással a kezdeti kétségek alaptalannak bizonyultak.

Fordulatot az sem jelentett, hogy a magyar eljárás iránt maga Koszigin érdeklődött a KGST bukaresti konferenciáján elhangzott beszédében, maga említette: hamarosan szovjet szakértőket küld Magyarországra. Koszigin azt mondta: egy új fehérjeforrás tanulmányozására, amelyet egy szocialista ország talált fel és fejlesztett ki. Csak hittük, hogy ettől egy csapásra megváltozik a fehérjekoncentrátum ügyét képviselő magyar tudósok és menedzserek kétségbeejtő helyzete, hogy a kicsinyes akadályoztatás időszaka véget ért, hogy ráébrednek itthon: milyen nagy jelentőségű ügynek vagyunk az úttörői. A tekintélyelv, melynek hatóereje oly sokszor „bejött", most mintha elveszett volna abban a széthúzó apparátusban, melyben a döntésképtelenség tárgyi, technikai feltételei a „tökéletességig" fejlődtek. A referenciaüzem ugyanis – melyet a szovjet szakértők tanulmányozni szeretnének –, jelenleg is a

Phylaxia Vállalathoz tartozik, de a termék, amit előállít, a VEPEX tulajdona. A gyártmány és a gyár különválásának igen szép példája valósult meg itt, és ha ehhez vesszük a téeszeket, melyek nem a VEPEX Rt-vel kötnek szerződést a zöldnövényzet folyamatos szállítására, hanem a gyárral – akkor máris egy tökéletes formában gyönyörködhetünk: olyan körformában, amely önmagából is kifordul.

Költő-kaland

Hiába áll a VEPEX ügye mellett Fekete János, az MNB elnökhelyettese, hiába ismeri fel sok széles látókörű vezető, hogy milyen lehetőségeket rejt magában a vállalkozás, hogy egy ipart lehetne telepíteni rá: üzemeket exportálni igen előnyös feltételek között – nincs érdekegyeztető erő ebben az ügyben sem. 1978-at írunk. A Phylaxia másra szeretné használni azt az üzemet, amit a VEPEX épített annak idején, s minden erejével azt bizonygatja, hogy a zöldnövényi fehérje gyártása nem gazdaságos. Le kell állítani. Ha leállítják, akkor nincs referencia. Nem lehet eladni az eljárást, nem lehet ajánlatot tenni üzemek exportálására, de mindez miért érdekelné a Phylaxiát? Miért igyekezne a VEPEX érdekét szolgálva mindent megtenni azért, hogy a környező téeszekkel szerződést kötve állandóan biztosítsa a gyár lucernaszükségletét? Hogy a kapacitás maximálisan ki legyen használva? Mert ha benne van is a Phylaxia a vállalkozásban néhány százalékkal – csak „púp a hátán" a tamásibeli üzem. Az érdekeltség: objektív tényező. Ne kárhoztassuk őket. Kit kárhoztassunk? A minisztériumot talán? De hiszen van gondja

éppen elég! Konkrét gondok az éves és a távlati tervben. „Minek kell a lucernából fehérjét kinyerni – kérdezik –, ha az amúgy is benne van?" A gépexport nem az ő ügyük. Úgy vannak vele talán, mint más szakemberek – amint azt másutt is megírtam – az azóta híressé vált tengervíz-sótalanító berendezéssel. „Minek az nekünk, hiszen nekünk nincs tengerünk" – mondták. És való igaz, hogy nincs tengerünk. A hollandoknak van, de nemcsak ezért vették meg a magyar szabadalmat, nemcsak ezért fektetett a vállalkozásba jelentős összeget a kormány, nem a saját vízszükségletük vette rá a holland állampolgárokat, hogy részvényesei legyenek a vállalkozásnak, hanem a busás haszon reménye. A hatalmas megrendelések – melyek máris befutottak az olajtermelő országokból. És ha egyes szakemberek, akik „nem tudnak unatkozni", azt állítják is, hogy a VEPEX-vállalkozásban nagy exportlehetőség van, ha akad is olyan tröszt, amely lát benne fantáziát – nálunk, úgy látszik, mégsem ügye ez másnak, mint néhány „megszállottnak".

Megkerestem Gál László közgazdászt, a VEPEX „menedzserét". Ősz hajú, magas férfi, közel a hatvanhoz. Egy nagy lehetőségekkel rendelkező országban minden bizonnyal elégedett, kiegyensúlyozott, boldog ember lehetne, olyan, aki mindennap megszerzi a maga sikerélményét, azt a sikert, amely a jól végzett, eredményes munka „fizetsége". Ezzel szemben látni vélem: megszállottsága élteti valamiképpen, mint a harag a prófétát, mert ha nem is a szavak embere, azért „prófétája" egy ügynek. Nem is akármilyennek, hiszen a harmadik világban éhező milliók közül sokan tisztelnék benne az elhivatottságot, ha tudnák, miről „álmodozik". Például hajóról. A hajó maga egy hatalmas levél-

fehérje-gyártó üzem, amely az ázsiai országok hatalmas vegetációjában úszik a folyók deltáin, és földolgozza a zöldnövényeket. Úszó VEPEX-üzemeket képzel el, melyek „made in Hungary" felirattal viszik az emberi táplálkozásra is alkalmas fehérjét, melyet Koch Lehel kísérletezett ki. (Ezt az elgondolást a svédektől hozták.)

Kérdésemre mondja: „Nem szabad belenyugodnunk abba, hogy nálunk az újért folytatott harc eleve kudarcra legyen ítélve. Egyre többen fogják megérteni, mert helyzetünk, gondjaink ezt egyre érthetőbbé teszik, hogy amit nem adott meg számunkra a természet és a történelem – nyersanyagokat és tengert, és mindazt, ami nagy erőfeszítések nélkül érték vagy könnyen azzá tehető –, magunknak kell megteremteni, és erre a legbiztosabb forrás az agy és a kemény munka. De csodák nincsenek: a kemény, lankadatlan kutató- és fejlesztőmunka eredményei hasznot csak arányos eszközökkel rendelkező vállalkozásban hozhatnak. Egyébként a feltalálók és munkatársaik belefáradnak a kudarcokba, és a mindennapos dühös harcok örökké nem tartják életben sem a »prófétákat«, sem pedig a humanista álmokat. Pedig szépek az álmok, mert itt a mi szellemi munkánk eredménye és egyre több hazai berendezés, amely ezekhez kapcsolódik, egyszerre jelentenek hasznot nekünk és – ma már nem utópia – fontos forrását az olcsó, nagy tömegű élelemnek a harmadik világ számára. Szomorú közhely ma már, hogy százmilliók éheznek, és még szomorúbb, hogy a fejlett országok »módján« aligha van remény ezen bármit is enyhíteni. A közvetlen, az ember által fogyasztható zöldnövényi fehérjekoncentrátum reális válasz és talán az egyik legfontosabb válasz arra a kérdésre: mit

lehet majd tenni a négymilliárd ember érdekében, amikor 15–20 év múlva ennyien élnek majd az ún. harmadik világban, hiszen már ma 800 millió éhezőről beszélnek: optimista szám.

Az, aki ebben a helyzetben elér valamit, aki az érdektelenség tehetetlen tömegének naponta veti a hátát, hogy kimozdítsa azt, és minden napot úgy kezd el, hogy »sikerülni fog«, nagy dolgot tett még akkor is, ha kevés sikerül."

De mi sikerülhet?

1978 nyarán, amikor az Élet és Irodalom-beli „Ilyen gazdagok vagyunk?!" vitához hozzászólt – amikor megismerhettem –, talán felismerhette bennem az „emberét", mert meghívott Tamásiba: látogassam meg az üzemet. Ám hogy miért ígérkeztem „az ő emberének", arról szégyenkezve kell szólnom. Nem magamat, nem az ötletet kell szégyellni, hanem azt, hogy ötlet lehetett: levinni egy költőt Tamásiba, hátha „megijednek" tőle, hiszen vitát robbantott ki az Élet és Irodalomban! Hátha kapják magukat, és gyorsan megkötik a szerződéseket a környező teeszekkel a lucernaszállításra, hátha a költő megjelenése ráveszi őket arra, hogy a gyárat üzemeltessék, es akkor mindjárt van referencia. Jöhetnek az egyiptomiak, jöhetnek a szovjet szakemberek!

„Értékképző erőt" láttak bennem.

Úgy éreztem magam, mint egy rossz operett-szereplő, aki fontos személyiségnek adja ki magát. Komolyan veheti-e önmagát az a részvénytársaság, amely egy lírai költőtől várja ügyének jobbra fordulását?

– Tapasztalni fogja – mondta Gál László –, mit jelenthet egy költő ott, ahol nálam magasabb beosztású emberek is tehetetlenek. Vállalkozik a szerepre?

– Láthatnám a „szövegkönyvet"?

– A szövegkönyv a legkönnyebbek egyike – biztatott. – Önnek semmi mást nem kell tennie, csak érdeklődnie a dolgok felől. A „narrátor" én leszek. Én hozom majd a fő tételt. Ne lepődjön meg, ha Koszigin elvtárs neve is elhangzik, az, hogy delegáció érkezik a Szovjetunióból, hogy megtekintse az üzemet. Ön erre majd felfigyel, és megkérdi: „Működik majd az üzem?" Ennyi a szerepe.

– Gál úr, szükség van erre a komédiára? Nem látja ön rosszul a helyzetet?

– Hogy mi a komédia? – tűnődött. – Persze hogy ez is az, de hátha épp ez kell Solymosi elvtársnak, a Phylaxia igazgatójának ahhoz, hogy küldjön Tamásiba táviratot, melyben a lucernavásárlást jóváhagyja. De komédia az is: mindig akad egy-két „szakember", aki a külföldi partnernek „megsúgja", hogy az értékesítésre szánt találmány „itthon sem kell"! Vannak „egyéni" és „hivatalos" lebeszélők. Egyesek az ún. szakemberek közül mindent megtettek annak érdekében – mondja Gál László –, hogy legalább a KGST-n belüli országokat ne „károsítsa meg" a zöldnövényi fehérjekoncentrátum „patkánymérge". Nem „komédia" az, hogy a szovjet delegáció egyik tagja kérte Koch Leheltől: ha Borogyin miniszter Budapestre látogat, lehetőleg ne találkozzék ezekkel a szakemberekkel, mert néhányan annyira negatív véleménnyel vannak a találmányról, hogy félő: végleg el fogják ijeszteni a szovjet partnert.

Miért kéri ezt a szovjet szakember? – töprengtem a balatoni országúton futó kocsiban, mert természetesen elfogadtam Gál László meghívását. – Hiszen a France-Luzerne ajánlata már Moszkvában van, és a franciák nem szólják le saját ajánlatukat. Nyilván azért mond-

tak le a szovjetek a franciákkal való üzletkötésről, mert a magyar eljárás jobbnak mutatkozott, és a kettőt alkalmuk volt összehasonlítani. Parkinson írja: „Minden nagyobb szervezetnél van egy olyan főbb állású tisztviselő, akinek véleményét a döntések előtt kikérik. És annak az ellenkezőjét csinálják. Mert amit mond, az biztosan nem jó." Mindig akad egy-egy – no de ennyi?!

Az üzleti érzék – fűzöm tovább gondolataimat – nálunk ma sem rehabilitált tulajdonság. Ajánlatosabb rejtegetni. Megjátszani az élhetetlent. Az ambíció gyanút ébreszt. Miért buzgólkodik ez vagy az olyan szívósan – kérdezik az emberek –, milyen érdeke fűződik hozzá? A kérdésfeltevés helyénvaló volna, ha nyílttá lehetne tenni az érdekviszonyokat. Ki mer kockáztatni? 1. Akinek semmije sincs, és ezért semmit sem veszthet. 2. Aki mindent veszthet. E két véglet között már nem is illenék kockázatról beszélni, hiszen ez a kiszámított, ellenőrzött, óvatos döntések zónája.

Az iparilag fejlődő szocialista gazdaságban érvényesülő tendencia inkább konzervatív, mint merészen kezdeményező. Találmányokkal kockáztatni persze Nyugaton is csak nagyobb konszernek mernek. A középüzemek behúzzák fülüket-farkukat, ameddig lehet – nem kockáztatnak. Ezért alakulnak a fejlett tőkésállamokban olyan szervezetek, melyek a kockázatot vagy legalább a kockázat egy részét magukra vállalják.

Nem kellene megfontolni egy ilyen kockázatbiztosító intézmény felállítását? Hiszen a fejlett ipari országok gyakorlata arra enged következtetni, hogy üzemeink még akkor sem mernének kockáztatni, ha jobb volna az érdekeltségi rendszer.

„Nem vizsgáljuk a találmány népgazdasági hasznos-

ságát" – ez állt a KNEB-vizsgálat bevezetőjében, melyet a „zöld atombombát" előállító üzemben folytattak. Az egész anyag csak azt taglalta: hogy mit hova számoltak el? A feltaláló mennyi pénzt vett fel? Jogos volt-e, kivel kellett osztoznia?

Tudjuk, a fantáziát, az üzleti érzéket senki sem kérheti számon a népi ellenőrzéstől, de ha nem nézi a „népgazdasági hasznosságot", ha csak formai hibát keres – és ha keres, nyilván talál is, hiszen formai hibát mindenütt lehet találni –, az ilyen ellenőrzés aránytalanul többet ronthat, mint amennyit használhat. Olykor a vizsgálat ténye is leállít egy jól induló műszaki kezdeményezést. Még a legjobb hiszemű kollégákban is felmerül ilyenkor a gyanú: nem lehet jó ügy ez...

A feltalálók jövedelme! Mindig ekörül forog minden! Mindig ez kelti fel a gyanút! Mindig ez ébreszt irigységet! Az irigység pedig veszélyes tulajdonság. Az irigy ember rendszerint önmaga is elhiszi, hogy szélhámost, csalót akar leleplezni, tudománytalan állítást cáfolni. Pedig az állam nem irigykedik a feltalálókra, mert a befolyó dollár háromnegyed része az övé, és az egynegyed részéért természetesen forintot ad. Jól teszi. Jó lenne az irigyeknek az államra figyelni.

Megérkezés?

De már ott is vagyunk – megérkeztünk a „híres" üzembe, melyet a hetvenes évek elején rekordidő alatt építettek föl a „prérin". Ma is tetszetős. Teherautószámra etetik ezt a gyárat lucernával. Jó nézni, ahogy a szállítószalagon rendeződik az apróra vágott, szecskázott növény, ahogy emelkedik a gyár „gyomorrendszeré-

nek" nagy mennyiségeket nyelő torka felé. Vezetnek, mintha potentát volnék. – Lehet, hogy az vagyok? – kérdezem magamtól miközben kérdéseket teszek fel, akár egy igazi „fontos" ember:

– És mivel lehet még etetni ezt a gyárat?

– Sok mindennel – hangzik a készséges válasz. – Így például a cukorrépának a zöldjét is fel lehet dolgozni benne. A hatalmas cukorrépaföldek mellett egy ilyen üzem nagy hasznot jelenthet, hiszen dollárt csinálhat abból, amit különben beleszántanak a földbe.

– És a fák levelei?

– Nem, nálunk az nem gazdaságos.

A gyár igazgatója fáradt egykedvűséggel kísér bennünket. Lopva tekintek rá, felmérem, milyen hatással lehetek rá, de nem ébred bennem nagy önbizalom. Látott ez az ember már különb „potentátokat" is, olyanokat, akik sok mindent mondtak, de egy se hozott lucernát... – Igen – folytattam séta közben a gondolatot –, az emberiség eddig csak a magtermést használta föl táplálkozásra, de ebben az eljárásban és eszmében épp az a megkapó, hogy a szártermést is fel tudja használni, hiszen protein nemcsak a magban található. A növény a magba proteinjének csak egy részét menti át: deponálja. Amikor zöld a növény, sokkal több és jobb minőségű benne a protein – ez ma már közismert tétele a botanikának. Sok tízezer növényfajta van, és ezek közül csupán tucatnyi azoknak a száma, melyeket az emberiség jelenleg hasznosít.

A kis tamási gyár udvarán értettem meg, hogy igazán gazdaságosan csak akkor tudunk berendezéseket szállítani, ha ezeknek az új gondolatoknak a szárnyán kerülnek túl határainkon, mert ebben az eszmei értéket is megfizeti a vásárló. Gondolatot adunk el jó pénzért,

nem csak fizikai munkát. S ha ilyen gyárépítésre vállalkoznánk, akkor elsők lehetnénk ebben a technológiában is, hiszen nekünk kell kikísérleteznünk azt az újat, amit mi találtunk ki.

Ettől a gondolati ugrástól pedig az sem volt messze: egy ország ipari fejlettségét mindig meghatározza a találmányok hasznosításának, az innovációnak a fejlettsége. Igen! Így, csakis újító bátorsággal emelkedhetnénk az iparilag fejlett országok színvonalára. Mert hiszen ezzel a módszerrel nem mi lennénk azok, akik másokat utánoznak, hanem bennünket utánoznának mások. – Mi lehet az, ami ebben a VEPEX-üzemben még mindig a legjobb a világon? – Koch Lehel bizonyos gépegységekhez vezet, melyek fontos szerepet töltenek be a „kérődző" gyári gyomorrendszerben, melyek jobb hatásfokot biztosítanak még ma is, mint a francia és más, sokkal nagyobb üzemek.

Meleg van. Alig látok néhány embert a működő, félig automatizált gyárban. Végül a terméket, a zöldes növényi „lisztet" vizsgálhatom, a tiszta fehérjét, no meg a melléktermékeket, az összepréselt „pogácsákat", melyeket takarmányba keverve hasznosítanak. Mindent láttam? – Vagy semmit? Illik észrevenni a fogyatékosságot, vagy nem illik? Hol vannak a betakarítógépek és a teherautók például? Mi biztosítja az üzem táplálkozását?

– Eredetileg megfelelő gépparkkal rendelkeztünk – mondja Gál László –, de a Phylaxia eladta a gépeket, mondván, hogy a téeszek saját járműveiken szállítják be a gyárba a lucernát.

Ismét egy motívum, ámin el lehet gondolkodni, de már bent ülök a hűvös irodahelyiségben, és Gál László irányítja az eseményeket, úgy, ahogy azt megbeszéltük.

Jól dramatizál, de a nyugodt, szenvtelen embernek – az üzem igazgatójának – arcizma se rezzen. Gál mind szenvedélyesebb. Talán a jelenlétem is súlyosbítja a helyzetét: fenyegetőznie kell, országos jelentőségű érdekekre kell hivatkoznia, nemzetközileg ismert nevekre – de mit tegyen egy vidéki gyárigazgató, ha „Solymosi elvtárs, a Phylaxiától – még nem táviratozott ebben a lucernaszerződési ügyben?" Solymosi mindenkinél erősebb. Solymosi – én magam is úgy érzem ebben a pillanatban – legyőzhetetlen. Mit akarunk ettől a derék embertől itt?

Megmutatja a termelési kimutatást, melyből kiderül, hogy az egykori termelésnek egyharmadára csökkentették az üzemet, mert hát hol lucerna nincs, hol pedig más probléma van. Félek, hogy Gál a lucernaügyben fog kiborulni. Egészsége komoly veszélybe kerül. Mondanám neki: nézze, lucernaügyben meghalni nagyon buta dolog volna, pedig ha ezt ilyen veszélyesen komolyan veszi, ez a butaság is megtörténhet. Önhöz nagyobb ügy volna méltó – ízetlenkednek bennem a gondolatok, melyeket szégyenkezve írok le. Még az idő is mintha lelassult volna Tamásiban. Egy régi plakát jelenik meg emlékezetemben, melyet 1951-ben, az akkori Találmányi Hivatal folyosóján láttam. „Újíts, ha tudsz!" Így mozgósított, serkentett sokakat, de valaki, amikor egyedül várakozhatott azon az egykori folyosón, áthúzta, és ráírta tintaceruzával: „Újíts, ha mersz!" Milyen igaza volt... Az ismeretlen kritikus talán tudott valamit az irigységről, a felelősségtől való félelemről, a státusgőgről, a hierarchiáról, a szervezés ördögéről, az etatizmusról és a hatalmi dühről? Ki tudja... Talán semmit sem tudott mindezekről, csak unatkozott azon az egykori folyosón, ugyanúgy,

ahogy az itteni igazgató is unja talán a látogatásomat, de ezt nem lehet észrevenni, mert mintha természetes lenne a nyugodt egykedvűsége. Mintha még azt se gondolná: „Ha nem teszek az ügy érdekében semmit, abból semmi baj nem lehet." Solymosi ellen amúgy sem tehet semmit, de ezt nagyon természetesen csinálja. Van benne valami eredendő bölcsesség, amely kisugárzik Gál Lászlóra: Kell a nyugalom? Nem kell! – Kell az infarktus? Kell!

Ha Gál nem akarja is érteni, tudomásul kell vennie ezt a „filozófiát", itt Tamásiban és másutt is: „Az én területemre merte ön betenni a lábát?! Nyilván azért vagyok a főnöke ennek a hivatalnak, mert én tudom, hogy mit lehet, mit nem lehet..." És bizony a „magánfeltalálónak" ilyenkor illik eliszkolni a „tiltott területről".

Tamásiból nem sokat látok, de van idő végre beszélgetni.

Koch Lehel és társai szabadalma különös meglepetésben részesíthette volna a szolgálati szabadalom-„tulajdonost", ha észreveszi a szokatlan, a vele még elő nem fordult eseményt, a több százezer dollár összeget, melyet a zöldnövényi fehérjekutatással keresett Koch Lehel. A jogi személy azonban közömbös maradt a váratlan meglepetésre, s nemhogy köszönte volna, de bosszankodott a könyvelés nehézségein. Néhány alkalmazottnak többletmunkát, gondot okozott a be nem tervezett összeg. – Azért az állam biztosan örült – vigasztalom a feltalálót –, de hát az állam is jogi személy, nem áll módjában a szubjektív örömnyilvánítás mindig, ha valahol valamilyen MNB számlára váratlanul összegek futnak be az államkasszába, melyek ha befutnak is, máris egy másik államtartozás összegének csök-

kenésében fejeződnek ki mikroszkopikus nagyságrendben. A komputer egyelőre nem köszön vissza. És különben is: önt, Koch Lehel úr, sokan irigylik. Pontosabban: úgy vélik, túl sokat keres. Mert azt, hogy mennyit hoz az államkasszába, nem veszik észre, de forintra tudják egyéni jövedelmét. Az „etika" pedig azt mondja: öt számjegynél nagyobb értékű újítási, találmányi díj kifizetése esetén a VIZSGÁLAT igen valószínű! És különben is: „Az állam én vagyok! Én döntöm el, hogy jó-e nekem a találmány!"

Bizony: a legkisebb vállalatnak is lehet nagy egyeduralkodója. Ma 1978-at írunk, és itt ülünk Tamásiban, ugyanúgy, ahogy Koch Lehel és Gál László itt ültek 1973-ban, és arról beszéltek: „Most kéne gyorsítani az iramot, mert hiába épült meg a gyár rekordidő alatt, ha nincs mivel etetni. Ha nincs lucerna, jó sok zöldnövény. Mert hiába szerződtek három téesszel állandó ellátásra, a téeszek felett (1973-ban) a gyár nem rendelkezik. Lucerna nem lesz, ha a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium másként látja a dolgokat. De ha a MÉM engedélyével meg is kapja a lucernát, mit ér vele, ha továbbra is lusta a külkereskedelem? Ha lassan mozog a világpiacon. Hiszen az idő pénz és hamar elfogyhat az előny..."

Forduljunk Fekete Jánoshoz – fogalmazódik meg bennük az ötlet 1973-ban, ugyanitt, Tamásiban. De az MNB elnökhelyettesét ismét meglepetés éri: a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium „tud a dolgokról" – de az ottani szakembereknek más a véleményük, mint a svédeknek...

– És ez azóta így megy? – kérdezem Tamásiban 1978-ban, és most válaszolok rá én magam, miközben ezt a riportot írom: – Igen, ez így megy. Az érdek-

egyeztetések jegyében hullanak szét a dolgok számos esetben. Minisztériumok, más főhatóságok között forgácsolódnak az anyagi eszközök, idegek, hitek, jó elhatározások. És ezen vezető emberek sem segíthetnek, hiszen a mellérendeltség szabályai szerint nem avatkozhatnak bele más minisztériumok ügyeibe. Nem hozhatnak „önkényesen" döntéseket, így aztán elsők is leszünk és utolsók is; Európa első földalatti vasútja itt épült meg, és megannyi elsők között itt öregedett utolsókká sok minden egyéb közt a magyar labdarúgás is. Szervusz, „zöld atombomba!" – Vagy talán mégsem?

A „sikerember"

– Minden találmány életútja három fázisra bontható: a feltalálás, a gyártás és a díjazás fázisára. A három közül melyik a legnehezebb? – kérdezem Dabi Lajostól.

– A modern technika világában valami újat feltalálni nem egyszerű dolog. Ennél is nehezebb azonban a hibamentes sériagyártást elérni. Ez pedig létkérdés, hiszen rosszul gyártva a legjobb találmány is leszerepelhet, mert épp az a plusz hiányzik belőle, ami elődjéhez képest fejlődést jelent. Kérdésére mégis azt kell válaszolnom, hogy a feltalálás és a gyártás is *könnyebb* feladat, mint a találmányért járó tisztességes feltalálói díjat megszerezni. A felhasználó ugyanis sohasem azt nézi, hogy a találmányból mennyi haszna van, hanem azt sokallja, amit a feltaláló kérni merészel érte!

– Hogyan lesz feltaláló valaki?

– A közhit szerint a feltaláló álmodozó ember, aki nem a realitás talaján áll. Ennek a fordítottja igaz. Nyitott szemmel járni a világban, észrevenni azokat a jelenségeket, melyek mások figyelmét elkerülik – ez a legfontosabb. Azaz mégsem, mert a tehetség, a többi embertől eltérő gondolkodási képesség mit sem ér *szorgalom* és *kitartás* nélkül. A feltalálók nagyon sokszor a gyakorlati emberek közül, a fizikai dolgozók közül kerülnek ki, ami nem is csoda, hiszen az anyag lelkéhez az jut közelebb, aki foglalkozik vele, szereti, simogatja. Én például lakatos vagyok. 1938-ban szabadultam – kitüntetéses vizsgamunkával.

– Azt mondja, egyik leglényegesebb dolog észrevenni, ami mások figyelmét elkerüli. Ön mit vett észre?

– Nem én vettem észre, a technika emberei előtt ősidők óta köztudott, hogy a klasszikus kétkarú emelő az emelés kezdetén milyen rossz hatásfokkal dolgozik. Nos, nekem sikerült ezt a hatásfokot megjavítanom. Köztudott, hogy minél nagyobb egy járműmotor teljesítménye, a tengelykapcsoló működtetéséhez annál nagyobb izomerő szükséges. Így aztán az autóbuszvezetők már fiatal korukban megrokkantak láb- és gerincbántalmak miatt. A gyárak rugós rásegítő kuplungpedálokkal igyekeztek segíteni, csakhogy ezek a szerkezetek ellenkeztek a természet törvényeivel. Szorgalmasan tanulmányoztam tehát a kétkarú emelő minden létező formáját, a fáraók korának emelőszerkezeteit is beleértve. Amikor az IKARUS megbízásából Egyiptomban teljesítettem vevőszolgálatot – ahol az angol mellé arab nyelvtudást is szereztem –, szorgalmasan bújtam a kairói antikváriumokat. Sok minden érdekeset találtam bennük – többek közt Ady- és Karinthy-művek első arab kiadását. A görgőskuplung felfedezéséhez azonban egy indiai kútágas fényképe adta az ötletet. Ennek a kútágasnak a tetején egy ember sétált ide-oda, éspedig úgy, hogy a vízzel telt vödör kiemelésekor a forgási pont *mögé* lépett, az üres vödör visszaeresztésekor pedig *elé*. Evvel a földön dolgozó munkáját könnyítette, akinek csupán irányítania kellett a vödröket, de a legnehezebb munkát, a vízzel telt vödör víztől való elszakítását a kútágas tetején lépegető munkás végezte el, és ő is erőfeszítés nélkül, hiszen testsúlyát nem kellett emelnie, csupán vízszintes irányban saját lábán előre-hátra mozdítania. Ezen az elven alapszik a görgőspedál, melyet a régi rugós kuplungpedálból alakítottam ki. Az IKARUS 255-ös nullszériája már ezzel volt felszerelve.

– Mi ennek a görgőspedálnak az előnye?

– A jelenleg világszínvonalnak tekintett KNORR levegőrásegítéses pedál 15 kp erőt igényel, a görgőspedál – mely levegő nélkül működik – 20 kp-ot. Viszont levegő nélkül a KNORR pedálhoz 85 kp erő szükséges, tehát gyakorlatilag kinyomhatatlan. Nem kell hangsúlyoznom, hogy a legkisebb műszaki hiba esetén ez milyen balesetveszélyt jelent! Nem közömbös az sem, hogy a KNORR licenc szerinti pedál ára 6000 forint, a görgőspedál viszont csupán 1000 forintba kerül. Mivel feltalálása óta 20 000 db IKARUS 255 és 211 típust szereltek fel vele, összesen 100 millió forintot takarított meg a népgazdaságnak. A forintértéken kívül azonban igen nagy jelentőségű az emberi izommunka megtakarítása is. Itt is egy gyors számítás: ha a régi IKARUSok kuplungjának erőigénye 40–50 kp volt, az új kuplungé viszont csak 20 kp, akkor a 20 000 db görgőspedállal annyi erőt takarítottunk meg az emberiségnek, mely naponta 2 db csuklós buszt emelhetne föl a sztratoszférába! És akkor a betegségkezelést, a kiesett munkaerő megtakarítását nem is említettük!

– Mindebből következik, hogy nagy örömmel fogadták találmányát.

– Noha a régi billenő-rugós kuplungpedál nagyobb kárt okozott a népgazdaságnak, mint egy aszályos év, mert nagyon sokszor eltört, sok külföldi üzlet is visszament emiatt, az illetékesek megoldhatatlannak tartották az új hazai kuplung létrehozását, és minden erejüket a KNORR licenc megvásárlására összpontosították. Mikor aztán a magyar találmány megjelent, a licenc hívei kézzel-lábbal tiltakoztak ellene.

– Hogy reagált a tiltakozásokra?

– Tisztában voltam azzal, hogy a legjobb találmányi

leírás sem elég hatásos, különösen az asztalfiókban nem. Így azt tekintettem a legfontosabbnak, hogy a találmány testet öltsön, és kilépjen a nyilvánosság elé. Az intrikák, a korrupció, a féltékenység ellen ugyanis csak egyetlen segítség van: *a közvélemény kényszerítő ereje!*

– Most is segített?

– Természetesen. Ha egy buszvezető, akinek lába, hátgerince tönkremegy a nehéz kuplungnyomásban, azt látja, hogy van olyan megoldás, mely munkáját megkönnyíti, nyilvánvaló, hogy nem akar tovább a régivel kínlódni. Nem akar megrokkanni egyesek presztízsféltése, hiúsága miatt. A kiállításokon, melyeken részt vettünk – Brnóból aranydíjat hoztunk –, a sajtó, a rádió és a televízió nagy erkölcsi támaszt jelentettek nekünk, úgyhogy a sériagyártás az IKARUS műszaki igazgatójának segítségével hamarosan megindult.

– Milyen anyagi és időbeli áldozatot jelentett ez a találmány önnek?

– Az 1971–74 közötti időszakban tervezési és kivitelezési munkálatokra 770 órát, az OTH előterjesztésére 165 órát fordítottam a szabad időmből, úgyhogy három évig se szombatom, sem vasárnapom nem volt. Ezért természetesen semmilyen térítést nem kaptam. A találmány érdekében 96 kiszálláson vettem részt saját kocsin, ami a kilométerpénzt és a gépkocsivezetői munkát összeadva kb. 20 000 forintot jelent. Mondanom sem kell, hogy ezért sem kaptam egyetlen fillért, még köszönetet sem. A találmány négy nemzetközi kiállításon vett részt, ahol magam mutattam be az érdeklődőknek. Ezeken a kiállításokon 402 túlórát teljesítettem ingyen. A gyakorlati és szervezési munkán kívül igen nagy erőfeszítést követelt a találmány adminisztrációja és védelme. Az előző hat évben beadott

mintegy 162 újítási javaslatom jó előiskolája volt mindezeknek. Először is meg kellett tanulnom nagyon tisztán és pontosan fogalmazni, az újítási javaslatot ugyanis olyan világosan kell előadni, hogy még azok is megértsék, akik nem akarják megérteni. Másodszor, az újítási javaslatok védelméhez nagy jogi jártasságot kellett szereznem. Az újításokat többen véleményezik. Előfordul, hogy ha az első véleményező hozzá nem értésből vagy presztízsből negatív véleményt mond, a többiek automatikusan csatlakoznak hozzá. Ezt a lavinát az újítónak idejében meg kell akadályoznia azzal, hogy a valótlan véleményhez – az Újítási Szabályzat értelmében – *kiegészítést* csatol. Én 162 újításom műszaki igazságának védelmében összesen 320 kiegészítést készítettem. A véleményezőkön kívül sokszor az elbírálókkal is hadba kell szállnunk, hiszen ők is tévedhetnek. A képzettség ugyanis még nem jelent csalhatatlanságot!

– A sok találmánya közül melyik a legkedvesebb?

– A görgős kuplungpedál. Talán épp azért, mert a legtöbbet harcoltam érte. 368 oldalt tesz ki ügyvitele, amibe nem számítom az 52 db ajánlott levelet, sem a díjazás ügyének bírósági iratait. Elnyűttem egy írógépet, viszont megtanultam gépelni közben!

– Bírósági ügyiratokat említ. Vajon szükségszerű, hogy a díjazás kérdésében a feltaláló bírósághoz forduljon?

– Sajnos. Bár egyáltalán nem kellemes dolog. Én is sokat vívódtam, hogy saját vállalatommal pereskedjem-e, de végül beláttam, hogy tulajdonképpen nem a vállalatommal állok szemben, hanem olyan személyekkel, akik látszólag a vállalatot, valójában azonban kizárólag saját érdekeiket képviselik, és azonkívül nin-

csenek tekintettel senkire és semmire. Az ellenük szóló bizonyítékok mintha eltűntek volna. Volt, akit sürgősen külföldi service-szolgálatra küldtek. Bizonyos dokumentumok létezését is kétségbe vonták, holott birtokomban voltak, és felmutattam őket, s így a vállalati jogász és asszisztense kénytelen volt hitelességüket elismerni. Ismétlem, a bíróság kétséget kizáróan tapasztalta, hogy a vállalat ellenséges magatartást tanúsít velem szemben, és épp azok, akiknek munkaköri kötelességük lenne a szolgálati szabadalmat segíteni. Törvénysértő szerződéstervezetüket ezért a bíróság semmisnek nyilvánította, és a nekem 10 forintban megállapított darabonkénti díjat 60 forintra emelte fel.

A vállalat ebbe képtelen volt belenyugodni. A Legfelsőbb Bírósághoz fellebbeztek. A Legfelsőbb Bíróság azonban megerősítette a Fővárosi Bíróság javamra szóló ítéletét. Győztem tehát, de képzelheti, milyen légkör fogadott a munkahelyemen!

– Hogy bírta idegekkel?

– Valahányszor sérelem ért – az alkotásba menekültem. 1960-ban például megépítettem hazánk első gokart törpe versenyautóját. Most egy 1930-as autó-matuzsálem helyreállításán dolgozom. A Közlekedési Múzeumnak fogom majd fölajánlani. Egyszóval tehát dolgoztam, újítottam tovább. Végül is az IKARUS vezetősége leállította az ellenem irányuló üldözési kampányt, és megkaptam a Kiváló Feltaláló kitüntetés arany fokozatát.

– Dolgozni, újítani tovább, ezt ajánlja a többi újítónak is?

– Szeretném, ha nekik könnyebb dolguk volna, ha nem kellene műszaki igazságuk elismertetéséért olyan harcot vívniuk, mint nekem. Ezért javasoltam az IKA-

RUS újítók és feltalálók 1976. november 18-i tanácskozásán, hogy alapítsuk meg az Újítók és Feltalálók Országos Szövetségét, mert szükség van egy olyan jól szervezett mozgalomra, mely a műszaki fejlesztést széles körűen társadalmasítja, és a műszaki haladás kiapadhatatlan forrása lehet. Egy ilyen szövetség csak hazánkban lenne új – a Szovjetunióban már régóta virágzik, és 8 milliós tagságával a dolgozók széles tömegeit vonja be az alkotó munkába. Ez pedig nemcsak gazdasági, hanem politikai kérdés is!

*

Ilyen pitik vagyunk? – írta Nagyszénási Máté író az Ilyen gazdagok vagyunk analógiájára. S valóban, ez is telitalálat. Nézzük meg közelebbről, hogy az ellendrukkerek kemény faláról mért pattannak vissza a kezdeményezések. Közelítsünk az általánostól a konkrét felé. Nézzük meg, mi van akkor, ha egy-egy találmány vagy újítás a vártnál nagyobb hasznot hoz, amikor beindul egy vállalat vezető apparátusa azzal a céllal: hogyan lehetne a feltaláló, az újító részesedését a minimumra csökkenteni. 1974. március 19-én a következő párbeszéd hangzott el a Kossuth Rádióban. A riporter: Ráday Eszter.

RÁDAY Csombok Ferenc újítási iroda előadója, jó néhány bírósági ügyet ült végig a tárgyalásokon.

CSOMBOK Néhány esetben valóban feszengve ültem a széken mint hallgatója a per lefolytatásának, és nem egy esetben pironkodva hallgattam azt, amit a bíró mondott a vállalati jogtanácsosnak. A vállalat fejére olvasta azokat a káros tényezőket, amik tulajdonképpen abban nyilvánultak meg, hogy a vállalat felkészületlenül jött oda a per lefolytatására, tehát

akarva-akaratlanul azt a látszatot keltette, hogy a pert szándékosan el kívánja húzni. Nem egy esetben a bíróság kifogásolta, némely esetben jegyzőkönyben is figyelmeztette a jogászt, hogy ezek a Polgári Törvénykönyv szerint szándékos perelhúzásnak tekinthetők!

RÁDAY Néhány hete hozott ítéletet a bíróság Dabi Lajos újítási perében, azonban ez az ügy még 1970-ben kezdődött.

DABI Ez még külföldi vevőszolgálatom alatt történt, ahol autóbuszainkon kerékagytörések fordultak elő anyaghiba és elégtelen konstrukció miatt, és akkor ott megoldásként javasoltam a kerékagyak megerősítését. 600 db lett ily módon megjavítva, ami mintegy másfél millió forint értéket tett ki!

RÁDAY Mikor született az újítás?

DABI 1970-ben született. Először nem is tárgyaltak az egész összegről. Kétségbe vonták, hogy megtörtént egyáltalán!

RÁDAY Ki? Ki vonta kétségbe?

DABI A műszaki fejlesztési osztály akkori vezetője, Somogyi Gábor elvtárs. Tekintve, hogy most már más osztályon van, és nem a főnököm, azért merem így mondani. Országhatárokon át jött az adatközlő levél. Sajnos a posta ez esetben nagyon lassan járt. Habár Egyiptomból hetenként kétszer van repülőgép, mégis fél év kellett, hogy megjöjjön az adat, hogy valóban hány darabot csináltak meg. Először csak 100–150 darabot ismertek el, később, mikor kiderült, hogy 600 darabról van szó, és már az összeg nagyobb, akkor a műszaki igazgatóval a megkötött szerződést visszavonatták, azt sokallották kifizetni. Lényegében úgy összegezik, hogy egy kül-

földre kiküldött dolgozónak kötelessége ilyen dolgokat megoldani. Erről a véleményem az, hogy az egyszerű fizikai beosztású dolgozótól nem várható el ilyen megoldás. Ha pedig a dolgozó megteszi javaslatát, azt ne utasítsák el a megvalósítás után!

Senki sem hadakozik szívesen a gyárával, vállalatával, azonban ebben az esetben nem a gyárammal kerültem szembe, hanem csak egyes személyekkel. Nem értek azzal egyet, hogy a véleményezők azok, akiknek végső fokon ezt meg kellett volna oldani, senki sem kritizálja szívesen saját munkáját. Én ezzel az üggyel nem kívántam bírósághoz fordulni, de mivel addig húzták az időt a döntésekkel vállalaton belül, amíg a vállalat elveszítette illetékességét, így az ügy automatikusan került a bírósághoz. Lehet, hogy ha nem kellett volna az ügyet automatikusan áttenni a bíróságra, akkor még máma is körbejárna.

RÁDAY 1973-ban a Pesti Központi Kerületi Bíróság kb. 180 újítási ügyet tárgyalt. Dr. Hiripi Lajos ebben az évben mintegy 25 ügyet tárgyalt. Ezek közé tartozott Dabi Lajos ügye is.

HIRIPI DR A per rövid lényege az volt, hogy 1000 forint eszmei díjat akartak a felperesnek adni. A felperes ezt kevesellte, és ezért fordult előbb a döntőbizottsághoz, majd a bírósághoz. A bíróság szakértői bizonyítást rendelt el, melynek az volt az eredménye, hogy az újítási díj alapja 1 027 000 forint. Ezt az összeget alapul véve, és azt a tényt, hogy igen kritikus időszakban hárított el jelentős hibát a vállalat feje fölül az újító, azért rendeltük el őt 50 000 forinttal díjazni.

RÁDAY Ez a különbség az 1000 és az 50 000 forint között olyan nagy, hogy azt hiszem, mindenkinek sze-

met szúrt. Hogyan lehet az, hogy a vállalat ilyen csekély összeggel akarta díjazni ezt az újítást?

HIRIPI DR. Nézze, ennek több oka lehet. Egyrészt a javaslat műszaki és szellemi színvonalát nem értékelték úgy, ahogy azt kellett volna, másrészt minden újítási pernek alapvető jellemzője, hogy az újítási összegek kifizetésétől, ha egy kicsit nagyobb összeg, fáznak, mert hiszen ez a nyereségi alap terhére történik.

RÁDAY Tehát tulajdonképpen ezt a kellemetlen feladatot hárítják a bíróságra?

HIRIPI DR. Az esetek nagy többségében igen. A felelősség kérdése az, ami megítélésem szerint egy-egy ilyen ügy mögött meghúzódik. Az egyszemélyi elbíráló esetleg nem meri a saját felelősségére úgy díjazni az újítási javaslatot, ahogy azt kellene. Aztán azért van az a tortúra, amit az újítók végigjárnak.

RÁDAY Nyolc esetben az IKARUS-nál is bírói ítéletre fizettek. Ha számba vesszük, hogy a tízből mindössze két esetben utasította el a bíróság az újító keresetét, igazat kell adnunk dr. Hiripi Lajosnak. Mi erről a véleménye az IKARUS műszaki igazgatójának, Karászy Györgynek?

KARÁSZY Általános bírói gyakorlat az, hogy az újító a kisebb jogi és ügyviteli ismeretekkel rendelkező egyén, tehát őt védik elsősorban...

RÁDAY Hát akkor nem tudom, a bíróság abban az esetben is védi az újítót, ha az újítónak nincs igaza?

KARÁSZY Hát nem védi. Ebből adódott, hogy tízből két esetben elutasította az újítót.

RÁDAY Tehát akkor tulajdonképpen mindig az újítónak volt igaza ebben a nyolc perben?

KARÁSZY Én nem vagyok jogosult a bíróságot bírálni.

RÁDAY Hát akkor végül is igaza volt ennek a nyolc újítónak?

KARÁSZY A bíróságnak igaza volt!

RÁDAY Tehát az újítóknak nem volt igazuk maga szerint?

KARÁSZY Biztos igazuk volt, mert a bíróság nekik adott igazat!

RÁDAY Na de hát a bíróság pártatlan!

KARÁSZY Biztos. Ennek ellenére mégis... hát ez... ez sok évtizedes gyakorlat...

HIRIPI DR Én erre csak egyet tudok mondani, hogy pártos-e vagy nem pártos: 1000 forint vagy 50 000 forint! Nem tudom, mennyire volt pártos a vállalat műszaki igazgatójának álláspontja az 1000 forintos újítási díj tekintetében, és mennyiben a bíróság álláspontja az 50 000 forint tekintetében. Hát azért... azért több mint egymillió forint megtakarítást eredményezett a vállalatnak ez az újítási javaslat, egész egyszerűen nevetséges, hogy ezer forinttal kiszúrják az újító szemét! És akkor csodálkoznak, hogy nem megy úgy az újítás.

RÁDAY És itt a vállalat nemcsak az újítóval, hanem az egész népgazdasággal szembekerül, hiszen, amint már elmondottuk, az újítások évente 2 százalékkal gyarapítják nemzeti jövedelmünket. Ha elveszítjük újítóinkat, akiket a jobbítás szándéka vezet, ezt is elveszítjük, nem mindenki olyan szívós, mint az IKARUS újítója, Dabi Lajos!

DABI Én a magam részéről több mint 120 javaslattal éltem, ennek fele él vagy élni fog! De hogy mennyi küzdelem van emögött, azt nem lehet elmondani!

Kifulladásig

Nem a találmányokért érzem magam felelősnek, hanem azért, hogy itt valami általánosabb baj van a találmányok, feleméynek szabad megvalósulása körül. Most, az Élet és Irodalomban 1978-ban kirobbant „Ilyen gazdagok vagyunk?!" című vita után csaknem egy esztendővel, mikor mind nyilvánvalóbbá válnak a nemzetközi kutatások tapasztalatai, mikor már a „Deltá"-ban láthatjuk-hallhatjuk, hogy a mágneses terek bizony hogy megbolondítják a vizet, mikor már csak sajnálhatjuk, hogy senki nem tudott hinni ebben a találmányban idehaza: tanulságnak, metaforának szánom Pados István sikertelenségének rövid életrajzát úgy, ahogy ő elmondta nekem, visszafogottan, műszaki emberhez illő tárgyilagossággal, pontokba foglalva. Csupán két mondatra hívnám föl a figyelmet, az elsőre és az utolsóra. Két gondolatjelre, melyek közt negyvenöt esztendő „nyugszik". Egy Pados István nevű fiatalember 1933-ban megfigyelte, hogy a nagyfeszültségű távvezetékek alatt egyes növények sokkal dúsabban virulnak, 1978-ban pedig így fejezi be írását: „Nem akarom, hogy velem továbbra is a bolondját járassák." Egy magyar fizikusélet summáját adom közre. Nem vád. Állapotjelző. József Attila, aki 1937-ben a vonat kereke alá vetette magát, és soha nem tudhatta meg, hogy *találmányát* fölfedezte egy egész nemzet, nem vádolta kortársait, akik tapasztalhatták volna nagyságát, de nem tapasztalták. Nem ismerték el. „Senki nincs, kire rámondjam, örömét lelte nyomoromban." Mert még rosszak sem vagyunk igazán, csak, ami annál is rosszabb: KÖZÖMBÖSEK. A köl-

tőnek persze még így is jobb egy árnyalattal, mert magányában is kitárulkozik. Kiadja magát. A műszaki ember, a fizikus tárgyiasított önmagát mutatja:

Curriculum vitae

Először 1933-ban merült fel bennem az a gondolat – meséli Pados István –, hogy a folyadékok, elsősorban a víz bizonyos tulajdonságai vegyszer nélkül is megváltoztathatók. Észrevettem ugyanis, hogy a nagyfeszültségű távvezeték alatt egyes növények sokkal dúsabban virulnak. Minthogy a talaj azonos volt, a jelenségnek csak az lehetett az oka, hogy az elektromos erőtér előnyösen hat a növények növekedésére. Nem sokkal később az Országos Műszaki Könyvtárban érdekes közleményre bukkantam.

Egy francia kertészeti folyóirat arról számolt be, hogy ha nagyfeszültségű drótháló feszítenek az ágyások fölé, a virágok gyorsabban fejlődnek.

1. 1963-ban biológiai célokra terveztem az első elektromos folyadékkezelőt. Egy mérnök barátom építette meg. Amikor először kipróbáltuk, kicsapódott a biztosíték, teljes sötétben maradtunk. A barátaim ezt rossz ómennek találták, és rá akartak beszélni, hogy hagyjak fel a további kísérletekkel. Nem hagytam. Kiderítettem, hogy az áramlási csatorna üvegfalán keletkezett apró kis repedés okozta a rövidzárlatot. Kicseréltük az üveghengert, és megépítettük a második készüléket. Három éven keresztül folytattam vele kísérleteket arra vonatkozóan, van-e különbség a kezelt és a kezeletlen víz között. Forralással tárgylemezre csapattam ki a vízben feloldott anyagokat, és a csapa-

dékot mikroszkóppal (kb. 600-szoros nagyítás) vizsgáltuk. Kiderült, hogy nemcsak mikroszkóp alatt, de súrlódó fénybe tartva a tárgylemezeket már szabad szemmel is éles különbség mutatkozik a kétfajta víz között. A mikroszkópos vizsgálati módszert a CEPI-prospektusból vettem át. A CEPI pontosan úgy működik, mint egy dinamó. A mágnesek a sztátor szerepét játsszák, a folyadék molekulái és ionjai a rotor szerepét. Így bizonyossá vált előttem, hogy tulajdonképpen a CEPI is elektromos folyadékkezelő. Ha tehát a CEPI működik, akkor az én készülékem szintén fog működni. Tudtam, hogy ha a permanens mágnesek erőtere helyett elektromos erőteret alkalmazok, az üzemmódok (egyen-, váltó-, különböző jelalakú impulzusok), a feszültségek és a térszerkezet, a frekvencia és impulzusismétlésű frekvencia igen tág határok között variálhatók.

2. Háromévi sikeres kísérletezés után 1966-ban jelentettem be a találmányt magyar, 1967-ben pedig a CHEMOLIMPEX útján 12 külföldi államban szabadalmazásra.

Az 1967-es Budapesti Nemzetközi Vásáron bemutatásra került a berendezés egy újabb típusa, és igen nagy bel- és külföldi sikert aratott. A nemzetközi tekintélyű CHEMICAL INGENEERING 1967. augusztus 28-i száma szintén ismertette.

3. 1966-ban felkerestem az akkor már világhíres Kiss Ferenc anatómiai professzort, akiről köztudomású volt, hogy gerinces ember és tudománypártoló tudós. Kiss professzor abban az időben kutatócsoportjával együtt rákkutatással foglalkozott. Megkértem, adjon módot nekem arra, hogy rákkal kapcsolatos elgondolásomat intézetében kipróbáljam, hiszen nekem sem

műszerek, sem kísérleti állatok nem állnak rendelkezésemre. Néhány órás szakmai eszmecsere után Kiss professzor örömmel vállalkozott a kísérletre. A gondosan kiválasztott állatok mindegyikét rákkal oltották be. Az egyik csoport azután kezeletlen, a másik csoport elektromosan kezelt vizet kapott. Megfigyeltük, hogy a kezelt vízzel itatott állatokban a rák lényegesen lassabban fejlődött ki, mint a kontrollcsoportban. Négy-öt nappal tovább éltek. Az elért eredmények alapján önként jelentkező embereken folytattuk volna a kísérleteket. Kiss professzor azt is megígérte, hogy barátja, Sabin professzor révén a genfi Egészségügyi Világszervezet Rákkutató Központjában szerez helyet nekem, de hirtelen halála megakadályozta ebben.

4. Kiss professzor halála után kutatócsoportjának egyik tagja, dr. Soproni Gáspár, valamint Tari Mária végezték Tiszaföldváron az első növénybiológiai kísérleteket elektromos folyadékkezelő berendezéssel. A Tükör presszóban pedig egy kávéfőző gépbe építettek be egy 220 voltos elektromos folyadékkezelőt.

5. A találmány elleni hajsza már a Budapesti Nemzetközi Vásáron megindult. Közvetlen elindítója egy arab előkelőség volt, akiről később tudtam meg, hogy a kuwaiti vízügyi miniszter. Az arab előkelőség a pavilonban húsz percig beszélgetett velem a készülékről. Utólag derült ki az is, hogy a Műszaki Egyetemen a kutatók egy kis csoportja régóta végzett vízkísérleteket Kuwait részére. Radioaktív ionokat használtak fel – teljesen eredménytelenül. Nos, ennek a kutatócsoportnak a tagjai a készülék előtt tolongó közönség előtt több ízben provokáltak engem. Nem nagyon törődtem vele, hiszen a magyar szaksajtó (pl. a mérnökíró Szluka Emil cikke) igen pozitívan értékelte találmá-

nyomat. Később értesültem róla – Kispéter Klára írásából –, hogy ellenségeim azt híresztelik a berendezésről, üzem közben felrobbant, és darabokra tört.

A másik provokációra a Visegrádi utca és Szent István körút sarkán fekvő Tükör presszóban került sor, ahol – mint említettem – egy kávéfőző gépbe elektromos folyadékkezelőt építettek. A közönség erről mit sem tudott, csak azt tudta, tapasztalta, hogy ez a gép jobb kávét ad, mint a másik. Mindenki ebből akart inni. A másik gép kezelője az anyagi veszteség miatti dühében, esetleg provokátorok tanácsára, azt állította, hogy a gép ráz és életveszélyes. Ebből egy szó sem volt igaz, műszeres vizsgálat igazolta. Igen ám, csakhogy már mindenki tudott róla, hogy a gépben működik valamilyen titokzatos berendezés. Ehhez pedig az Élelmiszer- és Élelmezéstudományi Intézet engedélye kell. Fel kellett tehát a titkot fedni: a kezelendő víz PVC-ből készült csatornán áramlik át. Több sem kellett a presszósnőnek, mikor nem vették észre, forró vizet folyatott visszafelé a csőbe, így a PVC-cső természetesen kilyukadt, és a készüléket ki lehetett dobni.

6. Az 1967-es Budapesti Nemzetközi Vásár után beindult néhány kísérlet a Budapesti Műszaki Egyetemen, az ELTE Általános és Szervetlen Kémiai Tanszékén, a VITUKI-nál és a Fővárosi Sütőipari Vállalatnál. Lett volna több jelentkező is, de üzemszerű gyártás hiányában a berendezések előállítása igen nehezen ment, és az érdeklődők 90 százalékát el kellett utasítanunk.

7. Nemcsak magyar intézmények érdeklődtek találmányunk iránt, de széles körű érdeklődés nyilvánult meg a legnagyobb külföldi világcégek részéről is. A Fine Organics Inc. nevű amerikai cég, mely a világ

70 országába szállít finomvegyszereket, felajánlotta, hogy fedezi az USA-bejelentés összes költségeit, és a szabadalom megvételére azonnal opciós szerződést akart kötni. A CHEMOLIMPEX az érdeklődőknek kitérő válaszokat adott – hogyha egyáltalán adott válaszokat. Mert amikor a Hungarian Exporter című külkereskedelmi folyóiratban vagy az Újítók Lapjában megjelent ismertetésekre egymás után futottak be az érdeklődések, a CHEMOLIMPEX nem is reagált rájuk. Az egyik érdeklődő, egy ausztráliai nagyvállalat, a Sydneyben működő magyar konzulátuson panaszt is emelt emiatt.

Ezután a KGM ajánlott gyártót, az Ady Mgtsz-t. A szerződés a KGM hivatali helyiségében, a CHEMOLIMPEX megbízottjának jelenlétében köttetett meg. Sajnos azonban a tészemberei közül egyesek megszédültek a lehetőségektől, és hirtelen milliókat akartak keresni munka nélkül a KGM Műszaki és Tudományos Tájékoztató Intézetének egyik alkalmazottja segítségével. A dolognak – nem az én feljelentésemre – nagyszabású büntetőügy lett a vége. A KGM alkalmazottját azonnali hatállyal elbocsátották, és a bűnügyben – melyet I. fokon a szolnoki bíróság tárgyalt – több személyt is elítéltek.

8. A sikeresen lefolytatott laboratóriumi, kis- és nagyüzemi kísérletek után azért nem került sor a találmány sütőipari bevezetésére – melyet az OTH külön átiratban kétszer is ajánlott –, mert a Sütőipari Vállalat akkori igazgatója azt követelte tőlünk, hogy adjunk a vállalatnak egy nagy teljesítményű készüléket teljesen ingyen.

A Nagyalföldi Kőolajipari Vállalatnál pedig azért maradt abba a biztató eredményekkel kezdődő

kísérletsorozat, mert a vállalat szakértője által javasolt korszerűbb készülék megépítéséhez sem vállalatot, sem maszekot, sem pedig anyagot nem tudtam biztosítani.

9. Időközben a találmányt továbbfejlesztettem, és a tökéletesített találmányt előbb magyar, majd a Labor Műszeripari Művek útján 17 külföldi államban jelentettem be szabadalomra.

Ennél is tovább ment a Labor Műszeripari Művek, amellyel gyártási szerződésem volt. A Német Tudományos Akadémia rendelését, melyet az AKADIMPORT útján, a magyar jogszabályoknak mindenben megfelelően terjesztett elő, visszautasította.

1976-ban viszont a NOVEX RT Külkereskedelmi Vállalat az én tudtom és beleegyezésem nélkül eladta egyik legmodernebb készülékemet a skandináv AB JUVEL cégnek. A készülék minimális értéke 80 000 forint. A cég nekem csupán 17 000 forint építési költséget fizetett ki – azt is forintban, de a kísérleti díjat, a tervezés költségét és az általam adott know-how-t egyetlen fillérrel sem honorálta.

10. Az 1967-es Nemzetközi Vásár 21 000 forintomba került. Ezt, valamint az összes készülék építési költségeit magam fizettem ki jobbára kölcsönökből, melyeket lelkiismeretesen törlesztettem. Az építéshez szükséges anyagokat is magam szereztem be, legtöbbször nagy nehézségek árán.

Gyártó céget először a CHEMOLIMPEX próbált szerezni, eredménytelenül. Több sikertelen próbálkozás után a Reaktiva Szövetkezettel jött volna létre gyártási szerződés, de a szövetkezet elnökének jogtalan követelése miatt ez is meghiúsult. Az elnöknek ugyanis az volt a kikötése, hogy a kiszállásoknál nekem járó

szakértői díj 80 százalékát le kell adnom. (Megjegyzem, hogy a később napvilágra került súlyos szabálytalanságok miatt az elnök öngyilkos lett.)

Amikor a CHEMOLIMPEX-nek – felsőbb rendeletre – át kellett adnia a nála levő szabadalmi ügyeket más vállalatoknak, bizalmasan figyelmeztettek, hogy találmányomat a nyugatnémet Welling cég helyett a Labor Műszeripari Műveknek adjam át gyártásra és értékesítésre.

Közben a Műszaki Kiadó felkért, hogy írjak erről a témáról. De a találmányt minden eszközzel elgáncsoló csoport sem maradt tétlen. Mikor megtudták, hogy könyv is készül a folyadékok elektromos kezeléséről, egy mindenre elszánt tagjuk, dr. Kiss László, a BME Kémiai Technológiai Tanszékének adjunktusa 22 helyre állított be azzal, hogy „egyedül maguk hisznek ebben az ostobaságban". Igyekezett mindenkit rávenni, hogy vonja vissza kedvező véleményét. Különösen erőszakosan tette ezt az Akadémia és a Műszaki Egyetem közös kísérleteinek effektív vezetőjével, dr. Boros Jánosnéval és munkatársaival.

Felkereste a Műszaki Kiadót is, és több órás tárgyalás után sikerült rávennie őket, hogy a szakmai szempontból nagyon érdekesnek minősített könyvet azonnali hatállyal leállítsák. Szerencsémre később a művelődésügyi miniszter tudomására jutott a dolog, és így a „Folyadékok elektromos kezelése" című könyvem, ha kétéves késéssel és nagyon lerövidítve is, mégiscsak megjelent.

A Labor Műszeripari Művek azonban már kellően meg volt „gyúrva", és nem akart foglalkozni a dologgal. Ezek után került a találmány a NOVEX-hez. A NOVEX veszni hagyta az értékes svéd szabadalmon

kívül a már megadott ausztráliai, az NDK-beli, a második olasz, francia és belga, valamint a megadás előtt álló csehszlovák és lengyel szabadalmat is. A brazil szabadalmi bejelentéseket sem vette át. Szerződésünkkel ellentétben a hátam mögött intézett sok olyan ügyet, melyben ki kellett volna kérnie a véleményemet. Ez ellen diplomatikus formában szót emeltem – mint a svéd példa is bizonyítja, eredménytelenül.

11. A NOVEX 1976-ban váratlanul lemondta az összes szabadalmat, majd ugyanilyen váratlanul elvállalta őket. Volt, amelyeket később ismét lemondott.

12. A Duna Kertészeti Mgtsz-ben a NOVEX tudta nélkül kezdtem meg a kísérleteket abban a periódusban, mikor az összes bejelentések és szabadalmak éppen lemondás alatt álltak. Nem akarom, hogy velem továbbra is a bolondját járassák.

Mindezek után

Pados István könyvet ír. A Műszaki Könyvkiadó készséggel vállalkozik a kiadásra. A könyv dr. Palotás László Kossuth-díjas ny. egyetemi tanárnak, a műszaki tudományok doktorának, a Magyar Tudományos Akadémia tudományos tanácsadójának előszavával jelenik meg.

A laikus olvasónak is érdemes bepillantania a szövegbe, hiszen a Pados-féle gépen átáramoltatott víz a kísérletek bizonysága szerint a beton szilárdságát is előnyösen befolyásolja. Tehát mindazok, akik kíváncsiak: járatják-e Pados Istvánnal a bolondját, ne ugorjanak, „rágják át" magukat a tudományos szövegen, dr. Palotás László előszaván:

„Amikor az olvasó Pados István »Folyadékok elektromos kezelése« című könyvét a kezébe veszi – írja dr. Palotás László –, belelapoz, vagy megpillantja a könyvesboltok kirakatában, bizonyára meglepődik a szokatlan, újszerű téma, a rejtélyesnek tűnő cím láttán. Magam is úgy gondoltam, szükséges néhány eligazító, bevezető szó a könyv elé. Ebből kiindulva, gondolataimat a könyvben felvetett témával, pontosabban elsősorban annak – engem mint építőmérnököt érdeklő – különleges és elhatárolt területével kapcsolatban a következőket kísérlem meg röviden összefoglalni.

Évtizedes kutatómunkánk lényeges témaköre volt a betonnak, ennek az építőipari szempontból rendkívül fontos építőanyagnak a vizsgálata abból a célból, hogy annak műszakilag előnyös és gazdaságos tulajdonságait a hazai anyagok és lehetőségek figyelembevételével meg tudjuk határozni, ennek a különböző kívánságokat jól kielégítő minőségi betonnak gyakorlatban fontos paramétereit meg tudjuk adni. Ezek közé sorolható a betonszilárdságot elősegítő aktiváló módszerek kutatása is. Ebben a témakörben a Budapesti Műszaki Egyetem II. sz. Hídépítéstani, majd az Építőanyagok Tanszékén – a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával – kiterjedt kutatómunka folyt és folyik a mai napig.

Az általánosan ismert s alkalmazott hőkezelési eljárásokon kívül a figyelem az utóbbi években világszerte az aktiválás különleges módszere (nedvesőrlés, nyomás alatti szilárdítás, vákuumozás, speciális vegyszerek, kristálycsírák felhasználása stb.) felé fordult.

Kezdeményezésemre 1963-tól kezdve az aktiválásra vonatkozó kutatást egy újabb területre: a beton keverővizének aktiválására igyekeztünk kiterjeszteni. Ab-

ból a gondolatból indultunk ki, hogy a vízben a van der Waals- és a dipólerőkön kívül hidrogénhidak is kialakulnak, és a vízmolekulák bizonyos mértékben rendezettek. Ez a rendezettség kis tartományokra, az ún. cibotaktikus csoportokra terjed ki, amelyek hőmozgásuk következtében egymáshoz viszonyítva képesek szabadon elmozdulni, folytonosan szétválni és újra alakulni. Az intermolekuláris hidrogénkötéseknek alkalmas módon való felbontásával nagyobb molekulamozgékonysághoz, a viszkozitás csökkentéséhez, a diffúziós képesség növeléséhez jutunk, s ezek végeredményeként a cementszemcsék nagyobb fokú hidratációját s ezen keresztül a beton szilárdságának növekedését eredményezik.

Amikor a tanszék dolgozói 1967-ben felfigyeltek a Budapesti Nemzetközi Vásáron bemutatott elektromos folyadékkezelő készülékre, a tanszéken már kedvező eredményeket adó, intenzív kísérletek folytak mechanikus, mágneses, ultrahangos eljárásokkal s felületaktív anyagok adagolásával. *Az elektromos folyadékkezelő készülék fent részletezett célra való felhasználása jól használható módszernek látszott. Ezt az előzetes várakozást egy készülékkel végzett laboratóriumi kísérletek valóban igazolták is.*

Miután a vízmolekulák mozgékonyságának növelése, a belső súrlódás, a víz felületi feszültségének azzal járó csökkentése más esetekben is kedvező hatású lehet, igen helyesnek mondható a szerzőnek az a törekvése, hogy az ipari, a mezőgazdasági, a vízgazdálkodási, az egészségügyi gyakorlat számos területén is szerezzen kísérletileg igazolható laboratóriumi eredményeket, amelyek a készülék üzemi felhasználásának elvi alapjait előkészítik s megindokolják. Éppen ezért

ítélhető igen hasznosnak az a támogatás, amelyet a szerző a kísérletek elvégzéséhez a különböző intézményektől kapott, valamint a Műszaki Könyvkiadó készsége is a könyv megjelentetéséhez.

Úgy vélem, hogy e könyv tanulmányozása fel fogja kelteni részben a már felsorolt, részben az újabb szakterületek érdeklődését további kísérletek elvégzésére s széles körű üzemi kísérletek lefolytatására is.

A szerző könyvében az elektromos folyadékkezelés elvi kérdéseit, azok általános alapjait szemléletesen, könnyen érthetően igyekezett megvilágítani, bemutatott kísérleti eredményeket oly területeken, amelyeken alkalmazásának kibővítése előnyös lehet, felhívta a figyelmet a gyakorlatilag hasznosítható területekre, s ezáltal segítséget és tájékozódást tud nyújtani az érintett szakterületek intenzívebb bevonásának megalapozására. Mert úgy gondolom, hogy a biztatónak ígérkező eddigi eredmények széles körű gyakorlati hasznosítása, az ehhez szükséges rendszeres kutatások elvégzése s ezek segítségével az alkalmasság kedvező voltának igazolása – a jövő feladata!

Dr. Palotás László
Kossuth-díjas ny. egyetemi tanár,
a műszaki tudományok doktora,
a Magyar Tudományos Akadémia
tudományos tanácsadója"

Azt hihetnénk, hogy ez a szakvélemény perdöntő. Azt hihetnénk: Pados István könyve feltűnést keltett, és most sorra jelentkeznek a belföldi és a külföldi üzemek, akik így vagy úgy hasznosítani szeretnék ezt a találmányt. Azt hihetnénk: mindazok a tudományos szakértők, akik tudománytalannak minősítették Pados

szabadalmát, visszavonják korábbi szakvéleményüket.

Egy német akadémiai kutatóintézet szakembere jelenik meg a színen. Három napon át vizsgálja Pados István találmányát, majd annak rendje és módja szerint megrendeli a gépet a Magyar Tudományos Akadémia Kutatási Ellátási Szolgálatától. Az ajánlat dokumentumát olvasva örömmel gondolhatnánk, hogy ha nem is itthon, de külföldön érvényre jut majd Pados találmányának újszerűsége.

AKADIMPORT
A Magyar Tudományos Akadémia
Kutatási Ellátási Szolgálata Budapest
I. Országház u. 28–30
Pados István fizikus úrnak
Budapest
V. Néphadsereg útja 24–26. II. em. 15.
Jelünk: 915/025/NE
Juhászné
Tárgy: Ajánlatkérés
Mai személyes megbeszélésünk alapján kérjük, hogy a Német Tudományos Akadémia egyik intézete által igényelt

1db „Electreat" – 10 elektródával folyadékok elektromos kezelésére szolgáló berendezés

elkészítésére ajánlatot adni szíveskedjék.
Német partnerünk hivatkozik azon berendezésre, melyet az érdeklődő intézet munkatársa, dr. Stade úr Budapesten, a Műszaki Egyetem Építőanyagok Tanszékén (Budapest XI., Bertalan Lajos utca 7.) látott.
Kérjük, hogy ajánlatában a vételárra, várható szállítási határidőre, garanciális kötelezettségre, műszaki leírásra, fizetési feltételekre stb. kitérni szíveskedjék.

Ajánlatát a német akadémiai partnerünknek továbbítani fogjuk, és annak válaszát követően tudunk esetleges megrendelésről tárgyalni.

Mátyássy Zsolt s. k. dr. Juhászné s. k.

P. h.

Személyesen átadva!

AKADIMPORT
Magyar Tudományos Akadémia
Kutatási Ellátási Szolgálata
Budapest I., Országház u. 28–30
Mi jelünk: 025/70/NE
Juhászné
Tel.: 160-160/195
„Labor" MIM
Laboratóriumi Felszerelések
Gyára
Export Értékesítési Osztály
Budapest
IX. Thaly Kálmán u. 41.
Ajánlott!

Megrendelés 025/70/NE sz.

Hivatkozással Pados István fizikus, feltalálótól (Bp. V. Néphadsereg utca 24–26. sz. alatti lakos) a mai napon kapott tájékoztatásra, mely szerint az Electreat nevű készüléket a LABOR MIM fogja gyártani – a Német Tudományos Akadémia részére, exportra megrendeljük Önöknél az alábbi cikkeket:

1db Pados-féle elektromos folyadékkezelő készülék, kutatási célokra,
600–5000 V-ig terjedő, folyamatosan változtatható feszültséggel,

3 fajta üzemmóddal,
10 elektródás, lapos áramlási
csatornájú kezelővel
2 garn. pótalkatrész

(Fenti készülék a BME Építőanyagok Tanszékén és az ELTE Általános és Szervetlen Kémiai Tanszékén lévő készülékhez hasonló típus.) Export csomagolást, német nyelvű gépkönyvet kérünk.

Szállítási határidő: mielőbb, 1970-ben
Teljesítési hely: az Önök telephelye
MNB 227-90171-7264 folyószámlánkról

Kérjük, szíveskedjenek rendelésünk egyik példányát visszaigazolásként, cégszerű aláírásukkal ellátva Ft egységár, és amennyiben van, Rol egységár feltüntetésével (NDK relatio) visszaküldeni.

Kapja: Címzett Mátyássy Juhászné
Pados István (másolatban)

P. H.

Pados István ajánlatát az AKADIMPORT továbbította, az ajánlatnak megfelelő megrendelés meg is érkezett, de a Labor Műszeripari Művek a rendelést visszautasította. Tudom, hogy sokan lesznek, akik kételkedve olvassák mindezeket. A „szellemi szabotőröket" valóban nehéz tetten érni. Pados István mint „magánfeltaláló", aki a saját pénzén tartja fenn szabadalmait világszerte, „vörös posztó" a szakma szemében. Az ellene halmozódó gyűlölet már-már irracionális, hiszen a nyolcvanéves öregember egyezernyolcszáz forint nyugdíjjal rendelkezik. Lakása szegényes. Ruházata kopottas, de tiszta. Kísérleteit a maga költségén végzi. Készülékeit saját maga csináltatja. Szerszámokra,

energiára, nyersanyagra fordítja jövedelmét, ezért nincs semmije, holott egy egész sor ország vizsgálta meg szabadalmát, mielőtt megadta volna hozzá a jogi védelmet. Így például Pados István maga fizeti a magyar, a két angol szabadalmat 1 189 888 sz. és 1 328 521. sz. alatt. És egy ideig fizette a többi megadott tizenhét szabadalom költségeit is. Pados István szegénységben él. Ő az irigyelt „maszek". Tegyük fel a szónoki kérdést: az imént felsorolt országok megadták volna a szabadalmat, ha a Pados találmánya nem volna jó? A kérdés azért szónoki, mert a válasz egyértelmű mindazok előtt, akik a szabadalmakat megadó szabadalmi hivatalok igényességét, szakértelmét ismerik. Ám, hogy a hivatalok, az arc nélküli rosszakarók valóban a bolondját járatják vele, erre hadd mellékeljek egy újabb dokumentumot. Egy ausztrál üzletember csaknem egy éven keresztül érdeklődött a folyadékkezelő felől – nem kapott választ.

„CONSULATE GENERAL
of the
HUNGARIAN PEOPLES REPUBLIK
Sydney 1968, X. 18.
Tárgy: Pados-féle
folyadékkezelő
Our Ref.: 13/1968.

CHEMOLIMPEX KÜLKERESKEDELMI VÁLLALAT
Államközi Osztály
Budapest
B. Balsay úr felkereste irodánkat, és az Újítók Lapja 1967. szeptember 12-i számában a Pados-féle folyadék-

kezelő jelentőségét ismertető cikkre hivatkozva, érdeklődött a Chemolimpex által Ausztráliában bejelentett szabadalom iránt.
Közlése szerint a témában múlt év október 31-én levelet írt Önökhöz, melyre választ nem kapott.
Balsay úr véleménye szerint a szabadalom nagy érdeklődésre tarthat számot Ausztráliában, és érthetetlen előtte, hogy levelét válasz nélkül hagyták.
Kérjük szíves tájékoztatásukat. Üdvözlettel

(Keglovics György s. k.)
kereskedelmi tanácsos"

Mi jöhet mindezek után még? – kérdezi magában az olvasó. Sok minden jöhetne, hiszen közölhetnénk a Népszabadság cikkírójának, Pethő Gábornak a „leleplező" sorait arról, hogy a Pados-féle módszer „csalás, szemfényvesztés", hogy (szerinte) egyetlen vegyész sincs, aki hinne az ilyesféle dolgokban. Közölhetnénk más „tudományos" szakvéleményeket is, melyek olvastán meghökken a laikus olvasó, és azt mondja: ha egy ilyen magas beosztású szakember mondja, akkor valóban úgy van. Pados találmánya nem is találmány. De hagyjuk el ezeket. Nyugodtan elhagyhatjuk, hiszen a szakma frontális ellenállását nem kell bizonyítani.

Figyeljünk fel egy érdekességre. Mert miközben az ország nyilvánossága előtt buktatják meg Pados találmányát az éber szakmai kritikusok, Debrecenben különös dolgok történnek. Történnek pedig a BIOGAL Gyógyszergyárban, melynek kutatási főmérnökétől, Csernus Istvántól tudjuk, hogy a Debreceni Finommechanikai Vállalat két mérnöke vízkezelő készüléket szerkesztett, melynek találmányi lajstromszáma NA–843 162 455. A szerződést 1974. V. 18-án kötötték

meg a BIOGAL Gyógyszergyárral, mégpedig egy szulfáttartalmú gyomirtószer előállítására. A feltalálók csaknem százezer forintot kaptak a szolgálati szabadalom után, ami azt mutatja, hogy az a vízkezelő készülék mégiscsak jó volt. Eredményes volt, holott Pados István találmányáról a legkitűnőbb szakemberek mutatták ki, hogy rossz. Most már csak az hiányozna, hogy meggyőződjünk róla: az ellenvéleményezők részt vettek-e abban a másik vízkezelő-témában? Vagy egy harmadikban esetleg?

Milyen érdek járatja velük és mindnyájunkkal is a „bolondját"? Hová lett a szakmai becsület? A jó előtt való hódolás emberi tisztessége?!

Beck Mihály „Tudomány – áltudomány" címmel írott tanulmánya, melyet az Akadémiai Könyvkiadó jelentetett meg 1977-ben, elismeri, hogy a mágnesezett vízkezelő eljárások a gyakorlatban beválnak, de kijelenti ugyanakkor, hogy „a mágnesezett vízkezeléssel szemben mégis a legnagyobb fenntartással kell viseltetni".(?!)

„A közelmúltban jelent meg Pados István részletes könyve az eljárás elméleti alapjairól, a megvalósítás módjáról és az ígéretes eredményekről (33). Ezekről a kérdésekről már nyíltan lehet beszélni, hiszen az eljárást a szabadalmak egész sora védi" – írja Beck Mihály. – „Ez természetes, mert a néhány száz Volt/cm-től néhány ezer Volt/cm-ig változó térerősségű és különböző elrendezésű erőtér hatásának kitett különböző folyadékok tulajdonságai – örvendetes módon – a gyakorlati felhasználás szempontjából mindig előnyösen változnak meg. Például egyáltalán nem válik ki a kezelt vízből az egyébként kövesedést okozó anyag, ha mégis kiválnék, akkor pedig könnyen eltávolítható

iszap formájában: megnő a különböző anyagok oldékonysága az így kezelt vízben: a beton gyorsabban szilárdul, a kenyér íze jobb lesz, ha a tésztát kezelt vízzel állítják elő; a kenőolaj jobban ken, a magvak jobban csíráznak."

De hát ez nagyszerű! – gondolhatnánk, azonban a tanulmányíró kételye a többi között így fogalmazódik: „Ha a mágneses vízkezelés valóban az ígért hatáshoz vezet, akkor az anyag szerkezetére, illetve az elektromos és mágneses tér és az anyag kölcsönhatására összes eddigi ismereteinket felül kell vizsgálni!" – Nosza! Ha a gyakorlat az elmélet próbája valóban, vizsgáljuk fölül! Hiszen Beck Mihály is állítja: *.Ezeket a hatásokat még akkor is alaposan meg kell vizsgálni roppant jelentőségük miatt,* ha a szerző tudományos érvelését éppoly alaptalannak kell tekinteni, mint a CEPI készülék »magyarázatát«. Természetesen csak kellő kritikával végzett és jól berendezett kísérletektől, az anyagi tulajdonságoknak az elektrosztatikus kezelést követő objektív mérőszámokkal jellemezhető tulajdonságaiban bekövetkező változások mérésétől remélhetjük, hogy egyértelmű választ kapunk." A bonyolultan megfogalmazott szellemi beltartalom azt jelenti, hogy a tapasztalati igazságot asszimilálni kell az elmélet számára úgy, hogy az ne szenvedjen csorbát. De a tudós még hozzáteszi: *.Mindaddig, amíg ilyen adatok nem állnak rendelkezésünkre, nem célszerű az eljárást akármilyen célra is felhasználni.'*

Hogy kinek célszerű és kinek nem célszerű, azt mi dönti el? A debreceni BIOGAL-nak célszerű? Padosnak nem? Kik vannak „benne" abban a vízkezelő berendezésben, melyet a növényvédőszerek gyártási technológiájára használnak fel, hogy azoknak ott szabad

és ajánlatos felhasználni a módszert „akármilyen" célra? Ha Pados István minden kezdeményezését meg tudja akadályozni a „szakma", akkor a debreceni precedens hogyan kerülhette el annyi éber szakember figyelmét?

Ezekre a kérdésekre szeretne választ a laikus szemlélő.

Az elromolhatatlan lift nekrológja

A felvonó csak akkor felvonó, ha működik, ha bebizonyítja, hogy az, ami. Ha erre nincs módja: minden hiába. Az „elromolhatatlan" felvonó utolsó felvonása, vagyis föl-nem-vonása: a teljes süllyedés. De mielőtt ledobnánk rá a legelső rögöt a liftaknaszerű sírgödörbe, hadd ejtsünk néhány szót erről a rövid, de kudarcokban gazdag életről.

1959-ben már feltűnést keltett. Akkor még sehol nem működött félvezetős gyűjtővezérlésű felvonó. A téma ügyiratai zsákokat töltenek meg. Mezei Andrással ellentétben mi már nem akarjuk kiborítani ezt a zsákot. Elvesznénk a részletek rengetegében, a Központi Népi Ellenőrző Bizottság vizsgálatainak anyagában. Nem bontjuk föl a köteget, de jól emlékszünk dr. Fehér József szakértő megjegyzésére, aki a találmánykomplexum tanulmányozása során jelentette ki: „Ha ennek csak tíz százaléka volna felhasználható a felvonóiparunk számára, akkor is megérné, hogy komolyan foglalkozzunk vele." Csakhogy időközben – évek teltek el – a licencvásárlás kezdte komolyan foglalkoztatni mindazokat, akiknek „érdemes lett volna komolyan foglalkozni" a mi B–B felvonónkkal. Ekkor már érezhettük volna, hogy találmányunk rosszkor született, hogy helytelen volt több mint negyedmillió forintot befektetnünk a konstrukció kifejlesztésébe. Kezdtük sejteni, csak magunkat okolhatjuk, hogy tizennégy évünk odalett... Dobjuk a gödörbe ezt is.

Ne rágódjunk most azon, hogy felvonóiparunk mindebből semmit nem tudott hasznosítani. Nyugodjunk bele, hogy egyetlen konkrét ellenvetésre sem méltattak

bennünket mind a mai napig. Hogy „termékstruktúrára" és más „magasabb népgazdasági érdekre" hivatkoztak. Most a szép pillanatokra emlékezzünk, például arra, mikor a londoni bemutatón az OTIS, a SCHINDLER – tehát a legnagyobb világcégek – képviselői mondták újdonságainkról, hogy „forradalmasíthatják az egész felvonóipart". Tegyük az „elhunyt" mellé a Brüsszeli Világkiállítás arany nagydíját. Szép napok: egy angol üzletember, Mr. Bahary tárgyalt a LICENCIÁVAL és a Fővárosi Felvonójavító Vállalattal. Ő sürgette a mintapéldány elkészítését. Ezer darabos szériára tett vételi ajánlatot. Mi több, egy Iránban létesítendő felvonógyárra is kért ajánlatot, amelyben kizárólag B–B felvonókat gyártanának. Mr. Bahary az első utópista megrendelők közé tartozott, akinek a neve aranybetűkkel vésődik kudarcunk sötét szomorúságába. Köszönet Mr. Baharynak. Köszönet azoknak a nyugati cégeknek, amelyek annak idején meg akarták venni a találmányt, és köszönet azoknak is, akik nem adták el, mert nem elégedtek meg az eszmei értékesítés szerényebb lehetőségeivel. Ők sem akartak rosszat!

És jót akartak minden bizonnyal azok is, akik sokat utazva nyugati és keleti országokban, sok időt töltöttek el szakértő vizsgálódással, amíg végül is a svájci licenc megvásárlása mellett döntöttek. Jó szándékuk kétségbe vonása akkor sem illő, ha a valóban jó svájci szabadalmat itthon, a mi műszaki körülményeink között nem tudjuk jól üzemeltetni, ha sokak szerint – és ez is vitatható – a szovjet lift licencét még mindig értelmesebb lett volna megvásárolni. Azok, akik a svájci licenc megvásárlása mellett döntöttek, nem érezhetik-e úgy, hogy tisztességüket, becsületességüket kérdőjelezné meg találmányunk esetleges itthoni vagy külföldi si-

kere? Nem egy üzemben tapasztaltuk ugyanis, hogy így alakulhatnak érdekközösségek: nem osztályérdekek, de presztízsérdekek alapján. Miért? Mennyiért? Ezekre nem tudunk megfelelő magyarázatot adni, de azt, hogy ilyenek léteznek, teljes valónkkal érezzük. Ezért rág bennünket is a kétség: a B–B felvonónak azért nem szabad megvalósulnia, mert akkor kiderülne, hogy a licencvásárlás felesleges volt?

Ezekbe a torz reakciókba, torz érdekviszonyokba, Mezei András kifejezésével élve: mi is bele vagyunk csomózva. Nem érdektelenséget, de ellenérdeket tapasztalunk. Ellendrukkerekkel vagyunk körülvéve, olyanokkal, akik monopolhelyzetben vannak velünk szemben. Akik szóba sem állnak velünk, akikkel szemben nincs fórumunk, hogy igazunkat igazolni tudjuk. Ezért történhetett meg, hogy a LICENCIA Találmányokat Értékesítő Vállalat – látva a hazai érdektelenséget – nem kívánt foglalkozni tovább a felvonóüggyel. Mi pedig már akkor is megérthettük volna, hogy minden további erőfeszítés – referencia hiányában – kudarcra van ítélve. Hogy naivitás az elhatározásunk: majd mi kézbe vesszük az ügyet. A dolgok nem tűrik ezt sem. Mert hívásunkra az OTIS nevű legnagyobb amerikai felvonógyár egyik igazgató-főmérnöke Pestre érkezett, 1977. szeptember 9-én engedélyt kaptunk ugyan arra, hogy megtekinthesse a Damjanich utcai felvonónkat, de a Fővárosi Felvonójavító Vállalat a helyszínen megtagadta, hogy a liftet működtessük, kipróbálhassuk!! A külföldi úr mi másra gondolhatott, mint arra, hogy a lift nem jó? Olyan felvonót pedig, amelyik nem von fel, Nyugaton nem szoktak vásárolni. Az OTIS képviselője elutazott.

Mért kellett az értékesítést megakadályozni, mikor

ez a Ganz-MÁVAG-nak is érdeke lehetett volna?! (Néhány nappal korábban ugyanis – szeptember 5-én – minden anyagi feltétel nélkül ennek az üzemnek ajánlottuk fel találmányunkat. Elfogadta, és ezért cserében vállalta a szabadalmak fenntartását. Ha ingyen is, de a Ganz-MÁVAG elfogadta a szabadalmat!) A gyár szakemberei lelkesedtek, amikor átadtuk a kísérleti felvonó teljes dokumentációját. Riskó György igazgató szerződést készített, amelyet a Pécsi Műszaki Főiskolával kötött volna meg rövidesen, hogy fejlesszék ki a találmányt, de váratlanul most nem a gyárból, kívülről követelték „illetékesek" azt, hogy a gyár ebben a kérdésben ne döntsön egyedül. Öt-hat intézmény szakvéleménye döntsön. Íme, az akadályoztatás bevált, nem nyílt formája. „Támadhatatlan" és megfoghatatlan.

Az öt-hat intézmény szakvéleménye érvényesebb volna, mint az egyetlen magyar felvonógyáré? Amikor ezt megtudtuk, 1978. március 21-én levelet írtunk Török József műszaki vezérigazgató-helyettesnek, aki az ügyünket kezdettől fogva támogatta. Levelünket azonban a gyár szabadalom-jogi megbízottja nem vette át, azzal a jóhiszemű megjegyzéssel, hogy nem tartja diplomatikusnak és időszerűnek, mert „ezzel a levéllel a kedvezően alakuló kapcsolatainkat elronthatjuk". Így beleegyeztünk abba, hogy levelünket egyelőre ne továbbítsa, bár tisztában voltunk azzal, hogy a dör tés lehetősége ezekkel a „szakvéleményezésekkel" a Ganz-MÁVAG kezéből kicsúszott, és ugyanazok kaparintották meg, akik annak idején a külföldi licencvásárlásban exponálták magukat.

És íme: a napokban kaptuk a telefonközlést, hogy már úton van a levél, amelyben a Ganz-MÁVAG saj-

nálkozását fejezi ki. Idézzük a döntő érvet: „A külső és belső vizsgálatokból egyértelműen annyi volt megállapítható, hogy a tárgybeli felvonó konstrukciós megoldások vállalatunk számára nem nyújtanak jelentősebb előnyöket." És a népgazdaságnak? És a lakosságnak? Megegyezik-e a vállalati érdek az egyén és a közösség igazi érdekével? Mi, akik mindig kitaláltunk valamit, miért kell, hogy már-már „bűnösöknek" érezzük magunkat csupán azért, mert a találmánytól a fejlesztésen át a gyártásig és az értékesítésig *valami nincs kitalálva.*

Mezei András cikke – bár a huszonnegyik órában jött az Élet és Irodalomban – talán ismét némi reményt csillant fel előttünk. Július 28-án jár le a magyar szabadalmi bejelentésünk, a harmincezer forintnyi fenntartási díj befizetésének utolsó határideje. Ügyünkben – ha valamit még egyáltalán el lehet érni – az jelentene konkrét eredményt, ha sürgősen alkalmat kapnánk arra, hogy nyilvános szakmai és társadalmi testület előtt megvédhessük igazunkat (hiszen még a bűnöző vádlottaknak is joguk és lehetőségük van az utolsó szóra!), mert erre eddig nem nyílt lehetőségünk. Milyen fórum vagy szerv vállalhatná addig a magyar szabadalmi díjak befizetését? A LICENCIA, HUNICOOP, a NOVEX? Vagy ez volt az „elromolhatatlan" lift nekrológja?

Bálint András és Bánáti Sándor

N. N. története

Sok szó esett azokról, akik megsértik a törvényeket, az ipari és a gazdasági élet szabályozóit. Ha az emberek ezt nem tennék, ha betartanák az állampolgári fegyelmet, minden jó volna – ezt állítják sokan, s ha el kell is ismernünk igazukat nagy általánosságban, mégis, vizsgáljunk meg egy olyan kivételes ügyet, melyben egy valóban kivételes ember betartja a törvényeket száz százalékig, és éppen ezzel a jó tulajdonságával jár pórul. Porubszky Jenő 1909-ben született. Érettségi után mindjárt a Ganz Villamossági Gyárba ment szakmát tanulni. Dolgozott a Telefongyárban. Az Egyesült Izzóba került, ahol 1937-től 1969-ig dolgozott egyhuzamban mint a fejlesztési főosztály technológiai laboratóriumának vezetője. Ez a több tucat szabadalommal rendelkező, magasan kvalifikált műszaki ember mellesleg (?) az MTE, az egykori Munkás Testedző Egylet vezetőségi tagja. Maga is tornász, a Népszava „névtelen" újságírója, olyan ember, aki alapító tagja volt a gödi Fészeknek, de 1945 után ezt senkinek nem mondta. Nem „érvényesítette" munkásmozgalmi múltját. Amolyan fura embernek számított ebben is. Azt állítja: kevesebb hitele volt a régi munkásmozgalmi tagnak, mint annak a neofitának, aki akkor lépett be... Ez a ma is friss, agilis ember, ha nyugdíjas is, valamivel mindig felhívja magára a figyelmet. Figyeli a napisajtót. Cikkeket ír a Magyar Nemzetbe. Mikor kirobbant az „Ilyen gazdagok vagyunk?" vita az Élet és Irodalomban, fölkeresett, hogy elmondja a maga történetét, melynek terjedelme azonban jóval meghaladta a hetilap terjedelmi lehetőségeit. Most, hogy könyve-

met szerkesztem, újra meg újra besurran a fejezetek közé egy Naiv Nyugdíjas okosan derűs és derűsen komor története. Nem véletlenül, mert helye van itt, ebben a könyvben. Ezért kerestem meg őt Ulászló utcai lakásán, hogy még egyszer elmondassam vele: mit ér és mit ér el az ember, ha nyugdíjasként még tenni akar. Szeretném kicsalni belőle egy találmány és egy kisipari engedély hároméves történetét, ha ugyan elmondja.

– Hogy elmondom-e? Szívesen megteszem, bár nem tudom, érdekes-e valaki számára az „élhetetlenség" pontos és részletes története. Egy olyan emberé, aki mindig meglepődik, ha a valóság végül is nem olyan, mint amilyennek képzelte. Ha ezek után is számot tarthatok érdeklődésére, akkor mondom a magamét, de kérésem is van: hadd beszéljek magamról harmadik személyben, ironikusan, egy kis távolságtartással, hiszen ha nem mulattatott volna engemet is az a történet, melynek tárgya is, alanya is voltam egy személyben, akkor valóban bolondnak kellene magamat tartanom azért, mert végigküszködtem a „távot".

Az alkotókedv, amelyet életem folyamán többé-kevésbé mindig módom volt kielégíteni, nyugdíjba lépésem pillanatában sem szűnt meg. Évek óta dédelgetett hobbimat elővéve, itthoni kísérleteimmel játszadoztam – eredményesen. Sikerült létrehoznom valamit, technikailag szépet, újszerűt és – hasznosat. A gondolatjel itt azt jelenti, hogy a kifejezés nem pontos. Teljes értékűvé csak akkor válna, ha hasznosságát már széles körű használat is bizonyíthatná; erre azonban „objektív okok" miatt mind ez ideig nem kerülhetett sor. Így az „objektív okok" legyőzésével foglalkozom immár két éve óta – mindinkább csökkenő energiával. Ha történetemet olyan egyedi esetnek tarthatnám, amelyhez ha-

sonló másokkal úgysem fordulhat elő – mert például csak a speciális témával függene össze –, az elbeszélésre nem vesztegetnék időt. De nem így van! Az akadályok az egyén szempontjából mindenkor „objektívek" voltak: előírások, rendeletek pontos betartása, paragrafusok értelmezése és ütközése, szellemüknek meg nem értése, csupán formális betartása, sőt gyakran a paragrafusokban nem létező, csupán mögéjük képzelt szándékokhoz való igazodás. Röviden összefogva: csupa visszatartó, gátló tényezővel akadtam össze, és sohasem előmozdítóval. Mintha az alkotási kedv önmagában olyan erős energiaforrás lehetne, amellyel bármennyi akadályozó tényezőt állítanak is szembe, az eredmény pozitív marad. Pedig nem így van. Le lehet törni, és ez nem lehet cél.

Az elmúlt két évben végzett Don Quijote-i tevékenységemben nem tapasztaltam a „hivatalnak packázásait" – mindenütt jóindulattal, segítő szándékkal találkoztam. Egyszerűen csak mindenki jól végezte a kötelességét, ahogy az a számára elő van írva. Mindenki jól játszott a kottából, de az együtt hangzásból nem szimfónia jött ki, hanem idegőrlő zene. A kotta volt a hibás – pedig azt a szerzők disszonancia nélküli szimfóniának szánták.

Mivel meggyőződésem, hogy ezt a kottát jól megírni igen nehéz, hadd elevenítsek fel néhány mondatot korabeli újságokból:

„...a mind nagyobb és bonyolultabb feladatokat csak a társadalom növekvő részvételével tudjuk megoldani..."

„...a társadalmi munka lényeges vonása, hogy a tényleges és időszerű társadalmi igényből indul ki..."

és végül:

„. . . a jó társadalmi rendszer egyik jellemzője az kell legyen, hogy a társadalom tagjainak alkotókészségét maximális mértékben engedi kibontakozni."

Ezeket átgondolva akár kötelességmulasztásnak érezhetném, ha nem próbálnám „feltárni" azokat a hibákat, amelyeket, nem tudom, kik és hol követtek el. De elkövetésüket az eredmények kétségtelenül mutatják.

Megint másra hivatkozom.

Lukács György mondta egy interjú alkalmával: „. . . aggaszt, hogy beérjük bizonyos dolgok kimondásával, deklarálásával, a rossz dolgok fölötti nevetéssel, ahelyett, hogy a tényleges megjavításnak a kérdését vetnénk fel jobban."

A kérdéseket csak felvetni tudom. Nem vagyok közgazdász. De ha tapasztalataimmal csak néhány kottafej helyes megváltoztatásához hozzásegítek, már nem tartom hiábavalónak.

Igyekszem az időrendben felsoroltakat a lényegre rövidítve mondani el. Az érdeklődésekkel, telefonálásokkal, eredménytelen megbeszélésekkel és hiábavaló utazásokkal eltöltött sok száz üresjárati órát úgysem tudnám érzékeltetni.

Az N. N. elé tornyosuló objektív nehézségek részeseit – az intézményeket és közületeket – csak a megértés elkerülhetetlen kellékeiként szerepeltetem.

– Tehát?

– N. N. kedvenc „műszaki játéka" volt a Seignette-elektromos piezokristály készítésével és alkalmazásával való foglalkozás. A téma ijesztőnek látszó neve itt nem lényeges – a lényeg az, hogy N. N. a szakirodalomból ismerte a piezokristály hangvisszaadó eszközként való alkalmazásának elvi lehetőségét, s bár ilyen

sem a hazai forgalomban, sem külföldön nem látható – hobbiként, felnőttnek való színvonalas játékként –, elkezdett foglalkozni vele. Az eredmények mind biztatóbbak lettek, s talán egyévi kísérletezés után olyan jó minőségű kristály-fejhallgató konstrukció és minta született, amely magában hordta a kényszerítő gondolatot: ilyent gyártani kell. Hangminősége jó, olcsón előállítható, nagyon alkalmas lehet tévékészülékekhez és rádiókhoz kiegészítésül és például tömeges használatra nyelvtanfolyamokhoz és az audiovizuális oktatás eszközéül. A fejhallgató abban az időben többnyire hiánycikk volt, s ha elvétve kapható volt is, drágán...

N. N. (Naiv Nyugdíjas) így okoskodott: a kísérleti munkán eredményesen túl van, a minták jók, a társadalmi igény megvan (akkor még azt hitte, hogy ez azonos a kereskedelmi igénnyel), a készüléket előállítani olcsón lehet – tehát a nehezén túl is van. „Csak" gyártót kell keresni.

Állami vállalathoz nem fordult. Saját tapasztalataiból és baráti tanácsokból tudta, hogy a nagyvállalatok zárt közösségében egy kívülről jött téma nehezen kaphat életet. Rövid időn belül arra ébredne, hogy az ő munkájára nem is volt szükség, mert mindent másképpen – „jobban" – oldottak meg. Biztatóbb gondolatnak látszott szövetkezetet keresni, amelynél az ő szakértői közreműködésére is szükség lenne.

– Mi történt N. N.-nel ezután?

– 1974. április 29-én N. N. fölkeresett egy VIII. kerületi műanyagfeldolgozó szövetkezetet. Vállalkozó szellemű, mozgékony társaságnak ismerte őket – hírből. Az új téma termékeik közé besorolható lett volna.

A szövetkezet főmérnöke érdeklődést mutatott, de – mint mondta – exportjukat éppen akkor emelték fel

az ötszörösére. Nagyon gondban vannak, sajnos... Tanácsolta, hogy N. N. a KISZÖV-öt kérdezze meg.

Május 3.: N. N. fölkereste a KISZÖV-öt, és tanácsukat kérte.

Illetékes tisztviselőjük a témát érdekesnek és alkalmasnak találta. Javasolt négy szövetkezetet, amelyeknek profiljába illeszthető lenne: a II., az V., a X. és a XII. kerületben.

Május–júniusban N. N. mindegyik szövetkezetet fölkereste, és sokszori tárgyalásának mindenütt az volt a vége, hogy a kereskedelmi igények tisztázása és a minőségvizsgálati eredmények nélkül a téma még éretlen a gyártók számára.

Május 21.: N. N. a mintákat bemutatta a RAVILL Nagykereskedelmi Vállalat áruforgalmi osztályán, ahol készséggel adtak igazoló írást arról, hogy megfelelő ár és minőségvizsgálati eredmények esetén a forgalmazást vállalják. Egyben felkérték N. N.-t, hogy keressen gyártó vállalatot.

N. N. a RAVILL levelének birtokában további három szövetkezettel tárgyalt. Ezek egyike sem volt elutasító, de az ismétlődő megbeszélések folyton halasztott időpontja és a lagymatag továbblépések végül is eredménytelenségre vezettek.

Egyetlen szövetkezet illetékesei mutattak aktív érdeklődést – Budaörsön –, akik személyesen tárgyaltak a nagykereskedelmi vállalattal a lehetőségek tisztázása ügyében.

A megbeszélés eredménye az lett, hogy a nagykereskedelmi vállalat első próbaképpen, mint még be nem vezetett cikkből – ha az ár megfelel –, hajlandó lesz maximálisan 500 db-ot megrendelni.

– Tehát siker?

– A szövetkezet az előzetes kalkuláció alapján arra az eredményre jutott, hogy a gyártás kockázatmentes elkezdése, a felszerszámozás költségei minimálisan 5000 db-os megrendelést kívánnak meg. Megfelelő árat csak megfelelő szerszámozással lehet elérni.

Október 30.: N. N.-t az 500 db–5000 db szembenállása az eddigi úton meg nem oldható feladat elé állította. Mindkét szempontot el kellett fogadnia. Ha a kereskedelem 500-nál nagyobb, a gyártás 5000-nél kisebb darabszám kockázatát nem vállalja: ez holtpont!

– Mi van a holtponton?

– Családi és baráti körének érdeklődésére N. N. már restellt az eredménytelen tárgyalásokról beszámolni. Úgy érezte: nevetségessé válik hiábavaló mániákus törekvésével.

A tárgyaló felek mindegyikének tetszett a téma műszaki része. A bemutatott minta célszerű konstrukciója, egyszerűsége, kitűnő hangminősége elismerést keltett. A zökkenő s végül a kátyú a kereskedelmi lehetőségek átgondolásakor következett. Az egyetlen szövetkezet, amely a nagykereskedelmi vállalattal való közvetlen tárgyalásig elment – zsákutcába jutott.

N. N. a témát befejezettnek látta egy ideig, de fantáziáját nem tudta szüneteltetni. Képtelen volt belátni, hogy ha valamire igény van, és az a valami megoldott és olcsón gyártható, akkor miért kell az ötletnek meghalnia. Ez az értetlenség gondolkodásmódjából következett. Korábbi évtizedeit egy technológiai laboratóriumban töltötte, ahol a fizika világos és áthághatatlan törvényei voltak döntőek. Helyes szintézis esetén az eredménynek jönnie kellett. Mint egyedül lehetséges megoldás maradt tehát: ha a kereskedelemnek csak kevés számú fejhallgató kell kipróbálásra, de keveset

sehol sem tud elkészíttetni – elkészíti ő maga. Ha lehet!

A maga részéről képes néhány száz, akár néhány ezer elkészítésére is otthoni barkácstevékenység keretében (de nem barkács minőségben!) – és olyan sokszor hallotta emlegetni, hogy ebben az életkorban már mennyi kedvezményt adnak az egyedül dolgozó kisiparosoknak... Szórakozásból fog dolgozni. Kényelmes programot csinál magának, sokat fog olvasni, kirándulni, és közben nem fogja tehernek érezni a kötetlen munkát.

Beült tehát a könyvtárba, és áttanulmányozta a Magyar Közlönyben a meglévő rendeletek bonyolult szövegét: mit kell tennie és milyen lehetőségei lesznek? – Nem könnyű az avatatlannak elmúlt évfolyamok számait böngészve megtalálni, mi az, ami most is érvényes!

A gondolaton való néhány napos rágódás után – most már a felületes ismeretek birtokában – elhatározta, hogy kisipari működési engedély megadását kéri, nyugdíjának további folyósítása mellett. A dolog egyszerű lesz, mert – várhatóan – az ebben a korban (66 év) végezhető munkát – inkább „munkácskát" – már nem adóztatják, könyveket nem kell vezetnie, és járulékfizetésekkel sem terhelik. Hiszen a nyugdíjjogosultsága már megvan, s erről úgysem kíván lemondani – ez nyújtja a bátorságot ahhoz, hogy ilyen „merész" kísérletekbe kezdjen.

N. N. felesége az újabb tervet enyhe kétkedéssel hallgatta. Nem akarta férjének mindig újjáéledő optimizmusát letörni, s a háztartás vezetőjének óvatosságával csupán ennyit mondott: – Hát, te tudod... Remélem, a nyugdíjadból győzni fogod...

Ezzel elkezdődött N. N. szélmalomharcának újabb

korszaka – bár akkor ő ezt még nem tudta. 1974 novemberében N. N. elment az első fokú iparhatósághoz, a kerületi tanács iparügyi osztályához. Elmondta az „előtörténetet" és azt a szándékát, hogy átmenetileg saját erőből próbálná a témát a zsákutcából kivezetni. A fejhallgató gyártásához nyugdíja folyósítása melletti működési engedélyt kért.

Az első fokú iparhatóság a kívánságot első hallásra teljesíthetetlennek tartotta. Nyugdíj melletti működési engedélyt csak javítószolgálatra lehet kiadni a fennálló rendelkezések értelmében. Ettől való eltérést csak a másodfokú iparhatóság engedélyezhet. Kivételt képez a szabadalmas, aki saját találmányát kívánja gyártani.

November 15-én N. N. – miután az általa kidolgozott fejhallgatóra szabadalmi bejelentést tett (kedvezményes illetéke 1000 Ft), elment a másodfokú iparhatósághoz, a Fővárosi Tanács iparosztályához.

Elmondta az „előtörténetet", a későbbiekkel kiegészítve, és kérte a nyugdíj melletti működési engedély kiadásának engedélyezését.

A Fővárosi Tanács iparosztálya kijelentette: ha ez szabadalom, akkor az engedélyt meg kell adni.

N. N. azt válaszolta: még nem szabadalom, csak szabadalmi bejelentés. Szabadalommá csak a szabadalmi eljárás lefolytatása után válik, s ez két-három évbe telhet.

A Fővárosi Tanács iparosztálya telefonon átszólt a kerületi tanács iparosztályához – támogató értelemben.

N. N. ismét a kerületi tanácshoz ment.

Kerületi tanács: N. N. menjen el a KIOSZ Műszerész Szakosztály titkárságára, és kérdezze meg, hozzájárulnak-e a működési engedély kiadásához.

N. N. elment a KIOSZ szakosztályi titkárságára.

KIOSZ szakosztályi titkárság: Az első gyors válasz az volt, hogy a fennálló rendelkezések nem teszik lehetővé a működési engedély kiadását termék előállítására.

N. N. elmondta az „előtörténetet", az utána történtekkel kiegészítve, amelyeknek végső konklúziója az volt, hogy a találmány gyakorlati hasznosítására nincsen más járható út.

KIOSZ titkárság: N. N. jöjjön be néhány nap múlva, amikor éppen ülésezik az a szakmai bizottság, amelynek ez a hatáskörébe tartozik. Hozza magával a szakmai gyakorlatot igazoló iratait vagy mérnöki oklevelét. Ennek kötelező igazolását a rendelet előírja.

November 19-én N. N. megjelent a szakmai bizottság előtt. Elmondta az „előtörténetet" az utána történtekkel. Bemutatta a termékmintát. (Működésben is.) Szakmai gyakorlatának igazolásául elmondta, hogy bár mérnöki diplomája nincsen, mérnöki működést és beosztást – mintegy 25 évre visszamenőleg – igazolni tud. Ehhez elhozott kb. 20 szabadalmi okiratot, amelyeket az állami nagyvállalat technológiai laboratóriumának vezetőjeként kapott, továbbá szakmai dolgozatok és könyvek magyar és német nyelvű példányait, a Mérnöki Továbbképző Intézetben tartott előadásának nyomtatott jegyzetét. Igazolta, hogy tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Osztály egyik szakbizottságának stb.

A szakmai bizottság mindezt nagy elismeréssel hallgatta, és őszinte gondját fejezte ki amiatt, hogy a rendelet értelmében – sajnos – csak a mérnöki oklevél vehető figyelembe.

N. N. még reménytelen próbaképpen elővett egy

1928-ból származó villanyszerelői segédlevelet, amelynek első munkakönyve kiváltása óta sem vette hasznát, s örömére – a rendelet szövegének az megfelelt.

November 29-én N. N. az engedélyezés elvi megtörténte alapján a kérelmet a kerületi tanács iparügyi osztályán benyújtotta. Mellékletként még erkölcsi bizonyítványt, adóhátralék-igazolást és lakóhelyi házkezelőségi hozzájárulást kellett beszereznie.

1975. január 30-án a kerületi tanács ipari osztálya N. N. részére a nyugdíjfolyósítása melletti kisipari működési engedélyt megadta.

N. N. a működési engedély birtokában lakásán, saját személyében elektronikai műszerészként dolgozhatott. Munkájához segítséget nem – még családtagot sem – vehetett igénybe.

– N. N. „maszek" lett?

– N. N. életének aktív évtizedeiben az állami nagyvállalat zárt légkörében élt. Ez bizonyos védettséget jelentett a gyáron kívüli „szabad vizek" hullámaival szemben, ezért soha nem kellett foglalkoznia iparhatósági, tanácsi, kisiparos-szervezeti, kereskedelmi stb. ügyekkel. A hivatalokkal kapcsolatos dolgai szinte csak az időnként előforduló útlevélkiváltások tennivalóira korlátozódtak. A vállalaton belüli munka, akármilyen sok volt is, egy bizonyos burokon belüli munkát jelentett, s ő e burokban élt.

Természetesen, mint átlagosan értelmes, újságolvasó embernek, azért kialakult képe volt a társadalom ama rétegeiről is, amelyek e zárt rendszereken kívül élnek. A maszekokról is általános képe volt. Ő becsülte őket, maga is barkácsoló természetű lévén – aki víkendházától a gépkocsijavításig mindent maga csinál –, de tudta, hogy ez a társadalmunk elvi szerkezetébe nehezen

beilleszthető réteg az erkölcsi megbecsülésnek nem áll magas fokán. Vannak, akik kiugróan magas jövedelmet érnek el, de ezeket sem állítják piedesztálra, legfeljebb irigylik őket. Valahogyan úgy kell nézni a maszekságot, mint a prostitúciót. Volt, van és lesz is, talán mindig – szükséges rossz, megszüntetni nem lehet. Ha nem lesz kisiparos, lesz kontár, mert a vállalati ipar egyelőre képtelen minden igénynek a kielégítésére.

N. N. tehát tudta, hogy társadalmunkban a kisipari jog kiváltásával nem egy újabb érdemrendet tűz a mellére, és hogy a közfelfogásban az amúgy sem rangos, de legalább bizonytalan múltat jelentő „nyugdíjas" értékkategóriából lefelé lépett a „nyugdíjas kisiparos" fokra, mégis meglepték ennek írásos dokumentumai.

Kisipari engedélyének kiadása indoklásául az szerepelt, hogy:

„Megfelelő előéletét a 656/1974. sz. hatósági erkölcsi bizonyítvánnyal igazolta. Szakképesítésének igazolásául a 183/1928. sz. villanyszerelő segédlevél szolgál."

Tehát mintha 1928–1969 között nem is élt volna, nem is dolgozott volna, nem alkotott volna semmit, nem kapott volna kormánykitüntetést és több más erkölcsi elismerést – ezek együttes értékelése: nulla! Bármely állami vállalat alkalmazhatta volna 1969 (nyugdíjba menésének éve) után, egyedül csak az előző évtizedekben kifejtett szakmai működése alapján, s az egyben erkölcsi minősítésnek is megfelelt volna.

Kisipari engedélyéhez ez sem erkölcsileg, sem szakmailag nem volt elegendő. Negyven év mintha kiesett volna az életéből – a véletlenül meglévő, 1928-as segédlevélre volt szükség. (A sors iróniája, hogy ezt a segédlevelet annak idején egynapi[!] oktatás után kapta.)

– Egy új világ nyílt meg ön előtt?

– Igen. Új jogok. Új kötelességek, de hadd ismételjem meg korábbi véleményemet: nem a kottaolvasók tehettek róla – a kotta volt hibás!

N. N.-t az engedély kiadásával egyidejűleg felvilágosították, hogy be kell lépnie a kisiparos szervezetbe, és SZOT társadalombiztosítási járulékot kell fizetnie. Jövedelmi adóját majd később állapítják meg pénztárkönyve alapján – ezt későbbi megállapításig szintén vezetnie kell.

Ily módon az engedély kiadásától kezdve N. N.-nek 125 Ft havi állandó rezsije keletkezett. Iparának megkezdésére és az első bevételre csak közel egy év múlva kerülhetett sor, de ezt a havi rezsit már nyugdíjából fizetnie kellett.

N. N. elképzelése az volt, hogy termékével nem kíván házalni, hanem csupán egyetlen nagykereskedelmi szervvel lép kapcsolatba. Ez a megoldás lesz természetének megfelelően a legkevesebb kereskedelmi tevékenységet kívánó, és könyvvezetése is így a legkönnyebben ellenőrizhető. Iparának megkezdését még nem jelentette be, mert a tényleges munkához még sok előzetes tennivalója volt: mintákat kellett készítenie és benyújtania a Kereskedelmi Minőségellenőrző Intézethez (KERMI) és a Magyar Elektrotechnikai Ellenőrző Intézethez (MEEI). Ezeknek elintézési időtartama több hónap – és költségei N. N.-t terhelik.

Mindkét intézmény figyelembe vette, hogy a vizsgálati kérés magánszemélytől érkezik – ami szokatlan (az „előtörténetre" ismét szükség volt) –, ezért igen kedvezményes költséget állapítottak meg, 50–80%-os árkedvezménnyel (kb. 1800 Ft-ot).

1975. május 28-án a MEEI vizsgálat eredménye: megfelelő.

1975. július 15-én a KERMI vizsgálat eredménye is: megfelelő.

N. N. bizalma termékének jóságában ezt megelőzően is megvolt, de ezek a bizonyítványok szükségesek voltak ahhoz, hogy most már az eladhatóság reményében merjen anyagot vásárolni, és keresse a kapcsolatot a kereskedelemmel. 1975 szeptemberében felkereste a nagykereskedelmi szervet: a RAVILL áruforgalmi osztályát. A minták és bizonyítványok bemutatása után az áruforgalmi osztály ígéretet tett 100–200 db megrendelésére, ha ezt még a karácsonyi vásár előtt meg tudja kapni. Az eladási árról nem volt szó – ilyen kis darabszámot választékbővítésre mindenképpen átvehetnek.

N. N. maximális „gyártó kapacitása" (lakásán dolgozik, és a rendelkezések szerint még családi segítséget sem vehet igénybe) havi 40 db lehet. A rövid időre való tekintettel csak 100 db szállítására tett ígéretet.

N. N. magánkisiparostól közület nem vásárolhat közvetlenül, csak a Kisipari Termeltető Vállalaton (KTV) keresztül. A kisiparos vállalkozási szerződést köthet a KTV-vel, amely a közületnek szállít. Kisiparos a közülettel nem lép közvetlen üzleti kapcsolatba. KTV a szállítás eredményes teljesítése esetén a kisiparos tiszta bevételének 8%-át tartja vissza a maga részére. Ezt a 8%-ot a kisiparos az árvetési kalkulációjába nem építheti be.

N. N. – iparengedélye birtokában – a KTV-hez fordult vállalkozási szerződés megkötése ügyében. Közölte, hogy a vásárló a RAVILL személyében megvan, és hogy az elintézés nagyon sürgős. (Karácsonyi vásár!)

A KTV meglepődött, mert ilyenre még nem volt pél-

da. Működési engedélyessel ők nem köthetnek szerződést. Ilyen szerződő felük nincs.

N. N. gondolkodott: Mit lehetne tenni? Hiszen ez egy újabb zsákutca lenne! Erőszakolja: más választ kér.

Talán úgy lehetséges, ha a tanács VB iparügyi osztálya igazolja, hogy az általuk kiadott működési engedéllyel rendelkező kisiparossal a KTV szerződést köthet.

N. N. a legközelebbi tanácsi fogadónapon elment az igazolásért. A tanácsi előadó bosszankodott, de az igazolást kiadta. (Természetesen okmánybélyeg, iktatás stb.)

A KTV az igazolást elfogadta, és közölte, hogy az iratokat szabályszerűen átküldi a KIOSZ-hoz – jóváhagyás végett.

N. N. a sürgősség miatt vállalta a postás szerepét – és maga vitte át azonnal.

A KIOSZ-ban átvették, és megígérték a sürgős ügyintézést. N. N. három nap múlva menjen érte.

N. N. három nap múlva érte ment.

A KIOSZ-ban közlik, hogy ez a dolog nem megoldható, mert a rendelet értelmében működési engedélyes kisiparos egyáltalán nem foglalkozhat termék-előállítással.

N. N. háborgott, nem vette tudomásul a választ, és beszélni kívánt a szakosztályi titkárral. Közölték vele, hogy a héten szabadságon van, és kérik, hogy a következő héten menjen be.

N. N. a következő héten bement.

A szakosztályi titkár közölte vele, hogy a dolog rendben van. Néhány nap múlva ki fognak menni a „telephelyre" szemlét tartani, mert a szabályok értel-

mében a KTV számára a KIOSZ-nak igazolnia kell a kisiparos és műhelyének alkalmasságát a vállalandó feladat teljesítésére.

1975. október 9-én N. N. bemutatta műhelyét, amit a gyakorlatban a lakás konyhájában levő sokfiókos műhelyasztal, egy szekrény és kéziszerszámok jelentenek. Bemutatta a készítés közben levő termékek néhány munkafázisát.

A KIOSZ képviselői elismerésüket fejezték ki afölött, hogy törekvéssel és hozzáértéssel aránylag egyszerű eszközökkel milyen szépet lehet produkálni.

A szükséges iratokat megküldik a KTV-hez.

1975. október 20-án a KTV az iratokat megkapta, és a vállalkozói szerződésre készen állt.

N. N. a fentiek intézésével párhuzamosan már teljes energiával foglalkozott a szükséges anyagok beszerzésével és az alkatrészek készítésével. A beszerzés munkája sem volt kevésbé idegőrlő. Csupán példaképpen említem meg 20 kg préspor beszerzési módját – anyagkiutalást kérni a KIOSZ-ban, megrendelni és kifizetni a VEGYTEK-nél, az V. kerületi Kozma Ferenc utcában, érte menni és elhozni Törökszentmiklósról (oda-vissza 240 km). Az egésznek az értéke 500 forint.

1975. november 1-én N. N. eljutott odáig, hogy a szállítási minőségnek megfelelő mintát – csomagolva – bemutathatta a RAVILL-nak. Az volt a reménye, hogy ha az megfelelőnek találja, az ajánlatot – a KTV-n keresztül – már a biztos elfogadás esélyével nyújthatja be, akár másnap.

A nagykereskedelmi vállalat beszerzési főnöke a mintát és adjusztálását, a benne levő használati tájékoztatóval együtt megfelelőnek találta. Egyetlen észrevétele volt: a jótállási jegy hiánya – ami pedig kötelező.

Amikor N. N. megtudta, hogy az ő kötelessége erről gondoskodni, és hogy ilyen űrlap, sőt minta sem létezik, kissé elkomorodott.

A nagykereskedelmi vállalat képviselője csupán a szabvány számának megadásával sietett segítségére: KGSz 00.0021–73.

N. N. – szombat lévén – a szabványt csak két nap múlva tudta megvenni (ára 24 Ft). Az utcán belenézett, majd az első padra leült. Sokáig ült. Elrévülten nézegette, és nem mert gondolkozni.

A szabvány címe: „Jótállási jegy tervezése és szerkesztése."

A szövege így kezdődött: „E szabvány alkalmazása kötelező. Eltérést a szabványtól csak a kohó- és gépipari miniszter és a belkereskedelmi miniszter együttesen engedélyezhet."

Ezután huszonegy (21!) oldalon írta le a készítendő és kötelező 10–12 oldalas jótállási füzet szerkesztési elveit, mintáit és kötelmeit.

N. N. (már régen „Nevetséges" Nyugdíjas) egy darabig gondolattalanul ült, végül első megérkező gondolatai emlékezete szerint ilyenek voltak: „Isten barma vagyok, hogy ezt egyáltalán elkezdtem, mikor nyugodtan is élhetnék a nyugdíjamból, a víkendházamban olvasással töltve az időt!" (Bocsánatot kérek a kulturálatlan kifejezésért, de N. N. magában valóban ilyen illetlenül fogalmazott.)

Hazafelé menet úgy érezte, hogy ő a város legnevetségesebb embere: ha a járókelők beleláthatnának, mindenki röhögne rajta... De a felesége tényleg belelát – otthon tényleg szégyenletes lesz a helyzet.

N. N. felesége elolvasta a szabvány bevezető sorait, belelapozott a füzetbe – néhány pillanatig meredten

maga elé nézett, majd lecsapta, és indulatosan kifakadt: – Mondd, meddig akarod még ezt a hülyeséget folytatni?!

N. N.-ben valamilyen – az életösztönhöz hasonló – erő dolgozott. Gondolataiban elvonult előtte mindaz, ami az „előtörténet" óta végbement, immár kb. 15 000 forintnyi anyagi ráfordítással. Ebben a visszapillantásban a valóságos értéket termelő munka – a félig készen levő termék – nem is kapott szerepet. Hiszen ezt a munkát nem érezte tehernek, inkább – nagyképűen mondva – valamiféle örömet nyújtó „alkotásnak". Ebben a munkában csak az anyaggal kellett foglalkoznia, s ebben mindig ő győzött – miközben értéket is termelt. De az a másik – az „objektív akadályok" győzködése – értéket nem termelt, csak az energiát emésztette... Mégis meg kellett tenni mindig újra s újra, mert mindjobban „belemászott" a témába (nehéz az indulatos szavakat elkerülni!).

N. N. szeme megakadt a szabvány bevezető sorain: „... eltérést csak a kohó- és gépipari miniszter és a belkereskedelmi miniszter együttesen engedélyezhet."

Elhatározta, hogy ő az „eltérés" rovatba akar kerülni.

1976. november 3-án N. N. telefonon megkereste a szabványelőírás KGM-beli felelősét, és jelezte, hogy különleges körülményei folytán a szabványelőírás „eltérés" lehetőségét szeretné alkalmazni. Megbeszélési időpontot kért.

A KGM szakembere – nem sok biztatással – időpontot adott a megbeszéléshez.

November 5-én N. N. a szabványelőírás elvi szempontjainak alkalmazásával szerkesztett egyoldalas, saját tervezésű „jótállási jegy"-mintával elment a

KGM-be, elmondta indoklását, és kérte a bemutatott minta jóváhagyását.

A KGM szakembere belátta, hogy ez a termék sem időben, sem árban nem bírná el, hogy hozzá jótállási füzetet készítsenek. Elment megbeszélni a dolgot, majd visszatérve biztatást adott: menni fog. A mintában néhány szót, amelyek a fogalmat nem pontosan fedték, kiigazított, majd felszólította N. N.-t, hogy adjon be egy kérelmet két példányban – egyet a KGM-nek, a másikat a Belkereskedelmi Minisztériumnak címezve. Mellékelje hozzájuk a most megbeszélt szövegű jótállásijegy-mintát.

November 10-én N. N. a kérelmet a KGM-ben átadta.

Félóra múlva a mintát visszakapta a Műszaki Osztály záradékolásával, miszerint használatához hozzájárulnak, de az engedély csak a Belkereskedelmi Minisztérium engedélyével együtt érvényes.

N. N. a KGM-ből közvetlenül átment a Belkereskedelmi Minisztériumba, és átadta a KGM által jóváhagyott mintát. Kérte a sürgős elintézést, mert e nélkül nem adhatja be azt az ajánlatot.

A Belkereskedelmi Minisztérium illetékes előadója a kérelmet átvette azzal, hogy N. N. két nap múlva telefonon érdeklődjön.

November 12-én telefoni érdeklődésére azt a választ kapta, hogy aláírva még nincsen, de elvben el van fogadva. A minta szerinti jótállási jegyek elkészíthetők.

N. N. az idő rövidsége miatt fototechnikai úton 150 db jótállási jegyet elkészített.

November 13-án N. N. átadta ajánlatát a KTV-nek a RAVILL-hoz való továbbítás végett. A postát a RAVILL–KTV között maga vállalta.

A RAVILL megrendelt a KTV-től 100 db fejhallgatót.

N. N. a megrendelésről egyelőre szóbeli közlést kapott.

N. N. a következő hetekben két-három naponként sürgette egyrészt a Belkereskedelmi Minisztériumot az írásos engedély kiadása végett, másrészt a KTV-t a szerződés papírjainak a kiadására, mert egyelőre minden írásbeli alátámasztás nélkül dolgozott.

November 28-án a Belkereskedelmi Minisztérium Jogi Osztályára behívták N. N.-t. A 18 nappal azelőtt átadott és telefonon 12-én elfogadva visszaigazolt jótállási jegyet még nem írták alá, és néhány szó módosítását kívánták.

N. N. tiltakozott azzal, hogy a jótállási jegyek már készen vannak, s a változtatásnak nincs lehetősége.

A Jogi Osztály képviselője ragaszkodott a szöveg változtatásához – e nélkül nem volt hajlandó aláírni.

(Megjegyzés: N. N.-nek a tárgyalások folyamán az volt az érzése, hogy ezt a „hozzáállást" valamely, a két hivatal szakemberei között a szabvány elkészítésekor történt vita emléke okozhatja.)

November 29-én N. N. bevitte a módosított mintapéldányt.

December 9-én a jótállási jegy engedélyezését a Belkereskedelmi Minisztérium Jogi Osztálya kiadta.

(A KGM Műszaki Osztályának a döntéshez félóra kellett, a Belkereskedelmi Minisztérium Jogi Osztályának 29 nap.)

December 12-én N. N. kézhez kapta a KTV-től az aláírt vállalkozási szerződést, amelynek alapján – december 15-én termékéből az első tételt az átvétel helyé-

re kiszállította, a szerződés követelménye szerint: Gödöllőre.

– Ha a vége jó, minden jó!

– Az N. N. készítette 100 db fejhallgató 1975 januárjában jelent meg a kiskereskedelem üzleteiben, megdöbbentően magas áron: 457 forintért. (N. N. 243 Ft-ot kapott érte.)

N. N. néhány üzletben figyelemmel kísérte sorsukat. Volt olyan hely, ahol a hozzájuk juttatott 10 db-ot néhány napon belül eladták, s kérésükre már nem tudtak pótlást küldeni – máshol néhány hét alatt fogyott el, de akadtak helyek, ahol még fél év múlva is kapható volt. (N. N. a magas áron felül is tud erre magyarázatot, de ennek tárgyalása nem ide tartozó.) Minőségi kifogás nem merült fel, jótállási reklamációval nyolc hónap alatt egyetlen vevő jelentkezett.

Az üzleti tapasztalatok alapján a RAVILL az eladást nem kívánta folytatni, mert a készülék a szerintük is túl magas áron nehezen volt eladható. (Az eladási árban a nagykereskedelem 108 Ft-tal, a kiskereskedelem 55 Ft-tal és a KTV 21 Ft-tal szerepel.)

– Ha egy üzlet megindul... Nem ezt szokták mondani?

– N. N. első szállításának (s egyben első évének) vázlatos mérlege a következő volt:

Kézhez kapott	22 874 Ft-ot
Kiadásai (szabadalom, vizsgálati díjak, társadalmi járulékok és a felhasznált anyagok árai) pénztárkönyvi igazolás szerint kb.	17 000 Ft
A fennmaradó összeg saját munkabérének tekinthető, rezsivel együtt. Ez nem több mint	6000 Ft

Ez az az összeg, amit irigyelni lehet tőle, mert hiszen nyugdíja mellé, tisztán egy hobbijával kereste.

De azért nem egészen így van: nem maradt ilyen sok.

Ugyanis az elmúlt hetekben kapott egy értesítést, hogy fizetendő társadalombiztosítási járuléka az elmúlt évben 80 Ft-ról 360 Ft-ra emelkedett, s ennek következtében adótartozása keletkezett, összesen: 3602 Ft.

Ehhez képest már alig érdemel említést, hogy iparjoga következtében a fogyasztott elektromos áram számlázási tarifahatárai megváltoztak, minek következtében a korábbival azonos átlagfogyasztásnyi háztartási áramért is többet kellett fizetnie, mint azelőtt.

A költségnövekedés visszamenőleg is kb. 600-700 Ft-ot tesz ki.

(N. N. tartozik bevallani, hogy mindkettő ügyében fellebbezést adott be, ami ez ideig elintézetlen, illetve folyamatban van.)

Az 1976-os évben N. N. iparát nem folytatta. Az első hónapokban felkeltette érdeklődését az akkor még csak előreklámozott új, nagy szövetkezeti áruház. Megtudta, hogy nagy- és kiskereskedelmi joggal egyaránt felruházott vállalat lesz. Ha szerződést tud vele kötni, és kimaradhat a nagykereskedelmi árrés (25%), akkor terméke olcsóbb áron lesz kihozható. Örülne ennek a megoldásnak, mert lakhelye az áruház szomszédságában van, és így az eladási tapasztalatokat figyelemmel kísérhetné. Erre a reményre az ügyes reklám és szervezési politika is feljogosította, mely akkor mintha valami újat mutatott volna kereskedelmünkben.

Az előzetes érdeklődésre kapott válaszok ezt a várakozást alátámasztották.

Az áruház megnyitása után N. N. érdeklődésére közölték, hogy belső rendelkezésük értelmében magániparostól még KTV-n keresztül sem vásárolnak.

– Ennyire ügyetlennek lenni már csaknem ügyesség!

– Lehetséges, hogy N. N. műszaki munkáján kívül sok mindent rosszul csinált. Más területen nem ügyes, de ügyeskedni sem akart, mert lelkiismeretével egyensúlyban kívánt maradni. Tudja azt, hogy egy történelmileg még fiatal gazdasági rendszerben, főleg ha az „tabula rasa" után született, egy darabig még sok minden nem lehet a helyén.

A matéria: az ember – s ennek tulajdonságaival a számolás és tervezés bonyolultabb és bizonytalanabb, mint a technika nyersanyagaival. Hidrogénből és oxigénből víz lesz – ezt tudni lehet, de az emberanyag reagálását gyakran áttekinthetetlenül sok tényező alakítja. S nagyon nagy hiba, hogy míg a technikát tanulni kell, s aki nem tanulta, bevallja, hogy nem ért hozzá – addig az emberekhez mindenki értőnek érzi magát. És mire kiderül az ellenkezője, a rosszul kezelt anyagból már seregnyi váratlan és rossz reakció született. Aminek maga a kísérlet anyaga, az ember érzi kárát.

N. N. háromévi küszködése eredménytelen volt. Csupán azt sikerült bebizonyítania, hogy amit készített, az jó és társadalmilag hasznos lehetett volna. Nem akart ügyeskedni. Mindent az írott szabályok szerint csinált, mint ahogyan a hivatalok és közületek is.

Aki erre azt mondja: csinálta volna ügyeskedve, az nem az ő beszélgető partnere.

Hadd idézzem őt még egyszer: „...a jó társadalmi rendszer egyik jellemzője az kell legyen, hogy a társa-

dalom tagjainak alkotókészségét maximális mértékben engedi kibontakozni."

A rendeletek alkotóinak gondolati hátterét ne az a félelem adja, hogy vajon megtettek-e mindent azért, nehogy kiugró kereseti lehetőség keletkezzen – hanem: megtettek-e mindent azért, hogy aki még dolgozni tud, annak érdemes is legyen.

Ha sikerült az N. N. körül kialakult képtelen és nevetséges helyzetek bemutatásával ezt a tevékenységet segítenem, ez a beszélgetés talán nem lesz hiábavaló. Ha nem – akkor eggyel több.

– N. N. kalandja ilyen szomorú véget ért volna?

– A SZOT Társadalombiztosítási Igazgatósága értesítette N. N.-t, hogy fellebbezését figyelembe vették, a KIOSZ javaslata alapján a különbözeti hátralékot törölték, s továbbra is csak a havi 80 Ft járulékot kell fizetnie.

További próbálkozásként N. N. beszélt az Ezermester Bolt központjának áruforgalmi vezetőjével. Megtudta, hogy a központon keresztül intézett vásárlások esetében a nagykereskedelmi hasznot fel kell számítaniuk, s így a forgalmi ár náluk sem lenne olcsóbb. Viszont a kiskereskedelmi hálózatban levő boltjaiknak közvetlen vásárlási joguk is van, s ebben az esetben olcsóbb eladási ár hozható ki.

N. N. elment az egyik legnagyobb forgalmú bolt vezetőjéhez a termékét felajánlani.

Az üzletvezető közölte, hogy a 457 Ft irreálisan magas ár, viszont ő sem tud alacsonyabbat kihozni akkor sem, ha a nagykereskedelmi szervüket kikapcsolják, mert a nagykereskedelmi hasznot ő is felszámítaná.

N. N. értetlenségére:

megmagyarázta, hogy olyan kiskereskedőt nem fog

találni, aki a „nagykereskedelmi haszonról lemondana a vásárló javára".

N. N. megmagyarázta, hogy a nagykereskedelmi haszon nélkül a terméket el tudná adni, s ha kisebb is lenne rajta az üzleti haszon, de legalább kapható volna, és a választékot bővítené.

Az üzletvezető felvilágosította, hogy ilyen szempont nincs sem nála, sem máshol.

N. N. még mindig értetlenül magyarázta: hiszen ha a termék eladásával egyáltalán nem foglalkozik, akkor a kiskereskedelmi haszonról is lemond.

Válasz: az ő nagy forgalmuk mellett ilyen kis tételnek nincs jelentősége. Csak a nagykereskedelmi haszon mellett volna érdemes foglalkozniuk vele.

N. N.: De hát úgy nem adható el!

Válasz: Ezért nem is vesznek.

N. N.-nek megint a szocialista kereskedelmi gyakorlatról támadtak ellentmondásos gondolatai, végül is belátta, hogy az ő idealisztikus szemléletével ezt úgysem értheti meg.

– Ez volt az utolsó szalmaszál?

– 1976 decemberében N. N.-nek sikerült szerződést kötnie a Bizományi Áruház Vállalattal. Az eladás reményét a vállalat központjának készséges és rokonszenves magatartása nyújtotta. Előnyt jelentett az elszámolási rendszerük is. A 25%-os árrés helyett a fogyasztói árból csak 12% jutalékot vontak le, ezáltal az eladási ár 380 forintra volt csökkenthető.

Az elmúlt évek fiaskói után már meglepetés lett volna, ha ezt a megoldást siker követi. A meglepetés természetesen elmaradt. A „természetesen" szót két év előtt még nem mondta volna, de ma már annak kell tartania, s erről szólva engedtessék meg, hogy N. N. itt

egyes szám első személyben beszéljen. Ez jobban illik gondolataihoz, amelyekben az előző időszakok enyhe gúnyát – önmaga jámborságával szemben – tartós szomorúságféle váltotta fel. Az ő témája apró ügy volt. Még annál is kisebb. Jelentéktelen. De a kazánra szerelt hőmérő higanyának mozgása is jelentéktelen, mégis érdemes figyelni rá, mert következtetni lehet belőle. Az emberanyag bonyolult matéria. Sokféle tényező irányítja. Az ekörül szerzett ismétlődő tapasztalatokból hadd idézzen N. N. még egyet:

Néhány napja, december 18-án N. N. betért a Flórián téri bevásárlóközpont bizományi részlegéhez megérdeklődni, hogy az általa készített és szerződés alapján eladásra átadott fejhallgatókból van-e még készletük. Kérdéseivel (bemutatkozás nélkül) a műszaki osztály fiatal eladójához fordult. A beszélgetést N. N. igyekszik az alábbiakban szó szerint idézni.

N. N. Érdeklődőm, van-e 380 forintos tévé-fejhallgatójuk.

Eladó Nincsen!

N. N. Biztos benne? Én a 380 forintos kristály fejhallgatót keresem, és nemrégen még volt belőle.

Eladó (igen udvariasan): Tudom! Azt egy maszek gyártja, és jelenleg nincsen. Várjuk, hogy majd érkezik újra.

N. N. Köszönöm!

Elment, de az ajtóból visszafordult azzal a gondolattal, hogy megtudja, hány darabot érdemes hozni belőle. Ismét az eladóhoz fordult a tréfás helyzeten mosolyogva.

N. N. Elárulok egy titkot: én vagyok az, aki szállítja a fejhallgatót, és most még az a kérdésem volna, hány darabot érdemes behoznom?

Eladó (arcán rosszízű meglepetés látszik, és szívélyesnek egyáltalán nem nevezhető hangon visszakérdez) Tehát maga csinálja azokat?

N. N. Igen. És mondja, mióta nincsen? Most, az ünnepi vásár napjaiban adták el?

Eladó (tétovázó hangsúllyal) Igen!

N. N. Mennyit hozzak be?

Eladó Legfeljebb öt darabot.

N. N. Mi a véleménye, érdemes szivacspárnát tenni a kagylókra? Könnyebb úgy eladni?

Eladó (gorombán) Azt tesz rá, amit akar! (És elfordul, bár más vevővel nincs dolga.)

N. N. jóhiszemű volt, és az eladó magatartásának változását, modorának szemtelenné válását nem értette.

Csak másnap!

Reggel odavitt öt darabot – kiderült, hogy nincs rá szükségük, mert van még készletük. (Az előző napi eladó nem volt bent.) Ellenvetésére, hogy ez tévedés lehet, mert ő sem látta kitéve, megmutatták: valóban volt a polcon a rádiókészülékek mögött, nem látható helyen. Megmagyarázták, hogy ez nincs eldugva – eldugva csak akkor volna, ha például a raktárban vagy a pult alatt tartanák.

N. N. levelet írt:

„T. Bizományi Áruház Vállalat! Nem ismerem a kereskedelem rejtelmeit, mert a nyugdíjas korom előtti évtizedekben egy nagy vállalatunk egyik műszaki vezetője voltam. Tudom, hogy itt anyagilag nem jelentős dologról van szó, de etikailag igen. – Ha ezt az ottani szokásos magatartásnak kell tekintenem, akkor arra a BÁV részlegre nem lehet büszke. De tartok tőle, hogy a nem-értés az én naivitásomból ered – erre következte-

tek az eset másnapi tárgyalásából, amikor is a jelen nem levő eladó kollégái csak a kötelező megütközést – vagy még azt sem – mutatták.

A történtek azért is érthetetlenek számomra, mert ha a BÁV-részleg ezzel a cikkel nem akar foglalkozni, valamely általam nem ismert oknál fogva, egyetlen szavába kerül, és én lemondok róla. Nekem nem érdekem a terméket a BÁV-nál raktároztatni, az Önök számára pedig fölösleges és értelmetlen dolog eladásra nem kínált (sőt letagadott) cikket hónapról hónapra adminisztrálni.

Arra a megjegyzésre – mert ez is fölmerült –, hogy nem »keresik«, azt válaszolhatom, ha nem tudnak a létezéséről, nem is kereshetik. Ehhez látni kell valahol: kirakatban, pulton, polcon vagy bárhol – de látni. Ezt egy kereskedő jobban tudja, mint én, ha el akar adni. Ha ez a szándéka.

Sajnálom, hogy ilyen apró, de a lényeget tekintve etikailag mégis jelentős kérdéssel zavarom Önöket. Szeretném tisztázni véleményüket. Ha az engemet mint vevőt (nem tudom, mi okból) hazugsággal megtévesztő, majd mint szállítót „átejtő" alkalmazottjuk eljárásával azonosulni tudnak, adják ezt tudtomra, hogy a jövőben hasonló bosszúságoktól magamat és Önöket is megkímélhessem.

N. N."

1978. júniusig – nem válaszoltak.

Mi a helyzet jelenleg? – Időközben a piac feltöltődött hazai (BEAG) és importált beszerzésű külföldi márkákkal, és N. N. is beleunt túl költséges hobbijának folytatásába. Az alacsonyabb árra való törekvés reménytelenségét jól mutatja egyetlen összehasonlítás is: az osztrák Quelle áruház képes árjegyzékében a

legolcsóbb dinamikus rendszerű tévé-fejhallgató ára: 79 schilling. N. N. termékének csupán forgalmi adója (66,90) és kereskedelmi jutaléka (45,60) együttesen 112 Ft-ot tett ki. Ehhez nem kell semmit hozzáfűzni.

N. N. végül is 1978-ban elhatározta, hogy a gazdasági organizációban mutatkozó visszatartó erők ellen feladja a harcot, és iparjogát visszaadta.

Korallképződmények

– Most, hogy elkapott engem is ezeknek a problémáknak az örvénye, talán kicsit jobban beleláttam a dolgok lényegébe. Azt tapasztaltam, hogy a termelőerők fejlődését lényegesen hátráltatja a gazdasági bürokrácia. Azt tapasztaltam, hogy vannak bizonyos képződmények az irányítási rendszerekben, melyeket korallképződményekhez hasonlítanék, mert ahogy a korallképződmények rárakódnak a hajó oldalára, úgy rakódnak rá ezek a bürokratikus képződmények a népgazdaságra, és lehúzzák. Lusták, tehetetlenek, haszontalanok, de abban a pillanatban, hogy egzisztenciális érdekükben támadják őket, hallatlanul fürgévé válnak, abban a pillanatban kiderül róluk, hogy milyen lelemények, hiszen most már egyéni érdekekről van szó, a testület minden tagja saját státusát, íróasztalát védi.

– A hasonlatot nagyon frappánsnak találom. Lényegi dolgokra tapint rá. Én azonban úgy gondolom, hogy nemcsak a korall jellegű képződmények, hanem az egész gazdasági rendszer szükségszerűen ki van téve bürokratizálódásnak. Marx korában ez még nem volt felismerhető. Marx teljesen azonosította a bürokrácia fogalmát az állami bürokráciával – ami egyébként nagyon közel áll a te felfogásodhoz –, ahol a gazdasági élet kezdődik, ott véget ér a bürokrácia hatalma. Azt persze Marx is természetesnek találta, hogy a gyárakban, vállalatoknál legyenek tisztek és altisztek, de a tisztek és altisztek testületét a tulajdonos által szervezett gépezetnek tekintette, mely nem él önálló életet, mely nem igazi partikularitás. Az állami bürokrácia viszont igazi partikularitásként funkcionál – a partikula-

ritás fogalma mindig központi gondolata Marxnak. Az állami bürokrácia úgy tünteti föl magát, mintha az általános érdeket képviselné, holott főleg a saját érdekét képviseli. A Marx óta eltelt több mint egy évszázadban nagymérvű bürokratizálódás ment végbe a kapitalista rendszerekben is. Különvált a vállalatok igazgatási hatalma a tulajdonosok kontroll-lehetőségeitől. A közgazdászok és szociológusok – köztük a marxisták is – ezt tulajdonképpen csak a mi századunkban ismerték föl. Az viszont kérdés maradt, hogy mi történik ott, ahol megszűnt a termelőeszközök polgári tulajdona. Nos, a tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyen társadalmakban fölgyorsul a bürokratizálódás folyamata. Különböző mozgások indulnak be, melyek igen széles fronton teremtenek bürokráciát, köztük – ahogy te nevezted – korallképződményeket is. Bürokrácia azonban nemcsak a korallképződményekben létezik – különben nem lehetne megmagyarázni, miért nem tud megszabadulni tőle a társadalom –, a bürokrácia ott van magának a hajónak a belső terében is.

A vállalati szakigazgatás is sok olyan sajátosságot mutat, mint amilyet te a korall-bürokráciával kapcsolatban említettél. Kialakul saját partikuláris érdeke, és azt mint testület védi. Mindenkit, aki sérti ezt az érdeket, saját és egyben a köz ellenségének tekint, mert saját érdekét – hasonlóan a Marx által elemzett állami bürokráciával – azonosítja a köz érdekével.

A napokban olvastam a Népszabadságban egy vidéki vállalat közgazdasági osztályvezetőjéről, aki megsértette ezt a testületi elvet. Nem vállalati titkokat adott ki, csupán olyan dolgokról nyilatkozott a hazai sajtó egyik képviselőjének, melyek rossz színben tüntethették föl a vállalatot. Elbocsátották. Fellebbezett.

A munkaügyi döntőbizottság helyt adott a föllebbezésnek, és az elbocsátást hatálytalanította, főosztályvezetőnket pedig megtették segédmunkásnak, hogy úgymond legyen módja a kollektívával azonosulni. A legfőbb ügyész kellett ahhoz, hogy ezt az oly sok mindenről árulkodó döntést hatálytalanítsák. Arról azonban nem szól a mese, hogy mi történt a döntőbizottság tagjaival, akik az említett döntést hozták.

– Azt hiszem, a bürokratikus képződmények kialakulásának gyökerét a kezdet kezdetén kell keresni, amikor a tervutasításos rendszer létrejött. Költő lévén ezt is képszerűen, hatalmas nyomtatott áramkörnek látom, melynek tetején van a bemeneti kapcsoló. Itt lépnek be az energiaforrásból származó állandó impulzusok. Az ötvenes években úgy gondolták, hogy akkor működik legjobban a gazdasági rendszer, hogyha fölülről betáplálják a jónak vélt utasításokat, impulzusokat a gazdasági élet áramkörébe, és azok a lehető legrövidebb úton eljutnak oda, ahol végre kell hajtani őket.

– Én az ötvenes éveknél is messzebbre mennék. Mióta a marxista gondolkodásmód kialakult, mindig kétféle elképzelés harcol egymással. Az egyik elképzelés szerint az egész népgazdaságnak úgy kéne működni, mint egyetlen vállalatnak. A másik szerint a munkásoknak mint önálló, szabad, társult termelőknek kezébe kell adni a vállalatok igazgatását. Ez utóbbi a szövetkezeti szocializmus elve, melyet a 71-es párizsi kommünt követő időkben Marx is támogatott. A marxizmusban mégis inkább az első alternatíva, a centralisztikus vonal érvényesült. A húszas évek elején a Szovjetunióban is megfigyelhető ennek a két nézetnek a harca. A proletárforradalom győzelmét követően szinte azon-

nal megkezdődött a vita arról, milyen legyen a népgazdaság berendezkedése. Trockij teljesen katonai mintájú, centralisztikus irányzatot akart bevezetni. A munkásellenzék viszont a szövetkezeti szocializmusért harcolt. A kronstadti felkelés és a parasztlázadások után a Trockij-féle elképzelésnek kedveztek a történelmi feltételek. Kialakult a tervutasításos államigazgatási rendszer máig élő típusa, melyet 1948-at, a „fordulat évét" követően mechanikusan átvettünk mi is. Annak ellenére, hogy én az önigazgatási szocializmusnak sok előnyét láttam az államigazgatási szocializmussal szemben, a jugoszláv viszonyokat és a magyar termelőszövetkezetek mindennapi gyakorlatát tanulmányozva rá kellett jönnöm arra, hogy az önigazgatási szocializmus sem tudja megszüntetni a bürokráciát, jóllehet annak struktúrájában igen lényeges változásokat idéz elő. Nevezetesen azt, hogy gyöngül a központi bürokrácia képződménye, viszont erősödik a vállalati. Azt hiszem, az államigazgatási és az önigazgatási ideológia közös hibája, hogy olyan harmonikus társadalom kialakulásának a lehetőségét tételezi föl, ahol olyan igazgatási apparátusok léteznek, amelyek kizárólag a nép érdekét szolgálják, és ha vannak is, teljes mértékben háttérbe szorulnak saját partikuláris érdekeik. Ez pedig borzalmas tévedés.

– A bürokrácia alapvető sajátossága, hogy egyéni és közösségi érdek nem kvadrál egymással. Vitaindító cikkemnek azt a címet adtam: „Valami nincs kitalálva". Rengetegen mondtak naivnak, rengetegen vetették szememre, hogy újra fel akarom találni a spanyolviaszt.

– A közérdek sokféle partikuláris érdek szabad mozgásából, összeütközéséből születhetik csak meg.

Amit e nélkül meg lehet fogalmazni, az csupán deklarált közérdek. Ismétlem, közérdek akkor jöhet létre, ha a különböző partikuláris érdekeknek mozgásteret ad a társadalom. Ha nincs meg ez a mozgástér, akkor nem jöhet létre közérdek, mert egyes intézmények kerülnek monopolhelyzetbe, s ezek képviselői saját érdekeiket úgy tüntetik föl, mintha ezek azonosak lennének a köz általános érdekeivel. Ha tehát a korall jellegű, felesleges bürokratikus intézmények mellett a gazdasági élet alapvető szektoraiban szükség van bizonyos bürokratikus szervezetekre, akkor ebből az következik, hogy a közérdek megvalósulásának az az alapfeltétele, hogy kialakuljon ezektől a bürokratikus szervezetektől független társadalmi ellenőrzés. Ennek viszont előfeltétele, hogy legyenek olyan egyének, akik nem integrálódnak be a struktúrába, és a maguk individuális módján, alkotó módon tudnak gondolkodni a társadalom problémáiról.

– Ehhez azonban gazdasági feltételek szükségesek.

– Természetesen. Triviális igazság, hogy a polgári demokrácia létrejöttének alapja a magántulajdon. Polgári magántulajdon nélkül értelmetlen a polgári demokráciáról beszélni. Ezért az emberi jogok carteri követelését – amelynek mintájául a polgári demokrácia szolgál – igen nagyszabású politikai manővernek tartom, amely azonban semmiféle, a szocialista gondolkodásba beleillő perspektívát nem nyújt azoknak a társadalmaknak, amelyek megszüntették a termelési eszközök polgári magántulajdonát. Az emberi jogok kiszélesítését mindenképpen szükségesnek tartom Kelet-Európában – de nem a polgári demokratikus modell, hanem ennek szocialista alternatívája értelmében; ez azonban nem valósítható meg gazdasági alap nél-

kül. Véleményem szerint mindenekelőtt a termelők önálló társas vállalkozásai képezhetnék a szocialista demokrácia gazdasági bázisát.

– Amikor cikkemben felvetettem a kisvállalkozások szükségszerűségét, azzal vádoltak, hogy a kapitalizmust akarom visszacsempészni. Pedig az önálló vállalkozás lehetősége nem a kapitalizmus átvételét jelentené, épp ellenkezőleg: a szocializmus erősítését.

– A kisvállalkozásokra valóban nagy szükség lenne. De nemcsak kisvállalkozás formájában tudom elképzelni a munkástársulásokat, hanem úgy is, mint a szocialista gazdaság alapvető termelőegységeit. Közvetlenül ismerek például egy téglagyárban működő karbantartó brigádot. (Egyébként a karbantartók tudják az üzem működését a legjobban áttekinteni.) Ez a brigád együtt él tizenöt éve. Tagjai nagyon jó barátságban vannak, alkotó szellem is jellemzi őket, bár ez inkább az otthoni munkára irányul, magyarán a fusira, amit nem mindig kell elítélően kezelni, hiszen a társadalomnak óriási szüksége van rá, mégpedig nemcsak szűken gazdasági értelemben. Na már most: miért ne lehetne egy-egy vállalatnak egy-egy brigáddal mint őstermelő társulással szerződést kötni a karbantartó munkálatokra? A hatvanas években nagyon jól beváltak a traktoros brigádok, túlságosan jól, úgyhogy a vállalati bürokrácia nem tűrte működésüket. Nem tudták elviselni, hogy a brigádtagok akkor szántsanak, amikor jónak tartják, és ne akkor, amikor parancsot kapnak erre. Most néztem át egy modern sertéstenyésztő kombinát adatait. Ebben a sertéstenyésztő kombinátban mindössze tizennyolc ember dolgozik. A tizennyolc ember lehetne akár termelési társulás is. Szerződést köthetne azokkal, akiktől takarmányt meg különböző

más szükséges dolgot kap, tehát az input oldallal, és szerződést köthetne azokkal az intézményekkel, amelyeknek eladja a terméket, tehát az output szervezeteivel. Minden további nélkül el tudok képzelni olyan társadalmat, ahol ilyen termelési autonómiák igen széles körben működnek. Mindenekelőtt ezek a termelési autonómiák válhatnának a szocialista demokrácia bázisává, hiszen ilyen kis társulásokban az egyén egzisztenciálisan sokkal kevésbé kiszolgáltatott a föléje rendelt hatalmaknak, mint a nagyvállalatnak a saját dolgozói vagy az államnak az alkalmazottai.

– Így megszűnne az állami bürokrácia monopolhelyzete. De az állam nemcsak ettől fél, hanem attól is, hogy jelentkezik a fölhalmozás problémája.

– Az elsőt látom nagyobb problémának. Hiszen ha megszületne az igazi szocialista demokrácia gazdasági bázisa, az létében fenyegetné a korall-bürokráciát. Nem fenyegetné a szükséges adminisztráció létét, hiszen elképzelhetetlen modern gazdaság szakigazgatási apparátus nélkül. A bürokrácia fogalmának ugyanis nemcsak pejoratív értelme van. Minden írásomban leszögeztem, hogy a bürokráciát korunkban történelmi szükségszerűségnek tekintem. A KSH például hatékony, szakszerű, nagy tekintélyt kivívott intézmény. De ettől még bürokrácia. Hiszen a tekintélyelv, az alá-fölérendeltségi viszony egyaránt módfelett érvényesül benne. Az individuum nem lehet igazi egyéniség ő maga – és produktuma is szinte teljesen az intézmény tulajdona. Szóval bürokráciáról van szó. De nem a szó köznapi értelmében, ahol aktatologató, tehetségtelen kishivatalnokok furcsa együttesét értik ezen. Max Weber – akinek elmélete egyébként igen nagy mértékben antibürokratikus – azt mondja, hogy a bürokrácia

gyors, szakszerű és hatékony, bár a köznapi tudatban éppenséggel nem ezt tartják róla.

– Nem a bürokrácia megszüntetésén kell gondolkoznunk, hanem azon: miként lehetne hatékonyabbá tenni? A kibernetika segíthetne?

– A bürokrácia tevékenységének korszerűsítésében a kibernetika kétségtelenül fontos szerepet játszhat. Egy dolgot azonban a kibernetika nem tud megoldani. Nem tudja megszüntetni a különböző bürokratikus intézmények partikuláris érdekeit és a bennük uralkodó bürokratikus viszonyokat. A kibernetikus gépekben ez az érték- és érdekrendszer uralja az adatok beprogramozását. Így a kibernetikus gép tulajdonképpen nem tesz mást, mint segítséget ad a partikularitások érvényre juttatásához. A megoldást tehát nem a számítógépekben kell keresnünk, hanem antibürokratikus mozgások kibontakoztatásában. Ha ez értelmes formában történik, akkor nem veszélyezteti a történelmileg szükségszerű, hatékonyságukban egyre növekvő bürokratikus intézményeket, de veszélyezteti mindenhatóságukat, amely talán jóleső érzéssel tölti el a hatalom egyes képviselőit, de amely magára az intézményi rendszerre nézve szörnyű tehertétel.

Megfigyelésem szerint a bürokratikus intézményekben a döntések egyre feljebb és feljebb tolódnak. Fantomizálódnak. Az az érzésünk, hogy tulajdonképpen nem is születnek döntések, hanem az ügyek rejtélyes módon elintéződnek valahogy. Akinek döntést kéne hozni – vegyünk például egy gyárigazgatót –, az azt igyekszik kifürkészni, hogy milyen döntést vár tőle az iparág vezetője. Az iparág vezetője viszont saját felettesének az óhaját igyekszik kifürkészni, holott ilyen óhajok valójában nem is léteznek, mert a legfőbb veze-

tő éppen arra volna kíváncsi, hogy mi a helyes döntés azon a szinten, ahol meg kéne hozni. Amíg egy gazdasági vezetőnek pozíciója megtartása szempontjából sokkal fontosabb, hogy bizonyos politikai testületeknél „jól álljon", hogy jó embere legyen ennek vagy annak az érdekközösségnek, addig másodrendű a gazdasági hatékonyság. Nemcsak bürokratizálódnak tehát, hanem politikaellenesen politizálódnak is a különböző gazdasági funkciók, vagyis a minőség kérdése válik immár politikai kérdéssé.

– Most tulajdonképpen az államigazgatási bürokráciát jellemezted. Sztálin a maga idejében világosan leszögezte, hogy a vállalati igazgató az állam első tisztviselője a vállalatnál. Ennél precízebben nem lehet kifejezni a dolgok lényegét. Ma már ezen bizonyos mértékig az államigazgatási rendszerek is túljutottak, és a vállalati igazgató úton van a tisztviselői poszttól a menedzserség felé, bár még korántsem menedzser. Teljesen igazad van viszont abban – véleményem szerint –, hogy a döntések elszemélytelenednek. A bürokrácia jellegzetes sajátossága, hogy nem engedi felelős individuumok kialakulását. White, az amerikai szociológus úgy fogalmazta ezt meg, hogy kialakul a szervezett felelőtlenség rendszere.

Egy beruházás beindításához legalább 20 aláírásra van szükség, de a 20 aláíró között ne hidd, hogy egy is volna, aki bármilyen személyes kockázatot visel ezért a beruházásért. Mindegyik mögött legalább 200 vagy tán 2000 ember áll, aki fedezi őt.

Minden vállalat és minden intézmény, amelyet valaha létrehoztak, növekedni akar. Ennek következménye az a hallatlan dolog, amit Havas Péter megírt a Népszabadságban, hogy a folyamatban levő beruházások

értéke 700–800 milliárd között van, ami egyévi beruházási összegünknek majdnem négyszerese! Mivel minden intézménynek az az érdeke, hogy növekedjék, maximális beruházási összegeket akar a maga számára kiszorítani, és amikor megkapja a beruházását, már tulajdonképpen elveszti érdekeltségét abban, hogy az új üzem tökéletes és dinamikus termelőegység legyen. Gazdasági rendszerünk lényegében tolerálja az elmaradottságot az árpolitikában. A piac kegyetlen. Nem tolerál semmit. A vevőt nem érdeklik a termelőegység sirámai, nem érdeklik, hogy a termelővállalat megbukik-e vagy sem, őt az áru érdekli, ő az árut nézi. A minisztériumok és az Árhivatal viszont nem a fogyasztót nézi, hanem azt, hogy a termelővállalat megtalálja számításait, megkapja a termékért azt a pénzt, amibe került, függetlenül attól, hogy korszerű vagy korszerűtlen módon állította elő. Ez persze egyáltalán nem jelenti azt, hogy én egyszerűen piacpárti lennék. A marxizmus piackritikáját nagyon komoly dolognak tartom, ez az önigazgatási rendszerrel szembeni tartózkodásom egyik fő oka. Természetesen nem gondolom, hogy a piacot adminisztratív úton meg szabad szüntetni. Marxra hivatkozom, aki azt mondta, ki kell fejlődni valaminek ahhoz, hogy meg lehessen szüntetni. Addig tehát nem lehet a piac progresszív megszüntetéséről beszélni, míg a piaci viszonyok ki sem fejlődtek. Ezért azt hiszem, hogy ha nincs is módunk a piaci viszonyok oly mértékű restaurálására, ahogyan a 68-as reform befulladása előtt gondoltuk, sokkal kegyetlenebbül kéne a termelővállalatokkal éreztetni a piaci követelményeket. Kíméletlenül meg kéne mondani az országnak, hogy ennek vagy annak a terméknek az előállítási költsége nem reális, és ára politikai ár, álla-

mi támogatás a vállalat számára. Nagyon sok vállalatunk van, amely nem piaci áron termel, amely nagy állami dotációval tartja fönn magát, s az egész ország mégis sikeres vállalkozásnak könyveli el. Nagyon szívesen megnézném például a Győri Vagongyárnak, ennek a mammutbirodalomnak a helyzetét ebből a szempontból. Nem állítom, hogy feltétlenül meg kell szüntetni az ilyen mammutbirodalmakat, de feltétlenül tudatni kellene a néppel, hogy mennyit visz el az ország össznemzeti termékéből, vagy ha ez nem igaz, akkor kiértékelhető módon bizonyítani kellene az ellenkezőjét.

– Úgy érzem, megint egy sarkalatos ponthoz jutottunk. A szocializmus fölénye és demokratizmusa nem abban van, hogy nem bocsátja el azt az embert, aki haszontalan munkát végez, hanem hogy olyan munkakörbe helyezi át, ahol hasznos tevékenységet folytathat. Ezt kiterjeszteném az üzemekre, vállalatokra is. A szocializmus nem azért szocializmus, hogy ne szüntesse meg a gazdaságtalan vállalkozásokat. A szocializmus fölénye abban volna, hogy a megszüntetett, szanált vállalkozást – eredeti jelentésében használva a szót – egészségesítsék a szocialista Nemzeti Bank segítségével. Akik tehát a legrosszabbul járnak, akiket szanálnak, azok járjanak a legjobban, amennyiben a Nemzeti Bank támogatásával olyan vállalkozásra ösztönzik őket, mellyel sokan többet nyerhetnek, mint amennyit veszítettek.

– Ez bizonyos értelemben megvan gazdasági életünkben. Ha egy vállalat rosszul áll – most nem kisebb ktsz-ekről, hanem nagyobb ipari vállalatokról beszélek, a kisebb ktsz-ek egyébként is sokkal jobban, dinamikusabban dolgoznak, mint a nagyvállalatok –, ha

tehát egy vállalat rosszul áll, legtöbbször úgy mászik ki a bajból, hogy kialakít egy elméletben csillogó perspektivikus tervet, mely olcsó beruházást, sok új terméket és nagy nyereséget s az éppen aktuális gazdaságpolitikai célok megvalósítását ígéri. A csillogó tervek azután kihúzzák a bajból a vállalatot. Ha újra bajba kerül, biztosak lehetünk, nem lesz hiány újabb csillogó tervekben. Hacsak...

– Ezek szerint nem a minisztériumok, nem az állam irányítja ezeket a mammutvállalatokat, hanem a mammutvállalatok a maguk lomhaságával, de állítólagos politikai súlyukkal diktálják a követelményeket a minisztériumnak?

– Azt hiszem, igen, bár a legtöbb mammutvállalat megalakításában nagyon világosan érzékelhető az ágazati minisztériumok érdekeltségi rendszere.

Tehát, mondjuk, a Nehézipari Minisztérium érdekelt abban, hogy létrejöjjön egy országos gumiipari vállalat. Amikor viszont az létrejött, elkezdi élni a maga önálló életét, és akkor belép az effektus, amit említettél. Megyünk a pénzünk után, ahogyan köznyelven mondják. Éppen ezek miatt a nyilvánosság és a független szakértők véleménye a vezetés számára életkérdést jelentene.

– És ezt az ördögi kört hogyan lehetne megszakítani?

– Én nem tudok más megoldást ajánlani, mint hogy a szakértői és a társadalmi véleményeknek széles nyilvánosságot kell adni. Nem véletlen nálunk az az őrült félelem a nyilvánosságtól, amit lépten-nyomon tapasztalhatunk. A legkisebb nyilvánosság is könnyen szívinfarktust okoz a gazdasági vezetőknél, amit egyénileg

borzalmasan sajnálok, de ez nem tarthat vissza a helyzet mélyebb elemzésére való törekvéstől.

– Félnek a felelősségre vonástól.

– Nyilván egzisztenciális félelmeik vannak. Az én generációm most ér el a nyugdíjazás koráig. Sokan egyszerűen nem tudják elképzelni a nyugdíj utáni életüket, és borzalmasan ragaszkodnak az állásukhoz és a vele járó hatalomhoz, státusszimbólumhoz stb.

– Mert nem találtuk ki többek között az emberhez méltó visszavonulás lehetőségeit sem.

– Az emberek túlságosan hozzákötik magukat egyfajta életmódhoz, és elképzelhetetlennek tartják, hogy másképp is lehet élni, hogy kocsi meg titkárnő nélkül is lehet élni. Ezt etikailag elítélhetjük, de szociológiai tényként számolnunk kell vele. Ezért nem tartom rossz megoldásnak, ha például egy nyugdíjas miniszter valamilyen bizottságnak, valamilyen tanácsnak lesz az elnöke – titkárnővel, autóval, ilyen meg olyan telefonnal, tehát megszokott életformája nem szűnik meg egyik napról a másikra. Hasonló mozgásteret kellene biztosítani egy tsz-elnöknek, kisebb vállalatok igazgatóinak, ktsz-elnököknek, ugyanakkor a társadalmi problémákról íróknak kegyetlenül bírálni kell az egyfajta életmódhoz kötöttséget mint az elembertelenedés szindrómáját.

– Talán nemcsak életmódról van szó, hanem értékelésről, értékrendről is. Az emberek nagy része – legyenek miniszterhelyettesek vagy esztergályosok – úgy érzi, és talán joggal érzi, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy nyugdíjba ment, senkivé vált.

– Nagyon sokan úgy gondolják, hogy presztízsüket a hivatal adja. Pedig ez nem így van. Ez az egyéntől magától függ. Egyébként különböző szociológiai vizs-

gálatok kimutatták, hogy egyáltalán nem nagy a hivatalvezetői vagy az igazgatói beosztás presztízse. Az emberek nagy többsége fütyül rá, hogy valaki főosztályvezető-e vagy vezérigazgató. Társadalmunkban rettenetes rangkórság hatalmasodott el. Egész jelentéktelen intézményeket vezérigazgatók vezetnek, kishivatalokat főigazgatók. Egyik barátomról az hírlett, egy parányi intézetbe nevezik ki főigazgatónak. Eddig ő volt a funerátorunk, a temetésrendezőnk. Legutóbb egy temetésen mondom neki, nem lehet, hogy te főigazgató lettél, és köztünk csak funerátor vagy. Ki kell neveznünk főfunerátornak. Majd fölveszünk egy-két embert, hogy legyen beosztottad, úgyis sokan halnak meg közülünk mostanában.

– A rangkóráságon kívül mégis van valami reális alapja a nyugdíjazástól való félelemnek. A nyugdíjas nemcsak pozícióját veszti el, hanem azokat a kapcsolatokat is, melyeket a munkakör nyújtott neki. És a hatalmat, bármilyen kicsi volt is. Nem ártana, ha megállnánk a termelőeszközök problémájánál is. Tudjuk, hogy a termelőeszközöket birtokba vette a munkásosztály. De kérdés, hogy tényleg az ő birtokában, az állam birtokában vannak-e. Tulajdonképpen minden hivatali vezető, akinek hatalma van, termelőeszközök birtokába jut. Ez azt jelenti, hogy ha ő bizonyos lehetőségeket teremt mások számára, mások is teremtenek számára lehetőségeket. Anyagi és egyéb lehetőségeket. Egy írótól, aki egy lapnak a szerkesztője, nagyon sok írást kérnek a többi lapok. De ha nyugdíjba megy – hacsak nem kivételes tehetség vagy még akkor is –, azt veszi észre, hogy ritkulnak a felkérések, lazulnak „baráti" kapcsolatai.

– Ezt nem tudom megcáfolni. Nem tudom megcá-

folni azt, hogy a nyugdíjba menetel a legtöbb ember számára tragédia. De ezt a tragédiát maguk készítik elő a maguk számára. Amikor még hivatalban van az ember, akkor kell gondolni arra, hogy ne csak hivatali, hanem igazi emberi kapcsolatai is legyenek. Nálam egyébként ez fordítva történt: mikor én hivatalt, elég komoly hivatalt viseltem – miniszter, miniszterelnök, miniszterelnök-helyettes voltam –, emberi kapcsolataim borzasztóan beszűkültek. Mióta kikerültem a hivatalból, és különösen mióta nyugdíjas vagyok, újraéledtek régi kapcsolataim.

– Húsz évvel ezelőtt egy kis kézi számológép vagy kerti traktor olyan termelőeszköznek számított, amivel az egyik ember – azt mondtuk – kizsákmányolhatta a másikat. Ma már üzletben lehet kapni a kis kerti traktorokat, a számológépekről nem is beszélve. Nem kellene hát újragondolni a termelőeszközök állami tulajdonának státusát, amihez olyan mereven ragaszkodunk?

– Nem az állami tulajdonról van szó elsősorban, hanem a birtoklásról, az állami, az intézményi és a szövetkezeti birtoklásról. Ez utóbbinál nem a szövetkezeti tagság a birtoklás alanya, hanem a vezetőség.

A birtoklás akkor fejlődhetne szocialista irányba, ha a birtoklási jogok fölött társadalmi ellenőrzés lehetősége bontakozhatna ki. Az egyéni (magán-) kisvállalkozásról már beszéltem. Nem tudom elképzelni, hogy egy racionális, dinamikus társadalom kiküszöbölje az ilyen típusú kisvállalkozásokat. A mi társadalmunk e tekintetben önmagát csalja meg. Kiad például kisiparosi engedélyt, mintha foltozó vargának adná, és közben természetesen eltűri sokszor, hogy e kisiparos ne foltozó varga, hanem kisvállalkozó le-

gyen. Én ezt a hazugságot nem helyeslem. Szerintem meg kell adni a magán-kisvállalkozás jogát, beismerve, hogy nem kisiparról van szó, hanem kisvállalkozásról. Ezt a korrupciót jelentettük meg nemrég egy tanulmányban, mely a Közgazdasági Szemlében olvasható.

– Ez megakadályozná, hogy monopolhelyzetbe kerüljön a kisiparos. A magyar kisiparos ugyanis állammal, fogyasztóval szemben egyaránt monopolhelyzetben van. Vitaindító cikkemben erre is utaltam. Vettem egy példát, egy bécsi és egy budapesti Kovács esetét. Adjunk 1000–1000 dollárt mindkettőnek kisvállalkozásra. Mindkettő nyit egy műszerészüzletet belőle. A budapesti Kovács dolgozik fél évet – mosógépet, autoszifont javít, fél év múlva abbahagyja a munkát, és elkezd üzletelni. Kiselejtezett gépeket vásárol innen-onnan, és eladja őket. Többé nem érdeke a lakosság szolgálata. Az az érdeke, hogy maximális profitot vegyen ki a vállalkozásból, és minimális befektetést eszközöljön, minél kevesebb új gépet, műszert invesztáljon. A maximális profitot tehát azonnal elkölti, gyönyörű házat épít magának, utazik, olyan színvonalon él, amit nyugati kistőkések sem engedhetnek meg maguknak. A bécsi Kovács viszont öt–tíz évig még szombat, vasárnap is nyitva tart, hiszen versenyben áll a többi kisiparossal. A bécsi Kovácsnak egzisztenciális érdeke, hogy a profitból minél többet invesztáljon újabb gépekbe, az alaptőkébe. Én a bécsi Kovácsot érzem népgazdasági szempontból hasznosabbnak, tehát demokratikusabbnak, szociálisabbnak is, a mi Kovácsunk viszont parazita.

– Ismétlem, mi nem kisvállalkozói engedélyt adunk, hanem kisiparosit. És börtön szélére juttatjuk azt a

kisiparost, aki ennek ellenére kisvállalkozással foglalkozik.

– Olyan helyzetbe hozzuk, amiért bármikor felelősségre vonható, lecsukható, és ezt mindenki tudja, ő is, és azok a szervek is, amelyek engedélyezik a működését. Tudják, de nem élnek a felelősségre vonás jogával.

– Aminek egy megoldása lenne, hogy a társadalom ismerje el a magán-kisvállalkozás jogát. Hogy a kisvállalkozót, aki fizikai munkát rendszerint nem végez, aki csak szervez, ellenőriz – ne kisiparosnak hívjuk, hanem annak, ami: kisvállalkozónak. Ismerjük el, de az elismerés önmagában még nem elég. Garantálni kell a biztonságot, a tartós létet is. Eddig a kisvállalkozók helyzete négy-öt évenként változott. A pazarló fogyasztás ennek a következménye. A kisiparosnak nincs lehetősége, hogy termelőeszközbe ruházzon be, kényszerítve van luxusfogyasztásra, s ezzel a léte elleni társadalmi harag kiprovokálására. Nincs más lehetőség számára. Ha elismernénk és tartósan demonstrálnánk a kisvállalkozás jogát, akkor már másként állna a dolog. Akkor már érdemes lenne termelési eszközökbe befektetni. Most nem érdemes. Nálunk a kisvállalkozó – a magyar népman – gúnyolódás tárgya még ma is. 68-ban például egy ismerős boltvezető jött hozzám, hogy szeretne valami műanyagiparba kezdeni, ez a szakmája, de fél, hogy negyedéves egyetemista fia, aki KISZ-tag, és KISZ-funkcionárius szeretne lenni, hátrányos helyzetbe kerülne emiatt.

A másik baj abból adódik, hogy tartósan hiánygazdaságban élünk, és a beruházásokat és az anyagellátást illetően is hierarchikus sorrend alakult ki. Durván így: a sor elején a kiemelt beruházások állnak, aztán az iparvállalatok, aztán a ktsz-ek, aztán a mezőgazdasági

szövetkezetek, és csak azután következnek a kisiparosok. Minél alacsonyabban helyezkedik el valaki a hierarchiában, annál inkább rászorul arra, hogy a termelési tevékenysége normális menetéhez pénzért vagy más anyagi jellegű ellenszolgáltatásért „jóindulatot" vásároljon. Kialakul tehát egy sajátos ökonómia, ahol árucikké válik a „jóindulat".

Mindenki tudja, hogy egy boltvezető ahhoz, hogy jó árut kapjon, kénytelen megfizetni a szállítómunkásokat, sőt sokszor nem csak őket. Ahhoz viszont, hogy meg tudja fizetni, pénzt kell szereznie.

A gazdasági szükségszerűség, a célracionalitás – ahogy a szociológiában nevezzük – létrehozza tehát a „jóindulatok" piacát, amit tudatosan korrupciónak neveznek. Viszont az emberek hamar megszédülnek. A boltvezető, akinek gyűjteni kell ahhoz, hogy jó árut kapjon, nem tud megállni ennél a gazdasági szükségszerűségnél, hanem hamarosan saját individuális szükségleteire kezd gyűjteni: autó, ház stb. És így tulajdonképpen a társadalom igen fontos szegmentjeiben korrumpálódik.

– Én mindig azt mondom, hogy a korrupciónak is megvan a maga demokratizmusa. A nagykorruptokat megvágják a kiskorruptok, és ez így megy lefelé, és mind szélesebb rétegek részesülnek benne: minden munkás például, aki fusizni tud, aki egy cement- vagy sóderszállítmányt le tud soron kívül tenni itt vagy ott. Tehát a korrupciónak van demokratizmusa, és egy feje tetejére állított gazdasági rendszerben – hajtóereje is van! Hiszen ha az egyéni érdeket kirúgjuk az ajtón, bejön az ablakon, egyéni érdek nélkül pedig nincs gazdasági élet. Mégis megkérdezem, vajon hova vezet mindez?

– Ha radikálisan akarnánk megszüntetni a korrupciót, mondjuk muzulmán büntetéssel, ha például levágnák a korruptok kezét, az egész gazdaság leállna. Hiánygazdaságban szükséges a korrupció, amelynek melegágya, ahogy én az imént neveztem, a „jóindulat vására". De hogy hova vezet ez a szükségszerűség? Kétségtelenül demoralizálja a társadalmat. Senki sem vonhatja ki magát alóla. Egyetlen dologgal lehetne megszüntetni, ha megszüntetnénk a hiánygazdaságot. Ha nem a kereskedő kénytelen rimánkodni az áruszállítóknak, az áruterítőknek, hogy jó árut adjon, hanem fordítva, a jó áru is nehezen kelne el, mindjárt másképpen állna a dolog. Péter György írta negyed évszázada: nálunk az a baj, hogy nem a termelők versenye folyik, hanem a fogyasztóké. Sajnos ez a megállapítás – bár sok minden jó történt – ma sem vesztette el időszerűségét.

Mi kéne ahhoz, hogy ez megszűnjék? Közgazdászok réges-rég tudják, de nem merik nyíltan kimondani: meghatározott évig le kéne mondanunk a növekedésről. Tehát meg kéne tervezni öt, hat vagy hét évig – az időszak pontos meghatározásához kibernetikus számítások kellenek – a gazdaság stagnációját. Ez a 0 növekedés elve. Ez egyébként nemzetközi helyzetünket is rendbe hozná, hiszen nem kellene hatalmas kamatokat fizetnünk rövid- és középlejáratú hitelekért, amire elmegy nehezen előállított tőkés exportunk igen nagy része. Ez komoly politikai kérdés. De társadalmunk elbírná a gazdaság tervszerű stagnálását, mintegy átmeneti visszavonulásként, mert a Kádár-rendszernek nemcsak nagy nemzetközi, hanem igen számottevő belső hitele is van.

– Miben nyilvánul meg a beruházásokkal kapcsolatos korrupció, amiről beszéltél?

– Szerintem a direkt korrupció lényegesen ritkább, mint amilyennek a köztudat tartja. Inkább „vadászbarátságok", különböző ellenszívességek játszanak itt szerepet, de nem hiszem, hogy a készpénzjuttatások gyakoriak lennének. Ezt a magam részéről nem is tartom nagyon veszélyesnek. Amennyiben megszűnne a hiánygazdaság, a beruházási korrupció is értelemszerűen csökkenne, és ami mégis fennmaradna – a személyes kapcsolatok szerepére gondolok –, azt szerintem elbírná a társadalom.

– Én pedig ezt látom a legveszélyesebbnek. Mondjuk, hogy egy igazgatónak az az egyéni érdeke, hogy egy nagyüzem komoly beruházást kapjon. Az iparág előadója, osztályvezetője nagyon jól tudja, hogy felesleges ebbe az üzembe bármit beleölni, egyéni érdeke mégis az, hogy megszerezze az összeget. És mi ez az egyéni érdek? III. Richárd országát ajánlja föl egy lóért. Ezt meg tudom érteni. Kritikus helyzetben országát is odadobja egy ilyen ember, csak hogy az életét mentse. A mi gazdasági vezetőink azonban apró kis dolgokért adják el az országot. Egy nyugati út valami licencvásárlás ürügyén, egy szakértői pozíció, ahol havonta 500–1000 forinttal több a fizetésük. És ezek az érdekviszonyok nagyon szomorúak.

– Amit mondasz, inkább a középvállalatokra jellemző. Kiemelt beruházásoknál ezt nem kell csinálni. Amikor egy rosszul álló középvállalatnak megszerzik a nagy beruházást, hogy kimásszon a csávából, általában nem konkrét üzletről van szó, hanem jóindulat cserélődik jóindulatért. Ez a jóindulat-csekk legtöbbször nincs kitöltve, de bármikor be lehet nyújtani.

A felettes tisztviselő annak a vállalatnak a vezérigazgatójától, akinek megszerezte a szükséges pár százmilliót, mindig kérheti, hogy felvegye egy-egy rokonát, vagy másodállást adjon valamelyik ismerősének. Még csak az sem biztos, hogy magának kér szívességet. Ilyen kölcsönös szívességeket nagyon nehéz lenne megszüntetni, ez szinte velejárója a bürokratikus viszonyoknak, amelyek történelmi szükségszerűségéről az előzőekben már volt szó. De abban igazad van, hogy ez a jóindulat-vásár, amely a beruházások terén tapasztalható, szintén nagy károkat okoz az országnak. Erkölcsileg is. Gazdaságilag is. Ennek felismerése szerepet játszik abban, hogy olyan nagy jelentőséget tulajdonítok a vezetés minden szintjén a társadalmi ellenőrzésnek.

– De ha világossá válnának az árviszonyok, ha pontosan lehetne tudni, mi mennyibe kerül, ha a piac rákényszerítené a vállalatokat, hogy rentábilisak legyenek, akkor nyíltabbak lennének a dolgok, és megszűnne a korrupció lehetősége.

– Teljesen igazad van. Ha világosan látná – nemcsak a minisztérium, mert a minisztérium többé-kevésbé látja –, hanem az egész ország, hogy a különböző beruházások hogyan térülnek meg, az nagyon lecsökkentené a jóindulat-vásár jelentőségét. Persze akkor is előfordulna, hogy ha egy vállalat ki akar mászni a bajból, olyan beruházási javaslatot csinálna, mely ragyogónak festi a jövőt. De ha sok ilyen ragyogó tervről derül ki utólag, hogy illúziókergetés volt, akkor bizonyosan meg kéne gondolni egy tisztviselőnek, hogy támogat-e hasonló megalapozatlan beruházási javaslatokat, még akkor is, ha kritikai magatartása miatt esetleg elveszíti is a már megszerzett jóindulatot.

– Kiderül, hogy mi, akik állandóan a tervgazdálkodást hangsúlyozzuk, állandóan materializmust emlegetünk, tulajdonképpen nem vagyunk materialisták. Szubjektív tervekre adunk ki óriási összegeket, és semmit sem adunk objektív ismérvekre.

– Ez summás ítélet ugyan, de sok benne az igazság. Bár e jelenséget nem a materializmussal hoznám összefüggésbe, hanem a racionalitással. A beruházások elosztásánál senki sem képviseli igazán a racionalitás érdekét. Elvileg a banknak – a Fejlesztési Banknak, más területen pedig a Nemzeti Banknak – kéne a racionalitás érdekét képviselni, de nem teszi, illetve nem teheti, mert létezik ez a szövevény, amelyről beszéltünk, amelyen a legjobb akarat is csak ritkán tud áthatolni.

– Jelenlegi struktúránkban óriási veszélyt jelent egy kiugrás. Ha egy vállalat nyereséges, majdnem annyira érdeke, hogy eltüntesse ezt a nyereséget, mint amennyire érdeke, hogy betömje a lyukat.

– Mert a nyereség a legtöbb helyen a ráfordítások jogosságának „felső" elismerése alapján alakul. Ha tehát túl sok a nyereség, elveszik, ha kevés, juttatnak. Amikor új terméket vezet be egy vállalat, rendszerint ráfordítási alapon állapítják meg a termelési árat. Ha a termék jelentős többletnyereséget hoz, az utókalkulációnál azt mondhatják, rossz volt az ármegállapítás. A vállalatvezetésben mindenki érdekelt abban, hogy ne legyenek jelentős kiugrások, hanem maradjon tartalék a következő évekre. Egy nagyvállalat szakszervezeti titkára mesélte, hogy hülye a főkönyvelőjük, 5 millió nyereséget elvontak tőlük, mert nem terhelte rá a termékeikről a ráfordítás egy részét új termékükre. Amennyiben a piaci viszonyokat s azok következmé-

nyeit nyilvánosan lehetne érzékeltetni, akkor ilyesfajta manipulációt már nehezebben lehetne folytatni.

– És háttérben van egy mumus, amiről nem beszéltünk eddig: a fölhalmozás. Mi lesz akkor, ha az az ember, az a vállalkozó, aki több hasznot hajt a társadalomnak, mint más, több jövedelemhez jut. Amilyen sok hasznot hajt, annak arányában nő a jövedelme, nő a saját haszna is.

– Mindig meg lehetett figyelni Kelet-Európában, hogy amikor a vezetés megkísérelte a gazdaság dinamizálását, az mindig az individuális gazdasági egyenlőtlenségek növekedésével járt együtt. Ha tehát a dinamizmust növeljük, bizonyos határon túl el kell tűrnünk a társadalmi egyenlőtlenség növekedését is. De látnunk kell annak társadalmi negatív következményeit.

– Igen, igen, de mi lesz akkor, ha már vett egy autót magának valaki, vett egy házat, van telke is, mire fordítja a felesleges pénzét – aggodalmaskodnak sokan. Én azt tapasztaltam, hogy azok, akik kivételesen magas jövedelemhez jutottak, mert feltaláltak valamit, általában könyvet halmoznak, képeket gyűjtenek, és a nemegyszer igen jelentős gyűjteményeket, hogy ne szóródjanak szét a családtagok között, rendszerint az államra hagyják. Ezek az emberek hiába keresnek sokat, szerényen élnek, csak annyit költenek, amennyi étel és italra kell, és arra, hogy nyugodt körülmények közt dolgozhassanak. Akiknél leginkább félni lehet, hogy a kizsákmányolás eszközévé teszik magas jövedelmüket, amit monopolhelyzetük miatt szereztek, azok a lángossütők, a műanyag-kisiparosok stb. Ők valóban azért vesznek balatoni villát, hogy szobákat adjanak ki.

– Egy szűkebb rétege az alkotó egyéniségeknek valóban elhárít magától minden anyagiasságot. Számára a legnagyobb érték az alkotás, és amit ezért kap, tulajdonképpen másodlagos. Hangsúlyozom, nagyon szűk rétegről van szó. A szélesebb réteg az a dinamikus embertípus, melyre minden társadalomnak szüksége van. Ők az alkotás és termelés határán helyezkednek el. Meglátják a társadalom szükségletét, és megpróbálják kielégíteni. Nem altruizmusból persze, hanem a saját jól felfogott hasznuk érdekében is. És ezt a hasznot, amennyire lehet, meg kell próbálni visszafolyatni a termelésbe vagy a szolgáltatásba.

A Balaton mellett egy tsz-elnök építtetett magának egy nagyon szép, kétszintes nyaralót. Tíz év alatt kétszer, ha láttam benne. Akkor is egy-egy félórára jött, kicsit körülnézni. Nagyon dolgos, rendes tsz-elnök, dolgos a gyerek, a veje, egész családja is. Három háztáji gazdaságukban annyi tehenük van, hogy egy kis tsz jutalmat kapna érte. A teheneket pedig etetni kell. És a tehénre bizony nagy szüksége van a társadalomnak. Mivel nem érnek rá nyaralni, kiadta a házat az egyik vízszolgálat dolgozóinak. Én ezt egyáltalán nem ítélem el. A tsz-elnök ebbe fektette a pénzét, a vízügyi gazdaság dolgozói pedig nagyon kellemesen nyaralhatnak.

A társadalmilag hasznos befektetésnek meg kéne adni a becsületét. A társadalom ehelyett hazugságokba menekül, és azokat az embereket szégyeníti meg, akiknek éppen nincs okuk szégyenkezésre. Akik éjjel-nappal dolgoznak, és akiknek a munkájára nagyon nagy szükségünk van. El kéne ismerni a pénzbefektetésnek ilyen vagy más ehhez hasonló módjait, más kérdés a jövedelem megadóztatása.

– És miért ne fektethetné be valaki a pénzét egy szo-

cialista részvénybe. Azért is nagyon támadtak, hogy ezt felvetettem. Pedig el tudom képzelni, hogy szabadtársulásos alapon létrejön egy vállalkozás, mely a melegvíz-forrásokat igyekszik kihasználni. A szocialista magyar állampolgár pedig azt mondaná, nem teszem a pénzem a Nemzeti Bankba, ahol 5% kamatot kapok rá, hanem kockáztatok, mert úgy vélem, hogy ez jó vállalkozás, és 5% helyett 20% kamatot is hozhatna nekem. Miért ne lehetne kapitalista vállalkozást elképzelni egy szocialista struktúrán belül?

– Ezt én nem érzem kapitalista vállalkozásnak. Reálisnak látom olyan társas-részvényes vállalkozások kialakulását, melyekben a felhalmozódó tőke társadalmilag hasznosan érvényesül. Ezt értelmesebbnek tartom, mint a hobbi ürügyén olyan vagyonfelhalmozást, ami a középkori kincsgyűjtéshez sokkal jobban hasonlít, mint a szocialista aktiváláshoz.

– A részvényesség behozná a kockázatot, melyet nélkülöz gazdasági életünk. Ha valaki sok kisember pénzével, nem utolsósorban pedig a magáéval gazdálkodik, sokkal konkrétabban jelentkezik a felelősség, a kockázat.

– Azt hiszem, a tisztánlátás érdekében különbséget kell tennünk a termelői társulás és a részvényes társulás között. A termelői társulás birtokol egy földdarabot vagy gyárrészt, ami az állam vagy szövetkezet tulajdonában van, és szerződéseket köt a különböző horizontális termelési egységekkel. Ennek jogosultságáról beszéltünk. A részvénytársulás esetén viszont pénzt adnak össze, s nem munkát, ami tulajdonuk alapja, de a birtoklás az esetek döntő részében elidegenedik tőlük. Kialakulásukat nagyon fontosnak tartom éppen amiatt, hogy a vagyon ne egyének kezében halmozód-

jon föl, hanem a „protestáns etika" alapján visszafolyjon – ne a kapitalista, hanem a szocialista termelésbe. Főként szükségesek a szolgáltatásban. Például nagyon helyesnek tartom az olyan társulásokat, mint amilyen a bükki üdülőház építkezés, ahol – ha jól emlékszem – 40 000 forintért megveheti bárki egy apartman tulajdon- és használati jogát évenként egy hónapra. A szoba eladható és bérbe adható.

Ugyanígy lehetne részvényes alapon panziókat építeni. Nem hiszem, hogy rövid idő alatt állami tőkével vagy külföldi hitelekkel kulturált turizmust tudnánk teremteni Magyarországon, ehhez szükséges lenne az individuális pénzforrások felhasználása. Nem hiszem, hogy egy tsz-nek feladata lenne vendéglő építése, de miért ne tehetné ezt, mondjuk, tizenöt részvényes?

A fontosabbak azonban szerintem a termelői társulások. A marxista irányzatnak azt a tradícióját követem, amelyik a szocializmus előfeltételének tartja, hogy a termelők szabadon formálhassák termelési társulásaikat, megteremtve a szocialista demokrácia gazdasági bázisait, kikerüljenek a bürokrácia teremtette kényszerű munkamegosztás és bérmunka a személyiség fejlődését gátló hatása alól.

Ördögi körben

Eladhatóbb új termékekre volna szükség, csakhogy: amíg nincs termék, nincs igény; amíg nincs igény, a kereskedelem nem rendel; amíg a kereskedelem nem rendel, az üzem nem termel; amíg az üzem nem termel, nincs termék...

*

A külkereskedő cégén belül egyszerű üzletkötő, a cégén kívül „nagyhatalom". Minden közép- és kisüzem jól tudja, milyen áldás egy agilis, ügyes kereskedő. Ajnározni kell. A kisvállalatoknak meg kell találniok az ajnározás legcélravezetőbb formáit. Ilyen az „egyszeri megbízatás". Ilyen a „szakértői felkérés", melynek összegét olykor az ő nevére, olykor más névre utalja ki a főkönyvelő. De még mielőtt fölháborodnánk korrupciót kiáltva, álljunk meg itt egy pillanatra, mert olyan korrupció ez, mely végső soron az üzem, vagyis az állam érdekét szolgálja, melyből nincs haszna személy szerint annak, aki korrumpál, vagyis (milyen kacifántos a valódi valóság!): egy kollektíva lelkiismeretes vezetői folyamodnak ehhez az eszközhöz jobb híján, hiszen ha valami nincs kitalálva, valamit addig is ki kell találni.

Le kell küzdeni azokat az akadályokat, melyeket magunk állítottunk magunk elé. Napjaink legszínesebb emberei nem a költők, hanem a főkönyvelők. A termelés és a piac érdekeitől elszakadt intézmények rendelkezéshálója naponta csapódik ki az üzemekre, és a főkönyvelők naponta találják meg a hálón a gyönge pontot, a rést, ahol feslik a háló. Nézzük a „devizaki-

termelést". Azt kell tapasztalnom: balladai homályba burkolódzik a termelés önköltsége: amolyan bizonytalan, lírai célkitűzésnek mutatja magát a pillanatnyilag 37 forintos dollárkitermelés áhított szintje. Bizonytalan, hogy nyereséges-e valami. Bizonytalan, hogy mennyire veszteséges. Biztos csak az, hogy az állami támogatások búvópatakként tűnnek el, bukkannak fel ebbe is, abba is belecsobbanva, kettőződve, háromszorozódva. Biztos, hogy minden bizonytalan. A részeredmények balladai homályát azonban csakhamar szétoszlatja a kijózanító végeredmény, mert a veszteség globálisan jelentkezik. A globális veszteséget pedig csak egy egészen másfajta „valutakitermeléssel" lehet pótolni: kölcsönnek nevezik. Csökkenteni kellene az állami támogatásokat, az egy dollár „kitermelésére" fordított veszteségeket.

Így forog önmaga körül a mechanizmus,

melyet ki kellene zökkenteni az ördögi körből. Váltani kellene. De hogyan? Vonja meg az állam a támogatást? A vállalatvezető bólint, rendben van, nem exportálok, de akkor miből hoz be az állam nyersanyagot? Miből fizeti ki az adósságokat? Hagyjam abba a termelést? Ezt az állam nem gondolhatja komolyan: ez a végeredménye minden pánikhangulatnak, melynek kezdetén a legradikálisabb szankciókat helyezik kilátásba a gazdasági élet irányítói. Akár az elektromos hálóval kiemelt halak, sokkolt állapotban ülnek az igazgatók és a főkönyvelők a minisztériumokban. Némán tátognak. Nincs mit gondolni. „Végünk van", néznek egymásra a berendelt vezetők. Íratlan törvény:

nem mozogni. Nem nyilvánulni meg semmiben. Ezek a néma értekezletek azt az illúziót keltik a felsőbb vezetésben, hogy történt valami. Maguk is megdöbbenve tapasztalják önnön szigoruk kérlelhetetlen keménységét, melynek betonfalán ekkor még maguk sem veszik észre a hajszálrepedéseket. „Ezentúl egy alzó grandot sem adunk! Értették, elvtársak?! Egy alzó grandot sem!" Van itt szigor. Vége a *humanizmusnak*. A „halakat" azonban visszadobják a vízbe. A sokk után magukhoz térnek a halak, és azt gondolják:

a tengert nem lehet megszüntetni.

Majd csak lesz valahogy, várni kell. Információkat kell gyűjteni: mi készül valójában? Ahol mindenki megbukhat, ott senki sem bukhat meg – mocorognak a gondolatok. A vállalati vezetők összedugják a fejüket. Nyugodtan kiírhatnák: *a katasztrófahangulat közben a termelés zavartalanul folyik*. Olyan akciókra szánják el magukat ilyenkor, melyek a saját vezetői prémiumukat veszélyeztetik, de *most*, az üzemet megmentendő, ezt a kockázatot is vállalják. Nyersanyagot vásárolnak, „bekészleteznek", mert hátha azon keresik meg azt, amit mindjárt megvonnak tőlük. Szóba kerül a termékszerkezet-váltás. Vagyis a gyártmánycsere. Itt kéne egy kis zsenialitás. Itt fizetődik ki a vezető rátermettsége, jó szimata, üzleti érzéke abban, hogy kiválasztott, jó munkatársakkal minél gyorsabban felismerje, milyen gyártmánycserére alkalmasak a gépei. Mi a keresett cikk a piacon? Tehát úgy néz ki: hasznos a szigor. Megijedtek a „gyerekek", lesz itt termelés, munka, mely mindenkinek kifizetődő – csakhogy! A bűvös kör

ismét bezárul. Információs vételzavar jelentkezik a termelés és a kereskedelem között. Más-más ellipszisen keringenek. De hát hogy van ez Nyugaton? Mi a helyzet egy kapitalista üzemben? – „Egy jó kapitalista – hangzik a feltételezett válasz – hajszolja a gárdáját. Ha lazít valaki, ha nem produkál – elbocsátja. Olyan embereket tart, akik állandóan figyelik a piacot: mire van igény? Milyen új igényt lehetne teremteni? A piac lehetőségeit kitapogató érzék az életösztönhöz hasonlít. A kapitalista kis- és középüzem léte: örökös veszélyhelyzet. Kérünk mi ebből elvtársak?" Az igazgatók és a főkönyvelők nem kérnek belőle. Így sem kerüli el őket ötven körül az infarktus *népbetegsége*. Pedig a szocializmusban nem bocsátják el az embereket, csak akkor, ha főbenjáró bűnt követnek el. Most ezt a vívmányt is tönkre akarják tenni?

Újságírók a kockázatvállalásról cikkeznek. Meg kellene kérdezni tőlük: vezettek-e már üzemet? Kicsit vagy nagyot? Mert ha egy nagyüzem élére kerülnének, olyasfélére, mint a Győri Vagon- és Gépgyár: milliárdokat kockáztatnának, ha kockáztatnának. Sok ezer ember szemét érezhetnék a hátuk közepén. Eladnák-e a bizonyosat a bizonytalanért?

– Nem, csak ha rá volnánk kényszerítve – hangzik a válasz. – De nézzünk szembe a tényekkel: a gyár dolgozik. „Megy." Amíg az előállítási költséget fedezni tudja az áru árával, addig nincs baj. Még akkor sincs baj, ha görbe szemmel nézik a vegetáló gyárat. Ha nem állít elő új értékeket, az úgynevezett nullszaldóval még minden „megy". Végül is minden minisztériumi „nagy elhatározás" ezen a csúszdán csúszik a nullszaldóig. A realitásig. Az iparág főembere pedig, mintha nadrágféken tette volna meg az utat a legalsó pontig, meg-

ismétli: komolyan kellene venni a tönkremenést, mert tisztességes igazgató különben soha nem fog kockáztatni a szocializmusban. Ha nincs tönkremenés, akkor minden kockáztatás kalandorságnak minősül – mondja maga elé. De hogyan lehetne komolyan venni? Ha egy kerti kapura ki van írva, hogy „Harapós kutya", egy ideig komolyan veszik a látogatók, de ha éppen az ellenkezőjét tapasztalják, akkor hiába írják ki a kapura, hogy „Komolyan harapós a kutya". Nyugodjunk bele, hogy ez a kutya egyáltalában nem harapós? Lehet-e katasztrofális humanizmusnak nevezni azt, ami a szocialista gazdaság gyakorlatában kifejeződik? Hogy állami szinten nem lehet érdekeltté tenni senkit sem a nem-halálbiztos vállalkozásban, holott minden kockázat kétes!? De mert senki nem mer kockáztatni – zárul az ördögi kör –, azért jelentkezik globálisan a ráfizetés...

Kit hibáztassunk?

A Műanyagipari Kutatóintézet egyik kutatója olyan ragasztóanyagot dolgozott ki, mellyel a textíliákat varrás helyett ragasztással-vasalással „varrhatják". Az elmés ötlet szerint gép hinti a finomra őrölt ragasztóport a kelmére. Vasaló következik, a ragasztó megköt szétszakíthatatlanul, mert a kaprolaktán típusú polimerek rendkívül jó kötést biztosítanak. Mikor is támadt az ötlet? 1964-ben! A világon először itt, nálunk! A ragasztva-varrott ruhák mosásállók. Tűrik a vegytisztítást. Minden megvan, ami a találmányhoz és az üdvösséghez szükséges, de a ragasztóanyagot igen finomra kellene őrölni. A finomra őrölt (acélnál szívósabb) ra-

gasztóport géppel kellene az anyagra hinteni. A gép nincs megkonstruálva. Az „ipari háttér" meglehetősen reménytelen ábrát mutat 1964-ben: ilyen gépeket nem terveznek és nem gyártanak. A kézenfekvő gondolat pedig, hogy egy iparilag fejlettebb országból való partnerrel kooperálva valósítsák meg a szabadalmat, föl sem merül. Nincs olyan elme Magyarországon, aki kiragadná a kátyúba ragadt találmány ügyét.

Kit hibáztassunk? Az objektív vagy a szubjektív körülményeket? A konfekcionált öltönyök nagyobb hányadát külföldön már ezzel a módszerrel „varrják".

Az elszalasztott nemzeti jövedelem

dollármilliókban fejezhető ki, hiszen tizenöt évvel ezelőtt, mérhetetlen helyzeti előnnyel rendelkezhettünk volna, ha akad egy pártfogó, aki az álmos és érdektelen „ipari hátteret" fölveri, mozgósítja. *Szakértők* véleményét prezentálja. Az ügy sikeréhez szükséges főhatóságok jóindulatát, segítségét is megszerzi. Vagyis: ha egy olyan sokféle kapcsolattal és képességgel rendelkező menedzsere lett volna ennek a szabadalomnak, amilyen nem lehetett. Hét évvel később, 1971-ben a magyar szabadalomtól függetlenül, Nyugaton is kitalálták a ragasztásos módszert. Megszületett a társadalmi igény, mely megszülte magának az őrlőberendezés szabadalmát. A vasalóberendezést. A porrávivő szerkezetet, azt az általános és bevett technológiát, amelyet Magyarországon sajnos még ma sem alkalmaznak. De azért vigasztaló: az eredeti magyar ragasztóanyag iránt még ma is van érdeklődés a nyugati országokban. Olyan műszaki előnyökkel rendelkezik,

hogy volna még benne „fantázia". Persze az aranykor elmúlt. A lehetséges haszon ma már csak néhány százezer dollárban mérhető. Bagatell?!

Kopácsi Sándor kitűnő közgazdász megdicsérte a vitát kezdeményező cikket, de alapjában tévesnek ítélte, amennyiben a magyar találmányok sikerét szorgalmazza. Kis ország szerinte nem tehet mást: átveszi a világ szellemi tőkéjének legújabb vívmányait. Kifejlesztett, kipróbált állapotukban, kockázat nélkül állítja a hazai termelésbe. – Kis ország ne találjon ki semmit. Kis ország fürkésszen a világban, ahogy Japán tette. Legyen szemfüles, tanulékony – folytatnám szívesen én is Kopácsi Sándor gondolatát, mert ezt is lelemények, mi több, találmánynak tartom: begyűjteni és hasznosítani mindazt a „gesztenyetermést", melyet mások kapartak ki számunkra. Csak az a kérdés, hogy ki figyelje, ki gyűjtse be.

Zseni vagy kontár sáfárkodjon a nemzeti vagyonnal?

És ha már zseniit mondtam (ezt a jelzőt csak a művészeknek osztogatják), hadd húzzam alá piros ceruzával a szót, mert kifürkészni és megvásárolni mindazt, amit újdonságuk miatt féltve őriznek világszerte, valóban rendkívüli képességet igényel. Nem is egyet: képességek tömegét, valamint olyan érdekeltségi rendszert, melyben a licencvásárló egyéni érdeke is megegyezik az ország érdekével.

Az új iránt való fogékonyság volna az alapfeltétele annak, amit Kopácsi Sándor javasol, lefricskázva a magyar találmányok hasznosításának ügyét a napi-

rendről? De lehetünk-e fogékonyak a világ szellemi javaira „odakint", ha nélkülözünk minden fogékonyságot az új iránt „idebent"?!

Dr. Markos György külkereskedő mérnök erről a következőket mondja:

– A licenciavásárlásnál sokkalta jobban elősegíti nálunk Magyarországon a műszaki fejlődést a licenciaeladás. Erre a következtetésre több mint egy évtizedes tapasztalat alapján jutottam. Hazánk speciális helyzetben levő ország, és éppen ezért az imént említett paradoxon a következőkkel valószínűsíthető. Ha a népgazdasági terv olyan feladatok megoldását írja elő, melyeket hazai technológiával nem tudunk megoldani, tehát importálnunk kell, akkor a maximális biztonságra kell törekednünk a vásárláskor. Az esetek többségében ezért olyan szállítóktól kell vásárolni komplett berendezéseket, akik megfelelő referenciával rendelkeznek, akik *ilyen üzemet* másutt már építettek: de az így vásárolt technológia távolról sem avantgarde. Tegyük hozzá azokat az esztendőket, melyek alatt idehaza is megépül az üzem, amíg valóban termel – futnak az évek, és az ilyen vételek nemhogy csökkentenék, növelik a lemaradást, hiszen a technika gyorsuló ütemben fejlődik. De ha magyar találmányt sikerül értékesíteni, ezek a kedvezőtlen tendenciák elmaradnak. Rá vagyunk kényszerítve arra, hogy szüntelenül jobbítsuk, korszerűsítsük, hogy továbbfejlesszük a magyar szabadalmat.

Dr. Markos Györgynek igaza van: korszerűsítésre kényszerít a piac. A verseny. Jó példa erre a VEPEX. A fehérjekoncentrátum előállításának magyar technológiája még ma is állja a piaci versenyt. A dánok megnézték a francia üzemeket, és velünk kooperáltak. Az

amerikaiaknak is ez a szándékuk Dél-Amerikában és Egyiptomban. A szovjet igények fantasztikus volumene előtt is versenyképesebbnek bizonyult a magyar technológia, mint a nyugati. Fejlettebbek volnánk? Ebben a vonatkozásban azok lehettünk, hiszen az újdonság eszmei monopóliumát nem tékozoltuk el teljesen. A feltalálószellem primátusa tette lehetővé az előnyt. A versenyben maradás kényszerítő ereje hatott vissza a magyar iparra, hogy a szükséges fejlesztéseket véghezvigye. Mért nem válhat ez irányító eszmévé? A magyar ipar vezetése mért nem engedi olyan helyzetbe hozni önmagát, hogy rákényszerüljön a fokozottabb fejlődésre?

Kell-e „nekünk" tengervíz-sótalanító?

A kényelmesség nem lebecsülendő erő. Mozgásba lendül rögvest, ha veszélyt érez: minek nekünk tengervízsótalanító berendezés, amikor nincs is tengerünk? A lényeget ragadja meg ez a válasz, mert való igaz, hogy nincsen tengerünk. Nincs mit sótalanítani e honban. Az olyan föltalálót, aki efféle ötlettel kerülgeti a gazdasági vezetőt, jobban kerülik, mint a bacilusgazdát influenza idején. „Mért fordulsz felém, kedves barátom, fordulj más felé, ha tüsszentened kell. Nincs elég bajom? Mit akarsz tőlem?" A néma szemrehányások olyan hangosak, hogy már-már hallatszanak: „Vigye az őrültségeit, uram, a bolondokházába. Itt termelés folyik." – És csakugyan. Kétségbevonhatatlanul. A tervteljesítések hajráiban úgy hangzik a tengervízsótalanítás, mint őrült kacaj a bolondokházában. Az üzemmérnök, a fejlesztési osztály vezetője, a műszaki

igazgató is közel van ahhoz, hogy gumikalapácsot rejtsen el íróasztala mögé. Csoda, hogy az ilyen feltalálót nem ütik le. Megmagyarázzák neki, hogy Magyarországon nincs tenger. Tengernyi türelem van. – A feltaláló végül is megérti, hogy a termelést akadályozza, ha magasan kvalifikált emberek idejét veszi igénybe. Találékony igazgatók a selejtesebb munkaerőket állítják rá a feltalálók és újítók semlegesítésére. Mert, ugye – maradjunk a tengervíz-sótalanítónál –, kinek van ideje végighallgatni a mesét az olajsejkségek megrendeléseiről. Az olajdollárok áramlásáról, arról, hogy az olajnál is drágább édesvíz olcsó előállításának módszerét, gépi mechanizmusát csodálná bennünk Afrika. – „Az ezeregy éjszaka meséit otthon az ágyban mesélje, uram. Hívja föl Afrikát."

– Halló! Ott Afrika?

– Igen.

– Nincs szükségük tengervíz-sótalanítóra?

– Azonnal hozza!

– Már minden megvan, csak meg kéne csinálni.

– Ha megcsinálta, azonnal hozza. Stop. Afrika.

De ki legyen az, aki megcsinálja? A hollandok. Ők veszik meg a magyar szabadalmat. A holland kormány megszavaz rá 20 millió dollárt. Kifejleszti. Olajdollárok áramolnak majd Hollandia felé, mert az emberi civilizáció fejlődése: az utópiák szakadatlan megvalósulása. Így segít egy tőkés ország abban, hogy a tengervíz-sótalanító berendezés találmánya ne zavarhassa a magyar tervteljesítést. Nincs tengerünk. Kit lehetne ezért felelősségre vonni?! Az eszmei sótartalom ki nem vonása „költő" tollára való extremitás.

Az író megírhatná a magyar tengervíz-sótalanító berendezés történetét, melynek „légionistái" ha el is té-

vednek a közöny sivatagában, a végén minden jóra fordul: a Bugac Tengervíz-sótalanító Rt igazgatóját díszpolgárrá avatják Abudabiban. A lehetőségek azonban rendre „olajra lépnek".

Mintha csak megérezte volna Polgár Dénes Hollandiában, hogy az „Ilyen gazdagok vagyunk?" témához jól jön a cikke: „Minek nekünk tengervíz-sótalanító! Nekünk nincs tengerünk!" – Változtatás, kihagyás nélkül közöljük Polgár Dénesnek a Nők Lapja 1979. február 17-i számában megjelent publicisztikáját:

„Bizonyára ismerik azt az érzést, amikor az ember egyszerre büszke is, és keserűség is fogja el. Ez történt velem január 29-én Rotterdamban.

Beszéljünk először arról, miért voltam büszke. Azért, mert egy holland vállalat bemutatta a világsajtónak a tengervíz sótalanításának új, forradalmi módszerét, s ezt a módszert magyar mérnökök dolgozták ki. Ahhoz, hogy megértsük, milyen óriási jelentőségű dologról van szó, elegendő néhány adatot idézni.

A Földön található víz 97,2 százaléka a tengerekben van. További 2,15 százalékot tartalmaznak a sarkvidéki jéghegyek, a légkörben 0,001, forrásokban és kutakban 0,649 százaléka lelhető fel földünk vízkészletének. Emberi fogyasztásra csak a forrás- és kútvíz, tehát az egész mennyiség 0,65 százaléka alkalmas. S ennek is egy része elpárolog, vagy mélyen a talaj felszíne alatt rejlik. Az édesvíz-szükséglet Európában személyenként 200 liter, az Egyesült Államokban ennél is több. Az USA külön vízkutatási hivatalt állított fel, amely csupán a tengervíz sótalanítására 275 millió dollárt fordított 1952 és 1972 között. Számítások szerint a következő 20 évben az édesvíz-szükséglet kielégítésére 5 milliárd dollárt kell a világnak fordítania.

A tengervíz sótalanításának különböző módszerei ismeretesek. Az eljárás drága, és az amerikai vízkutatási intézet megállapította: a hagyományos módszerekkel nem lehet az eddiginél nagyobb energiamegtakarítást elérni.

Két magyar mérnök, dr. Szűcs László, a budapesti Energiagazdálkodási Intézet osztályvezetője és Tasnádi Csaba, aki a Budapesti Műszaki Egyetemen dolgozik, teljesen új technológiát dolgozott ki, amellyel mintegy 20 százalékos energiamegtakarítást lehet elérni. Az eljárás azonban nemcsak ezért nevezhető forradalminak. A régi eljárással dolgozó üzemek ugyanis hatalmas méretűek, kapacitásuk azonban csekély. A magyar találmány alapján építhető üzemek olyan egységekből állnak, amelyeknek kapacitása naponta 500 liter. Ha több édesvízre van szükség, egyszerűen összekapcsolnak több egységet. S ez nemcsak az építési költséget csökkenti. A hagyományos üzemeknél meghibásodás esetén az egészet le kell állítani, míg a Szűcs–Tasnádi-módszer lehetővé teszi egy-egy egység kikapcsolását, javítása közben a többi egység tovább működhet.

A holland Vekamaf-holding emberei Budapesten járva azonnal felismerték a magyar találmány hatalmas jelentőségét. Megvették a szabadalmat, s a magyar licenc alapján Aruba szigetén, a Holland-Antillákon megkezdték az első tengervíz-sótalanító üzem építését. Ez az üzem jelenleg már napi 4 ezer köbméter édesvizet termel, de tovább bővítik, 16 ezer literes kapacitásig. A víz nagy részét egy olajfinomító használja fel.

A Vekamaf-csoport a magyar találmányra alapítva külön vállalatot hozott létre, Aquanova részvénytársa-

ság néven. E vállalat részvényeit több európai és amerikai cég vásárolta fel.

A magyar találmány lényege egy különleges párologtató berendezés. Nem akarjuk az olvasót technikai részletekkel untatni. A két magyar mérnök és munkacsoportja tíz évig dolgozott (a Műszaki Egyetemen külön laboratórium épült a kísérletek céljára), amíg elkészült az eljárás gyakorlatilag hasznosítható módszere. Dr. Szűcs és Tasnádi – mint a Vekamaf vezérigazgatója elmondotta – az arubai üzem és egy Rotterdam mellett felépült kisebb üzem létesítéséhez is állandó segítséget nyújtott. »Sohasem hagytak bennünket cserben« – jelentette ki C. J. Aafjes vezérigazgató a világsajtó képviselői előtt. Alkalmunk volt a két feltaláló és az Aquanova vállalat vezetőinek társaságában megtekinteni a Rotterdam melletti üzemet. Láttuk azt is, amint két 500 literes egységet útnak indítanak a Holland-Antillákra. Nem csoda, hogy büszke voltam.

Miért fogott el azonban egyidejűleg keserűség?

A párologtató kamrák műanyagból készülnek. A szerkezet, a csövek, a pumpák stb. alapanyaga azonban alumínium, ami ellenáll a tengervíznek. Nos, a holland cég hajlandó lett volna mindezt Magyarországon gyártatni, hiszen nekünk jó alumíniumiparunk van. A tárgyalások azonban olyan lassan haladtak, hogy egy ügyes svájci cég elragadta a magyarok elől a megrendelést. A svájci vállalat apró műhelyt állított fel, amelyet olyan ütemben bővített, amilyenben a megrendelések befutottak. Semmiféle nagyobb befektetésre nem volt szükség. Azt mondhatná valaki: kis üzletről van szó. Az arubai üzem felépítése valóban nem hozott volna óriási dollárbevételt a magyar alumíniumiparnak. De az Aquanova cég jelenleg éppen Ku-

waittal tárgyal egy sokkal nagyobb sótalanítóüzem létesítéséről. S a következő évek üzleti távlata – a magyar eljárás olcsó volta következtében – szinte beláthatatlan. Vajon akkor fogunk ráébredni, mit mulasztottunk el, amikor a svájci vállalat már a dollárok tucatnyi millióját vágja zsebre?

Rotterdamban hallottuk, hogy folynak tárgyalások magyar vállalatokkal kazánok és turbinák gyártatásáról a hollandok által építendő vízsótalanító üzemekhez. Gyorsabbak leszünk-e ezeken a tárgyalásokon? Remélhetőleg igen. A legutóbbi központi bizottsági határozat talán felébresztett mindenkit, akit illet..."

Miért lépnek olajra a lehetőségek?

Nincs menedzser, aki pártfogolja az újat! A feltaláló, ha magát menedzseli, nem ér rá feltalálni. Ha nem ér rá, nincs találmánya. De ha nem menedzseli magát, ha ráér feltalálni: a nyakán maradnak saját találmányai, hiszen nincsen ideje menedzselni magát. A feltalálókban időnként fölvetődik a pályamódosítás gondolata. Tollat ragadnak, és legmélyebb kétségbeesésük közepette tán még verset is írnak. Kár, hogy ezen a téren kishitűek, hiszen akadna kiadó arra a lírai termésre is, amely „A magyar feltalálók lírája" címmel épülhetne bele az irodalomtörténetbe.

A művészetnek akadályok kellenek – hangzik az „aranyszabály", mely szerint minden rossz jó valamire. Akkor születnek nagy teljesítmények, ha meg kell haladni valamit. Akkor van erős robbanás, ha nagy a fojtás – sorolhatnánk a bölcsességeket, de ezek a technikai haladás viszonylatában mintha nem volnának

helytállóak. Az akadályok elszívják az alkotó energiát. A tehetséges emberek szétforgácsolódnak. Felőrlődnek. Elkopnak. És nemcsak a magánfeltalálók halmoznak vereséget vereségre, hanem az úgynevezett szolgálati találmányok birtokosai is így járnak. Az akadályok meghatározóak: konkrét csapdák, olyanok, amelyeket „magunk" állítottunk fel magunk ellen:

„Sehol több tehetség el nem pusztul, mint Magyarországon – írja a Figyelő 1905. január 1-i számában Osvát Ernő. – És elpusztulnak nem munka közben, nem lázban, nem az energiájuk halálos tusájában – elpusztulnak pihenő férfikarral, mielőtt a fejlődés homály-útját elhagynák, nyomtalanul és csak kevesektől észrevéve, mintha csak vázlatoknak születtek volna."

„Senki nincs, kire rámondjam, örömét lelte nyomoromban" – írja József Attila.

Osvát így folytatja: „Magyarország a teremtésnek egy ilyen vázlatkönyve; egy gyönyörű nagy márványhegység, tele relieffel, kiugró fejekkel, karokkal, emberrészletekkel à la Rodin, melyek nem bírják kiszabadítani törzseiket: a körülmények nyomása és valami zsibbasztó varázslat megkötik őket."

Uram, ez búsmagyarkodás!

Elismerem, de milyen szépen írja: „És jön az idő és lépései alatt elkopnak a gyönyörű emberarcok."

Ma már ez nem szükségszerű!

„Száz kezdetet látunk, és száz közül egy egész pályát."

Nem is rossz arány!

„Milyen tehetségesek a mi kezdőink! Milyen középszerűek – általában – a mi íróink! Milyen kevéssé érvényesülnek éppen a legtehetségesebbek! A közöny a

nagy vétkes ebben – mondják. Igen, de talán nemcsak a környezet közönye, hanem az a másik, az az öngyilkos közöny, mely a temetőknek egy egész passzív arisztokráciát adott minálunk, Magyarországon..." (1905. január 1.)

Ki a bűnös? A szabályozórendszer?

Az általánosítás mindig szerencsétlen. A szabályozók nem rosszak. Magyarországon olyan szabályozórendszer van, amelynek igen komplex a feladata. Ezeket a komplex feladatokat ez a szabályozórendszer látható és mérhető eredménnyel teljesíti. Egyes szabályozók azonban szerencsétlenek: ilyen a bázis-szemlélet, az átlagbér-gazdálkodás. A nyereség lefölözésének jelenlegi rendszere a vállalatokat nem teszi érdekeltté. Csatlakozom azoknak a véleményéhez, akik szerint ezt meg kellene változtatni, de közgazdászaink sokkal nehezebb helyzetben vannak, mint mondjuk egy vegyész: ha az eredmény negatív, legfeljebb kidobja a lombikkal együtt a benne levő kísérleti anyagot. A mi közgazdászainknak a magyar népgazdaság a kísérleti területük, és csak néhány év leforgása után lehet lemérni az eredményt. Ezért nehéz beleavatkozni ebbe a szabályozómechanizmusba, amely legalább olyan bonyolult, mint egy emberi hormonrendszer. Nagy hozzáértést, még több felelősséget kíván. Meg tudom érteni azokat, akik nem mernek gyors, operatív intézkedéseket hozni. Parciális megoldásokkal kell kísérleteznünk, olyanokkal, amelyek a mechanizmus lényegének érintése nélkül is megvalósíthatók.

Ezért nem tudunk kitörni az ördögi körből?

Beszélgetések

A látnok sorsáról

NAIV Jeremiás prófétát bedobatta a király a pöcegödörbe csupán csak azért, mert reálisan látta, mi fog bekövetkezni.

DORZSOLT Ha látta, hogy a szörnyű várárokba vetik, minek hozta magát kínos helyzetbe?...

NAIV Csakhogy ő más nagyságrendben gondolkodott. Ő volt a történelem második prognosztikusa, mert a legnagyobb jövőbelátó József volt: a „hét szűk esztendő" hőse.

DÖRZSÖLT Mit akarsz ebből kihozni?

NAIV Ma már minden gazdasági vezetőnek józsefi képességekre volna szüksége.

DÖRZSÖLT De honnan veszünk annyi fáraót?

NAIV Fáraót?

DÖRZSÖLT Aki felismeri a Józsefeket. Aki ki tudja választani az álmodozók közül az igazi látókat, mert nem a Józsefek, hanem a fáraók hiányoznak.

NAIV Komolyan gondolod?

DÖRZSÖLT Legfeljebb Putifárnékat lehetne találni minden mennyiségben...

Arról, hogy ki a jó vezető

NAIV Sokat töprengtem, és rájöttem: már az is jó vezető, aki magánál okosabb munkatársat választ.

DÖRZSÖLT Akkor te valóban jó vezető vagy.

NAIV Hogy értsem ezt?

DÖRZSÖLT Ebben a vitában magadnál okosabb munkatársat választottál.

Naiv Ismét kicsavarod a szavaimat. Így nincs értelme beszélgetni sem, nemhogy vitázni.
Dörzsölt Na látod, okos vezető nem kerül ilyen helyzetbe.
Naiv Miért?
Dörzsölt Mert magánál butább munkatársat választ.

A nyereségesség „alternatívája"

Naiv Hogyan lehet nyereséges egy vállalat?
Dörzsölt Áremeléssel.
Naiv És még?
Dörzsölt Újabb áremeléssel.
Naiv És ha az árat már nem emelheti?
Dörzsölt Akkor rejtett áremeléssel.
Naiv És ha az áremelést már nem lehet elrejteni?
Dörzsölt Akkor megmondják őszintén, nyíltan.
Naiv De hát ez nem nyereség! Aki délelőtt drágábban gyárt egy árut, az délután drágábban veszi meg, és mit csinál akkor, ha ezzel arányosan nem emelkedik a fizetése?
Dörzsölt Az feltesz egy naiv kérdést.
Naiv Éspedig?
Dörzsölt Hogyan lehet nyereséges egy vállalat?

Miből táplálkozik a korrupció?

Naiv Miből táplálkozik a korrupció?
Dörzsölt Abból a hatalomból, amellyel államilag felruházzuk.
Naiv Miért adunk neki hatalmat?

DORZSOLT A hatalmat nem neki adjuk, és el is vesszük tőle, ha visszaél vele.

NAIV Neki és mégse neki? Nincs itt ellentmondás?

DORZSOLT Az állam nem tehet mást: meg kell bíznia azokban, akiknek hatalmat ad, de mert nem bízhat meg vakon senkiben, meg kell terémtenie azokat az intézményeket, melyekkel ellenőrizheti azokat, akikben megbízik.

NAIV És mégis van korrupció?

DORZSOLT Sajnos van.

NAIV És azokat, akik ellenőriznek, azokat senki sem ellenőrzi?

DORZSOLT De igen. Ők is ki vannak téve bizonyos ellenőrzésnek.

NAIV Akkor ez tökéletes.

DORZSOLT Épp az a baj, hogy nagyon is tökéletes. Mondhatni túlságosan is szervezett szervezet, amely önmagának is épp elegendő teher. A legtökéletesebb ellenőrzés ott valósul meg, ahol nincs szükség ellenőrökre.

NAIV Van ilyen?

DORZSOLT Természetesen. A háztájiból senki semmit nem vitt még a közösbe.

NAIV De hát ez kétségbeejtő!

DORZSOLT Felfogás kérdése. Én állandóan azon ütközöm meg, hogy az emberek többsége milyen unalmasan becsületes. A rendeleteket mindig betartó, a közösséget soha meg nem károsító középszer ártott már annyit a közösségnek, mint a korrupció, melynek hajtóerejét, serkentő erejét a gazdasági életre sok közgazdász sem tagadja. Mi több, a korrupció egy bizonyos fejlettségi szinten progresszív is lehet.

NAIV Ezt nem gondolhatod komolyan!

Dörzsölt Gondolni szabad, mondani nem ajánlatos, mert szavakkal nem is lehet jól kifejezni a korrupció hajtóerejének pozitív hatásait.

Naiv Ezek szerint abból élünk, amit magunktól ellopunk?

Dörzsölt Ráhibáztál. A korrupció egy fatális tévedésen alapul a szocializmusban. Mindenki azt hiszi, hogy az állam vagyonával sáfárkodik a maga hasznára, és azt hiszi, hogy jól járt, észre sem veszi a hiányt. Dolgozik, iparkodik abban a szektorban is, melyet a magáénak érez, és észre sem veszi, hogy végső soron a nagy közösséget gazdagítja. Tudtad követni?

Naiv A cinizmusodat igen, természetesen.

Dörzsölt A cinizmus, barátom, a dolgokban van, és nem is olyan rettenetes, mint azt néhány, a valóságtól elszakadt moralista szeretné elhitetni. Az ilyen moralisták minden atomból kiemelik a protont vagy a neutront azzal a felkiáltással, hogy ellentétes töltése van. Ezek az emberek, ha rájuk volna bízva, a világmindenséget is egykettőre megsemmisítenék.

Naiv Ezek szerint nyugodjunk bele abba, hogy nincs állam korrupció nélkül?

Dörzsölt Csak abba, hogy eddig legalábbis még nem volt. Gondolj Démoszthenész dörgedelmeire és azokra, akik visszaéltek követi, konzuli hatalmukkal, és ajándékokat fogadtak el bizonyos adók elengedésének fejében, noha ezt tagadták. Ezek a cselekedetek felháborították az athéni férfiakat, akik – ha megbizonyosodtak a vád igazáról – példás ítéleteket hoztak, de gondold csak meg, barátom, mennyire áldották a korrupcióra hajlandó konzulokat a provinciák! Milyen áldásos volt számukra ez az erkölcsi la-

zaság! Tagadnád-e, hogy legalább annyi jó származik a megvesztegethető emberek jóvoltából a világnak, mint a megvesztegethetetlenek jóvoltából?

NAIV Ravasz és veszélyes csúsztatásaid vannak, mert kétségtelen, volt olyan hatalom, melynek sötétségében egy gonosztevő is világított némi fénnyel. Volt olyan diktatúra, melynek diktátumait a korruptoknak is hősiességszámba ment megszegni, és ezért, hála a megvesztegethetőségnek, sok jó is származhatott relatíve ebből, de mi jót hozhat a korrupció a demokráciának?

DORZSOLT Mi jót hoznak a bélférgek, kérdezte néhány radikális gyógyító. A boncolás kiderítette, hogy mégiscsak szükség lett volna azokra a radikálisan kipusztított bélférgekre.

NAIV És erre a nézetedre hitet is teszel?

DORZSOLT Soha! A szükséges rosszról nem szabad, hogy hitet tegyünk, még akkor sem, ha azt hisszük, hogy funkciója van valamiképpen. A társadalom nem attól lesz erős és egészséges, ha kipusztítja a kukacokat, hanem ha dolgoztatja őket, mégpedig serényen fúratja velük a lyukacskákat. Sejti-e valaki, hogy hektáronként hét-nyolc tonna giliszta munkálkodik az altalajban? Hogy nélkülük, akik a maguk módján „élősködnek", kipusztulna az egész emberi civilizáció?

NAIV Ha olyan porhanyósra dolgozod meg osztódó, kunkorodó érveiddel a szellemi talajunkat, mint az altalajt ők, akkor elismerem: erkölcsi, etikai szféránknak el kell férgesednie ahhoz, hogy a rosszat jónak lássuk. A korrupció rontását áldásosnak. De félre a jól hangzó ferdeségekkel: mi az áldásos abban, hogy a feltaláló kénytelen bevenni a találmá-

nyába olykor három más „feltalálót" is, hogy a találmányát elfogadják, kivitelezzék, kifejlesszék és gyártsák? Ha kénytelen megelégedni a neki járó találmányi díj harmadrészével?

DÖRZSÖLT Az az áldásos benne – hogy a te szavaiddal éljek –, ami áldatlan. Vagyis jobb harmadrésszel szerepelni egy megvalósult találmányban, mint egy megvalósítatlan, el nem ismert találmány búsképű lovagjának lenni. De hogy igazán jobb-e, azt talán magától a feltalálótól kellene megkérdezni. Továbbá tisztázni kéne azt is, hogy azok a társak, akik méltatlanul jutottak a találmány jogához, mit tudnak. Mit tettek érte? Milyen pozícióból segíthették sikerre? Milyen kockázatot vállaltak?

NAIV Ne folytasd! Ez a gondolkodásmód velejéig korrupt.

DÖRZSÖLT És realista. Ezt elismered?

NAIV Igen.

DÖRZSÖLT Akkor miért nem a valóságot kárhoztatod, miért a valósággal számoló gondolkodást?

NAIV Mert a rossz gondolkodás a valóságot is rosszabbá teszi. A rosszabb valóság pedig még jobban megrontja a gondolkodást. Mert meg kell szakítani valahol ezt az ördögi kört.

DÖRZSÖLT A korrupció is ezt teszi. Ha a valóság, a gazdasági élet valósága olyan, hogy egy találmány használnában a feltalálón kívül senki sem érdekelt közvetlenül, ha a vállalatvezetőknek, tehát a mecénásoknak csak kockázatot, de hasznot nem jelent, akkor a valóságnak segítségére siet a korrupció. Az igazgatót, a főmérnököt be kell venni a találmányba, és máris mozgásba lendül a gépezet, amelynek működése végül is hasznot hajt mindenki számára.

NAIV De ilyen áron?

DÖRZSÖLT . . .is.

NAIV Az a szerencse, hogy ezek a gondolatok magunk közt maradnak. Végtelenül demoralizáló, bénító, káros volna, ha többen hallanák.

DÖRZSÖLT Véleményem szerint jót tenne.

NAIV A behódolás?

DÖRZSÖLT A valóságos valóság megismerése, mely nem nélkülözheti azt, hogy szavakba foglaljuk, mit tapasztalunk, soha nem behódolás! Ellenkezőleg, a megismerés öröme segít megváltoztatni a rossz valóságot. Előzi misztikus félelmeinket, mert félnivaló csak a meg nem ismert valóságban van, és ebben sem tőled, sem senkitől soha nem hagyom magamat korrumpálni.

NAIV Vádolsz? De hát mit ígértem én neked?

DÖRZSÖLT Egy olyan erkölcsiséget, mely önmagát tartja igaznak, miközben kancsalul festett egekbe néz. Köszönöm!

NAIV Én sem kérek a tiédből. Ígéretes valóságod sem tudott korrumpálni.

DÖRZSÖLT Akkor hát magunkat igazoltuk?

NAIV Igazoltuk magunkat.

A fenyegetési technikáról

NAIV Ismerek egy magas beosztású vezető embert. Legyen elég annyi, hogy kivételesen fontos pozíciót tölt be. Soha nem él vissza a hatalmával. Mint puritán, szerény ember még a gyerekei érdekében sem hajlandó eltekinteni elveitől. Ebben odáig ment el, hogy személyesen vette fel a telefont, amikor egyik fiát, ki-

vételes tehetségként, mint színészt föl akarták fedezni. Megfenyegette a színházigazgatót, aki egyébként pedagógus is, hogy ne merje megtenni azt, amit meg szándékozik tenni, mert ő ellene van. Nem hiszi, hogy az ő fia bármiben is tehetséges volna.

DÖRZSÖLT Ez érdekes.

NAIV Azt meghiszem! De az igazgató is kemény legény volt. Azt mondta a magas beosztású vezető embernek, hogy ő, mármint az igazgató, nem hagyja magát megfélemlíteni. Ha egyszer meggyőződött valamiről, akkor vallja azt még akkor is, ha abból hátránya származik. És különben is, engedelmet kér, de arról, hogy ki tehetséges, és ki nem, ő többet tud, mint az apa. És letette a telefont.

DÖRZSÖLT Meg merte tenni?!

NAIV De mennyire! A fiút mindennek ellenére fölvette, és be is bizonyította, hogy nem tévedett, mert a puritán, magas beosztású főember gyereke rövid idő alatt nagyszerű pályát futott be.

DÖRZSÖLT Nem lett baja az igazgatónak?

NAIV Dehogynem!

DÖRZSÖLT A puritán apa bosszút állt?

NAIV Távol állt tőle. De mindazok, akik tanúi voltak az igazgató gerinces kiállásának, akik hallották, hogy szembe mert helyezkedni, azt híresztelték, hogy olyan bensőséges kapcsolatban vannak, ami még azt is megengedi, hogy haragban legyenek. Na, erről a haragról aztán a legkülönfélébb pletykák keletkeztek. A színházigazgató tekintélye paradox módon nem csökkent, de veszélyesen emelkedett. Hiába igyekezett elhatárolni magát, azt a látszatot kelteni, mintha semmi köze nem volna a magas tekintélyhez (ami igaz volt), senki sem hitt neki. Épp ellenke-

ző hatást ért el az igazgató, aki időközben más rangos társadalmi funkciót nyert, állami elismerések sújtották, amiközben jól tudta, hogy azok nem neki szólnak. Mind többet gyötrődött, s ez már-már az egészsége rovására ment. „Ha tudtam volna, hogy mi lesz ebből, dehogyis állok ki a fiú mellett. Dehogyis csapom le a telefont. Ha akkor ijedtséget színlelve teljesítem a vezető akaratát, nem halmoznak el kitüntetéssel, de a becsületem tiszta maradt volna önmagam előtt" – sopánkodott a derék és becsületes igazgató, aki időközben főigazgató lett. Aztán a legfőbb igazgató.

Dorzsolt Képzelem, mennyire emésztette a siker, melynek fonákját ő tudta a legjobban. Hogy milyen keserűséggel tölthette el a lelkét a tudat, hogy a látszólagos kapcsolat jobb, mint a valóságos.

Naiv A lényeg lényegét értetted meg. A vezető főember időközben nyugdíjba vonult, de az egykori igazgatót a dolog még akkor sem hagyta nyugodni. Nem beszélve a főember színész fiáról, akire nagyon sok panasz érkezett. A tehetségét is kétségbe vonva, erkölcsi életét marasztalták el, mondván, mindenki tudja, hogy nem az apja (az már nyugdíjas), de a fő-főigazgató embere. És itt ezzel, úgy érezte, betelt a pohár, föl kell vennie a telefont, és neki személyesen kell felhívnia egykori színházának mai igazgatóját: „Ide figyeljen! Én nem tűrök semmi protekciót. Nekem a saját gyerekem sem állna közelebb a szívemhez, mint az igazságosság. Követelem, hogy úgy ítéljék meg, mint akárki mást, és bontsák fel a szerződését, hogy kijózanodjon. Ne élhessen vissza azzal, ami nem igaz, mert én nem állok mögötte! Értette?"

Dorzsolt Nahát!

Naiv Ugye csodálkozol?

Dörzsölt Felettébb.

Naiv De hogy ezek után mi történt, az ennél is nagyobb meglepetés. Azt el sem tudod képzelni.

Dörzsölt Dehogynem!

Naiv Az lehetetlen.

Dörzsölt A színház igazgatója nem ijedt meg a fő-fő-igazgató fenyegetésétől. Azt válaszolta, bízzák rá annak megítélését, hogy felbontsa-e valamely színészének a szerződését, vagy sem. Majd ő maga ítéli meg, hogy tehetséges, derék ember-e valaki, és nem a szóbeszédre hallgat, még akkor sem, ha ilyen magas helyről telefonálnak, még akkor sem, ha bármi következménye lehet. Köszöni a tanácsot – mondta az igazgató, és azzal letette a hallgatót.

Naiv Honnan tudod?

Dörzsölt A látszólagos kapcsolatok mindig kitermelik a valóságos kapcsolatokat is, amíg a közös érdek tart. Ennek eleme a fenyegetés, a szinte észrevétlen hivatkozás XY-ra, hogy az is mondta... De csak annyira és úgy, amennyire és amint még mindent vissza lehet vonni.

Naiv Ez a karrier útja?

Dörzsölt Te mondtad.

Az illetékes miért illetéktelen?

Naiv Ha a magyar feltalálók itthon nem érvényesülhetnek, mert a gyártókat nem érdeklik a találmányok, akkor miért nem mennek külföldre, hogy maguk árulják a saját szellemi portékájukat?

Dörzsölt Mert nem elég dörzsöltek ahhoz, hogy szárazon megússzák.

NAIV Miért? Talán tilos egy feltalálónak az, hogy ha idehaza nem kell a portékája, akkor külföldön próbálkozzon?

DORZSOLT De mennyire!

NAIV Milyen címen?

DÖRZSOLT Mint illetéktelen külkereskedelmi tevékenység. És vigyázat: ezt akárkire rá lehet húzni, ha nem dörzsölt. Be lehet kasztlizni. Senki nem tárgyalhat...

NAIV De hát akkor mit lehet tenni? Akit nem ismernek el itthon, az hagyjon fel minden reménnyel? Disszidáljon? És különben is, mi kára van abból az országnak, ha valaki azt adja el külföldön, ami itthon nem kell?

DORZSÓLT Hogy az eredménytelenek megálljt kiálthassanak az eredményesekre.

NAIV De hát ez nagyon káros, hiszen ez nem a külkereskedelem jól felfogott monopóliumát hivatott képviselni!

NAIV Ha feltaláló volnék és ilyen helyzetbe kerülnék, mit tehetnék?

DÖRZSOLT Hozzám fordulnál, és én megmutatnám a kiskaput, vagyis kiképeznélek azzal a módszerrel, mellyel mégis sikerrel adhatnád el saját találmányodat külföldön.

NAIV Elmondanád?

DORZSOLT Ez is találmány, és mint olyan, szabadalmi védettség alatt áll. De ha komolyra fordulna a dolog, fordulj csak hozzám bizalommal, nem foglak megvágni.

NAIV Egy igen fogas elvi kérdéssel bajlódom, és nem tudok dűlőre jutni.

DÖRZSÖLT Ki vele, barátom!

NAIV A fejlődő országokat szocialista módon segítettük. Modern szövő- és kötőipari gépsorokat exportáltunk, gyárakat építettünk nekik, hogy ne legyenek kénytelen eladni a nyersanyagot és készáruként visszavásárolni, melyen – mint azt tanultuk – a kapitalizmus busás hasznot húz.

DÖRZSÖLT Az igazi segítségnyújtást Marx sem képzelhette volna el szebben. Mi ebben a probléma?

NAIV Az csak később jelentkezett. Mert a fejlődő országok – ámbár sok tekintetben ma is fejletlenek –, ami a szövő- és kötőipari termékeiket illeti, messze maguk mögött hagytak bennünket is. Dömpingáruikkal elárasztották egész Európát. Feleáron jobb minőséget produkálnak, és rá kell döbbennünk, hogy áruinkkal itt állunk megfürödve. Az egyik szemem sír, a másik meg nevet.

DÖRZSÖLT Csukd be a síró szemedet.

NAIV Örüljek annak, hogy egyes iparágak a fejletlen országok azonos iparágainál is fejletlenebbé váltak? Hogy észre sem vettük, és máris lemaradtunk a nemzetközi versenyben?

DÖRZSÖLT Ha igazi internacionalista vagy, örülnöd is kell. De nem értek itt egyvalamit. Ha mi szereltük fel a gyáraikat, ha mi készítettük azokat, akkor a mieink sem lehetnek rosszabbak. Akkor talán nem is technikailag előztek le bennünket, hanem valami másban, amit magad előtt is elhallgatsz.

NAIV Mire gondolsz?

Dörzsölt Valami egyéb természetű leleményre.

Naiv Mit kertelsz? Miért nem mondod ki?

Dörzsölt Félek, hogy az a szemed is könnybe lábad, amelyik jelenleg nevet.

Naiv Hogy olcsó a munkaerő? Csak nem azt akarod mondani? Vagy pedig azt, hogy áruikat önköltségi áron alul adják, amit mi is megteszünk egy-egy esetben?

Dorzsölt Szó sincs róla, hogy csupán csak ezt akarjam mondani, de amit sejtek, azt jobb, ha nem mondom neked, mert nem akarlak elkeseríteni.

Naiv Az igazság sohasem elkeserítő. Hallgatlak.

Dorzsolt Sose búsulj azért, hogy mi adtuk el azokat a gyárakat, melyekben versenytársakat neveltünk, mert tőlünk csak a gépeket vették meg. A gyártás és az értékesítés mechanizmusát mintha nem kérték volna.

Naiv Ennek is utánanéztem. Három igen elmaradott ország kooperációjából született meg, hogy az egyik a fonalat állítja elő, a másik az alapanyagot, a harmadikban kötnek, és Szingapur, Hongkong állítja össze a félkész kötöttárut hihetetlenül olcsó munkaerővel.

Dorzsolt A hibát itt követtük el.

Naiv Nem értem, mire gondolsz?

Dorzsolt Arra, hogy csak a gyárakat adtuk el nekik, de nem exportáltuk a magyar iparszervezést, a felügyeleti szervek létrehozásának tervét a minisztériumi irányítástól a külkereskedelemig. Mert ha az irányítási rendszerünket is sikerült volna eladnunk a gépekkel együtt, most az ő szemük sírhatna.

Naiv Hiába, ez az egyenlőtlen fejlődés elve.

Dörzsölt Még egy ilyen segítségnyújtás, és tönkremegyünk.

Naiv Látod, ez az igazi cinizmus. Ha valamitől, hát ettől mehetnénk tönkre.

Magyar nyersanyagforrás

Naiv Nekünk nincs nyersanyagunk, amit eladhatnánk, nincs felesleges aranykészletünk. Munkaerőnk, leleményünk volna. E kettőt lehetne jobban kamatoztatni.

Dörzsölt Ha valóban volna leleményünk, akkor rájöttünk volna: nagyon értékes nyersanyagforrásokkal rendelkezünk, de nem aknázzuk ki ezeket a lelőhelyeket eléggé.

Naiv Mondj egyet.

Dörzsölt Például a klíma. Sehol a világon nem teremnek olyan ízes gyümölcsök, mint nálunk. Nemcsak a termést lehetne megsokszorozni, de a csomagolást, az expedíció színvonalát is! Hallottál a gyógymetszésről? Az őszibarackfák termését megsokszorozza a szabadalom.

Naiv Hagyjuk a szabadalmakat. Te a „magyar" napot is szabadalmaztatnád. Mondj még egy nyersanyagforrást.

Dörzsölt Gyógyvizeink. Meleg vizeink. Nemcsak gyógykezelésre alkalmasak, az idegenforgalom fellendítésére, de a belterjes gazdálkodást, a fólia alatti növénytermesztést óriási területeken tenné lehetővé ez a nyersanyagforrás.

Naiv A szójáték találó. Valóban forrás. De az az érzésem, hogy álmodozó vagy. A Hortobágy homokjára

is rámondanád ugyanezeket azzal, hogy varrjuk zsákocskákba, és adjuk el az amerikai magyaroknak dollárért. A világ józanabb. Túl van az efféle naivitáson.

DORZSÖLT Mi vagyunk innen minden üzleti lehetőség felismerésén. Mintha szégyellnénk az üzleti érzéket. Mintha méltatlannak tartanánk azt a szocializmushoz, holott a szocialista tőkét is forgatni kell, azt is meg kell sokszorozni, de mi nem tudunk pénzt csinálni.

NAIV Semmiből sehol sem tudnak valamit csinálni. Az arabok is az olajukat adják el, nem a sivatag homokját.

DÖRZSÖLT És az eszkimók?

NAIV A fókát, a prémet, és nem a jeget.

DÖRZSÖLT Biztos vagy ebben?

NAIV Tökéletesen.

DÖRZSÖLT Hát akkor ki kell hogy ábrándítsalak. Nemrégiben jártam Dániában. Betértem egy bárba. Whiskyt rendeltem. Mit gondolsz, milyen jeget tettek a whiskymbe? Kétezer esztendős grönlandi jégkockákat kaptam, amiket ott Grönlandon bányásznak. Mondanom sem kell, hogy tökéletesen tiszta, kristályos szerkezetű jégkockák voltak. Úgy látszik, mindenben van üzlet, csak meg kell találni.

NAIV Van még ilyen ötleted?

DÖRZSÖLT Hogyne volna! A legnagyobb energiaforrás a leleményes ember, az, aki Grönland jegét is eladja, ha felfedezik, hogy neki erre van tehetsége.

NAIV Exportáljunk magyar menedzsereket?

DÖRZSÖLT Ez sem rossz tipp, de miért engedjük át őket a kapitalizmusnak? Ha jobban esik a lelkünknek, akkor gondoljuk azt, hogy importáltuk őket.

NAIV Azt mondják, hogy többet költünk, mint amennyit megtermelünk, hogy jobban élünk, mint ahogy élhetnénk. Ebből az következik, hogy többet kellene termelnünk, mert az való igaz, hogy a fizetésünk másfélszereséből élünk, ami lehetetlen volna, ha nem volnának mellékállások, túlórák, fusimunkák. Fodrász ismerősöm délután vízvezeték-szerelő. Vízvezeték-szerelő ismerősöm szombat-vasárnap a háztájiban dolgozik, a téeszparaszt kaszálást vállal, disznókat hizlal, a lakatos nyulakat tenyészt, tapétázást, hidegpadló-ragasztást vállal, a parkettacsiszoló délelőtt vállalati jogász, a felesége IBUSZ-szobát ad ki turistáknak. Van, aki nyáron pincér, télen hómunkás, nyelvtanár, elektromos érintésvédelmi ellenőr (mellesleg egyetemista). A neves színész maga fuvarozza az építőanyagot, maltert kever, sódert szerez saját építkezéséhez, haknizik, mellesleg a Nemzeti Színház tagja. Az élsportoló TIT-előadásokat tart, a költő író-olvasó találkozókra szerződik, mellesleg ír is, kezdőrúgásokat vállal az ORI által rendezett labdarúgó-mérkőzéssel egybekötött műsoros délutánon. – Mondhatjuk-e azt, hogy kevesebbet dolgozunk, mint amennyit elköltünk, vagy hogy is mondják: jobban élünk, mint ahogy élhetnénk?

DÖRZSÖLT A jövedelem újraelosztásáról beszélsz?

NAIV Milyen jövedelemről kérdezel?

DÖRZSÖLT Milyen újraelosztás újraelosztásáról kérdezel?

NAIV Az új jövedelem újraelosztásának újraelosztásáról szeretném kikérni a véleményedet.

Dörzsölt Az új véleményem újraalkotásának újraalkotásáról kialakított véleményem szerint jól kérdezel. Lehet, hogy többet termelünk, mint amennyit kimutatunk? És csak annyival élünk jobban a kimutatottnál, amennyivel többet termelünk?

Epilógus helyett

Aki az Élet és Irodalomban megjelent vitaindító cikkemet elolvasta, és most újraolvassa, talán még jobban érti: az újat kezdeményező ember szabadságáról szóltam. A találékonyság szabadságát követeltem nemcsak az iparban, nemcsak a kereskedelemben, a mezőgazdaságban, hanem a szellemi élet minden intézményében is, melyekből kiebrudalták a találékonyságot, és az unalom molochjának áldoznak évtizedek óta: az veszít, aki nem tud szertartásosan unatkozni, aki „elveszíti az idegeit", és akar valamit. Tudjuk, hogy ezek az elveszett emberek. *Nem néhány tíz találmány ügyében* emeltem szót, de megvetném magam, ha cserbenhagynám őket, akik „ürügyet" szolgáltattak erre a mélyreható és széles körű önvizsgálatra. Elnézést kérek tőlük, hogy csak igen keveset tehettem érdekükben, de író nem tehet többet, mint hogy a napvilágra hozza az életet, melyet esetleg a földbe tiportak. Már ez is roppant felelősség, hiszen honnan tudja az író, hogy mit ránt ki az ismeretlenségből, elvégre nem érthet mindenhez. Hadd ismerjem el: azt, hogy nem tévedtem többet, mint amennyit tévedtem, nem a bölcsességemnek, széles körű műveltségemnek, nem a szakismeretekben való jártasságomnak köszönhetem, hanem ugyanannak a képességnek, mellyel az esztétikai tartalmakra kell hogy ráérezzek, ha egy-egy művészi igazságot megragadok. Mert a költő is „feltaláló". De a feltaláló is „költő". Testvéreink, rokonaink ők ősidők óta. Hőseink. Hogy is hagyhatnánk cserben őket! És csupán azért, mert itt és most megvalósíthatatlan egy-egy találmány: ne becsüljem a feltalálót? Csontváryt, József

Attilát ne életükben, csak halálukban magasztaljam csupán csak azért, mert találmányaikat egykor a földbe tiporták? – Nem teszem ezt. Az általam említett találmányok sorsáról nem tudok ítéletet mondani, de a feltalálókéról igen. Akik a *zöldnövényi fehérje* előállítását kitalálták, nem képesek-e többre? Másra is? – Nem a sokszögesztergapaddal, de hogyan sáfárkodunk azzal az eleven szellemi erővel, amely más, talán még különb szerkezeteket is meg tud alkotni? És a liftesek? – Ki gazdálkodik velük? Ki számít rájuk valamiben? Mért hagyják, hogy neuralgikus gócokban izolálódjanak, holott a megvalósult találmánynál is értékesebb a feltaláló: kapnak-e fórumot, hogy a szakma előtt bizonyíthassák igazukat? És ha elnézést kérek azoktól, akiket megemlítettem, bocsánatot kell kérnem mindazoktól, akiket nem említettem meg, hiszen ők vannak többen, azok, akikre a közfigyelem egyetlen sugaracskája sem vetődött. Mégis, ismételnem kell: mélyebb, átfogóbb megoldást akartam elősegíteni, melytől a legfőbb találmánynak, a szocializmusnak a jobbrafordulását is remélem. Forradalmi evolúciót követelek: okos szabályozást, ha kell, műtétet, mellyel, mint egykor a Tiszának, úgy vágjuk le a gazdasági és a szellemi életnek fölösleges, lassító kanyarait. Úgy szabadítjuk fel a gazdasági és a szellemi árterületeket. De hogy nem a jó szándékban a hiba, hanem abban, hogy a legjobb szándék is valamiképpen a visszájára fordul, bizonyítja, hogy valami ez ellen *nincs kitalálva*. Csodálkozom, hogy erről kevés szó esett. Hogy az ötvenes években, hiába diktáltak föntről esetleg jó tervet, az üzemek eltitkolták a kapacitásukat, hogy a kívánt teljesítményt meghaladhassák, de azért ne nagyon... – De hát miféle jó szándék az, amely nem hatásában ítéli meg a jót és

a rosszat? Miféle dialektika? Miféle marxizmus? Ennél a sakkmesterek is többet tudnak arról, hogy a kívánt jóhoz milyen lépésvariációk szükségesek. És itt nem a gazdaságpolitikáról, hanem annak gyakorlatáról van szó, vagyis mégis a gazdaságpolitikáról. Mi, költők tudjuk már, mivé válnak a legjobb tartalmak is a rossz formákban. A megmerevedett mammutformációkban, melyek csak akkor mutatnak meglepő rugalmasságot, leleményességet és fürgeséget, ha veszélybe kerülnek. A gazdasági és a szellemi bürokrácia korallképződményei azért időtállóak, már-már szétzúzhatatlanok, mert a közösséggel nem törődő egyéni érdek tapasztja össze a tömeget. Státusérdek. Elemi érdek. Egy sem kiáltja azt, hogy „le velem". Derék emberek kerülnek abba a tudathasadásos állapotba, hogy tudják: semmi szükség arra, amit csinálnak. Ennek az állapotnak a megszüntetését is forradalmi elhatározással kell megszüntetni az evolúcióban. A „hogyan" csak addig kérdéses, amíg halasztható. Ha már halaszthatatlanná válik, biztos vagyok benne, hogy ki lesz találva. Kitalálva, mint a demokrácia, amely megvédi az újat akaró, a céleredményekért küzdő embereket, de hadd legyek tudománytalan valamiben, hadd legyek gyerekesen leegyszerűsítő: ha egy tehetséges, egy nagy képességű vezető diktál, az demokrácia, ha azonban egy tehetségtelen, buta ember vezet nagy fontosságú létesítményeket, számomra az despotizmus, még akkor is, ha a gyár, az intézmény egész kollektíváját bevonja a maga butaságába. Mert mindig a zseni a legkollektívabb ember, ha jól sáfárkodunk képességével. Ezért mondom, hogy a jó végrehajtás nem csupán a jó határozatokon múlik. És hogy humanizmusunk is visszájára fordul: ki ne ismerné azokat az alaphelyzeteket, mi-

kor haszontalan munkaerőket nem lehet elbocsátani, mert az egész kollektíva összefog védelmükben, holott mindenki tudja, hogy haszontalanok. De nem különb a felső vezetés „humanizmusa" sem, amikor egykor hasznos és derék vezetőket, akik ma már rosszul látják el feladatukat, csupán azért nem tudnak leváltani, mert az emberhez méltó visszavonulás szocialista módja sincs még mindig kitalálva. Miket is sorolhatnánk, mint ezeket, hiszen a szókratészi hasonlat szerint a publicistának, a közéleti költőnek olyannak kell lennie, mint valamely bögölynek, melyet úgy küld *hivatása* a népre szüntelenül ébresztgetni, korholgatni azt, mint valamely nemes paripára, mely nagysága miatt lomha, és rászorul arra, hogy egy bögöly fölébressze. Ez a lomhaság azonban rejtve marad mindaddig, amíg „jól mennek a dolgok" a nemzetközi versenypályán. Így volt ez 1966 és 1973 között, az olajválságig. Lomhaságunk ellenére lehettek kedvezőek számunkra a nemzetközi cserearányok. De lomhák voltunk akkor is. Rossz volt a gazdasági szerkezet, és rossz volt a termékszerkezet. A legfőbb hibának azonban nem ezt kell tartani, hanem a „bögölytelenséget": a kritika szabad státusának hiányát, amelyet a hét bő esztendő nem hiányolt. A képzelőerővel megáldott embert „álomlátónak" bélyegezték, mert gondolni mert a hét szűk esztendőre. Arra, hogy megváltozhat a nemzetközi konstelláció. De hogy mégis voltak ilyenek, azt a legjobban talán Tatabányán tudják. Olyan „álomlátók", akik nem számolták föl a magyar bányászatot a legnagyobb dekonjunktúra idején. De jól jött! De sokat ért! Mert valaminek a megsejtése vált anyagi erővé. Hasznos volt és szép is, akár a bibliabéli csoda. De ne csak az első „prognosztikust" dicsérjük benne, ne csak Józsefet,

hanem a fáraót is. Azt a vezetőt, aki felismerte és kiválasztotta a zsenit. Mondjam, hogy nálunk még ez nincs kitalálva? – A szocializmus a különbözésben való határtalan szabadság egysége, nem egyenlősdi: ne legyen két egyformán csengő kalapácsütés benne, de csendüljenek a kalapácsok, a szívek attól, ami próbára teszi az embert az anyagi és a szellemi javak termelésében. Nem követeltem csodaszert: értelmes, jó munkát követeltem, mert az éppoly életszükséglete az embernek, mint a fehérje és a szénhidrát. Mondhatjuk-e, hogy ez mindenütt, mindenki számára *ki van találva?* Az álmos kollektivitás helyett: értelmes, merész, gyors döntéseket kell kitalálni.

A vitaindító cikk rendbontása is ezt a rendet szerette volna szolgálni, melyet a vita anyaga az ésszerű rendeződés, a magasabb rendű rendezettség igényének jegyében alakít. A rendbontások értelme, úgy vélem, így igazolódik olyan résztervek, tervek, elképzelések, reformok valóságává, melyeket remélhetően nem lehet nem konstruktívnak tekinteni, hiszen a gazdaság jobbításának értelmét a vagyonosodásnál magasabb rendű jóban keresi: az egyén és a társadalom együttes boldogságában. Kulturális, szellemi gazdagságban. Egy eddig nem ismert szabadság intézményének megalkotásában, hiszen úgy vélték egykor: ha győz a forradalom, a szocializmus megvalósítása már roppant egyszerű lesz. Ma már nyilvánvaló, hogy a tegnap egyszerűnek vélt dolgok mennyire bonyolultak. Hogy mennyi alkotóerőre van szükség ahhoz, hogy végül is egyszerű legyen. Hogy olyan társadalom épül, melynek hagyományait most kell megteremteni, de az újtól való félelem lépten-nyomon ragaszkodik az avítt hagyományokhoz. Mégsem a már-már vallásos dogmákkal át-

hatott marxizmus viszi előre a szocializmus ügyét, hanem a kételkedés progresszivitása, az élő, eleven marxizmus, mert akármennyit beszélünk is gazdaságosságról, tékozlók vagyunk, ha a legdrágábbat, a szellemet tékozoljuk.

Kell-e mondani: ha egy-egy rossz irányítási módtól megszabadulunk, csak a túlhaladott struktúrákat vetjük el, nem az értelmüket. Nem az útról térünk le, de szabaddá tesszük az utat.

Manapság is divat álmodozónak titulálni az újító, a feltaláló embert. Aki kezdeményez, aki *akar valamit,* annak rögvest beleverik az orrát a „valóságba", az *adott körülményeknek* nevezett „realitásba". – Hányszor hangzik el: ez van, öregem, ezt kell szeretni. Akik ezt mondják, látszólag „szakemberek", mindig tudják, hogy mit kell csinálni. Profik, akik szemben állnak a dilettánsokkal, akik minduntalan elrugaszkodnak a valóságtól. De lépjünk ki az ipari, a gazdasági élet mindennapi taposómalmaiból a társadalomtudomány aulájába. Kutassunk annak történetében, és tagadjuk le, ha le tudjuk tagadni, hogy a haladás mindig a nagy álmok, az „utópiák" megvalósulása. Csakhogy a nagy álmodozók akkor már nem ott vannak. Megvalósult álmaik világában hiába keressük őket, mert számukra ismét a túlsó part az ígéretes, az az „álomvilág"-nak titulált valóság, amiről a mindennapi élet sürgő realitása tudni sem akar.

Megszüntettük a munkanélküliséget, a kizsákmányolást, de megjelent a rejtett munkanélküliség, vele a rejtett kizsákmányolás, melyben a lusta, a lógós kizsákmányolja az igyekvőt, hiszen ugyanúgy megkapja a fizetését. A dolgozók jelentős jogokkal rendelkeznek, melyekre büszkébbek lehetnénk, ha

ezek a jogok nem biztosítanának védelmet azoknak is, akik visszaélnek azzal a jó szándékkal, mellyel megszüntettük a munkanélküliséget.

Megszoktuk, és gyanútlanul mondogatjuk mi magunk is, ha úgy adódik: mit nyafogsz, pajtás, mit zsémbelsz ezért meg ezért, „nem mindegy, hogy miért kapod a fizetésed?" – Holott ezzel az örömtelenséget ültetjük a munka trónjára, magunkat is megalázzuk, és megalázzuk embertársainkat.

Vasesztergályos koromban mondhatatlanul zavart az a tudat, hogy hiába esztergálok tökéletes tengelyeket, hiába növelem munkám hatékonyságát, azok a motorok, amelyeket velünk gyártatnak, elavultak és eladhatatlanok. A raktáron rozsdásodnak. Mert még az sem mindegy, hogy mibe fektetünk jó munkát. Elavult, lebontásra érett, veszteségesen üzemeltetett gyáraink kitűnő szakembereinek nemcsak joguk, de kötelességük is tudni az igazat arról, hogy végül is mit ér a munkájuk. A szocialista társadalom nem azért szocialista, hogy ne bocsássa el azokat, akik szükségtelen munkát végeznek, hanem azért, mert megtalálja a társadalmilag szükséges és értékes foglalkoztatottság változatait, hiszen erkölcsileg, etikailag sem lehet mindegy, hogy az emberek miért kapják a fizetésüket.

A szocializmus nem ismerhet el erkölcstelen alaphelyzeteket.

Léteznek jogszabályok, mint a társasház-építések eseteiben is, melyek szöges ellentétben állnak a társasház-építkezések gyakorlatával. Ezekről a jogszabályokról tudnak azok, akik kénytelenek megszegni őket, és azok is tudnak, akik hivatalból elnézik ezeknek a jogszabályoknak a megsértését. Tehát akárkit a törvény elé lehetne idézni, el lehetne ítélni – de valami-

féle közmegegyezéssel nem teszik. Elnézik. Ez az elnézés, jól tudjuk, elismerése a paradox jogi helyzetnek, mégis azt sugallja, hogy mindenki elítélhető, de hogy ki a bűnös, és ki nem, az nem a törvényeken, hanem a „jóindulatú" magatartáson múlik. Ismét egy alaphelyzet, mely önmagában erkölcstelen.

Ilyen, önmagában való értelemben hibáztatja a vita az erkölcstelenségeket szülő, idejétmúlta alaphelyzeteket: mert ha Shakespeare III. Richárdja azt kiáltotta, hogy „Országomat egy lóért!", akkor azt az országot az életéért ajánlotta fel cserébe, de azok a szakemberek, vállalatvezetők és más szakértők, akik például egy-egy nyugati útért játszanak országdarabolást, ugyan miért teszik? Nem érzik, hogy az országot érő veszteség nem áll arányban azzal a csekély juttatással, melyet ők élveznek? De ha nem érzik, és erre számos dokumentum áll rendelkezésünkre, nem kellene azon gondolkodnunk, hogy rosszak az érdekviszonyok?

Létezik-e olyan tökkelütött kapitalista, aki rossz üzletet kötne csupán csak azért, hogy a nyertestől borravalót kapjon? Ellenkezőleg, a lehető legjobb üzletre törekszik, mert a saját profitjából szeretné kivenni a saját borára, kenyerére valót, azt az összeget, melyből személyes jólétét, személyes gazdagságát finanszírozhatja. Ezért nem létezik olyan tökkelütött kapitalista, aki rossz üzletet kötne, csupán csak azért, hogy saját veszteségéből kapjon alamizsnát. Ez az abszurdum csak akkor volna elképzelhető, ha a gyárát államosítanák, szubvencionálnák, de rábíznák a vezetését. Fizetést kapna, de hogy növelje személyi vagyonát, hajlandó volna a konkurrenciával előnytelen üzletet kötni... – Hittük volna? Számítottunk-e arra az ellentmondásra, hogy egy szocialista gazdasági egység vezetőjének

érdekében állhat, hogy a személyi tulajdonért feláldozza a köztulajdont?

Ha az árrendszer keveset mond az árak valódiságáról, ha a jól dolgozó, nyereséges vállalkozások jövedelméből szubvencionálják a haszontalan üzemeket is, ha az állam kezében levő közgazdasági teljhatalom nem teszi lehetővé, hogy a szocialista tőkével sáfárkodó egyén kénytelen legyen a magáénak is tekinteni a köztulajdont, nemcsak gazdaságilag, hanem erkölcsileg kerülünk ellentmondásba legszebb céljainkkal, melyekkel mégiscsak megszüntettük a magántulajdon bűneit. Elvetettük a konkurrenciaharcok embertelen elvét. Az együttműködést tettük legfőbb elvünkké. De az együttműködés tartalma akkor realizálódhat ténylegesen, ha a személyiség ereje hatja át, amely úgy tud együttműködni, hogy önmagát, saját képességeit kiteljesítve válik hasznossá. Ezért szükségszerű, hogy a személyiség kibontakozásának eddigi legteljesebb forradalmát épp a szocializmus hozza el, hogy olyan egyéniségeket állítson a gazdasági egységek élére, kiknek tehetségében megbízik, akiknek ehhez a bizalomhoz szabad kezet és hatalmat is ad. Az individuum érdeke így egyezhet meg a közösség érdekével, mert a különlegesen fejlett személyiség, önnön tehetségének, erkölcsi, etikai tartalmainak „magántulajdonosa" képes a szocialista organizációt általános és nem csak anyagi vonatkozású gazdasággá változtatni.

A rosszul felfogott kollektív érdek, a minden egyénitől való félelem nem a személyhez, hanem a státushoz tartozik, és ha ezt felismertük, talán tehetünk valamit ellene magunkban is, hogy a státushoz ne a félelem tartozzék, hanem az elvárás: minden egyéni teljesítmény hasznának kollektív elismerése.

Gondoljuk meg: a politika épp a haladás jegyében szoktatott hozzá bennünket ahhoz, hogy jobban becsüljük a velünk egyformán gondolkodókat a másként gondolkodóknál. De nemegyszer elfelejtjük, hogy ez a politikai magatartás, mondjuk, a tudományos életben már nem a haladást szolgálja, és egy csöppet sem politikus.

Éppen ezért is: a vezetőknek az ellentmondás elviselését tanítanám meg elsősorban, azt a művészetet, mely nemcsak elviseli, de kiprovokálja az ellenvéleményt.

És ha a vezetésről van szó: fontos jelenségre figyelhetünk fel abban, ahogy a döntések mind feljebb tolódnak. Nemcsak a felelősség mosódik el, hanem az egyén is körvonaltalanná válik. Ezekről a vezetőkről azt hihetnők, hogy nem bíznak bennük, és ők sem bíznak meg magukban. Hogy önként lemondtak jogaikról és kötelességeikről abban a hierarchiában, melyben az ügyeket végül senki nem dönti el. Az ügyek eldöntődnek valamiképpen.

Pedig: minden felfedezett igazságnak szüksége van a hatalomra, a hatalomnak az igazságra. Hogyan lehetne kiiktatni a közéjük ékelődött labirintusokat? – az itt a kérdés.

Sokat gondolok arra a találmányra, mely politikai biztosokat állít az állam legkülönbözőbb szektoraiba azzal a leplezetlen célzattal, hogy akkor és ott szóljanak bele a természetes folyamatokba, amikor és ahol politikai kérdéssé válik valamely adott szituáció. Mindig is úgy képzeltem el Lenin találmányát, hogy legfőbb erénye a helyes objektív folyamatokba való nembeleszólás, a láthatatlanság géniusza, mely akkor boldog, ha nincs szükség beavatkozásra: a politika az

eredményekre figyelve hagyja a természetes folyamatokat szelektálódni.

A fogalmak tisztázása is találmány volna: termelési kérdés, hiszen gondolkodásunk eszköze a nyelv, de szavaink jelentései olykor nem követik a változásokat. Ha azt mondom: tőke, még ma is megrezzen az idegzetünk mindattól, amit a marxi közgazdasági értelemben, de nem utolsósorban politikai értelemben jelentett ez a fogalom, holott a szocialista tőke is tőke, olyan értékképző erő, melyet indokolatlan és káros szemérmes szégyenlősséggel emlegetünk.

Nem így vagyunk a kereskedelemmel is?

Mikor a jó szocialista kereskedőt dicsérem, nemcsak azért teszem, mert a fogyasztók szükséglete szerint mérlegeli a megrendelést, hanem azért, mert saját egyéni ítéletét is beleviszi a társadalmi megrendelésbe. Az ilyen kereskedő nem hasonlítható össze a kapitalista üzletemberrel. Itt léphet be az erkölcs mint gazdaságilag is alakító tényező, a személyiség a személytelenség helyébe, hogy a kereslet és a kínálat kiszolgálóiból annak urai legyenek a kereskedők, a menedzserek.

Hiszen a találmányt nem elegendő föltalálni, ki is kell fejleszteni. A kifejlesztés pedig a föltalálói lelemény része. Ha a föltalálót erkölcsi és anyagi elismerés illeti, mi illeti meg azt, akinek van bátorsága jelentős tőkét befektetni, és kockáztatni, mert föltalálta egy találmány funkcióját, mert megérezte az iránta való igényt, mert jól választotta ki azt az időpontot, melyben nem túl korán és nem túl későn jelenik meg egy találmány ahhoz, hogy kevesebb érdeket sértsen, mint amennyit hasznosan kielégít... Ha az ilyen képességű vezető tehetségét nem ismeri el egy társadalom, akkor

a feltalálók is magányos, meg nem értett emberek maradnak. Nem tudhatják magukat föltalálni.

De ne értsenek félre. Nem akarok, nem is tudok a feltalálók védőszentjévé válni. Jól tudom, hogy nincs olyan gazdag ország a világon, ahol minden találmányt és minden újítást megvalósíthatnak, ez érthető, és hogy ez így van hazánkban is, hogy így kell lennie, senki nem vitatja, ám hogy nincs semmi fogékonyság az új iránt, az a szembeötlő.

A féltékenység és az irigység egyesek szerint sosem fog kihalni; mélységesen emberi tulajdonság. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy ott üti fel a fejét, ahol az emberek nem önmagukban keresik lelkük súlypontját, billenékenyek, mert bizonytalanok magukban. Ezért figyelik: ki mennyit keres? Ki milyen elismerést kap? Azt hiszik, hogyha erre vagy arra a protokoll-listára fölkerülnek, ha ezt vagy azt a díjat megkapják, boldogok lesznek, holott állandó szorongásban, irigykedésben töltik életüket. Ha egy meghívó elkallódik a postán, azt hiszik, kiestek a Hivatal kegyeiből, és valóban közel kerülnek az infarktushoz. Ezek az „udvari" emberek valóban terjesztik az irigységet és a féltékenységet. Akik azt valamiféle hajtóerőnek tartják, azok tévednek. Ez az értéktelenség hajtóereje. Az értékes ember lelki súlypontja saját magában van, mert tudja, hogy mit ér, mire használja képességét és tehetségét. Nem függ a külső elismeréstől. Az ilyen emberekre úgy tekintett a politika egy időben, mint veszélyes elemekre, holott belső stabilitásuk miatt kevésbé billenékenyek. Nem dühösek, nem ingerlékenyek. Beosztottakként nem szolgaiak, főnökökként nem despoták. Belső tökéletességük biztosítja számukra a jó értelemben vett függetlenséget. Hasznosságuk épp ezért

fölbecsülhetetlen. Meg kell becsülni őket, és akkor a féltékenység és irigység mai formái nem terjedhetnek ragályszerűen. Kénytelenek lesznek visszavonulni.

Sokan megkérdezték: költő létemre mért foglalkozom a valóság olykor elkedvetlenítő problémáival? – Erre csak azt mondhatom, hogy a valóság megismerése szép, mert minden megértésben ember-voltunk tükröződik, mert a legcsúnyább valóság megismerése közben is fölszabadul számunkra valami örömtartalék.

Ma is azt gondolom, hogy a szocialista művész legelső feladata az volna, hogy saját tapasztalatát sokszorozza meg művészi erejével, és hirdesse, hogy a legfőbb boldogságot a megismerésben találja meg az ember. A megismerés lehetőségét úgy kell megteremtenünk mindenki számára, akár a munkához való jogot. Az alkotó, értelmiségi élet nem lehet többé rétegek, munkakörök, foglalkozások privilégiuma. Ebben lehet magasabb rendű a szocialista társadalom mindenekelőtt. Ettől múlik el róla az anyagi javakban való telhetetlenség kreált fétise.

És ha már itt tartunk, nézzünk szembe a mumussal: a szocialista társadalom fél a felhalmozástól, attól, hogy a sokat kereső egyén a vagyonát tőkésítheti valamely módon, és így a személyi tulajdon a kizsákmányolás eszközévé válhat. Ez a félelem nem jogtalan. Az óvatosság indokolt. És éppen azért, mert nem egy találmány sorsát határozta meg ez a szemlélet azzal, hogy „a feltaláló indokolatlanul magas jövedelemhez jutna" – igyekeztem megvizsgálni a valóságot: sikeres feltalálók, művészek, tudósok mire fordították a jövedelmüket? Mi a vagyonuk jellege? Mi a vagyonuk sorsa? És azt tapasztaltam, hogy ezek a kiugró jö-

vedelmű állampolgárok könyveket halmoznak, képzőművészeti alkotásokat, különböző gyűjteményeket. Sokat költenek utazásra, arra, hogy a lehető legjobb, alkotó körülményeket teremtsék meg a maguk számára (hogy díjakat alapítsanak). Az így felhalmozott javak tőkésítési lehetősége, ha van, kulturális jellegű, a művész halála után rendszerint az állam birtokába kerül vissza a vagyon: ezt mutatják a statisztikák. Azok az emberek tehát, akik a legtöbb hasznot hozzák a társadalomnak, több tízezer értékes könyvet, kiállításra való festményt, ásványi, botanikai gyűjteményeket hagynak a közösségre. Közöttük nem találtam olyan állampolgárt, aki házat épített volna csupán csak azért, hogy a szobákat bérbe adja. Mert a feltalálók nagy része nem arra törekszik, hogy legyen valamije, amivel büszkélkedhet, hanem arra, hogy ő maga váljon valakivé a szó nemesebb értelmében. A személyi vagyon felhalmozódásával visszaélők nagy többsége pedig már nem is a jólétért, hanem azért vágyik mind több vagyonra, hogy illúziója szerint: „legyen valaki".

Félelmemet nem titkolhatom: sokan lesznek, akik ezt a vitát jóindulattal szemlélték, de elvárnák, hogy végső konklúziójában olyan legyen, hogy ne cáfolja a gazdasági mechanizmusunkról eddig kialakított véleményeket. Ne kezdjen ki előítéleteket. Ne sértsen érzékenységet. Tehát csupa olyan dolgot tegyen, amivel a haladás látszatát igazolja azok előtt, akik eddig sem értettek ahhoz a tárgykörhöz, melyről vitatkozunk. Akik mélyreható gondolat, szakértő javaslatok helyett szeretnék beérni a közvélemény figyelmét oly sokszor elkábító zsurnalizmussal. Akik a vita résztvevőitől azt kívánnák meg, hogy ne a maguk módján gondolkozzanak, vagyis hogy egyáltalán ne gondolkozzanak. Itt és

most kell figyelmezni arra a történelmi tettre, mellyel a szocializmus elkötelezte magát a tudománynak, nem pedig a hitnek, és mégis ebben való hitünk minden erejével kell védenünk ezt az eredendő elkötelezettséget. Mert nem egy dogma hever a szocializmus frigyládájában, hanem egy módszer, melynek szabad használata szent és sérthetetlen kell hogy legyen. Ehhez kell mármár vallásos erővel ragaszkodnunk mindig, mint ahogy most is, ebben a vitában, melynek szubjektív, emberi viszonylataihoz szerettem volna még néhány felismeréssel hozzájárulni.

Tartalom

Valami nincs kitalálva *(1978. június)* 7
„A csodaszer" *(1979. május)* 25
A magyar „hajmeresztő" *(1979. május)* 75
A tengeri kígyó *(1978. december)* 99
Don Quijote és a katalizátor *(1978. november)* 127
Szeretnénk szántani... *(A görgőseke története, 1979. június)* 151
Miért beteg a gyógymetszés? *(1978. december)* 235
Elhervad-e, virágzik-e a „zöld atombomba"? *(1978. december)* 263
A „sikerember" *(1979. január)* 285
Kifulladásig *(1979. február)* 299
Az elromolhatatlan lift nekrológja *(1978. augusztus)* 321
N. N. története *(1979. január)* 329
Korallképződmények *(1979. január)* 361
Ördögi körben *(1979. február)* 389
Beszélgetések *(1978–79)* 407
Epilógus helyett *(1979. június)* 427

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ
Felelős kiadó Kardos György
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (809656)
Alföldi Nyomda 108.66-14-1 Debrecen, 1981
Felelős szerkesztő Parancs János · Műszaki vezető
Sebestyén Lajos · A kötetet Fraunhoffer Péter
tervezte · Kiadványszám 4455 · Megjelent 24,9 (A5)
ív terjedelemben, New Times betűtípusból szedve
MA 3773

ISBN 963 271 359 1